

Ministerul Educației și Cercetării

Institutul de Științe ale Educației

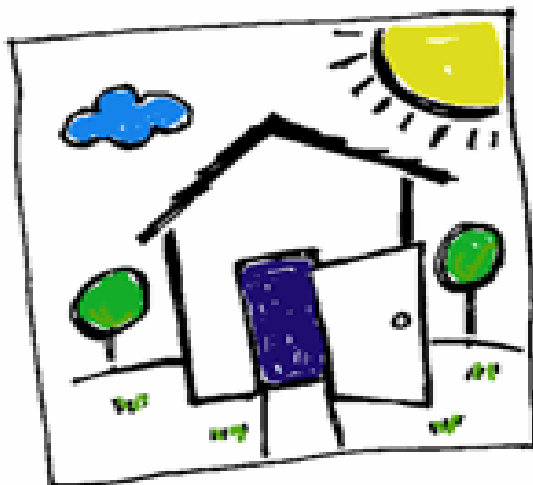
PREVENIREA ȘI COMBATEREA VIOLENȚEI ÎN ȘCOALĂ

**Ghid practic
pentru directori
și cadre didactice**

PREVENIREA ȘI COMBATEREA VIOLENȚEI ÎN ȘCOALĂ

**Ghid practic pentru directori
și cadre didactice**

AUTORI:

Ghid practic:

M. JIGĂU (Coord.)

Magdalena BALICA
Ciprian FARTUȘNIC
Aurora LIICEANU
Andreea MĂRUȚESCU
Doina SĂUCAN
Lucian VOINEA

Module de formare:

Magdalena BALICA
Ciprian FARTUȘNIC
Aurora LIICEANU
Doina SĂUCAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

**Prevenirea și combaterea violenței în școală : ghid practic
pentru directori și cadre didactice.** - Buzău : Alpha

MDN, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-7871-61-8 ; ISBN (13) 978-973-7871-61-9

316.613.43:37

CUPRINS

INTRODUCERE.....	5
PARTEA I. GHID PRACTIC.....	11
I. CUM DEZVOLTĂM O STRATEGIE ANTI-VIOLENȚĂ LA NIVELUL ȘCOLII NOASTRE.....	13
1. Analiza fenomenelor de violență școlară	13
1.1. Colectarea de informații relevante privind fenomenele de violență școlară	13
1.2. Prelucrarea informațiilor colectate	22
1.3. Dezbaterea rezultatelor investigației și definirea problemelor	25
2. Elaborarea unei strategii anti-volență la nivelul școlii	30
2.1. Necesitatea unei strategii de intervenție a școlii.....	30
2.2. Structura unei strategii de intervenție anti-volență la nivelul școlii	32
2.3. Ce înseamnă o strategie anti-volență bine elaborată?.....	41
2.4. Legătura strategiei cu proiectul de dezvoltare instituțională	45
3. Exemplu de strategie anti-volență	47
II. FORME ȘI CAUZE ALE MANIFESTĂRILOR DE VIOLENȚĂ ÎN ȘCOALĂ – MODALITĂȚI DE PREVENȚIE ȘI INTERVENȚIE.....	59
1. Elevul violent - caracteristici individuale.....	59
1.1. Considerații generale	59
1.2. Forme de manifestare ale violenței - rezultate ale cercetării	65
1.3. Direcții de acțiune în vederea prevenirii și ameliorării victimizării școlare	75
2. Elevul victimă	80
2.1. Considerații generale	80
2.2. Elevul victimă – rezultate ale cercetării.....	84
2.3. Direcții de acțiune în vederea prevenirii și ameliorării victimizării școlare	96
2.4. Din experiența școlilor pilot și a altor unități școlare	96
3. Surse ale violenței elevilor la nivelul mediului familial	98
3.1. Considerații generale	98
3.2. Factori de risc și cauze ale violenței elevilor - rezultate ale cercetării .	105
3.3. Ce metode și instrumente pot fi utilizate în scopul identificării cazurilor de elevi cu conduite violente generate de factori familiari?	115
3.4. Ce activități pot fi desfășurate în scopul ameliorării fenomenului de violență a elevilor generat de factori familiari?	131
3.5. Din experiența școlilor pilot și a altor unități de învățământ	135

4. Violența profesorilor.....	141
4.1. Considerații generale	141
4.2. Este mediul școlar context generator de violență? Rezultate ale cercetării.....	142
4.3. Despre violența profesorilor	145
4.4. Care sunt situațiile pe care elevii le resimt ca surse de tensiune în clasă?	147
4.5. Sugestii de identificare și monitorizare și prevenire a comportamentelor neadecvate ale profesorilor față de elevi	158
5. Deficiențe de comunicare – sursă a violenței în școală	161
5.1. Considerații generale	161
5.2. Comunicarea ca sursă de violență școlară - rezultate ale cercetării.....	166
5.3. Direcții de acțiune în vederea prevenirii și ameliorării victimizării școlare	172
6. Elevul violent - între sancțiuni și sprijin	179
6.1. Sancțiunea și efectele sale asupra elevului	183
6.2. Sugestii de adaptare și asumare a regulamentului școlar.....	184
Referințe bibliografice	188

PARTEA II. MODULE DE FORMARE191

Modul 1	Violența umană. Dimensiuni psihologice și sociale.....	193
Modul 2	Abordări ale violenței. Percepții, concepte-cheie, tipologii.....	201
Modul 3	Violență și victimizare. Elevii - categorie de risc.....	211
Modul 4	Forme și cauze ale violenței în școală. Perspectiva individuală, familială, școlară, mass-media.....	219
Modul 5	Violența subiectivă și violența obiectivă în spațiul școlar.....	235
Modul 6	Deficiențele de comunicare ca sursă a violenței școlare.....	245
Modul 7	Evaluarea învățării elevilor - sursă a violenței sau mecanism de reglare a comportamentelor violente în școală?.....	253
Modul 8	Strategii anti-violență la nivelul clasei.....	269
Modul 9	Strategii de intervenție privind violența la nivelul școlii.....	293

INTRODUCERE

Institutul de Științe ale Educației și Institutul Național de Criminologie, în parteneriat cu Ministerul Educației și Cercetării și cu sprijin financiar din partea Reprezentanței UNICEF în România a derulat în perioada ianuarie 2004-aprilie 2005 proiectul *Violența în școală*.

În cadrul cercetării realizate, am optat pentru următoarea definiție operațională: violența în școală este „orice formă de manifestare a unor comportamente precum:

1. exprimare inadecvată sau jignitoare, cum ar fi: poreclire, tachinare, ironizare, imitare, amenințare, hărțuire;
2. bruscare, împingere, lovire, rănire;
3. comportament care intră sub incidența legii (viol, consum/comercializare de droguri, vandalism – provocarea de stricăciuni cu bună știință –, furt);
4. ofensă adusă statutului/autorității cadrului didactic (limbaj sau conduită ireverențioasă față de cadrul didactic);
5. comportament școlar neadecvat: întârzierea la ore, părăsirea clasei în timpul orei, fumatul în școală și orice alt comportament care contravine flagrant regulamentului școlar în vigoare”.

Pornind de la această definiție, obiectivele proiectului au fost următoarele:

- Evaluarea dimensiunilor fenomenului de violență în școală;
- Identificarea situațiilor de violență școlară și elaborarea unei tipologii a fenomenului;
- Identificarea cauzelor generatoare ale violenței în școală;
- Elaborarea de recomandări privind ameliorarea fenomenului.

Cercetarea s-a desfășurat pe un eșantion reprezentativ de peste 1200 de unități de învățământ - școli generale, licee și școli de arte și meserii – situate atât în mediul urban, cât și în rural. În vederea identificării fenomenelor de violență și a formelor sale de manifestare, a cauzelor și a soluțiilor posibile de prevenție și intervenție au fost investigate reprezentările diferiților actori ai comunității educative - manageri școlari, cadre didactice, consilieri școlari, inspectori școlari -, ale altor factori responsabili – reprezentanți ai poliției -, precum și ale părinților și elevilor. Astfel, în cadrul cercetării au fost utilizate multiple eșantioane și loturi de investigație, numărul total al diferitelor categorii de subiecți chestionați /intervievați fiind de aproximativ 2400.

Evaluarea dimensiunilor fenomenului de violență a arătat că școala este în prezent scena unor frecvente situații de violență, formele de manifestare a violenței fiind variate. Cele mai importante cauze ale violenței în școală includ, pe lângă factorii familiali, socio-economici sau individuali și o serie de cauze școlare. Lipsa unui nivel adecvat de conștientizare, a unor strategii didactice sau decizii manageriale eficiente, plasează anumite școli în situația de a nu fi capabile să combată manifestările de violență determinate de anumiți factori extra-școlari.

Pornind de la aceste concluzii desprinse din cercetarea realizată, Institutul de Științe ale Educației și Institutul Național de Criminologie, în parteneriat cu Ministerul Educației și Cercetării și, de asemenea, cu suport financiar din partea Reprezentanței UNICEF în România a inițiat un nou proiect - *Strategii de prevenire și combatere a fenomenelor de violență la nivelul instituțiilor școlare* – derulat în perioada iunie 2005 - iunie 2006.

Obiectivele acestui proiect au fost următoarele:

- Acordarea de asistență metodologică principalilor actori cheie de la nivelul școlilor (elevi, părinți, cadre didactice, manageri școlari) pentru identificarea fenomenelor de violență și a cauzelor care le generează;
- Acordarea de asistență metodologică echipelor manageriale pentru proiectarea, implementarea și evaluarea unor strategii de intervenție anti-violență;
- Identificarea și promovarea unor exemple de bune practici la nivelul unităților școlare în domeniul inițiativelor/proiectelor anti-violență;
- Întărirea parteneriatului între instituții cheie cu responsabilități în prevenirea și combaterea fenomenelor de violență la nivelul unităților școlare.

Aceste obiective au fost realizate prin desfășurarea la nivelul a două unități de învățământ pilot din București – Colegiul Național „Julia Hașdeu” și Școala cu clase I-VIII nr. 49 - a unei serii de activități, dezvoltate pe baza concluziilor și recomandărilor studiului inițial. Echipa proiectului a asistat echipa managerială și cadrele didactice în elaborarea unor strategii anti-violență adaptate condițiilor specifice fiecărei unități de învățământ selectate, cât și în derularea activităților concrete dezvoltate în cadrul acestor strategii. În final a fost elaborat prezentul Ghid care are ca scop ameliorarea fenomenelor de violență în școală și promovarea în rândul actorilor cheie ai școlii instrumente și modele de bune practici.

Acest ghid a apărut ca urmare a experienței noastre de documentare și cercetare privind fenomenul de violență în școală. Sperăm ca acesta să vină în sprijinul directorilor și cadrelor didactice care sunt interesate de a dezvolta în școlile lor o cultură a non-violenței, bazată pe o strategie de prevenire a surselor și cauzelor acesteia. Ca urmare ghidul intenționează să ofere directorilor și cadrelor didactice:

- informații sintetice cu privire la problematica violenței școlare, așa cum au fost surprinse de cercetarea recentă realizată în peste 1200 de școli din România;
- sugestii de elaborare a unei strategii de prevenire și combatere a violenței la nivelul școlii, adaptată contextului specific în care aceasta își desfășoară activitatea;
- instrumente de identificare a surselor și cauzelor violenței școlare (chestionare, ghiduri de interviu, anchete în familie etc.);
- sugestii de activități ce pot fi derulate în cadrul unei strategii de prevenire și combatere a violenței, multe dintre acestea culese din experiența altor școli;
- teme de reflecție, exerciții și subiecte controversate care să stimuleze o comunicare reală între toți actorii școlari cu privire la problematica violenței;
- un set de module pentru activități de formare a cadrelor didactice în vederea conștientizării problematicii legate de violența în școală.

Ghidul cuprinde două părți distincte: partea I, în care se prezintă ghidul propriu-zis și partea a II-a – care cuprinde un set de 9 module de formare pe o tematică diversă privind violența în școală.

Partea I este structurată în două secțiuni, oferind în același timp două abordări complementare. Dacă prima parte vizează mai degrabă o perspectivă managerială asupra problematicii violenței în școală, partea a doua încearcă să detalieze aspecte mai concrete ale problematicii violenței în școală, care pot oferi un sprijin în aplicarea unei strategii anti-violență.

Prima secțiune, cu titlul ***I. Cum dezvoltăm o strategie anti-violență la nivelul școlii noastre***, se adresează în primul rând echipelor manageriale care doresc să își proiecteze o strategie de prevenire și intervenție privind violența în școală. Informațiile, sugestiile și instrumentele oferite spre consultare în această secțiune au menirea de a fi un sprijin util pentru identificarea fenomenelor de violență școlară în contextul specific al fiecărei școli (forme, cauze, gravitate etc.), precum și pentru a elabora în mod concret strategia de prevenire și intervenție, ca parte integrată a planului de dezvoltare școlară. Principalele teme abordate în această secțiune sunt:

- identificarea fenomenelor de violență școlară;
- definirea problemelor legate de violența școlară;
- dezvoltarea unor măsuri de prevenire și intervenție;
- proiectarea unei strategii anti-violență.

Secțiunea a doua, **II. Forme și cauze ale manifestărilor de violență în școală - modalități de prevenire și intervenție**, tratează într-o manieră concretă ipostaze posibile ale violenței în școală și cauzele acesteia. Principalele teme supuse atenției sunt următoarele:

- elevul violent;
- elevul victimă a violenței;
- cauze familiale ale violenței;
- violența profesorilor;
- comunicarea didactică și violența;
- regulamentul școlar.

Fiecare subcapitol cuprinde o serie de considerații generale cu privire la problema pusă în discuție, date de cercetare, instrumente și sugestii de activități la nivelul școlii.

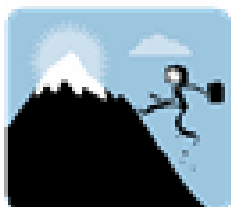
Partea a II-a cuprinde 9 module de formare care au stat la baza activităților realizate în două școli pilot din București: Liceul „Julia Hașdeu” și Școala generală nr. 49. Aceste module vă pot oferi sugestii cu privire la modul în care pot fi organizate activități de conștientizare a problemelor legate de violență în școala dumneavoastră, dar și sugestii de organizare a unor sesiuni de formare adresate cadrelor didactice. Temele propuse prin modulele de formare sunt următoarele:

- *Violența umană. Dimensiuni psihologice și sociale*
- *Abordări ale violenței. Percepții, concepte-cheie, tipologii*
- *Violență și victimizare. Elevii - categorie de risc*
- *Forme și cauze ale violenței în școală. Perspectiva individuală, familială, școlară, mass-media*
- *Violența subiectivă și violența obiectivă în spațiul școlar*
- *Deficiențele de comunicare ca sursă a violenței școlare*
- *Evaluarea învățării elevilor - sursă a violenței sau mecanism de reglare a comportamentelor violente în școală?*
- *Strategii anti-violență la nivelul clasei*
- *Strategii de intervenție privind violența la nivelul școlii*

Probabil veți constata citind acest ghid că unele dintre aspectele prezentate nu sunt specifice școlii dumneavoastră, după cum s-ar putea în aceeași măsură să regăsiți aici multe dintre problemele cu care vă confrunțați. Sa nu uităm însă că violența școlară este un fenomen complex cu o cauzalitate multiplă și diverse modalități de manifestare. Cu toții recunoaștem că e mai eficient să previi un act de violență, decât să intervii atunci când acesta s-a produs deja. Nu în cele din urmă, acest ghid se dorește a fi un instrument de reflecție asupra practicilor noastre școlare, asupra viziunilor despre educație și rolul acesteia, asupra a ceea ce ne dorim de la comunicarea cu elevii, părinții, profesorii sau alți membri ai comunității.

LEGENDĂ

Pentru a vă orienta mai ușor în utilizarea acestui ghid, vă propunem un set de simboluri pe care le veți întâlni în text. Semnificația acestora este următoarea:

DE REȚINUT!

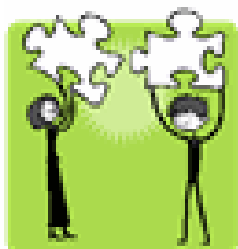
SUGESTII

DIN EXPERIENȚA ALTOR ȘCOLI

EXERCIIU

INSTRUMENTE

PARTEA I

GHID PRACTIC

I. CUM DEZVOLTĂM O STRATEGIE ANTI-VIOLENȚĂ LA NIVELUL ȘCOLII NOASTRE

1. Analiza fenomenelor de violență școlară

Dincolo de dorința de ”cosmetizare” a imaginii școlii, o parte dintre directorii investigați cu ocazia cercetării *Violența în școală*¹ au dovedit că dețin într-o măsură mai redusă competențe privind analiza situațiilor de violență școlară. Chiar și în cazul școlilor care au problema violenței pe agenda de decizie se observă o cunoaștere superficială a formelor și gravității actelor de violență școlară din propria instituție. Punctul de plecare al oricărei strategii relevante pentru o unitate școlară îl reprezintă *nevoile* actorilor ei. O cunoaștere în profunzime a dificultăților curente sau potențiale cu care se confruntă elevii, cadrele didactice sau echipa managerială a unei școli în ceea ce privește fenomenul de violență este o condiție esențială pentru dezvoltarea unor măsuri de intervenție adecvate.

În această secțiune vă veți familiariza cu activitățile prin care puteți identifica și defini corect problemele școlii în domeniul violenței diferiților actori, un pas absolut necesar pentru dezvoltarea unei strategii anti-vioență. De asemenea, vom prezenta o serie de tehnici și instrumente care pot fi utile în acest proces, chiar și pentru școlile care au deja experiența derulării unor proiecte anti-vioență.

1.1. Colectarea de informații relevante privind fenomenele de violență școlară

Cum putem cunoaște într-un mod detaliat problemele cu care se confruntă actorii de la nivelul școlii în ceea ce privește fenomenul de violență? Cum putem colecta în mod sistematic informații credibile, verificabile și extinse despre actele de violență, prezente sau potențiale? Un prim pas îl reprezintă alegerea unor metode adecvate prin care aceste informații să fie colectate. În funcție de resursele disponibile pe care le

¹ Jigău, M., Liiceanu, A. și Preoteasa, L. (coord.) *Violența în școală*, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, Buzău, Ed. Alpha MDN, 2006.

poate alocă școala dumneavoastră, puteți stabili un plan de acțiune care să cuprindă o investigație cât mai largă și un număr cât mai mare de actori/instituții atât de la nivelul școlii, cât și de la nivelul comunității.

În cele ce urmează vom prezenta sintetic câteva metode simple prin care pot fi colectate informații relevante pentru elaborarea unei diagnoze și a unei strategii de intervenție anti-violență: aplicarea de chestionare, realizarea unor interviuri individuale sau de grup și analiza de documente.

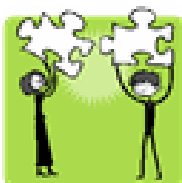
➤ **Chestionarul pentru elevi**

Violența școlară nu include numai acțiunile explicit violente, care intră în sfera penalului, ci și o serie întreagă de violențe mai subtile (intimidări, tachinări, ironii, agresiuni verbale etc.). Sentimentul de siguranță diferă mult de la un elev la altul, la fel ca și normele sau valorile prin prisma cărora un fapt este caracterizat ca violent. Prin intermediul chestionarelor pentru elevi, echipa managerială poate să investigheze aceste aspecte mai puțin vizibile ale violenței, legate de cele mai multe ori de atitudini ostile sau intimidări ale actorilor din școală.

De asemenea, investigația prin chestionar vă poate ajuta:

- să identificați formele curente de violență din școala dumneavoastră;
- să măsurați frecvența cu care apar diferite situații de violență;
- să identificați contextul în care apare violența școlară;
- să cunoașteți actorii principali implicați în situațiile de violență (inclusiv cei din afara școlii);
- să aflați opiniile elevilor privind combaterea acestui fenomen.

Este important ca întrebările incluse în acest chestionar să fie formulate clar și, pe cât posibil, să aibă variante închise de răspuns (pentru facilitarea procesului de completare și minimizarea timpului alocat). De asemenea, trebuie să existe o secțiune în care elevii să poată să-și exprime liber opiniile cu privire la fenomenul de violență din școala lor. Evitați includerea unui număr prea ridicat de întrebări, focalizându-vă numai asupra aspectelor esențiale urmărite, un document de dimensiuni prea mari inhibând repondenții.

Exemplu de chestionar

1. Te rugăm să apreciezi care sunt formele de violență pe care le observi în școala în care înveți și care este frecvența cu care aceste manifestări au loc.

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des	5. Nu știu
1. Violență între elevi					
2. Violență a elevilor față de profesori					
3. Violență a profesorilor față de elevi					

2. Care dintre situațiile următoare se manifestă între colegii tăi?

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des
1. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la diferite trăsături fizice sau psihice				
2. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la situația materială/financiară				
3. Injurii/cuvinte urâte				
4. Certuri, conflicte				
5. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la apartenența etnică				
6. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la apartenența religioasă				
7. Bătaie între elevi				
8. Alte situații (care?)				

3. Fenomenele de violență pe care le observi, se manifestă:

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des
1. În ore				
2. În pauze				
3. În incinta școlii, după programul				

școlar				
4. În imediata vecinătate a școlii, după programul școlar				

4. Fenomenele de violență între colegi pe care le-ai observat se manifestă:

- între elevi din aceeași clasă1
- între elevi din clase diferite, de același nivel școlar.....2
- între elevi din clasele mari față de elevi din clasele mici.....3
- între elevi care aparțin școlii și cei din afara acesteia.....4

5. De la începerea anului școlar/în anul școlar precedent, te-ai aflat personal într-una dintre situațiile de mai jos ?

	1. Da	2. Nu
1. Victimă a furturilor în școală		
2. Victimă a furturilor în imediata vecinătate a școlii		
3. Victimă a agresiunilor sexuale		
4. Agresat fizic (bătut) în școală		
5. Agresat fizic (bătut) în imediata vecinătate a școlii de către alții, decât colegii de școală		
6. Hărțuit (prin injurii, amenințări etc.) în școală		
7. Hărțuit (prin injurii, amenințări etc.) în imediata vecinătate a școlii de către alții, decât colegii de școală		
8. Alte situații (care?).....		

6. Care sunt formele de violență pe care colegii tăi le manifestă față de profesorii din școală?

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des
1. Indisciplină				
2. Absenteism, fuga de la ore				
3. Ignorarea mesajelor transmise (nu acordă atenție profesorilor sau celor spuse de aceștia)				
4. Atitudini răutăcioase, nepoliticoase				
5. Refuzul îndeplinirii sarcinilor				
6. Vorbe urâte, jigniri				
7. Agresiune nonverbală (gesturi, priviri amenințătoare etc.)				
8. Lovire, agresiune fizică				
9. Alte forme (care?).....				

7. Te rugăm să apreciezi frecvența cu care se întâmplă următoarele situații în școala ta:

	1. Des	2. Rar	3. Deloc	4. Nu știu
1. Mi s-a întâmplat ca profesorii să mă pedepsească atunci când nu am știut lecția/nu am rezolvat o problemă etc.				
2. Se întâmplă ca profesorii să ne insulte, să ne umilească prin expresii neadecvate, să ne ironizeze.				
3. Se întâmplă ca profesorii să recurgă la pedepse fizice.				
4. Se întâmplă să fiu sancționat dacă pun profesorilor întrebări neașteptate sau incomode.				
5. Profesorii ne stimulează să ne întrecem între noi și mai puțin să colaborăm.				
6. Profesorii nu au suficientă răbdare să ne asculte problemele, nelămuririle.				
7. Profesorii ne cer să reproducem ceea ce au predat și mai puțin să avem idei originale, îndrăznețe.				
8. Profesorii ne oferă posibilitatea de a discuta cu ei și în afara orelor de curs.				
9. Profesorii favorizează nejustificat unii elevi (în notare, în participarea în clasă).				
10. Modul de prezentare a lecției de către profesori nu este atractiv pentru elevi.				
11. Profesorii se poartă foarte rece cu noi.				
12. Alte situații; care?				

8. Ai fost vreodată în situația de a fi violent/agresiv față de un coleg sau profesor în școală?

• Nu.....1

Da.....2

Dacă răspunsul este pozitiv, descrieți succint contextul.....

.....

9. În timpul petrecut la școală te simți protejat față de violența unor colegi, profesori sau alte persoane din jurul școlii?

• Da.....1

• Într-o oarecare măsură, da2

• Nu.....3

10. Cum crezi că ar putea contribui elevii la reducerea cazurilor de violență manifestate în școală?

.....

.....

Date de identificare

11. Sex:

- Feminin
- Masculin

12. Vârsta (în ani împliniți):

Clasa:

Cum aplicăm acest chestionar?

O modalitate eficientă de aplicare a chestionarului pentru elevi o constituie orele de dirigenție. Pentru obținerea unor răspunsuri cât mai sincere chestionarul trebuie să fie anonim. Este important ca acest chestionar să fie administrat tuturor elevilor din școală astfel încât să poată fi realizată și o analiză comparativă (între elevii din clasele mai mici și cei din clasele terminale, între fete și băieți, între elevii de la diferite profiluri etc.). Momentul ideal al aplicării este la scurt timp după începutul anului școlar, pentru ca strategia dezvoltată să fie aplicată în anul respectiv. Totuși, este necesar ca elevii care sunt în primul an la școala respectivă să aibă o perioadă de timp de observare/cunoaștere (cel puțin o lună).

➤ Organizarea unor interviuri individuale și de grup cu actori cheie de la nivelul școlii/comunității

După cum am văzut, violența școlară este într-o relație directă atât cu contextul, cât și cu cultura școlară. Astfel, în identificarea cazurilor de violență și ceilalți actori de la nivelul școlii (cadrele didactice, părinții, personal specializat, echipa managerială) sunt direct influențați de propriile referințe culturale cât și de normele impuse de regulamentul școlar. De multe ori se întâmplă ca elevii și ceilalți actori să aibă opinii divergente cu privire la aprecierea unor acțiuni sau comportamente ca fiind violente sau cu privire la gravitatea acestora. Prin urmare, este logic să ne întrebăm: sunt informațiile elevilor suficiente pentru a realiza o diagnoză a situației în ceea ce privește violența școlară? Cum putem cunoaște și alte perspective asupra fenomenelor de violență din școală?

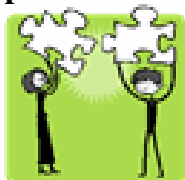
Un pas important în această etapă îl reprezintă investigarea altor actori de la nivelul școlii cu privire la fenomenele de violență din școala dumneavoastră: cadre didactice, părinți, personal specializat (consilieri, psihologi, asistenți sociali, mediatori), reprezentanți ai comunității. Pentru aceasta puteți să utilizați tot metoda prin chestionar (adaptând întrebările din chestionarul pentru elevi) sau să folosiți alte metode, precum interviurile

individuale sau de grup. În acest fel veți putea compara și verifica datele colectate de la elevi și veți putea obține o imagine mai complexă asupra situațiilor de violență din școala dumneavoastră.

Un element cheie pentru succesul acestui demers îl constituie desemnarea unei persoane/unui grup de persoane care să pregătească, să realizeze și să prezinte rezultatele acestor interviuri. Criteriile de selecție trebuie să includă, printre altele, experiența, tactul, deschiderea față de problemele școlii, imaginea pozitivă în rândul celor intervievați etc. Trebuie evitată nominalizarea unor persoane care au primit în trecut reclamații (de exemplu, un cadru didactic din școală care a fost acuzat de un părinte că a agresat un elev) sau care nu sunt familiarizate suficient cu problemele școlii (de exemplu, un cadru didactic aflat în primul an de activitate).

Pentru a facilita prelucrarea datelor colectate este important să formulați în avans o listă cu întrebări care să fie apropiate de cele adresate elevilor și care să sensibilizeze /conștientizeze grupul țintă vizat cu privire la fenomenele de violență din școala dumneavoastră. Mai jos sunt prezentate exemple de posibile liste de întrebări pentru trei grupuri țintă importante: cadre didactice, părinți și consilieri școlari.

Interviuri individuale sau de grup cu profesorii

Exemplu de listă de întrebări:

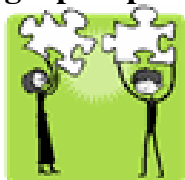
1. Considerați că elevii se **simt în siguranță** în timpul petrecut în școală?
2. Considerați că școala dumneavoastră **oferă siguranță** profesorilor și elevilor?
3. Care sunt cele mai importante **pericole sau amenințări** cu care se confruntă în prezent elevii? Dar profesorii din școala?
4. Care sunt cele mai frecvente **situații de violență în școală**: între elevi, a elevilor față de profesori, a profesorilor față de elevi?
5. Oferiți exemple de **situații concrete de violență** petrecute în școală. Cum au fost rezolvate aceste situații?
6. Credeți că sunteți suficient asistat în rezolvarea cazurilor de violență? De la cine așteptați mai multă implicare? (de exemplu, poliție, consilieri școlari, ISJ etc.)
7. Cunoașteți situații de violență generate de **grupuri de copii și tineri din vecinătatea școlii**? Dați exemple.
8. Vi s-a întâmplat să aveți vreun **conflict cu părinții** elevilor dumneavoastră? Care au fost cauzele? Cum s-a rezolvat? La

cine ați apelat pentru rezolvarea acestei situații?

9. Care credeți că este **tendința** de apariție a cazurilor de violență în această școală? (creștere, scădere, menținere)
10. Cât de importantă credeți că este problema violenței pentru școala dumneavoastră? Este necesară o **strategie a școlii** care să combată sau să prevină situațiile de violență școlară? În care dintre etapele derulării strategiei ați dori să vă implicați?

Adăugați și informațiile privind aplicarea interviului (**Data desfășurării interviului; Ora începerii; Durata; Numele și prenumele celui care a realizat interviul**).

Interviuri individuale sau de grup cu părinții

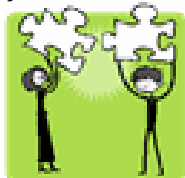

Exemplu de listă de întrebări:

1. În opinia dumneavoastră, **elevii** acestei școli **se simt în siguranță** în timpul petrecut în școală?
2. Considerați că această **școală oferă siguranță** copilului/copiilor dumneavoastră?
3. Care sunt în opinia dumneavoastră cele mai importante pericole sau amenințări cu care se confruntă în prezent elevii?
4. Care sunt cele mai frecvente **situații de violență în școală**: între elevi, a elevilor față de profesori, a profesorilor față de elevi?
5. Aveți cunoștință despre **situații concrete** de violență în școală? Dați exemple. Cum au fost rezolvate aceste situații? Ați fost consultați în rezolvarea acestora?
6. Cunoașteți situații de violență generate de **grupuri de copii și tineri din vecinătatea școlii**? Dați exemple. Cum au fost rezolvate aceste situații?
7. Ca părinți, vi s-a întâmplat să aveți vreun **conflict cu profesorii** copiilor dumneavoastră? Care au fost cauzele? Cum s-a rezolvat? La cine ați apelat pentru rezolvarea acestei situații?
8. Care credeți că este tendința de apariție a cazurilor de violență în această școală? (creștere, scădere, menținere)
9. Cât de importantă credeți că este problema violenței pentru școala dumneavoastră? Este necesară o strategie a școlii care să combată sau să prevină situațiile de violență școlară? În care din etapele derulării strategiei ați dori să vă implicați?

Includeți și informații privind aplicarea interviului (Data desfășurării interviului; Ora începerii; Durata; Numele și prenumele celui care a realizat interviul).

Interviuri individuale sau de grup cu consilierii/psihologii școlari

Exemplu de listă de întrebări:

1. Considerați că elevii se simt în siguranță în timpul petrecut în școală?
2. Considerați că școala dumneavoastră oferă siguranță profesorilor și elevilor?
3. Care sunt cele mai importante pericole sau amenințări cu care se confruntă în prezent elevii? Dar profesorii din școala?
4. Care sunt cele mai frecvente situații de violență în școală: între elevi, a elevilor față de profesori, a profesorilor față de elevi?
5. Care sunt cele mai frecvente forme de violență școlară? Care sunt cele care vă îngrijorează cel mai mult? De ce?
6. Credeți că sunteți suficient asistat în rezolvarea cazurilor de violență? De la cine așteptați mai multă implicare? (de exemplu, diriginți, conducerea școlii, părinți sau alți reprezentanți ai comunității etc.)
7. Cunoașteți cazuri în care profesorii care recurg la comportamente neadecvate/agresive față de elevi? Dați exemple.
8. Care sunt problemele curente cu care vă confrunțați în prevenirea sau rezolvarea unor situații de violență?
9. Care credeți că este tendința de apariție a cazurilor de violență în această școală? (creștere, scădere, menținere)
10. Cât de importantă credeți că este problema violenței pentru școala dumneavoastră? Este necesară o strategie a școlii care să combată sau să prevină situațiile de violență școlară? În care din etapele derulării strategiei ați dori să vă implicați?

Includeți și informații privind aplicarea interviului (Data desfășurării interviului; Ora începerii; Durata; Numele și prenumele celui care a realizat interviul).

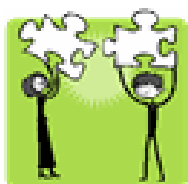
➤ Analiza de documente

Această etapă este de cele mai multe ori ignorată în activitățile de informare cu privire la situațiile de violență din școală și din zona proximală acesteia. Cu toate acestea, există o serie de documente extrem de valoroase pe care o echipă managerială le are la dispoziție, și care pot completa informațiile colectate direct de la actorii școlii. Pe de o parte este vorba despre **documente interne**: rapoarte și caracterizări individuale ale

consilierului/ psihologului școlar; rapoarte/portofolii ale unor activități anterioare dedicate sau relevante pentru tema violenței; plângeri/reclamații ale părinților cu privire la acțiuni violente ale unor elevi sau cadre didactice din școală etc. De asemenea, pot fi consultate și **documente externe** care sunt relevante în raport cu fenomenul de violență în general și violență școlară în special. Acestea constau în articole, comunicate de presă sau știri publicate în mass-media, studii, analize sau rapoarte publicate de diferite instituții relevante la nivel local, regional sau național. Analiza acestor documente poate să ofere ocazia de a trece în revistă faptele ce sunt în mod curent încadrate în violența școlară, care sunt ariile mai expuse riscului, care sunt tendințele de producere a acestor fenomene etc.

1.2. Prelucrarea informațiilor colectate

După cum am văzut, efortul de a colecta informații despre fenomenele de violență dintr-o școală este unul important și consumă **un volum important de resurse**: umane, materiale, de timp. Pentru ca aceste resurse să fie cheltuite într-un mod eficient este nevoie ca echipa managerială să acorde o atenție deosebită prelucrării și analizei acestor informații. Fără un plan adecvat și riguros de prelucrare, volumul important de date pe care le-ați colectat nu va putea fi suficient exploatat, existând riscul ca o parte dintre informații să rămână neanalizate.

Exemplu de grilă de prelucrare a întrebărilor din chestionarul adresat elevilor

Întrebarea nr 4 / Fenomenele de violență între colegi pe care le-ai observat se manifestă:		
Variante de răspuns	Frecvența răspunsurilor	
	număr	procent
între elevi din aceeași clasă		
între elevi din clase diferite, de același nivel școlar		
între elevi din clasele mari față de elevi din clasele mici		
între elevi care aparțin		

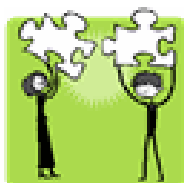
școlii și cei din afara acestora		
Total răspunsuri		

În cazul întrebărilor mai complexe din chestionar (care includ, la rândul lor, mai multe întrebări), prelucrarea este identică, dar presupune realizarea a câte unui tabel pentru fiecare situație în parte, după cum se poate observa mai jos.

Întrebarea nr. 1 / Te rugăm să apreciezi care sunt formele de violență pe care le observi în școala în care înveți și care este frecvența cu care aceste manifestări au loc.		
Violență între elevi	Frecvența răspunsurilor	
	număr	procent
Deloc		
Rar		
Des		
Foarte des		
Nu știu		
Total răspunsuri		
Întrebarea nr. 1 / Te rugăm să apreciezi care sunt formele de violență pe care le observi în școala în care înveți și care este frecvența cu care aceste manifestări au loc.		
Violența elevilor față de profesori	Frecvența răspunsurilor	
	număr	procent
Deloc		
Rar		
Des		
Foarte des		
Nu știu		
Total răspunsuri		
Întrebarea nr. 1 / Te rugăm să apreciezi care sunt formele de violență pe care le observi în școala în care înveți și care este frecvența cu care aceste manifestări au loc.		
Violența profesorilor față de elevi	Frecvența răspunsurilor	
	număr	procent
Deloc		
Rar		
Des		

Foarte des		
Nu știu		
Total răspunsuri		

Informațiile colectate prin interviu sunt extrem de valoroase pentru înțelegerea și interpretarea informațiilor din chestionar. Pentru a le putea analiza, este de preferat ca interviurile să fie înregistrate audio și ulterior transcrise. Pornind de la transcrieri (sau de la însemnările luate pe parcursul desfășurării interviurilor), puteți sintetiza rezultatele sub forma unui tabel în care selectați ideile/opiniile pe care le considerați importante în cazul fiecărei întrebări în parte, ghidându-vă după modelul prezentat mai jos.

Exemplu de grilă de prelucrare a datelor din interviuri

Acest exemplu se referă la interviurile cu cadrele didactice. În vederea obținerii de informații relevante pentru elaborarea strategiei, este important să prelucrați datele obținute de la toate categoriile de actori.

Interviuri individuale cadre didactice	
<p>Întrebare:</p> <p>Considerați că elevii se simt în siguranță în timpul petrecut în școală?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cu excepția elevilor din clasele mici cred că toți elevii din această școală se simt în siguranță pe tot parcursul timpului petrecut la școală (Profesor, limba română). • Dacă este vorba despre ceea ce se întâmplă strict în incinta școlii cred că da, problemele apar însă în zona din apropierea școlii (Învățătoare). • Sunt sigur că în fiecare clasă există 1-2 elevi cel puțin care sunt ținta intimidărilor colegilor... ca să nu mai vorbim de cei care au nenorocul de a avea un „șmecher de cartier” drept coleg de clasă (Profesoară – limba franceză). • După ce anul trecut am înăsprit măsurile de siguranță din școală cred că toți elevii școlii vin acum cu o altă stare de spirit la școală (Profesor – matematică). • Eu așa credeam, ca și ceilalți colegi ai mei, dar părinții celor din clasa a noua ne semnalează faptul că toți copiii din această clasă se tem de domnul profesor de fizică...deși elevii nouă nu ne-au spus nimic despre asta (Profesoară – limba franceză).

1.3. Dezbateră rezultatele investigației și definirea problemelor

Pentru a implica un număr cât mai mare de actori de la nivelul școlii în activitatea de diagnoză și de identificare a problemelor, este foarte util să publicați sub forma unui raport cele mai interesante rezultate obținute în urma investigației. Raportul ar putea cuprinde o scurtă introducere, răspunsurile la întrebările din chestionar (inclusiv reprezentarea lor grafică, dacă aveți o persoană cu astfel de competențe în școală) și la cele din interviurile individuale sau de grup. De asemenea, sinteza poate include și o secțiune de concluzii în care să fie succint prezentate situațiile îngrijorătoare pentru școală.

Puteți aduce la cunoștință rezultatele investigației dumneavoastră pe mai multe căi, printre care:

Modalitate de publicare	Căi de informare
Raport/sinteză raport în format tipărit	<ul style="list-style-type: none">• Distribuție directă celor interesați (întâlniri, poștă etc.)• Crearea unui spațiu de acces la biblioteca școlii (consultare)• Revista școlii• Presa locală
Raport/sinteză raport în format electronic	<ul style="list-style-type: none">• Distribuție directă celor interesați (întâlniri, poștă etc.) sub forma unui CD sau floppy disk sau utilizarea poștei electronice;• Publicarea pe un website (de exemplu, pe website-ul școlii)
Notă/anunț	<ul style="list-style-type: none">• Întâlniri la nivelul școlii (CA, Consiliul elevilor, asociația părinților etc.)• Punctele de informare din școală• Activități extra-curriculare• Instituții relevante la nivel local (CCD, Inspectoratul Școlar Județean, Consiliul Local etc.)• Mass-media locală

Diseminarea rezultatelor în rândul actorilor școlii și dezbaterea acestora atât la nivelul școlii, cât și la nivelul claselor, ar trebui să reprezinte pentru școala dumneavoastră o prioritate. În primul caz este important ca pe agenda de discuție a întâlnirilor corpului profesoral, consiliului de administrație, consiliului elevilor, consiliului părinților să fie inclus și acest subiect. De asemenea, este necesar să organizați întâlniri cu dirigenții pentru a discuta care sunt cele mai importante aspecte ce trebuie aduse la cunoștința elevilor și care sunt aspectele care trebuie dezbătute împreună cu aceștia.

O sinteză a celor mai importante reflecții pe marginea rezultatelor investigației ar trebui să includă întrebări precum:

- Care dintre rezultatele obținute prin investigație sunt surprinzătoare (nu le-ați fi anticipat)?
- Care dintre rezultate pun într-o nouă perspectivă ceea ce știam deja?
- Care sunt punctele de convergență între opiniile elevilor/profesorilor/cadrelor didactice/consilierilor cu privire la fenomenele de violență?
- Care sunt punctele de divergență între opiniile elevilor/profesorilor/cadrelor didactice/consilierilor cu privire la fenomenele de violență?
- În cazurile de divergență, poate fi formulat un punct de vedere care să fie acceptat de diferiții actori de la nivelul școlii?
- Care sunt rezultatele cu cel mai ridicat grad de încredere (pot fi cel mai ușor verificate)?
- Care sunt rezultatele pentru care există încă insuficientă informație pentru a le susține?

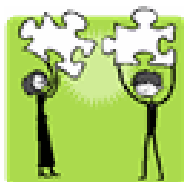
În urma dezbaterii acestor aspecte privind starea de fapt este posibil să realizați ultimul pas în această etapă: **formularea problemelor**. Deși ignorată de multe echipe manageriale, trebuie să țineți seama de faptul că structurarea și definirea problemelor privind violența solicită un timp și efort comparabil rezolvării lor! Acest fapt se explică prin gradul ridicat de complexitate al acestui fenomen, cât și datorită numărului important de actori cheie care pot juca un rol important în desfășurarea activităților anti-violență de la nivelul școlii.

Datele colectate în urma investigației v-au ajutat să identificați o serie de probleme prioritare în cazul cărora școala dumneavoastră trebuie să intervină. Totuși, aceste probleme/priorități pot să capete formulări diferite în cazul altor actori de la nivelul școlii. Să presupunem că prin investigația dumneavoastră ați descoperit că în școala pe care o conduceți sunt semna-

late frecvent cazuri de prezență a unor persoane străine cu comportament violent în spațiul proxim școlii. Această stare de fapt reprezintă un pericol constant pentru elevii din școală, situație cunoscută și menționată și de cadrele didactice și de părinții elevilor. Un mod curent prin care o echipă managerială definește această problemă o reprezintă procedurile ineficiente de acces/control în unitatea școlară. În paralel, pentru alți actori această stare de fapt poate semnala alte probleme, precum:

- Lipsa de supraveghere din partea cadrelor didactice (părinți)
- Insuficienta implicare a conducerii școlii în problemele cu care se confruntă elevii (părinți)
- Lipsa de implicare a poliției comunitare (cadre didactice, părinți)
- Pregătirea/selecția deficitară a personalului care asigură paza școlii (cadre didactice, părinți, elevi)
- Lipsa unor mijloace moderne de supraveghere audio-video (cadre didactice, părinți)
- Lipsa de implicare a autorităților locale pentru securizarea instituțiilor de învățământ (cadre didactice).

Echipa managerială trebuie să se asigure, în primul rând, că toate aceste formulări alternative se vor regăsi în procesul de definire a problemelor. De asemenea, este foarte important să se încerce o grupare a problemelor definite în mod asemănător de diferite categorii de actori și implicit o restrângere a ariilor posibile de intervenție. Abia după ce am reușit o astfel de cartografiere a întregii varietăți de probleme putem încerca să realizăm o ierarhie a **cauzelor** care conduc la apariția acestor probleme, cât și a **importanței** acestor probleme pentru actorii școlii (în primul rând elevii).

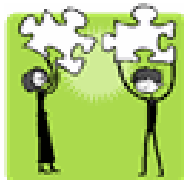

Pentru a sistematiza diferitele formulări ale problemelor privind violența școlară rezultate obținute în urma investigației dumneavoastră puteți să vă orientați folosind următoarea grilă:

Starea de fapt (evidențiată prin investigație)	Ce problemă a fost identificată?	De către cine
Prezența persoanelor străine cu comportament violent în incinta școlii	Proceduri de acces și control ineficiente în școală	Echipa managerială
	Lipsa de supraveghere a elevilor din partea	Părinți

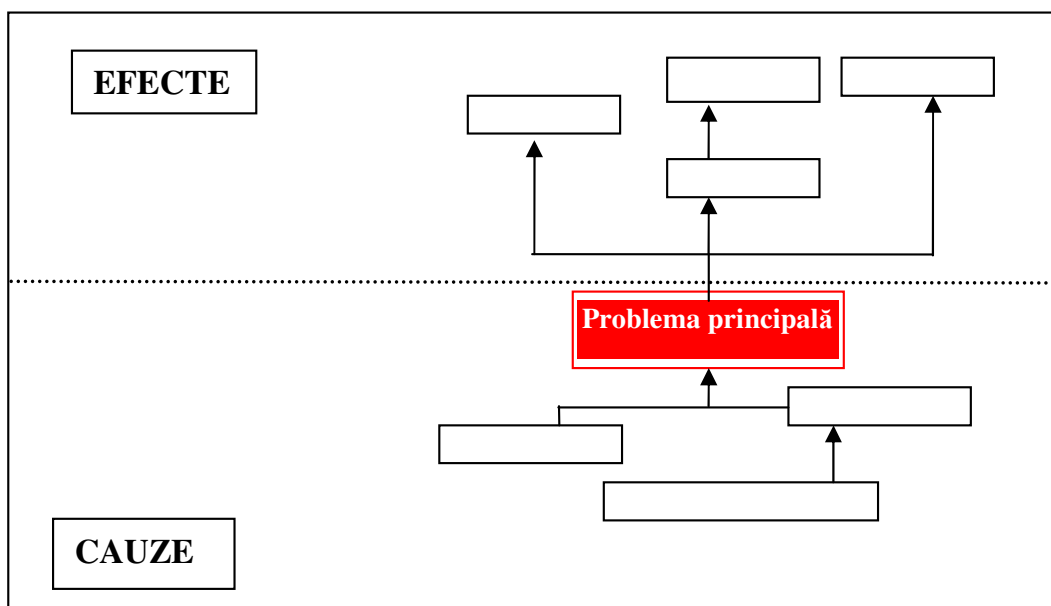
	cadrelor didactice (părinți)	
	Lipsa unor mijloace moderne de supraveghere audio-video	Cadre didactice, părinți
	Pregătirea/selecția deficitară a personalului care asigură paza școlii	Cadre didactice, părinți, elevi

Trecerea în revistă a tuturor problemelor formulate de diferiți actori cu privire la fenomenele de violență școlară poate să vă ofere un foarte solid punct de plecare în identificarea principalelor cauze care conduc la apariția acestor probleme la nivelul școlii dumneavoastră. Deși nu există o cale absolut sigură de a deduce cauzele din efecte sau efectele din cauze, prin ierarhizare aveți posibilitatea de a pune într-o anumită ordine complexul de cauze care influențează situațiile de violență din școala dumneavoastră.

Un instrument util în acest sens se poate dovedi **arborele decizional**, prin care pot fi reprezentate grafic relațiile cauzale specifice unei probleme. Astfel, dacă ați definit ca problemă numărul mare de elevi din școală care utilizează un limbaj violent față de colegi (expresii jignitoare, injurii etc.), puteți utiliza acest instrument pentru a înțelege care sunt cauzele principale care determină această stare de fapt (și relațiile dintre acestea), cât și care sunt efectele la nivelul școlii.

Printre cauzele identificate se pot număra: influența negativă a familiei sau a grupului de prieteni; lipsa unor activități curriculare sau extracurriculare care să stimuleze cooperarea elevilor și lucrul în echipă; comunicarea insuficientă a cadrelor didactice cu elevii; lipsa unor sancțiuni adecvate în regulamentul școlii cu privire la aceste situații etc. Aceste cauze pot fi puse, în unele situații, în relație (de exemplu, comunicarea insuficientă și lipsa activităților care să stimuleze cooperarea elevilor). În acest fel, planul dumneavoastră se poate focaliza asupra unui număr mai redus de arii de intervenție.

Prin urmare, cartografierea problemelor cu care vă confrunțați și identificarea cauzelor și a relațiilor acestora vă ajută să faceți un pas important în ierarhizarea problemele identificate. În condițiile resurselor limitate care sunt la dispoziția școlii, este esențial să vă asigurați că problemele pe care încercați să le rezolvați sunt pentru majoritatea participanților la procesul de consultare:

- **REALE**
- **CUNOSCUTE**
- **IMPORTANTE**
- **URGENTE**

În consecință, eliminați de pe agenda de decizie imediată problemele pe care nu le cunoașteți încă suficient, pe cele care nu sunt recunoscute ca atare de majoritatea actorilor școlii sau pe cele considerate puțin importante sau urgente. După ce ați realizat o astfel de ierarhie, puteți trece de la etapa de analiză la cea de proiectare propriu-zisă a unei strategii anti-violență la nivelul școlii.

2. Elaborarea unei strategii anti-violență la nivelul școlii

Dacă au fost urmați toți pașii descriși în capitolul anterior, în acest moment aveți la dispoziție un document elaborat împreună cu reprezentanții tuturor actorilor cheie în care sunt descrise principalele probleme cu care se confruntă școala dumneavoastră privind violența. Ce puteți face în continuare? Cum ajungeți să identificați posibile căi de intervenție pentru a rezolva aceste probleme? Cum selectați din multitudinea de activități pe cele care servesc cel mai bine obiectivele urmărite? Cum identificați și alocați resursele necesare desfășurării acestor activități? Cum știți dacă intervenția dumneavoastră reprezintă un succes? La toate aceste întrebări vom încerca să răspundem în capitolul de față, ghidându-vă în etapele proiectării unei strategii anti-violență la nivelul școlii dumneavoastră.

2.1. Necesitatea unei strategii de intervenție a școlii

Identificând formele de manifestare a violenței școlare și definind problemele importante cu care vă confrunțați, aveți nevoie de un cadru de acțiune prin intermediul căruia să dezvoltați măsurile cele mai potrivite de control/gestionare. Acest cadru, ce poate fi un **plan de intervenție** sau o **strategie anti-violență**² la nivelul școlii pe care o conduceți, vă oferă o serie de avantaje precum:

- instituționalizarea activităților de prevenire și combatere a violenței școlare;
- formarea unei perspective coerente, unitare și predictibile a intervențiilor la nivelul școlii;
- coordonarea activităților de prevenire cu cele de gestiune a violenței școlare;
- cunoașterea categoriilor și necesarului de resurse pentru desfășurarea activităților anti-violență;

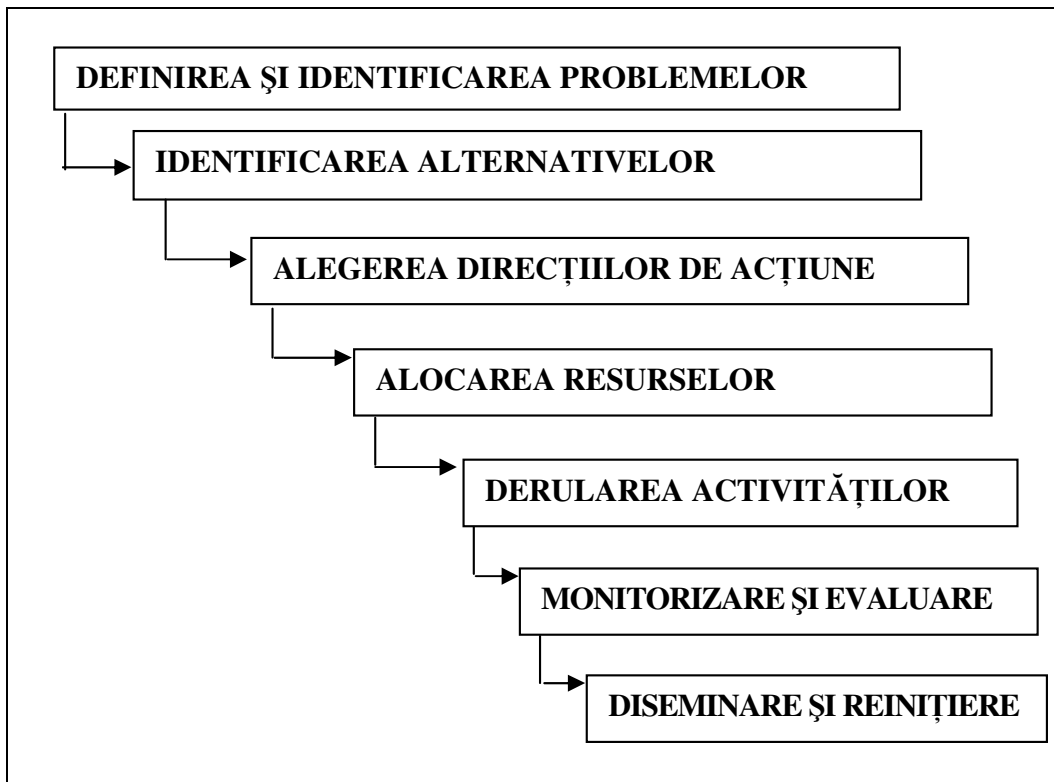
² Distanția plan de intervenție/strategie are în vedere două niveluri de decizie și două activități specifice: planificare/proiectare. Astfel, planificarea stabilește pașii concreți prin care sunt realizate scopurile proiectului (nivelul **operațional**), în timp ce proiectarea se situează la nivelul general – al formulării misiunii, al scopurilor generale și al motivelor introducerii unei schimbării în organizație (nivelul **strategic**) – vezi Iosifescu, Ș. Elemente de management strategic și proiectare, Colecția Educația 2000+, Ed. Humanitas, 2000.

- atragererea/implicarea tuturor actorilor importanți de la nivelul școlii și comunității în activitățile anti-violență;
- identificarea intervențiilor de succes pentru grupurile țintă vizate.

Un document strategic va ordona etapele esențiale ale unei intervenții ameliorative la nivelul școlii dumneavoastră în domeniul violenței școlare și, de asemenea, va asigura transparența întregului proces de decizie.

Proiectarea principalelor etape ale unei intervenții ameliorative la nivelul școlii

Este important de subliniat faptul că, în realitate, această ordine nu este de fiecare dată respectată, iar anumite etape ajung să nu mai fie niciodată realizate. Ceea ce trebuie reținut este însă faptul că, acordând atenție tuturor acestor pași și stabilind o strategie de intervenție, șansele ameliorării situațiilor de violență din școala dumneavoastră **sunt mult mai ridicate** în comparație cu intervențiile punctuale, nesistematice în diferite

cazuri de violență. Desigur, parcurgerea acestor pași sau existența unei strategii **nu vă garantează** o diminuare semnificativă a situațiilor de violență.

Există moduri formale de implicare, prin care se urmărește simpla „bifare” a unor acțiuni. De asemenea, există cauze ale violenței școlare pe care școala le poate mai puțin contracara la fel cum pot exista și desfășurări neașteptate de evenimente, care nu au fost analizate în faza de proiectare. Cu toate acestea, experiența școlilor în care au fost derulate activități-pilot demonstrează că **ameliorarea fenomenelor de violență este posibilă** atunci când școala dorește să inițieze o astfel de strategie și urmărește toți pașii pe care aceasta o presupune.

2.2. Structura unei strategii de intervenție anti-violență la nivelul școlii

O strategie de intervenție trebuie să ofere o prezentare în detaliu a obiectivelor urmărite, rezultatelor așteptate, activităților ce urmează a fi derulate, actorilor implicați și a responsabilităților acestora, orizontului de timp, resurselor necesare, modalităților de monitorizare și de evaluare. În această secțiune vom încerca să vă oferim o serie de informații utile cu privire la aceste elemente.

După cum deja am subliniat, un plan de acțiune reprezintă o serie de activități dezvoltate în relație, duse la îndeplinire în mod organizat **pentru atingerea unor obiective**. Cel mai simplu mod de a stabili obiectivele strategiei este acela de a porni de la problemele identificate în diagnoza dumneavoastră. Analiza obiectivelor este o tehnică utilă pentru a descrie situația viitoare la care se va ajunge prin aplicarea soluțiilor posibile într-o anumită situație, cu alte cuvinte, transformarea aspectelor negative în unele pozitive. În principiu, în această etapă are loc o evaluare a relației între scop și mijloace iar problemele principale sunt reformulate în termeni pozitivi. De exemplu, dacă o problema identificată în școala dumneavoastră este *nivelul scăzut de participare a elevilor la activitățile anti-violență inițiate de școală* în analiza obiectivelor ea trebuie reformulată: *creșterea participării /implicării elevilor la activitățile anti-violență inițiate de școală*.

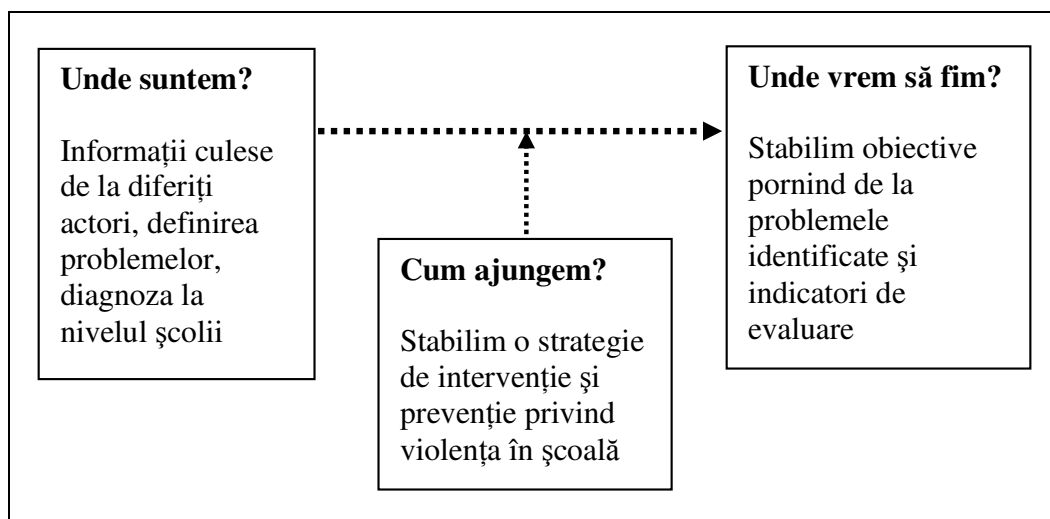
Obiectivele reprezintă condițiile viitoare pe care vreți să le realizați într-un anumit interval de timp. Pornind de la premisa că obiectivele constituie elementul esențial al oricărei strategii, este necesar să respectați unele reguli generale atunci când le veți elabora, printre care:

- claritatea și coerența în formulare acestora;
- compatibilitatea fiecărui obiectiv cu celelalte;

- posibilitatea de a fi măsurate/evaluate (se pot stabili indicatori de realizare a obiectivului respectiv);
- precizarea termenelor de realizare etc.

De asemenea, trebuie să vă asigurați că obiectivele formulate includ toate problemele formulate în diagnoză (principale și conexe) care au fost considerate de majoritatea actorilor ca fiind importante și urgente. În cazul în care planul de intervenție proiectat are un grad mai ridicat de complexitate și sunt dezvoltate activități cu un orizont de timp mai larg, documentul elaborat trebuie să aibă două secțiuni distincte: strategie/plan de intervenție pe termen scurt (anul școlar în curs) și strategie de intervenție pe termen mediu-lung (2-4 ani).

Pentru a înțelege mai bine relația dintre componentele unei strategii, puteți să rețineți faptul că orice strategie de dezvoltare la nivelul școlii ar trebui să vizeze traiectoria ipotetică de la „ceea ce este” starea actuală a problemei la nivelul școlii și/sau al comunității – la „ceea ce trebuie să fie” – starea dorită. Acest demers de proiectare la nivel strategic și operațional poate avea următoarea reprezentare grafică (după Wilkingson și Cove):

În elaborarea strategiei, este important ca descrierea obiectivelor să fie precedată de o prezentare succintă a contextului în care acest document a fost elaborat: o sinteză a constatărilor rezultate din diagnoza realizată deja cât și o prezentare succintă a intervențiilor anterioare (dacă este cazul). În acest fel puteți demonstra faptul că obiectivele stabilite de dumneavoastră urmăresc:

- să rezolve o problemă reală;
- să se armonizeze cu misiunea/planul de dezvoltare al școlii;

- să stimuleze interesul actorilor cu privire la acest fenomen;
- să poată fi urmărite/ să fie realizabile.

De asemenea, strategia dumneavoastră trebuie să se refere la **impactul pe care îl preconizați** pentru intervenția dumneavoastră. Astfel trebuie să vă asigurați că ați analizat în mod concret și detaliat impactul intervenției dumneavoastră pentru fiecare grup țintă vizat. De asemenea, strategia dumneavoastră trebuie să demonstreze în mod explicit modul în care obiectivele urmărite sunt în relație cu impactul așteptat.

Activitățile reprezintă calea efectivă prin care puteți ajunge la realizarea obiectivelor.

Cu privire la acțiuni, în cadrul strategiei:

- imaginați cât mai multe variante de acțiune posibile;
- analizați urmările fiecărei acțiuni și alegeți varianta cea mai potrivită;
- orientați-vă către acțiuni care contribuie la îndeplinirea mai multor obiective;
- evitați acțiunile care se contrazic și verificați succesiunea logica a acțiunilor.

Resursele reprezintă elemente de care aveți nevoie pentru atingerea obiectivelor proiectului. Cu privire la resurse, strategia trebuie să conțină formulări precise referitoare la:

- calitatea și cantitatea resurselor necesare;
- resursele de care dispuneți la începutul strategiei;
- resursele pe care contați pe parcursul derulării activităților;
- căi de atragere a unor noi resurse;
- modul în care sunt alocate resursele.

Planificarea resurselor necesare și disponibile se face pornind de la obiectivele și planul de activități propus de strategie. În mod sistematic, pentru fiecare activitate în parte, trebuie să estimați care sunt resursele necesare pentru desfășurarea sa în bune condiții. Cele mai importante categorii de resurse pe care trebuie să le aveți în vedere sunt:

- **Resurse umane** - categorii de persoane implicate din cadrul școlii (elevi, cadre didactice, părinți etc.) și din exteriorul acestuia (inclusiv reprezentanți ai comunității, colaboratori, voluntari) și responsabilitățile acestora legate de strategie;
- **Resurse documentare** - sursele de documentare (legislația românească, statistici, studii, reviste de specialitate etc.);

- **Resurse materiale** - echipamente, materiale;
- **Resurse financiare** - bugetul detaliat pe categorii de cheltuieli.

Timpul este o resursă specială cu o importanță deosebită pentru reușita oricărei strategii. În graficul de timp sunt prezentate datele de la început și de sfârșit ale activităților, precum și grafice de timp intermediare, pe faze, zile, săptămâni, luni, semestre, în funcție de specificul proiectului. În general, o strategie se elaborează pentru o perioadă de 4 ani, dar termenul de aplicare, chiar dacă este menționat, este bine să nu fie „bătut în cutie” pentru că, aproape sigur, vor apărea elemente noi care vor întârzia sau, dimpotrivă, vor accelera atingerea obiectivelor urmărite.

Un mod simplu prin care puteți reprezenta sub formă grafică un plan de activități pentru un an școlar este cel în care marcați timpul alocat fiecărei activități prezentate în strategie în căsuțele unei matrice (fiecare coloană reprezintă o lună calendaristică din anul școlar):

	IX/06	X/06	XI/06	XII/06	I/07	II/07	III/07	IV/07	V/07	VI/07
Activ.1.										
Activ.2.										
Activ.3.										
Activ.4.										
Activ.5.										
Activ.6.										
Activ.7.										

Strategia dumneavoastră nu este completă fără ca aceasta să cuprindă și un plan de monitorizare și evaluare. Datorită complexității planului de intervenție, este important să știți în orice moment dacă sunteți pe drumul cel bun și care sunt intervențiile care trebuie corectate. Succesul sau insuccesul intervenției dumneavoastră (realizarea sau nerealizarea obiectivelor și rezultatelor urmărite) poate fi influențat în mod direct de măsurile pe care le luați în urma proceselor de monitorizare și evaluare.

Prin activitățile de monitorizare veți reuși să colectați în mod regulat date privind modul de utilizare a resurselor și implicarea persoanelor responsabile de anumite activități. Este util să încercați să grupați activitățile strategiei în câteva stadii de desfășurare/progres și să încercați să realizați un raport de monitorizare cu privire la fiecare dintre acestea în parte.

În timpul activităților de monitorizare, trebuie să urmăriți:

- Relația dintre obiective, impactul așteptat și activitățile desfășurate în stadiul respectiv;
- Schimbările concrete observate în urmă desfășurării activităților (impactul produs prin intervenție asupra beneficiarilor direcți și indirecti, cât și asupra școlii);
- Cauzele care au condus la eventuala nerealizare a unor rezultate așteptate (de exemplu: *slaba cunoaștere a inițiativei în rândul actorilor cheie; gradul scăzut de implicare al unor actori în activitățile strategiei; insuficiența resurselor; întârzierea cu care s-au desfășurat unele activități etc.*);
- Ariile de intervenție viitoare din cadrul strategiei care trebuie schimbate/corectate.

Cine trebuie să realizeze monitorizarea? De activitățile de monitorizare este responsabil direct grupul de lucru și toate categoriile de elevi de la nivelul școlii. Se recomandă ca echipa care monitorizează aplicarea strategiei să fie coordonată de către directorul școlii. Aspectele constatate ar trebui discutate cu întreaga echipă din școala dumneavoastră, la sfârșitul fiecărei activități de monitorizare.

Evaluarea vizează utilizarea unei metodologii și a unui set de instrumente prin care să urmăriți:

- Rezultatele obținute în urma desfășurării tuturor activităților prevăzute în strategie;
- Schimbările concrete observate (impactul produs la finalul intervenției asupra beneficiarilor direcți și indirecti, cât și asupra școlii);
- Cauzele care au condus la eventuala nerealizare a unor rezultate așteptate;
- Ariile de intervenție pe care trebuie să le urmărească viitoarele strategii.

Ca și în cazul monitorizării, un plan de evaluare bine construit oferă tuturor celor implicați în implementarea strategiei posibilitatea de a cunoaște gradul în care obiectivele urmărite au fost atinse. Elementele care nu trebuie să lipsească nici unui plan de evaluare sunt: obiectivele (de ce evaluăm?); mijloacele (cum evaluăm?); grupul țintă (pe cine evaluăm?); orizontul de timp (când evaluăm?) și persoanele responsabile (cine evaluează?). Pe cât posibil se vor utiliza aceleași instrumente/indicatori în toate etapele de evaluare (inițială, de parcurs, finală) astfel încât impactul în timp să poată fi observat/cuantificat.

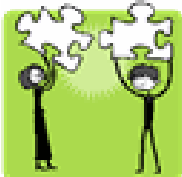

Principalele criterii prin care puteți să evaluați planul dumneavoastră de evaluare (criterii valabile în cazul oricărei strategii) sunt următoarele:

- **conformitatea** - dacă ceea ce se desfășoară este în conformitate cu activitățile planificate;
- **pertinența** - activitățile sunt adecvate obiectivelor propuse;
- **eficacitatea** - dacă activitățile conduc către rezultatele așteptate;
- **eficiența** - dacă resursele alocate desfășurării activităților conduc la un maxim de rezultate
- **coerența** - dacă activitatea evaluată se află în legătură cu celelalte activități.

Cine trebuie să realizeze evaluarea finală? De activitățile de evaluare este responsabil direct grupul de lucru și toate categoriile de elevi de la nivelul școlii. Se recomandă ca echipa care monitorizează aplicarea strategiei să fie coordonată de către directorul școlii.

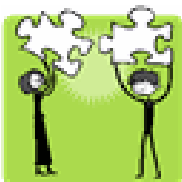
După cum deja am arătat, atât pentru activitățile de monitorizare cât și pentru cele de evaluare trebuie să utilizați o serie de indicatori prin care să puteți verifica gradul de realizare al activităților prevăzute în strategia dumneavoastră, rezultatele obținute și impactul acestora asupra categoriilor țintă. Vă oferim în continuare câteva exemple de indicatori ce pot fi utilizați pentru evaluarea unor activități din strategia dumneavoastră anti-violență.

Exemplu de activitate evaluată: *Informarea și formarea cadrelor didactice din școală cu privire la fenomenele de violență școlară.*

Exemplu de indicatori de realizare/performanță:

- număr de participanți;
- număr de ore/participant;
- rata de absenteism (raportul dintre numărul total al absențelor și numărul cadrelor didactice înscrise);
- nivelul de cunoștințe și deprinderi achiziționate în urma activităților de formare (utilizându-se o scală de apreciere de tipul: înalt, mediu, scăzut).

Exemplu de activitate evaluată: *Informarea și formarea părinților din școală cu privire la fenomenele de violență școlară*

Exemplu de indicatori de realizare/performanță:

- număr de participanți;
- număr de ore/participant;

- rata de absenteism (raportul dintre numărul total al absențelor și numărul părinților înscriși);
- nivelul de satisfacție al părinților cu privire la activitatea la care au participat;
- gradul de implicare în activități anti-violență organizate de școală (utilizându-se o scală de apreciere de tipul: înalt, mediu, scăzut).

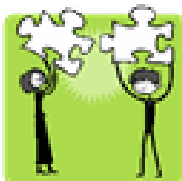
Exemplu de activitate evaluată: *Activități desfășurate de elevi. Concurs de proiecte pe tema anti-violență*

Exemplu de indicatori de realizare/performance:

- rata de participare la concurs (numărul de elevi participanți ca procent din numărul total de elevi din școală);
- număr de proiecte depuse;
- completarea tuturor secțiunilor;
- respectarea cerințelor;
- coerența și consistența generală a proiectelor;
- originalitate.

Cu excepția primilor doi indicatori, în evaluare veți utiliza o scală de apreciere de tipul: înalt, mediu, scăzut.

Pentru colectarea informațiilor necesare puteți utiliza instrumente de evaluare diverse, precum: chestionare, fișe de observație, ghiduri de interviu, instrumente de autoevaluare. Vă prezentăm mai jos un exemplu de instrument dezvoltat pentru evaluarea nivelului de satisfacție a părinților privind activitățile de formare pe tema violenței. De asemenea, vă prezentăm ca exemplu și un instrument dezvoltat de una dintre școlile pilot destinat cadrelor didactice.

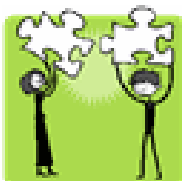
Chestionar pentru părinți

A. Chestiuni generale		Dezacord					Acord				
1.	Prezentarea generală a obiectivelor cursului de formare a fost clară	1	2	3	4	5					
2.	Temele alese pentru formare au fost adecvate	1	2	3	4	5					
3.	Temele discutate la acest curs îmi sunt de ajutor în activitatea mea de zi cu zi	1	2	3	4	5					
4.	Atmosfera în care s-a desfășurat cursul de formare a fost una destinsă și prielnică colaborării	1	2	3	4	5					
5.	Întreaga durată a cursului de formare (... zile) a fost potrivită	1	2	3	4	5					

6. Acest curs de formare a corespuns așteptărilor dumneavoastră ?
DA ___ Nu___

7. Evaluarea mea generală a acestui curs este :
Excelent ___ Foarte bun ___ Bun ___ Relativ bun ___
Slab ___

8. Vă rugăm să formulați o sugestie pentru îmbunătățirea cursurilor viitoare:

Chestionar pentru cadrele didactice

1. La clasele la care predați ați observat în ultimile două luni comunicarea între elevi în comparație cu începutul anului școlar...

- Este mai bună
- Este aceeași

- c) Este mai scăzută
 - d) Nu știu/nu îmi pot da seama
2. În opinia dumneavoastră, în ultimile două luni cazurile de violență verbală dintre elevi în comparație cu începutul anului școlar...
- a) Sunt mai numeroase
 - b) Au aceeași frecvență
 - c) Sunt mai reduse
 - d) Nu știu/nu îmi pot da seama
3. În opinia dumneavoastră în ultimile două luni cazurile de violență a elevilor față de profesori, în comparație cu începutul anului școlar
- a) Sunt mai numeroase
 - b) Au aceeași frecvență
 - c) Sunt mai reduse
 - d) Nu știu/nu îmi pot da seama
4. Rezultatele strategiei anti-violență promovate de școala noastră corespund așteptărilor dumneavoastră?
- a) Da, în mare măsură
 - b) Da, într-o oarecare măsură
 - c) Nu. De ce?.....
 - d) Nu știu/nu îmi pot da seama
5. Care sunt principalele arii de intervenție/activități pe care doriți să le includeți într-o viitoare strategie anti-violență?
- a).....
 - b).....
 - c).....
6. Sunteți de acord să vă implicați în anul școlar viitor în activitățile anti-violență pe care le va iniția școala?
- a) Da. Cum?.....
 - b) Nu. De ce?.....
 - c) Nu știu

În sfârșit, strategia dumneavoastră este completă prin adăugarea unei secțiuni referitoare la **activitățile de diseminare** a rezultatelor intervenției. Ca și în cazul evaluării, un plan de diseminare trebuie să ofere informații pertinente cu privire la modul în care principalele produse ale activităților desfășurate (finale sau parțiale) ajung să fie cunoscute/utilizate.

În același timp, activitățile de diseminare:

- vă ajută să vă exprimați gândurile, să vă clarificați ideile;
- vă oferă posibilitatea de a dezvolta o idee împreună cu diferiți parteneri;
- creează oportunitatea de a supune atenției și de a dezbate public o problemă de interes general;
- ajută la consolidarea identității școlii dumneavoastră - o comunitate de valori împărtășită de toți actorii ei.

O posibilă structură a unui plan de diseminare include: obiectivele (de ce diseminăm?); conținutul (ce diseminăm?); mijloacele (cum diseminăm?); grupul țintă (cui diseminăm?); orizontul de timp (când diseminăm?) și persoanele responsabile (cine diseminează?).

În secțiunea 1.3. au fost prezentate o serie de exemple de mijloace pe care școala le are la dispoziție pentru a face cunoscute activitățile desfășurate și rezultatele obținute. Aceste căi de diseminare pot fi folosite în funcție de tipul de produse obținute în urma desfășurărilor activităților din strategia dumneavoastră anti-violență.

Trebuie să rețineți faptul că diseminarea produselor este importantă, indiferent de rezultatele și impactul atins. Vă recomandăm să împărtășiți și altor organizații experiența dumneavoastră, acestea având de învățat atât din elementele de succes cât și din eșecurile activităților dumneavoastră. Un aspect cheie al diseminării se referă și la informarea permanentă a actorilor implicați în legătură cu tot ce s-a planificat și/sau se planifică și se întâmplă cu strategia anti-violență. O bună circulație a informației în școală și în afara ei nu numai că vă va sprijini desfășurarea activității, dar este un mod eficient de a-i face pe toți să se simte incluși și implicați în comunitatea școlii.

2.3. Ce înseamnă o strategie anti-violență bine elaborată?

Este firesc ca odată elaborată, să vă puneți întrebarea în ce măsură strategia dumneavoastră este bine realizată. În ultimă instanță, numai implementarea ei la nivelul școlii poate demonstra în ce măsură s-a dovedit adecvată. Totuși, trebuie să rețineți că puteți estima calitatea strategiei chiar înainte de desfășurarea propriu-zisă a activităților. Pentru aceasta trebuie să analizați în ce măsură respectă următoarele caracteristici:

- **adecvare** (este potrivit atingerii scopului și obiectivelor stabilite);
- **fezabilitate** (este realist, adaptat situației concrete și resurselor existente);
- **economicitate** (implică un consum cât mai mic de resurse, în condițiile atingerii obiectivelor propuse);

- **claritate** și coerență în concepție (există o relație directă între obiective, impactul așteptat și activități);
- **claritate și coerență a intervenției** (are activități bine definite și dezvoltate în relație unele cu altele);
- **flexibilitate** (este adaptabil la situații noi și nu restrânge posibilitățile viitoare de acțiune);
- **încadrare în timp** (orizontul de timp al fiecărei activități în parte este unul adecvat);
- **viabilitate și repetabilitate** (planul poate fi menținut și adaptat atât timp cât condițiile de context nu se schimbă radical).

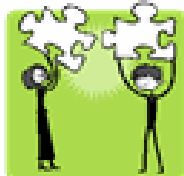
De asemenea, puteți ști dacă strategia dumneavoastră este completă, verificând în ce măsură aceasta poate răspunde la următoarele întrebări:

- De ce a fost inițiată o astfel de acțiune? (rațiunea care a condus la decizia de a decide; eliminarea unor deficiențe, ameliorarea unei situații, folosirea unei oportunități);
- Ce se așteaptă ca proiectul/programul să realizeze? (rezultatele așteptate pentru care s-a luat decizia de a decide; de obicei obiectivele/scopurile trebuie formulate astfel încât să fie cuantificabile/verificabile);
- Cum va încerca strategia să realizeze ceea ce-și propune? (principalele direcții de acțiune prin care se așteaptă atingerea rezultatelor așteptate);
- Ce factori externi sunt cruciali pentru a realiza cu succes ceea ce-și propune strategia? (analiza condițiilor principale prin care intervenția își poate atinge obiectivele);
- Ce mijloace sunt necesare? (analiza principalelor tipuri de resurse necesare pentru realizarea activităților propuse în planul de intervenție);
- Care este orizontul de timp în care este de așteptat să se realizeze strategia?
- Care sunt costurile implicate? (analiza resurselor financiare pe care le presupune realizarea activităților propuse în planul de lucru al strategiei);
- Unde se pot găsi informațiile necesare pentru a evalua succesul strategiei? (analiza datelor necesare pentru a verifica dacă activitățile implementate conduc la rezultatele așteptate).

Astfel, după elaborarea strategiei/planului de intervenție, este util să verificați care dintre caracteristicile prezentate mai sus sunt îndeplinite și să încercați să identificați aspectele care trebuie îmbunătățite. Pentru a realiza

acest lucru puteți sintetiza nucleul unei strategii sub forma unei matrice (cadru logic).

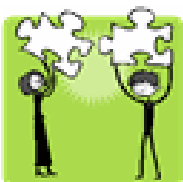
Structura unui cadru logic

	Logica intervenției	Indicatori verificabili	Surse de informație	Presupoziții
<i>Obiective</i>				
<i>Rezultate</i>				
<i>Activități</i>		<i>Mijloace</i>	<i>Costuri</i>	

Este deosebit de util ca în toți acești pași să fie implicați atât grupul de lucru, cât și alte cadre didactice care au elaborat diferite proiecte la nivelul școlii sau care au alte experiențe relevante în acest domeniu (coordonatori, evaluatori, participanți la diferite proiecte). Cheia unei strategii bine elaborate o reprezintă activitățile de implicare și motivare a resurselor umane.

În etapa de definire a problemelor ați identificat deja actorii și organizațiile relevante pentru desfășurarea activităților anti-violență de la nivelul școlii. În această etapă este util să analizați caracteristicile principale ale acestora (socio-economice, mod de organizare, atitudini etc.), interesele și așteptările, măsura în care respectă anumite principii/valori, cunoașterea problemelor, analiza modului în care se pot implica în intervențiile școlii și identificarea căilor concrete de colaborare.

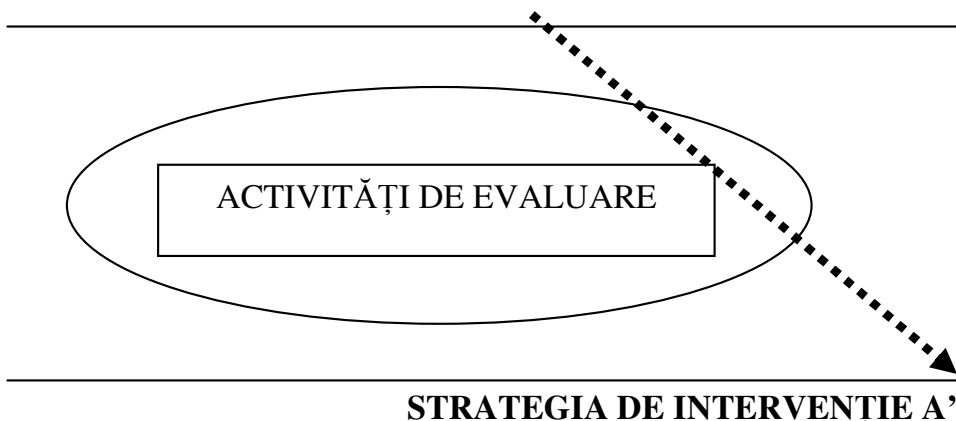
Analiza actorilor în cazul problemei violenței cadrelor didactice asupra elevilor

Actori implicați	Caracteristici	Interese și așteptări	Cunoașterea problemei	Arii de intervenție	Modalități concrete de implicare
Elevi	Populație școlară care provine preponderent din familii dezavantajate socio-economic	Finalizarea învățământului obligatoriu și urmarea învățământului secundar superior	Grad scăzut de cunoaștere a acestui fenomen în cazul claselor care nu s-au confruntat cu astfel de cazuri	Activități care să stimuleze comunicarea elev-cadru didactic	Organizarea unor dezbateri pe tema formelor de violență din școală cu participarea elevilor și a cadrelor didactice
Cadre didactice					
Părinți					
Membri ai echipei manageriale					
ISJ					
Consiliul local					

Toți actorii implicați în strategie trebuie să conștientizeze că asigurarea unui climat de siguranță în școală este și o responsabilitate a lor. Numai când acest lucru se întâmplă se poate vorbi despre parteneriat și vă puteți aștepta ca strategia dumneavoastră să transforme școala într-un spațiu al comunității, un loc menit să joace un rol vital nu doar pentru elevi, ci și pentru toți membrii acesteia.

În final, este util să rețineți faptul că nicio strategie nu ajunge să fie implementată în întregime așa cum a fost proiectată. În consecință, o strategie bine elaborată trebuie să includă și mecanisme și instrumente de colectare a informațiilor necesare pentru elaborarea unor **măsuri corective**, atunci când acestea sunt necesare. În felul acesta, o strategie anti-violență viitoare nu va porni de la zero, ci se va dezvolta în strânsă relație cu strategia dumneavoastră.

STRATEGIA DE INTERVENȚIE A

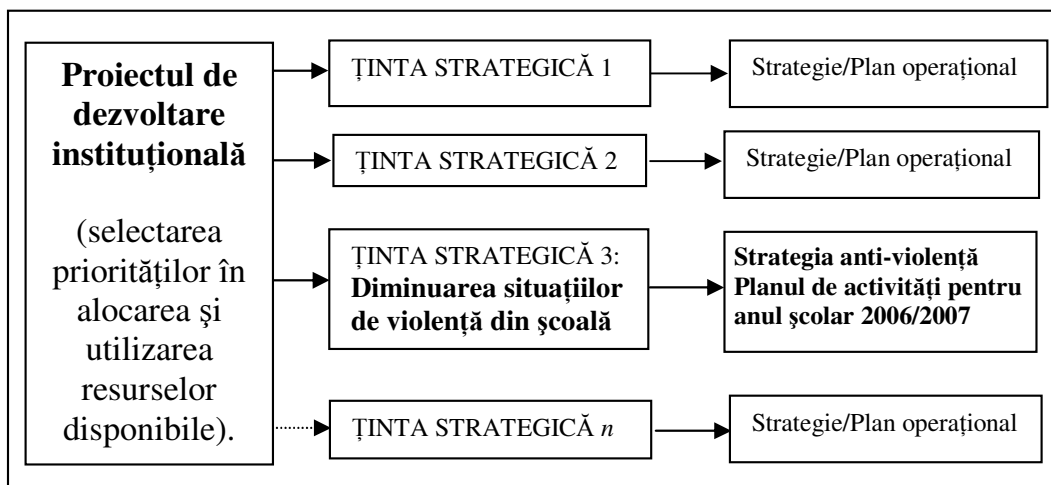

2.4. Legătura strategiei cu proiectul de dezvoltare instituțională

Strategia anti-violență pe care ați finalizat-o nu trebuie să rămână un demers deconectat de celelalte planuri sau strategii desfășurate în același timp la nivelul unei unități școlare. Pe de o parte, aceste intervenții se pot sprijini reciproc prin realizarea unor activități comune. De exemplu, atât o strategie anti-violență cât și o strategie de combatere a abandonului școlar pot include o activitate prin care reprezentanții comunității să fie activați și implicați în rezolvarea problemelor cu care se confruntă școala: încheierea unor parteneriate cu organizații cheie la nivel local în domeniul protecției sociale a elevilor care provin din medii dezavantajate.

Pe de altă parte, fiecare strategie (și implicit, fiecare țintă strategică urmărită) este într-o relație directă cu principalul document managerial al

școlii dumneavoastră: proiectul de dezvoltare instituțională. Astfel, oricât de elaborată ar fi strategia dumneavoastră anti-violență, trebuie să vă asigurați că a fost proiectată din perspectiva acestui document fundamental, asigurând ”operaționalizarea”, transpunerea viziunii pe termen lung într-o serie de intervenții organizate, care pot fi manageriate. Fără a îndeplini și această condiție, șansele strategiei de a-și atinge obiectivele devin mai reduse. Vă reamintim că proiectul instituțional de dezvoltare oferă un orizont și direcții clar stabilite pentru activitatea din școala dumneavoastră, fiind documentul fundamental în deciziile privind prioritățile în alocarea resurselor. În figura de mai jos este reprezentată grafic relația dintre proiectul de dezvoltare și diferitele ținte strategice urmărite de școală:

Influența este în ambele direcții: cu cât școala a dezvoltat strategii interconectate, adaptate nevoilor școlii, cu atât și proiectul instituțional are șanse mai mari să-și atingă obiectivele; de asemenea, cu cât există un proiect instituțional mai bine dezvoltat, cu atât șansele ca strategiile diverse ale școlii să fie de succes. Din perspectivă managerială, ambele demersuri conduc la dobândirea unor competențe, atitudini și comportamente indispensabile unui manager modern. Planul de dezvoltare reflectă modul în care dumneavoastră înțelegeți misiunea și dezvoltarea școlii pe termen mediu și lung.

Practic, aceasta este ultimul test pe care trebuie să-l ”treacă” strategia dumneavoastră. Dacă proiectul de dezvoltare al școlii include și o țintă specifică diminuării situațiilor de violență în școală și în planul operațional sunt incluse și activități specifice strategiei anti-violență, putem spune că procesul de proiectare este finalizat.

3. Exemplu de strategie anti-violență

Înainte de a încheia prima parte a acestui ghid, vă prezentăm un exemplu de strategie elaborată de către echipa de cercetare care a realizat studiul *Violența în școală*. Desigur, direcțiile de intervenție incluse în această strategie se adresează acelor probleme care au apărut cu cea mai mare frecvență în investigația de la nivel național. Este foarte probabil ca acestea să corespundă numai parțial cu problemele cu care vă confrunțați dumneavoastră. Cu toate acestea, credem că această strategie ”concretizează” unele dintre elementele teoretice prezentate în această primă parte și poate fi un reper util în activitatea dumneavoastră de proiectare.

Strategie de prevenire și intervenție privind violența în școală

1. Obiective la nivelul școlii:

- Identificarea și evaluarea dimensiunii fenomenului de violență în școală și în mediul proxim al acesteia.
- Sensibilizarea tuturor actorilor școlii cu privire la sursele, cauzele și efectele fenomenelor de violență în școală.
- Atragerea și implicarea reprezentanților comunității în acțiuni de prevenție și combatere a violenței în școală.
- Elaborarea unei strategii la nivel instituțional privind ameliorarea fenomenelor de violență la nivelul școlii (Strategia de prevenire și combatere a violenței în școală – SPCVS).
- Elaborarea și testarea unor instrumente de identificare, monitorizare și evaluare a fenomenelor de violență în școală (care să ducă la elaborarea unui Barometru al violenței în școală, ca instrument operativ pentru intervenție), ca parte a Planului de Dezvoltare al Școlii - PDS.
- Implicarea actorilor de la nivelul școlii și de la nivelul comunității în derularea activităților dezvoltate în cadrul strategiei.
- Diseminarea proiectului la nivelul altor instituții de învățământ.

2. Plan de acțiune

Actori	Acțiuni de conștientizare	Acțiuni de intervenție	Indicatori de evaluare	Diseminare
ELEVI	<ul style="list-style-type: none"> • Dezbateri privind legislația specifică • Dezbateri privind regulamentul școlar și noțiunile de disciplină și „regulă” • Participare activă la orele de dirigenție pe tema violenței, planificate în cadrul Strategie școlii • Realizarea unor referate, eseuri, proiecte, studii de caz sau schițe (activități individuale sau în grup) pe tema violenței. În acest scop, grupul de lucru de la nivelul școlii va furniza elevilor suport 	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea unui ciclu de workshop-uri cu elevii, cu următoarea tematică: <ul style="list-style-type: none"> - Elaborarea unui proiect al clasei privind prevenirea violenței în școală - Realizarea de către elevi a unor materiale multimedia pe tema violenței în școală (fotografii, filme, observări, desene, compuneri / compoziții, eseuri) - Elaborarea de către elevi a unei broșuri/pliant pe tema violenței care va fi distribuită în școală și în alte școli - Alte activități curriculare sau extra-curriculare la propunerea școlii (de exemplu, activități sportive, artistice, 	<ul style="list-style-type: none"> - gradul de familiarizare al elevilor cu tema privind violența în școală; - gradul de implicare al elevilor în proiectele cu tematică antiviolență, derulate în școală; - schimbări de atitudine în raport cu situațiile de violență în școală. 	<ul style="list-style-type: none"> • Implicarea elevilor în activitățile cuprinse în proiecte precum „Săptămâna anti-violență” • Publicarea unor produse ale proiectului pe site-ul școlii, în revista școlii; postere, bannere • Prezentarea propriilor activități și rezultate în alte contexte (tabere de vară, întâlniri ale elevilor din diferite școli, seminarii pe tema violenței, site-ul MEC – secțiunea elevi, Consiliul Județean și Național al Elevilor). • Informarea părinților cu privire la activitățile și proiectele cu tematică antiviolență și implicarea acestora.

	<p>informativ – cărți, reviste, articole, surse internet, privind violența în școală</p> <ul style="list-style-type: none"> • Participare la lansarea planului de acțiune al școlii • Participare la concursul privind alegerea unui slogan și a unei sigle 	<p>cercuri de creativitate, asociații de elevi la nivelul școlii sau al clasei, inițiative de campanii sociale, concursuri pe diferite teme privind violența etc.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Antrenarea elevilor în asumarea rolului de mediator în conflicte și constituirea unor echipe de intervenție în situații de criză <p>În diferitele acțiuni planificate va fi implicat Consiliul Elevilor</p> <p>O atenție deosebită se va acorda, de asemenea, implicării în toate aceste activități a elevilor cu potențial violent.</p>		
CADRE DIDACTICE	<ul style="list-style-type: none"> • Participare la o sesiune de informare și formare privind violența, organizată în școală prin implicarea unor specialiști în 	<ul style="list-style-type: none"> • Desfășurarea de discuții de grup cu elevii din școală și părinții acestora în scopul identificării următoarelor aspecte: <ul style="list-style-type: none"> - percepții /reprezentări ale profesorilor privind violența în școală și societate; 	<ul style="list-style-type: none"> - stilul de comunicare /strategii de interacțiune profesor-elevi; - abilități de mediere a unor situații conflictuale, de lucru în echipe 	<ul style="list-style-type: none"> • „Săptămâna anti-violență” • Cercuri pedagogice; • Articole în revista de specialitate • Intervenții media • Lecții deschise pe tema violenței • Portofolii cu acțiuni

	<p>domeniu. Temele de discuție vor fi următoarele:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dificultăți privind abordarea /înțelegerea / confruntarea cu violența juvenilă (sensibilitate la această problemă, mituri, prejudecăți); - modalități de identificare timpurie a elevilor cu potențial violent (factori de risc) și a cauzelor care pot determina manifestări de violență; - modalități de identificare a unor activități de intervenție adecvate, 	<ul style="list-style-type: none"> - probleme, cazuri, situații de violență în școala lor; - propuneri privind soluții, activități, intervenții la nivelul școlii pe tema prevenirii violenței. <p>În această activitate va fi implicat, în primul rând, grupul de lucru care va fi constituit la nivelul școlii pentru coordonarea activităților anti-violență, alcătuit din cadre didactice, consilier școlar / psiholog, reprezentanți ai părinților și elevilor.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Desfășurarea în cadrul orelor de consiliere a unor activități privind violența în școală: <ul style="list-style-type: none"> - prezentarea Strategiei școlii; - facilitarea procesului de identificare și planificare a unor activități concrete la nivelul clasei / școlii de prevenire și 	<p>mixte profesori-elevi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - modalități de reacție la intervențiile elevilor; - transparența și obiectivitatea evaluării. <p>De asemenea, vor fi evaluate:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gradul de implicare al profesorilor în activitățile conținute în Strategia școlii (număr de activități, relevanța rezultatelor, stimularea participării elevilor). 	<p>din cadrul proiectelor pe teme anti-violență derulate de unitățile școlare ale județului, ce pot fi consultate la CCD</p>
--	---	---	---	--

	<p>inclusiv la nivel curricular;</p> <ul style="list-style-type: none"> - evaluarea elevilor – ca sursă de conflict; - modalități de implicare a părinților și a comunității în activitățile de prevenire și intervenție privind violența. <ul style="list-style-type: none"> • Dezbateri privind regulamentul școlar și regulamentul elevilor • Dezbateri privind legislația specifică 	<p>combatere a violenței, pe baza propunerilor elevilor;</p> <ul style="list-style-type: none"> - dezbateri pe teme de violență.. <ul style="list-style-type: none"> • Organizarea unei lecții deschise pe tema violenței școlare. • Organizarea de activități extrașcolare în scopul ameliorării și diminuării fenomenului. 		
DIRECTORI	<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea problemelor școlii cu impact asupra violenței • Identificarea aspectelor importante care urmează a fi 	<ul style="list-style-type: none"> • Constituirea unui grup de lucru la nivelul școlii, cu rol de coordonare, monitorizare și evaluare a activităților conținute în strategia anti-vioență a școlii • Elaborarea unei strategii (SPCVS) coerente privind 	<ul style="list-style-type: none"> - gradul de implicare în activitățile derulate; - relevanța / adecvanța strategiei privind violența în școală pentru nevoile școlii; 	<ul style="list-style-type: none"> • Prezentarea Planului de Dezvoltare a Școlii (PDS) și Strategia de Prevenire și Combatere a Violenței în Școală (SPCVS) • Prezentarea rezultatelor implementării strategiei pe termen scurt curs

	<p>introduse în strategia școlii privind prevenirea violenței</p> <ul style="list-style-type: none"> • Includerea în planul de dezvoltare a școlii a unei strategii de prevenire a violenței: pe termen scurt (anul în curs) și mediu (următorii 4 ani). • Asigurarea unui mediu școlar adecvat, cât și a unui mediu sigur proxim școlii, în scopul evitării situațiilor de conflict • Identificarea principalelor bariere comunicaționale la nivelul școlii. <p>În toate aceste acțiuni directorul va implica grupul de lucru constituit la nivelul</p>	<p>violența în școală, fundamentată pe diagnoza situației existente și cu implicarea tuturor actorilor interesați (elevi, profesori, părinți, reprezentanți ai comunității)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Includerea acestei strategii în PDS • Coordonarea tuturor activităților la nivelul unității școlare • Includerea pe agenda întâlnirilor formale ale școlii (consiliul de administrație, consiliul profesoral, consiliul elevilor, comitetul de părinți) a unor informații privind activitățile și rezultatele activităților • Elaborarea unui sistem de monitorizare a situațiilor de violență în școală. (Barometrul violenței școlare) • Motivarea cadrelor didactice și a elevilor pentru implicarea în proiect 	<ul style="list-style-type: none"> - eficiența modalităților de stimulare a implicării altor actori în elaborarea strategiei și în desfășurarea activității; - eficiența sistemului de monitorizare și acuratețea informațiilor culese. 	<p>(anule)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prezentarea strategiei pe termen mediu • Diseminare în mass-media
--	---	--	---	---

	școlii, cu rol de prevenire și intervenție în cazuri de violență.	<ul style="list-style-type: none"> Facilitarea realizării parteneriatelor educaționale pentru susținerea proiectului <p>În toate aceste acțiuni directorul școlii va colabora cu grupul de lucru.</p>		
PĂRINȚI	<ul style="list-style-type: none"> Participare la întâlniri organizate de grupul de lucru, în cadrul cărora: <ul style="list-style-type: none"> vor fi informați cu privire la serviciile pe care le poate oferi școala în situații de violență (consiliere, asistență psihologică și mediere); vor fi identificați părinți resursă care să se implice în activitățile de prevenție sau 	<ul style="list-style-type: none"> Constituirea unui grup de părinți care să participe la activitățile cuprinse în Strategia școlii Participarea grupului de părinți la elaborarea și implementarea SPCVS. Participarea părinților la activitățile concrete realizate de către elevi și profesori. 	- gradul de implicare a grupului de părinți în activitățile derulate;	<ul style="list-style-type: none"> Implicarea părinților în activitățile cuprinse în „Săptămâna anti-violență”

	<p>intervenție privind violența în școală.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Participare la o sesiune de informare și formare privind violența, organizată în școală de către grupul de lucru cu participarea unor experți în domeniul educației. Vor fi prezentate și discutate teme privind: <ul style="list-style-type: none"> - formele de violență și cauzele violenței; - modalități de prevenție/intervenție. • Participare la: <ul style="list-style-type: none"> - dezbateri privind regulamentul școlar; 			
--	--	--	--	--

	- dezbateri privind legislația specifică.			
CONSILIERI ȘCOLARI	<ul style="list-style-type: none"> Participare la o sesiune de informare și formare privind violența, organizată în școală prin implicarea unor specialiști în domeniu. Temele de discuție vor fi comune cu cele prezentate cadrelor didactice. 	<ul style="list-style-type: none"> Coordonarea unui centru de resurse (la nivelul școlii) în domeniul violenței școlare, cu rol în informare, formare, mediere și asistență în probleme privind violența școlară. În crearea acestui centru va fi implicat grupul de lucru alcătuit din cadre didactice, părinți și elevi constituit la nivelul școlii. Desfășurarea de discuții de grup cu elevii din școală și părinții acestora (împreună cu grupul de lucru din care face parte) în scopul identificării următoarelor aspecte: <ul style="list-style-type: none"> percepții /reprezentări ale profesorilor privind violența în școală și societate; probleme, cazuri, situații de violență în 	<ul style="list-style-type: none"> gradul de implicare în activitățile derulate; relevanța programului de asistență psiho-pedagogică pentru nevoile școlii; eficiența modalităților de intervenție și prevenție cuprinse în programul de asistență; eficiența programului de asistență individualizat. 	<ul style="list-style-type: none"> Prezentarea programului specific de asistență psiho-pedagogică de prevenire și combatere a violenței în școală Prezentarea rezultatelor implementării programului anual de asistență Articole în revista de specialitate Diseminarea rezultatelor proiectului în rețeau națională a consilierilor școlari Implicarea consilierilor școlari în activitățile cuprinse în „Săptămâna anti-violență”

		<p>școala lor;</p> <ul style="list-style-type: none"> - propuneri privind soluții, activități, intervenții la nivelul școlii pe tema prevenirii violenței. <ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea unui program de asistență individualizată pentru elevi, cadre didactice și părinți implicați (autori sau victime) prin care se urmărește: <ul style="list-style-type: none"> - conștientizarea consecințelor actelor de violență; - îmbunătățirea imaginii de sine a actorilor implicați; - prevenirea apariției dispozițiilor afective negative; - dezvoltarea autonomiei și autocontrolului. 		
<p>REPREZENTANȚII AI COMUNITĂȚII</p> <p>(autorităților locale, inspectorat școlar,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Participare la activități de informare cu privire la acțiunile ce vor fi derulate în 	<ul style="list-style-type: none"> • Implicarea reprezentanților locali în dezbateri privind oportunitatea dezvoltării unor programe de asistență privind combaterea 	<ul style="list-style-type: none"> - gradul de implicare reprezentanților comunității în activitățile derulate în școală; 	<ul style="list-style-type: none"> • Participare la „Săptămâna anti-violență” • Intervenții ale reprezentanților

poliția de proximitate, ONG-uri, Biserica).	cadrul școlii și stabilirea unor acorduri de colaborare.	violenței școlare în parteneriat școală-comunitate. <ul style="list-style-type: none"> • Implicarea în activități cuprinse în Strategia școlii. 	- relevanța acordurilor de colaborare școală-comunitate.	comunității locale în media locală și națională, referitoare la acțiunile de combatere a violenței în școli, realizate în parteneriat
---	--	--	--	---

3. Strategia de evaluare

Se va utiliza o metodologie complexă de evaluare care va cuprinde diferite tipuri de instrumente (chestionare, fișe de observare, ghiduri de interviu). Vor fi utilizate atât instrumente de autoevaluare (pentru actorii de la nivelul școlii), evaluare (directorul școlii și grupul de lucru de la nivelul școlii) cât și de evaluare externă (inspectori școlari).

II. FORME ȘI CAUZE ALE MANIFESTĂRILOR DE VIOLENȚĂ ÎN ȘCOALĂ – MODALITĂȚI DE PREVENȚIE ȘI INTERVENȚIE

1. Elevul violent- caracteristici individuale

1.1. Considerații generale

Pentru a contura personalitatea elevului violent trebuie să luăm în considerație o serie de factori: factori individuali, sociofamiliali, școlari, de context social. În acest capitol ne vom concentra asupra factorilor individuali, ceilalți urmând a fi tratați la alte secțiuni ale acestui ghid.

La nivel individual, factorii care afectează potențialul de violență al elevilor, determinându-le comportamente violente, includ caracteristici biologice, genetice, psihologice și sociale. Manifestările violente pot apărea încă din copilărie, la vârste mici, fiind influențate în diferite grade de mediul familial, de grupul de apartenență sau de alți factori de natură socială și culturală.

➤ Caracteristici biologice și genetice ale elevului cu potențial de violență

Conform unor studii recente în acest domeniu, copiii care au suferit diverse tipuri de influențe sau traume, fie în perioada uterină, fie în momentul nașterii, pot avea particularități neurologice cu potențial ridicat de violență. Complicațiile la naștere, ca și istoria genetică a părinților, se dovedesc a fi factori predictivi pentru comportamentul deviant ulterior al unui individ, clasându-l în categoria victimelor genetice și, oarecum, eludându-l de responsabilitatea individuală. Cercetări recente propun din ce în ce mai mult existența unei vulnerabilități genetice care se asociază cu violența copiilor, tinerilor sau adulților. După opinia specialiștilor, aproximativ 5% dintre școlari prezintă tulburări comportamentale de origine genetică. Ele sunt dificil de diagnosticat, mai ales pentru că acești copii fac adesea ceea ce fac și ceilalți.

Ce știm despre ADHD?

Ceea ce se știe însă sigur este faptul că la o privire mai atentă, despre acești copii care prezintă tulburări comportamentale reunite sub numele de ADHD (tulburare cu deficit de atenție, hiperactivitate/impulsivitate) se poate spune că:

- simptomele se observă privind în urmă cu cel puțin 6 luni;
- simptomele îi diferențiază pe acești copii în mod sensibil față de colegii lor;
- unele simptome apar înainte de vârsta școlară;
- simptomele se manifestă atât școală, cât și acasă;
- simptomele afectează atât performanța școlară, cât și întreaga funcționare psihică a copilului, deci și comportamentul lor social.

Cum pot profesorii/educatorii să constate că un copil/adolescent suferă de ADHD? Specialiștii fac o distincție între simptome ale inatenției și simptome ale hiperactivității/impulsivității, deși în cele mai multe cazuri aceste simptome sunt asociate, manifestându-se împreună.

Simptomele inatenției

Simptomele inatenției se manifestă prin faptul că acești copii:

- nu izbutesc să dea atenție detaliilor și fac greșeli la teme și în alte activități;
- par să nu asculte când li se spune ceva;
- au dificultăți în menținerea atenției la teme și la joacă;
- nu urmăresc instrucțiunile sau nu fac temele cum trebuie, dar nu pentru că este opozant sau nu înțelege conținutul celor spuse;
- au dificultăți de organizare a ceea ce urmează să facă (nu pot să-și planifice sarcinile);
- evită, le displace sau resping angajarea în sarcini care le cer efort mental susținut (la teme);
- pierd lucruri necesare la școală sau la alte activități (jucării, creioane, cărți, accesorii vestimentare);
- sunt cu ușurință distrași de stimuli exteriori;
- sunt uituci, uită lucruri.

Simptomele hiperactivității/impulsivității

Simptomele hiperactivității/impulsivității se manifestă astfel:

- nu stau locului;
- pleacă, se scoală de pe scaun, când se așteaptă ca el să rămână pe loc;
- fug, se mișcă excesiv, se cațără, au mișcări neadecvate situației, exprimă o neliniște;

- au dificultăți de a se angaja liniștit în activități extrașcolare;
- par adesea că sunt „trași de un motor”;
- vorbesc excesiv de mult;
- răspund neîntrebați sau nu așteaptă să se termine întrebarea care li se pune;
- nu așteaptă să le vină rîndul;
- întrerup pe alții sau intră în vorbă/acțiune când nu este cazul.

Specialiștii diagnostichează trei tipuri de ADHD:

- copiii/tinerii la care predomină simptomele inatenției (6 din cele 9);
- copiii/tinerii la care predomină simptomele de hiperactivitate/impulsivitate (6 din cele 9);
- copiii/tinerii la care simptomele se combină, majoritatea copiilor făcând parte din această categorie.

Este important să urmărim cu atenție elevii, deși adesea este dificil să distingem între un elev neastâmpărat, incomod în timpul lecțiilor, și unul care, într-adevăr, prezintă simptome de ADHD. Copiii cu ADHD devin adolescenți, iar aceștia în proporție de 70% au probleme privind impulsivitatea, lipsa controlului de sine, rezolvarea de probleme, luarea deciziei și lipsa de atenție. La fete, diagnosticarea ADHD este mai dificilă și nu poate fi făcută decât atunci când performanța școlară este slabă, se manifestă cronic, fără a exista suspiciunea unui deficit de intelect.

Preadolescenții și adolescenții cu ADHD au dificultăți în relațiile lor cu școala, părinții, dar manifestă și anxietate, depresie și o apreciere de sine nefavorabilă. Impulsivitatea, neliniștea și starea de agitație motrică se manifestă în toate domeniile vieții lor. Este demn de menționat că există uneori și o asociere între ADHD și creativitate, considerându-se că unii copii cu ADHD au devenit ca adulții persoane creative, a căror performanțe deosebite au căpătat recunoaștere socială.

➤ **Caracteristici psihologice**

Literatura de specialitate menționează o serie de atribute ale elevului cu comportament violent, cum sunt: nivel scăzut de încredere în sine; nevoia de dominație și control; forța fizică; valorizarea agresivității în rezolvarea conflictelor; mecanisme specifice de a face față provocărilor; empatie scăzută; impact social ridicat, dar neacceptat; abilitare socială.

Trăsături individuale atribuite elevilor violenți

Iată ce trăsături individuale li se atribuie elevilor violenți:

- prezintă probleme de comunicare;
- au toleranță scăzută la frustrare;
- resimt dificultăți de adaptare la disciplina școlară;
- au o imagine de sine negativă;
- prezintă instabilitate emoțională;
- instabilitate motrică;
- dificultăți de concentrare;
- tulburări psihice grave.

Studiul nostru cu privire la violența în școală a demonstrat că trăsăturile de personalitate (structura personalității) și apartenența elevului la una dintre categoriile de sex reprezintă factori de risc ai violenței:

- **trăsăturile de personalitate:** agresivitatea/impulsivitatea; lipsa sau insuficienta dezvoltare a mecanismelor de autocontrol; motivația centrată pe preferință pentru violență; particularități ale sistemului de valori; aprecierea de sine și exprimarea eu-lui; tendința către comportament adictiv; empatia;
- **istoria personală** (experiența victimizării).

➤ Trăsăturile de personalitate ale elevului violent

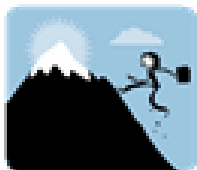
În analiza trăsăturilor de personalitate și a influențelor acestora asupra comportamentului copiilor și tinerilor, cele mai frecvente variabilele luate în considerare sunt tendințele temperamentale și structurile de personalitate. Ar fi foarte simplu, însă, să credem că o trăsătură de personalitate este răspunzătoare solitar de comportamentul violent. Deși nimeni nu se naște criminal, susține Lawrence E. Cohen, genele predispun anumiți indivizi la criminalitate, iar criminalitatea se manifestă când predispozițiile individuale interacționează cu circumstanțele sociale favorabile sau cu climatul incitant. Controverse există însă, mai ales în grupul cercetătorilor înclinați să favorizeze explicațiile de natură socio-culturală.

Impulsivitatea și lipsa de control

Conceptul central care definește orice individ violent, indiferent de vârstă, este impulsivitatea. Ea complică întreaga viață relațională a individului, predispunându-l către gestionarea violentă a conflictelor și către preferința spre forme de violență fizică imediată și urgența trecerii la act. Impulsivitatea este concepută ca: (i) schimbare a acțiunii fără a prevedea sau conștientiza; (ii) comportament lipsit de gândire adecvată; (iii) tendință de a acționa fără anticipare, așa cum se întâmplă în mod normal, fiind compusă

din sub-trăsături ca: asumarea riscului, lipsa abilității de a planifica acțiuni și schimbarea mentală rapidă.

Despre impulsivitate

Pentru o bună defnire a impulsivității sunt necesare trei elemente, care caracterizează în ultimă instanță individul impulsiv:

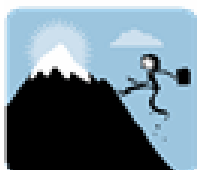
- **Un simț diminuat privind la consecințele negative ale comportamentului adoptat;**
- **Reacții rapide și neplanificate** la stimuli care preced înțelegerea situației (procesarea incompletă a informației);
- **Incapacitatea de a lua în considerare consecințele pe termen lung** (Moeller et all).

La acestea, autorii adaugă perspectiva socială asupra impulsivității – învățarea socială – în care impulsivitatea este un comportament învățat. Copilul impulsiv învață din familie să reacționeze imediat pentru a obține ceea ce își dorește.

Conform literaturii de specialitate, impulsivitatea și lipsa autocontrolului caracterizează mai ales sexul masculin. Identitatea masculină se construiește în jurul ideii de dominație și forță fizică. Semnificanții masculinității se referă la „imaginile dominante ale portretului bărbatului ideal ca fiind competitiv, puternic, agresiv în contact cu alții și bun companion”. Rezultatele referitoare la școlile de la noi, arată că băieții violenți răspund în mod diferit față de fete la întrebările din chestionar care indică importanța violenței fizice, strategiile de tip impulsiv fiind mult mai asociate băieților, decât fetelor.

O meta-analiză din 1991, în care se discutau datele a 28 de studii privind copiii și adolescenții expuși prin media la violență, a arătat faptul că, în urma acestei expunerii, se înregistrează o creștere a violenței manifestate de ei față de colegi, prieteni și chiar față de persoane străine.

Ce îi place unui elev violent?

Ce valorizează pentru sine un elev violent?

- Să se bată, „că doar nu e fraier”;
- Să pară dur, să producă celorlalți frică;
- Să fie șef, să aibă putere asupra colegilor și să fie ascultat;
- Să șocheze;
- Să fie admirat;
- Să umble/să-și petreacă timpul în grup (cu „gașca mea”).

Așa numita criză a adolescenței se referă, pe de o parte, la negarea de către preadolescent și adolescent a identității sale de copil – de care se desparte cu dificultate – și, pe de altă parte, la revendicarea unei noi identități care să-l includă în lumea adulților. Această tranziție, considerată de adulți ca fiind uneori violentă, dar aproape totdeauna grăbită, complică relațiile între părinți și copii și, la nivel general, între adulți și copii. Este lesne de înțeles faptul că nevoia de putere și prestigiu corelează puternic cu refuzul anonimului și cu dorința de a se diferenția de colegi prin autoafirmare agresivă.

Pentru elevii violenți, distanța între furie și comportament violent este foarte scurtă și rapidă. Capacitatea lor de a considera medierea ca alternativă în gestionarea conflictelor este mult mai redusă sau chiar respinsă, ei cautând să creeze situații conflictuale pentru a putea reacționa violent. Așteptarea sau amânarea este frustrantă. Ei sunt percepuți ca indisciplinați, scandalagii, cu nevoie acută de singularizare, conflictuali, inadaptați la școală și la regulile ei. Sunt copiii-problemă, elevii dificili de care se plâng toți profesorii.

Elevii violenți preferă grupul mic, în care ei se simt solidari prin împărtășirea acelorași valori. În grup ei se simt liberi, se definesc conform standardelor personale, fără ai fi respinși sau criticați.

➤ **Atitudinea de sine și atitudinea față de viață**

În sistemul de reprezentări despre sine, încrederea în propria persoană și valorizarea pozitivă a eu-lui sunt elemente constitutive semnificative. Imaginea de sine este o realitate în care unele componente au valențe diferite, pozitive sau negative, astfel încât eu-l este o construcție care integrează uneori evaluări contradictorii despre sine.

Fără îndoială, atitudinea față de viață este condiționată de felul în care elevii se percep și de felul în care ei sunt percepuți de alții (colegi, părinți și profesori). Proiecția elevilor violenți în viitor, modul în care ei își concep viața, resursele lor de optimism, bucuria de a trăi, ca și gândirea pozitivă sunt semnificativ diferite față de cele ale elevilor non-violenți. Toate acestea le generează un sentiment de solitudine și, până la urmă, de neincluere în grupul-clasă. Ei sunt mai suspicioși în relațiile cu colegii și, adesea, cu prietenii. Sunt, adesea, resemnați și chiar pesimiști, ei afirmând că acceptă lucrurile care nu se pot schimba.

Evaluând personalitatea tinerilor delincvenți, unii autori arată că majoritatea tinerilor cu vârste între 14-18 ani, investigați prin aplicarea unei scale de adaptare dificilă la viață, și-au exprimat o stare de profundă insatisfacție. Un studiu recent pe un eșantion de 800 elevi preadolescenți din

București a arătat faptul că 20% dintre ei au încercat cel puțin din curiozitate consumul de tutun, fapt la care a contribuit și presiunea grupului de apartenență, primele țigări fiind fumate în situații de experimente în grup.

➤ Dimensiunea de gen în violența școlară

Analiza datelor statistice evidențiază faptul că formele grave de violență școlară sunt prezente în cazul ambelor genuri, dar cu o frecvență mult mai ridicată în cazul băieților. Aceleași diferențe pe genuri (însă mai puțin accentuate, comparativ cu situațiile de agresiune) se constată și din analiza datelor privind cazurile elevilor-victime ale violenței. În același sens, studii în domeniu arată că băieții, mai frecvent agresori, sunt și mai des victimele agresiunii colegilor decât fetele.

Diferențe pe genuri apar și în ceea ce privește motivațiile și cauzele privind manifestările de violență. De exemplu, se consideră că băieții intră în conflicte sau se bat mai ales pentru afirmarea masculinității, pentru status într-un grup, pentru rivalitate; fetele manifestă același comportament de violență fizică pentru raporturi în plan afectiv, fie de concurență (pentru o notă, pentru atenția aceluiași băiat etc.), fie pentru apărarea unor relații de prietenie. Ca urmare, putem concluziona că există o dimensiune de gen a fenomenului de violență școlară, care trebuie luată în considerare atât în ceea ce privește considerarea unor comportamente ale elevilor ca fiind violente, precum și în elaborarea măsurilor de corectare și prevenire a unor astfel de cazuri în spațiul școlar.

1.2. Forme de manifestare ale violenței- rezultate ale cercetării

Datele obținute din raportul privind violența în școlile românești susțin locul central pe care-l ocupă impulsivitatea în violența școlară. Elevii violenți și-au motivat comportamentul folosind mai multe tipuri de motivații: *trebuie să-ți faci dreptate singur, când te apucă furia trebuie să te bați, sunt o persoană care reacționează imediat și nu mă pot stăpâni*. Iată ce afirmă un elev considerat ca fiind violent:

Consider că sunt o persoană care se aprinde foarte ușor, cred că e o trăsătură de familie... Se întâmplă des să reacționez și apoi să-mi pară rău. Nu pot spune că am sânge rece pentru că îmi sare țandăra repede. Nu prea a trebuit să dau vina pe alții... Îmi pierd ușor firea... mai arunc câteodată și cu obiectele, când mă enervez, am spart televizorul odată... M-am enervat rău, am țipat la ea (profesoară), am scuipat-o, i-am luat catalogul și l-am aruncat pe geam...

Elevii violenți admit că nu posedă capacitatea de a ține sub control impulsivitatea sau că au un control redus: *și când m-apucă furia trebuie să mă descarc, să mă bat, sunt o persoană care reacționează imediat și nu mă pot stăpâni.*

Unii profesori semnalează tendințele impulsive ale elevilor cu manifestări violente: *ajunge în dese rânduri să scuibe sau să-i bată, cât și să vorbească urât. Recent a fost implicat într-un incident care putea să conducă la incendierea școlii, a dat foc la tocul unei uși.*

Impulsivitatea și lipsa controlului de sine determină și sunt corelate cu mecanismele prin care noi facem față conflictelor. Elevul violent rezolvă situațiile conflictuale numai prin violență, prin forță fizică, acordându-i acesteia meritul de a fi o strategie de succes. Unul dintre elevii violenți interviuat a afirmat că *dacă mă supără colegii, mă răzbun pe loc, mardeală...*

Din raportul privind violența școlară în România, a reieșit că vizionarea unor filme în care apar scene de violență, incendii și crime sunt preferate de peste 55% dintre elevii violenți, comparativ cu 44,5% în cazul celor non-violenți. Jocurile pe computer cu lupte sau război este, de asemenea, preferată de peste jumătate dintre elevii violenți, aceste activități ocupând un rol important în alegerile lor și având o puternică componentă hedonistă.

Datele investigației de față arată că elevii care se manifestă printr-un comportament violent sunt semnificativ mai atrași de vizionarea unor filme violente și de angajarea în jocuri violente pe calculator, în raport cu elevii non-violenți. Preferința pentru aceste activități este strâns legată de satisfacerea nevoii de acțiune, de alternanță a actelor care compun acțiunea și de ritm, caracteristici esențiale ale situațiilor violente. Caracterul interactiv, solicitând participarea, răsplătind pe jucător și răspunzându-i nevoii de căutare de senzații tari și *suspense*, face ca elevul violent să găsească în jocurile video o activitate atractivă, mai mult decât alți copii de vârsta lui, din cauza impulsivității sale, care poate fi astfel eliberată.

Spre deosebire de elevii fără manifestări de violență, elevii violenți își construiesc o ideologie a violenței. Conform rezultatelor investigației privind violența în școlile de la noi, aproape 60% dintre elevii violenți afirmă că *cei care nu știu să se bată sunt fraieri*, atribuind astfel violenței fizice o conotație pozitivă și dezirabilă.

Dintre elevii violenți, 50,7% își doresc să fie ascultați, să aibă o poziție superioară în fața celorlalți. Totuși, nu există diferențe semnificative între elevii violenți și cei non-violenți în ceea ce privește nevoia de admirație a semenilor. Aceste rezultate pot fi explicate prin faptul că nevoia de afirmare este o caracteristică specifică vârstei adolescenței la care se află cei investigați, indiferent de strategiile violente sau non-violente pe care aceștia le adoptă.

Din interviurile cu băieții violenți reiese asocierea strânsă între masculinitate și puterea prin coerciție, interesul băieților violenți de a fi admirați, cunoscuți și de a domina pe ceilalți. Acest lucru este citat în literatură ca un fapt comun în școli, întrucât școala este un spațiu al socializării oportune exprimării acestei valențe a identității. Iată ce declară un elev violent:

M-a dat și pe la televizor... pe mine mă cunoaște tot cartierul. Nimeni n-a îndrăznit să se ia de mine, țin minte că veneau fraierii ăia din localitatea X într-un timp în școală, mai sunt și ăia din Rahova... dar mă cunosc cu ei, veneau să-i bată pe ăștia de la mine din clasă, să facă japcă cu ei. Mergeam la ei: „E frumos, să faceți de astea?” Și-i băteam, dă-i în mă-sa! Îmi place să fiu șef și să am mulți bani. Puterea asupra altora e foarte importantă.

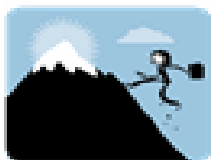
Interviurile și focus-grupurile cu elevii violenți au arătat faptul că ei sunt mulțumiți atunci când *alții le știu de frică*, atunci când sunt considerați puternici, iar forța lor fizică le este recunoscută, deși în sinea lor ei se consideră mai puțin valoroși decât colegii lor și au mai puțină încredere în ei. Totuși, elevii violenți au o imagine de sine negativă, acest lucru fiind caracteristic mai degrabă băieților decât fetelor. De fapt, ei au o stare de insatisfacție, probabil neidentificată în privința cauzelor ei, sau sentimentul de a fi diferit de alții, într-o manieră nedorită, dar neconștientizată.

Datele raportului privind violența școlară în școlile românești arată că elevii violenți, în comparație cu cei non-violenți, tind să adopte cu mai mare ușurință comportamente adictive exprimate prin consumul de tutun, alcool și droguri.

Elevii violenți manifestă un grad scăzut de empatie, lor plăcându-le nu numai vizionarea scenelor de violență din filme și participarea la scene virtuale de violență prin exersarea jocurilor video, dar și asumarea unui rol activ, prin însăși violența pe care o provoacă și o trăiesc. Astfel, conform raportului privind violența în școală la noi, elevii nonviolenți, într-o proporție de 64,0%, *nu suportă să vadă cum persoane mai slabe sunt insultate/bruscate/batjocorite de alți oameni*; pentru elevii violenți proporția este numai de 36%.

Majoritatea lucrărilor de analiză a fenomenului violenței școlare susțin ideea că manifestările conflictuale dintre elevi reprezintă cea mai răspândită formă de violență școlară, dar consideră acest tip de violență ca unul nespecific spațiului școlii deoarece se poate manifesta și în afara acestuia, în orice grup de copii și tineri. În același sens, comportamentele neadecvate elev-elev identificate în cercetarea „Violența în școală” nu au

(cel puțin aparent) caracteristici specifice spațiului școlii. Violența între elevi este specifică vârstei adolescenței și poate apărea ca un fapt „normal” în orice context relațional, inclusiv în cadrul jocurilor (mai ales al jocurilor sportive).

Profilul elevului violent: ipostaze posibile

Deși atributele definitorii ale elevului cu potențial manifest de violență sunt evidente în relatări, acestea se combină diferit în realitate, de la un individ la altul, determinând variante ale profilurilor de personalitate violentă, în care anumite elemente prevalează. Acest lucru concordă și cu datele anterior menționate, conform cărora ideea unui profil unic și universal valabil al elevului violent nu este legitimă. Există, așa cum am amintit, profiluri de personalitate în care fie lipsesc anumite trăsături, fie apar altele, fie cele prezente sunt relativizate. În sfârșit, există trăsături de personalitate prezente în orice versiune personalistă. În plus, în unele situații reale, este dificil de stabilit dacă impulsivitatea este o predispoziție nativă a elevului sau dacă istoria sa personală, victimizarea suferită produce sau nu modificări de structurare a personalității, proces în care tendința către impulsivitate se înscrie ca achiziție.

Profilul elevului violent nu este altceva decât expresia unică a tuturor tipurilor de influență pe care acesta le internalizează.

De aceea, în locul unui profil teoretic unic și abstract, am optat pentru o ilustrare a câtorva profiluri reale de elevi cu potențial manifest de violență, extrase din interviurile realizate cu prilejul investigației. Aceste variante ilustrative prezintă, după cum vom vedea, atât similarități la nivelul trăsăturilor de personalitate, cât și diferențe specifice. Toate aceste profiluri propuse surprind însă ipostaze reale ale potențialului de violență a elevilor din școlile din România. Profilurile prezentate în continuare se subsumează pe rând următoarelor titluri:

- **Profil nr. 1. *Ești al nimănui!***
- **Profil nr. 2: *Descurcă-te cum poți în viață!***
- **Profil nr. 3: *Fie ce-o fi!***
- **Profil nr. 4: *Viața este o junglă. În viață îți ajută tare mult dacă știi să te bați.***

Profil nr. 1. *Ești al nimănui!*

Neglijat de părinții care nu-și asumă rolul, este preluat de bunică, are o soră mai mare căsătorită: *Am plecat de la părinți pentru că nu mă mai înțelegeam cu ei. Acum nu am nici o treabă cu părinții. Nu ne ajutăm cu nimic.*

Părinții nu comunică, au destine diferite; mama plecată în străinătate (Spania, Italia).

Influențat mult de anturaj, prieteni, care-i transmit valori pe care el le preia; se înțelege bine cu ei: *Mă simt bine cu prietenii din cartier, vreau să fiu respectat pentru ceea ce sunt.*

Experiența violenței în familie ca mod de relaționare (violența învățată).

Indisciplinat, lipsa unui proiect educațional în familie.

Sistemul de valori: la nivel de afirmații – contradictoriu, incoerent; la nivel comportamental coerent – violența fizică declarată ca mod de relaționare unic (doar o strategie: bătaia); *Trebuie să-ți faci dreptate singur, Trebuie să ceri să ți se facă dreptate și Trebuie să încerci să-l lămurești pe celălalt, nu să-l lovești.* – la toate aceste afirmații se răspunde pozitiv: *Am sânge rece și sunt stăpân pe mine chiar în situații neprevăzute și periculoase și Nu mă pot abține de a-i răni pe ceilalți* – la ambele se răspunde pozitiv.

Ne-empativ: lipsa de înțelegere a celuilalt, centrat doar pe sine.

Fericit, mulțumit, dar relativ nesigur: *Mă bucur de viață mai mult decât majoritatea copiilor și Sunt mulțumit de felul în care se desfășoară viața mea* – la prima afirmație se răspunde cu ”adevărat”, la cea de a doua cu „întrucâtva adevărat”.

Impulsiv, lipsa controlului de sine.

Auto-etichete pentru reparație narcisistă: mândria de a fi rău – *Eu sunt un pic mai dement... adică mai zvăpăiat*; plăcerea de a șoca – *Sunt rapper și țin să arăt corespunzător, să ies în evidență.*

Răzbunător: *Mă răzbun! Tot cade el [alt elev] în plasă.*

Profil nr. 2: *Descurcă-te cum poți în viață!*

Părinți care nu valorizează școala; care nu au întreținut nici o relație cu școala, cu cadrele didactice; nici elevul nu o valorizează.

Părinți violenți (tată – alcoolic, de obicei șomer sau pensionat pe caz de boală, mamă – casnică, uneori alcoolică sau prostituată).

Frica de autorități determină stereotipii de dezirabilitate socială: afirmații corecte, dar comportament necorelat acestor afirmații.

Victimizat de profesori.

Critic față de profesori (iau bani, nu au interes pentru elevi): *Erau examenele alea de trecere de la profesională la liceu. În fiecare an s-a făcut așa, s-au dat bani, s-a rezolvat. Și atunci s-au dus reporterii de ăștia incognito, l-au prins că lua bani. Cred că de atunci mulți profesori au prins ură mai mare pe noi... Normal, la televizor au zis că i-au dat afară, dar până la urmă am văzut că s-a rezolvat și că*

sunt în continuare profesorii noștri.

Violență cotidiană manifestată în orice interacțiune socială (violența ca exercițiu cotidian): *Înjură, strică mobilierul, lovește copiii sau chiar agresează fetele în mod indecent.*

Plăcerea de a fi diferit, de a impresiona pe ceilalți: *Să fiu admirat de ceilalți, să impresionez pe alții, să spună ce băiat bun sunt.*

Ne-empativ.

Se descurcă, face bani: din vânzări de obiecte furate; ilegal, pe Internet; vinde fier vechi etc.

Profil nr. 3: Fie ce-o fi!

Neglijat de părinți.

Resemnat, foarte sărac, solitar. În ce privește viitorul este desemnat: *Așa și așa. Numai Dumnezeu știe; Nu are prieteni băieți și nici nu-și dorește. Pleacă la școală cu stomacul gol.*

Violent pentru autoapărare: *Nu pot să stau să mă bată.*

Sentimentul de victimă. Își arogă rolul de victimă, își schimbă tonalitatea vocii, ritmul devine mai lent, urmărind, în același timp, foarte atent, reacția interlocutorului.

Carență afectivă parentală.

Profil nr. 4: Viața este o junglă. În viață îți ajută tare mult dacă știi să te bați.

Părinți – model de violență, violența – necesară reușitei în viață: *... profesorul de fizică a vrut să dea în mine în timpul unei ore. M-a înjurat, m-a astea... L-am sunat pe tata și a venit și l-a bătut, dă-l în morții mă-si!; ...noi fusesem la bar și s-a luat de mine, că o să cheme poliția, că de ce nu recunosc. Atunci l-am chemat pe tata... În prima zi când am venit în școala asta, a trimis tata câțiva prieteni de-ai lui care au vorbit cu șmecherii din școală și nimeni nu a îndrăznit să se mai ia de mine.*

Critic la adresa profesorilor: *Nu prea au autoritate, mai ales că majoritatea sunt tineri. Nu știi dacă au experiență. Și ăștia care sunt mai vechi... se rezumă la bani. Poți să nu te duci la școală că dacă ai bani nu sunt probleme. Eu, anul trecut, nu cred că am fost zece zile la școală în întregime. Bine, că mă duceam la școală, dar nu intram la ore. Dar nu pun note pe drept. Eu zic că nu prea ai șanse să găsești la noi profesori care să nu fi primit bani. Se jucau doi colegi de-ai mei cu telefoanele și ea [profesoara] a zis că eu. Și m-a luat de urechi... și eu nu suport. M-am enervat rău, am țipat la ea, am scuipat-o, i-am luat catalogul și l-am aruncat pe geam... a venit soră-mea să-i sponsorizeze, să se liniștească, pentru că d-na profesoară a dorit să se ducă la Ministerul Învățământului să nu mă mai primească, să mă dea afară... până la urmă m-am împăcat eu cu ea, am trecut, nu am fost decât o dată la orele ei, dar am trecut! Și cu 7, nu așa!*

Auto-etichetă – excentric: *Am prieteni peste tot în București, mă știe lumea. Îmi place să fiu șef și să am mulți bani, Îmi plac jocurile de noroc, să șochez pe alții, să încerc mereu lucruri noi.*

Neglijat de părinți: *Tata nu prea ajungea pe acasă, nu prea au treabă cu mine să mă-njure, să mă umilească.*

Răzbunător: *Tot îl bat până la urmă.*

Impulsiv, lipsă de control de sine, sare la bătaie: *Consider că sunt o persoană care se aprinde foarte ușor, cred că e o trăsătură de familie. Îmi sare țandăra repede. Mai arunc câteodată și cu obiectele când mă enervez, am spart televizorul odată.*

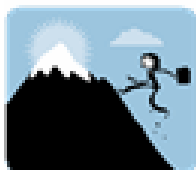
Gustul riscului, consumă alcool, își bate joc de profesori: *Cum a fost anul trecut și cu profesorul de biologie, de mă știe tot liceul. Zice, auzi, dacă vrei să te trec să-mi aduci o sticlă de 40 de grade. Bine, domnu' profesor... eu am luat o sticlă goală de votcă, am umplut-o cu apă, am luat timbru' de la țigări, l-am lipit de dop cu scotch și m-am dus să-i duc sticla, m-a trecut. Bravo, dar după două zile mă căuta prin școală.*

Acordă virilității semnificație doar prin adoptarea violenței fizice: *Pe mine mă știe tot Militari-ul. Dacă cineva mă jignește îi răspund, nu știu însă cum aș reacționa dacă ar râde cineva de mine pentru că nu îndrăznește cineva să facă lucrul ăsta. Sunt multe cazuri în care trebuie să recurg la violență ca să-mi rezolv anumite probleme. Puterea asupra altora este foarte importantă.*

Școala este devalorizată: *Școala nu îmi oferă o șansă pentru o slujbă bună în viitor, ci mi se pare mai mult o pierdere de timp. Școala nu mă ajută să mă descurc în viață... învăț și multe lucruri nefolositoare.*

Modelul patern și autoritatea tatălui. Imitarea modelului patern. Relația tată-fiu este de dominare paternă prin forța fizică și prin folosirea violenței: *În afară de tata, nu respect regulile... Dacă îmi zice tata că în seara asta nu ies nicăieri pot să gândesc eu că greșește, că nu comentez. Când am conflicte nu prea mă obosesc să încerc să discut, să lămuresc sau să conving pentru că nu am cu cine, mă chinui degeaba și tot acolo ajung, tot îl bat până la urmă. Trebuie să-ți faci singur dreptate, nu să stai să suni la poliție sau la mai știu eu cine. Eu în general îl sun pe tata sau pe prietenii mai buni și nu am probleme.*

Preferința pentru violență: *Mai tot timpul ne batem; îmi plac mult filmele cu bătăi și jocurile pe computer cu războaie.*

Cu cine este violent un elev?

- cel mai frecvent cu colegii lui de clasă, fete sau băieți;
- cu colegi din alte clase, de același nivel școlar;
- cu elevi care frecventează diferite niveluri de învățământ (violență: bătaie, agresivitate verbală, furturi etc);
- cu profesorii lor

Violența elev-elev

Cele mai frecvente forme de violență elev-elev țin de domeniul violenței verbale: certuri, porecliri jignitoare, epitete negative, injurii. Aceste forme de comportamente neadecvate au fost menționate în majoritatea unităților de învățământ cuprinse în investigație, fiind incluse în categoria manifestărilor „obișnuite”, a „violenței ascunse”, tolerate în mediul școlar. Poate tocmai de aceea atât profesorii, cât și părinții apreciază că elevii cu astfel de manifestări nu conștientizează comportamentul propriu și nici consecințele asupra altor elevi și asupra climatului școlar. Pentru profesori, felul în care vorbesc elevii între ei este aproape permanent o exprimare a violenței pe care ei nici măcar nu o mai percep.

Violența verbală între elevi e cea mai frecventă. Injurături...Și de-acolo pleacă restul: unul înjură, altul răspunde... Sunt unii elevi care nu pot să spună două vorbe fără o obscenitate... Stăm de vorbă cu ei. Recunosc că vorbesc urât, că au greșit, își cer iertare. Dar nu conștientizează, nu au capacitatea de a se controla (profesor). Există aceste forme de violență. Ei nu fac această discriminare între a vorbi frumos și faptul că jignește pe celălalt, îl tachinează, faptul că-l ironizează... Pe elevi de multe ori nu-i deranjează și nu înțeleg că acest lucru poate să aducă atingere unui coleg... Unii sunt atât de violenți în limbaj... (profesor)

Un alt tip de comportament violent care se manifestă între elevi vizează jignirile cu referire la trăsăturile fizice sau psihice ale colegilor (jigniri legate de ritmurile diferite de dezvoltare fizică) sau ale situației socio-economice a familiilor lor (exprimate direct - *sărăntocule* - sau indirect - cuvinte jignitoare la adresa părinților, profesiilor acestora; acestea s-au dovedit a fi mai rare în contextul violenței între elevi).

Adeseori, în mediul școlar au loc fapte de violență fizică, menționate cu ponderi mai ridicate în unitățile de învățământ situate la periferie și în cele cu populație școlară multi-etnică. Cauzele agresivității fizice, așa cum au reieșit din cercetarea menționată sunt: consecințe ale imobilității elevilor în clasă pe parcursul duratei activității didactice (de aici nevoia de mișcare, de descărcare energetică în timpul recreației, ceea ce poate genera agresivitate fizică între elevi); lipsa unei „culturi a jocului”, ceea ce face ca jocul să se transforme în agresivitate fizică: *copiii noștri nu mai știu să se joace, nu mai sunt învățați cum să facă acest lucru* (consilier școlar); trăsăturile specifice

vârstei (nevoia de libertate și de manifestare a propriei individualități, de impunere într-un grup, inclusiv prin violență fizică); apariția unor „găști”, ca manifestare a subculturilor școlare; proveniența din medii socio-familiale și culturale foarte diferite sau defavorizante etc.

Fata mea a fost bătută la ore. Tot de un copil din clasa a V-a. Doar v-am spus, i-a dat cu șutul în fund. (părinte). Cei mari îi bat pe cei mici. Vine zilnic copilul meu, care este în clasa a II-a, vine mai mereu bătut. Îi bat copiii din aceeași școală, dar mai mari ca el. Sunt agresivi. (părinte). Putem vorbi despre violență între copii la învățământul primar? Bineînțeles. Mai ales în pauze, când sunt doar ei. Nu putem sta tot timpul în mijlocul lor în pauze, că de cele mai multe ori stăm în clasă, mai aranjăm câte ceva... Și aflu de la ei, după aceea, că a bătut cutărescu un coleg sau cutare de la o clasă mai mare nu știu ce i-a făcut celui mai mic...(profesor)

În ceea ce privește jignirile cu referire la apartenența etnică sau la cea religioasă, aceste forme de violență au fost menționate în ponderi diferite de la o școală la alta, dar cercetarea a demonstrat că acest tip de manifestare este relativ rară. Jignirile referitoare la etnie au fost menționate mai ales în școlile cu copiii rromi (45,4% în forme mai mult sau mai puțin frecvente, comparativ cu 13% în școlile fără copii rromi).

Violența elev-profesor

Formele de violență ale elevilor față de profesori sunt variate, de la comportamente neconforme cu regulamentul școlar și cu statutul de elev la forme mai grave care țin de violența fizică sau intră sub incidența legii: lipsa de implicare și participare la activitățile școlare (absenteismul școlar, fuga de la ore, indisciplina în clasă sau în recreații, ignorarea mesajelor transmise de cadrele didactice - ignorarea solicitărilor care vin din partea acestora), acestea fiind recunoscute de toți actorii școlilor investigate ca fiind cele mai frecvente – 80% din cazuri; comportamente care implică agresiune verbală și nonverbală de intensitate medie și care reprezintă o ofensă adusă statutului și autorității cadrului didactic (refuzul îndeplinirii sarcinilor școlare, atitudini ironice față de profesori – *ironia este o modalitate îndreptățită de manifestare a libertății elevilor față de anumiți profesori din școală, care chiar merită acest lucru.*); comportamente violente evidente care presupun agresiune verbală și fizică față de profesor (gesturi sau priviri amenințătoare,

injurii și jigniri, lovire și agresiune fizică, agresiune indirectă - asupra mașinii sau a altor bunuri ale profesorilor; mai mulți dintre consilierii școlari de la școlile investigate au declarat că au consiliat elevi cu acest gen de comportamente față de profesori).

A fost atac la persoană, am așteptat deteriorarea mașinii, a casei, mi-a fost teamă; am fost sunat acasă, foarte des, câteva luni, noaptea, înjurături, muzică pusă la telefon, șicane din astea. Dar nu s-a ajuns la violență fizică. (profesor)

Concluzii

Putem afirma că există diferențe inter-individuale la nivelul elevilor cuprinși într-o instituție școlară, în ceea ce privește adoptarea comportamentelor violente, determinate de o serie de factori printre care și trăsăturile psihosociale care compun personalitatea.

Ca urmare, în analiza comportamentelor violente ale elevilor este important să luăm în considerare și trăsăturile psihologice individuale ale acestora (impulsivitatea, lipsa de control, slaba capacitate sau absența empatiei, valorizarea violenței). De aceea, considerăm că investigarea și cunoașterea personalității elevilor violenți duce la conturarea unor factori care pot ajuta la elaborarea unor strategii eficiente de prevenire a violenței școlare, dincolo de factorii socio-familiali și cei sociali.

Pentru a înțelege mai clar dificultățile care pot apărea în identificarea și rezolvarea cazurilor de violență a profesorilor, vă propunem spre analiză câteva studii de caz. Analizați cu atenție situațiile prezentate și încercați să vă spuneți punctul de vedere.

Studiu de caz

Analizați cu atenție următoarea situație:

Sunteți diriginta/ă. Asistați la o scenă în care o elevă din clasa dumneavoastră este acostată în pauză de către un elev din altă clasă, mai mare ca vârstă, care o obligă să meargă într-un colț retras al coridorului. Observați că elevul are o expresie amenințătoare.

În analiza dumneavoastră încercați să răspundeți la următoarele întrebări:

- Imaginați-vă care ar fi motivul pentru care elevul are un asemenea comportament.
- Identificați rolurile de agresor/victimă. Care ar fi indicatorii folosiți în acest scop?
- Construiți un repertoriu al motivelor, folosind experiența pe care o aveți.

- Cum ați interveni în acest caz, pentru a preveni declanșarea unui comportament violent?
- Aduceți argumente care să susțină soluția propusă.

Studiu de caz

Analizați cu atenție următoarea situație:

Într-un liceu bucureștean de la periferie, un elev lipsește foarte des de la școală, are note foarte mici, iar atunci când vine totuși la școală este indisciplinat, deranjează orele, își face de lucru cu telefonul mobil. Dirigintele îl amenință că îi va chema părinții la școală. Cu toate acestea, elevul în cauză își bate sistematic colegii, toți se tem de el. Este obraznic cu profesorii, îi amenință, le vorbește urât. În ziua în care dirigintele îi spune că părinții vor fi chemați la școală, în loc să se teamă, mai bate două fete de la el din clasă și apoi își sună tatăl. Acesta i-a spus să stea liniștit că rezolvă el situația. A trimis niște priteni de-ai lui la școală. Aceștia au intrat în biroul directorului, l-au bătut și l-au amenințat că va mai primi o porție dacă nu se poartă frumos cu elevul X. Ca urmare, colegii băiatului violent sunt din ce în ce mai mult bătuți, amenințați cu bătaia, acesta spunându-le că poate să facă ce vrea, că au văzut că toată lumea îl cunoaște în cartier și la școală, îi știe de frică, nimeni nu se ia de el fără să o pățească, că doar dă un telefon lui taica-său și rezolvă el.

Analizați situația prezentată, folosind conceptele cunoscute: forță fizică, putere, agresor, victimă, violență, victimizare. În analiza dumneavoastră încercați să răspundeți la următoarele întrebări:

- Identificați actorii acestor evenimente și tipurile de violență/victimizare incluse în acest caz.
- Cum ați fi rezolvat acest caz, dacă ați fi fost: directorul școlii, părinți ai elevilor bătuți/amenințați, profesori în școala respectivă, elev în clasa/școala respectivă?
- Ce credeți că ați fi putut învăța dintr-o astfel de experiență, pentru a putea preveni repetarea unui asemenea caz de violență?

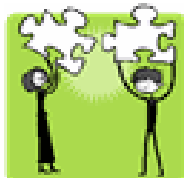
1.3. Direcții de acțiune în vederea prevenirii și ameliorării victimizării școlare

Orice strategie educativă, inclusiv cea de prevenire și ameliorare a violenței elevilor, nu ar avea șanse de reușită decât dacă cei responsabili cu dezvoltarea ei s-ar baza pe cunoașterea cât mai profundă a personalității umane. A cunoaște un elev, în sensul psihopedagogic, înseamnă a-i identi-

fica laturile, componentele și trăsăturile cele mai importante de personalitate. Se pot obține informații semnificative din studierea particularităților de temperament, a nivelului de inteligență, a parametrilor afectivi-motivaționali, a nivelului de control de sine, de stimă de sine etc.

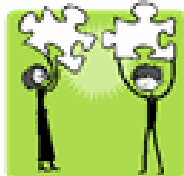
Pentru obținerea unei imagini cât mai apropiate de realitate, este necesară coroborarea datelor obținute prin diagnoză și psihodiagnoză cu opiniile profesorilor clasei, ale părinților. Diagnoza și prognoza se dovedesc a fi utile în evaluarea cu acuratețe a riscurilor de comportament violent/deviant, în aprecierea gradului de expunere a elevilor și cunoașterea cauzelor generatoare de factori responsabili de acest tip de comportament.

Metoda modelării

Metoda modelării, bazată pe învățarea socială: prezentarea și recomandarea ca modele a unor elevi din anturajul imediat al subiectului violent, care este invitat să încerce (mai întâi prin imitație, apoi prin preluare conștientă) să internalizeze comportamentele dezirabile ale modelului propus.

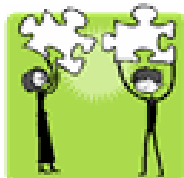
Tehnici nonverbale

Tehnici nonverbale aflate la granița dintre modelele terapeutice individuale și cele de grup:

- ludoterapia (de preferat sunt jocurile de creație);
- ergoterapia (acțiunile propuse să țină seama de preferințele copilului);
- terapia prin artă (pictură, sculptură, modelaj etc.).

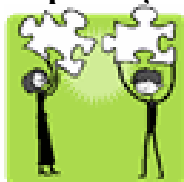
Teste și chestionare

- **chestionarul multifazic FPI** (Inventarul de personalitate Fahrenheit) – investighează nouă trăsături temperamentale-caracteriale, între care cele mai semnificative sub aspectul riscului de violență ar fi nervozitatea, agresivitatea, tendința de dominare, controlul de sine, instabilitatea emoțională;
- **chestionarul de personalitate Woodworth-Matthews** pentru cunoașterea unei individualități predispuse la devianță – emotivitate, impulsivitate, agresivitate, instabilitate psihoafectivă, tendințe antisociale etc.;
- **testul sociometric Moreno** – se aplică la nivelul clasei pentru a cunoaște nivelul de coeziune a colectivului de elevi, a elementelor care conferă identitatea și autonomia grupului, ca partener formativ/ educativ al dirigintelui*.

* vezi pentru detalii Albu, Emilia. Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie.

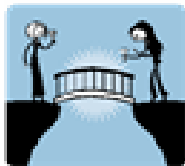
Model de fișă de predicție

Elaborarea de către diriginți a unor fișe de predicție a comportamentului deviant ar putea ține seama de o serie de criterii, cum ar fi:

- **Date familiale** (statut socioeconomic, nivel de instrucție al părinților, tipul familiei);
- **Climat afectiv familial** (conflicte/violență în familie, rigiditate parentală, supraprotecție din partea ambilor părinți sau a unuia, neglijare afectivă);
- **Climat educativ familial** (indulgență versus exigență exagerată, mesaje educative contradictorii din partea părinților, indiferență parentală, stil autoritar);
- **Starea de sănătate a elevului** (boli ale sistemului nervos, inclusiv simptome ADHD, boli ale organelor interne, boli endocrine, simptome psihosomatice, reacții nevrotice/instabilitate emoțională).
- **Atitudinea față de școală și performanțe școlare:**
 - comportament agresiv/provocator/violent;
 - necuviincios cu profesorii;
 - mincinos/nesincer;
 - greu de stăpânit;
 - încăpățânat;
 - izolat/retras;
 - membru/lider al unui grup deviant/ delinvent;
 - repetent.
- **Comportament cotidian**
 - tipul de temperament;
 - violența verbală/trivialitate;
 - brutalitate, vandalism;
 - extravagant,
 - aspect dezordonat/nepotrivit ca înfățișare;
 - fumează/consumă alcool/droguri ocazional sau în mod constant;
 - atras de filme/emisiuni/jocuri violente;
 - interesat de pornografie;
 - cinism;
 - egoism;
 - tendința de dominare;
 - vocabular specific violent, dar sărac în rest, cu stereotipii verbale.
- **Socializare afectivă**
 - necomunicativ, necooperant;
 - reacții impulsive;
 - toleranță scăzută la frustrare;
 - influențabilitate;
 - tendințe depresive, anxietate.

Din experiența altor școli

În vederea prevenirii sau ameliorării comportamentelor violente ale unor elevi și a dezvoltării unui climat prosocial, a conștientizării de către elevi a fenomenului violenței cu toate implicațiile lui, precum și dezvoltării la elevi a abilităților sociale, în cadrul Școlii generale nr. 49 din sectorul 2, una dintre școlile pilot în cadrul proiectului „Strategii de prevenire și combatere a fenomenelor de violență la nivelul instituțiilor școlare”, s-au desfășurat o serie de activități, incluse în planul școlii de prevenire a violenței. Prezentăm în continuare câteva exemple în acest sens.

Concursuri pe tema violenței în școală

Tema:

Organizarea unui concurs intitulat „Stop Violenței: Școala – un spațiu al siguranței”

Obiective:

Obiectivul a constat în elaborarea de către elevi (asistați de consilierul școlar) a unui proiect care să cuprindă măsuri/ soluții/ acțiuni/intervenții menite să reprezinte conturarea unei strategii eficiente pentru prevenirea/ameliorarea violenței școlare.

Activități:

Fiecare clasă a VII-a și a VIII-a participante la concurs au fost jurizate și premiate pe baza unui regulament propus tot de către elevi. Juriul, format din elevi ai claselor a VI-a și a VIII-a desemnați de către diriginți, a stabilit criteriile de evaluare a proiectelor: respectarea pașilor de realizare a unui proiect, respectarea subiectului ”Stop violența”, proiectul să fie original, proiectul să fie simplu de pus în practică, prezentarea să fie făcută într-o manieră atractivă, implicarea tuturor membrilor echipei

Echipele (formate din 7-8 membri fiecare) au alcătuit un proiect pe tema violenței și a prevenirii ei. Proiectele au fost prezentate spre jurizare. Prezentarea acestor proiecte s-a făcut în fața tuturor elevilor de la clasele a VI-a și a VIII-a. Echipa câștigătoare a fost anunțată că va participa la etapa pe municipiu a concursului de proiecte „Fii inteligent, nu fii violent!”.

Tema:

Organizarea unor dezbateri în cadrul orelor de dirigenție pe teme legate de violența în școală

Obiective:

Conștientizarea elevilor cu privire la problematica violenței în școală și implicarea acestora în activități de prevenire a violenței.

Exemple de teme de dezbatere:

- Agresivitate, conviețuire socială și comportament civilizată;

Dezbateri pe tema violenței în școală

- Comunicare și conflict. Forme de rezolvare a conflictului;
- Pledoarie pentru comportament civilizat;
- Formele agresivității;
- Cum evităm comportamentele violente în cadrul grupului?
- Ce înseamnă să fii tolerant?
- Unde ne întâlnim cu violența?
- Agresivitatea în limbaj,
- Să luptăm împotriva violenței!
- Cum evităm violența în programele de la televizor?
- Siguranță și teamă;
- Spiritul de solidaritate – suport al încrederii în mine;
- Agresivitatea – un răspuns de neadaptare;
- Prevenirea delincvenței juvenile și a traficului de ființe umane.

Alte inițiative și proiecte

Pentru anul școlar 2005-2006, conducerea școlii generale nr. 49 din sectorul 2, împreună cu consiliul profesoral a hotărât:

- includerea obligatorie a tematicii violenței în planificările orelor de dirigenție;
- realizarea unei fișe de monitorizare a faptelor de violență petrecute în școală;
- realizarea unor cursuri opționale de autocunoaștere și comunicare la nivelul clasei în scopul dobândirii de către elevi a unor cunoștințe despre sine, despre ceilalți, prin exersarea abilităților de învățare eficientă, luarea deciziei, a abilităților de comunicare și rezolvare a conflictelor.

2. Elevul victimă

Motto: “Violența este imorală pentru că ea priește mai degrabă urii decât dragostei. Ea distruge comunitatea și face fraternitatea imposibilă. Vechea lege ochi pentru ochi îi lasă pe toți orbi”! (Martin Luther King Jr.)

2.1. Considerații generale

Majoritatea studiilor în domeniul victimologiei evidențiază faptul că riscul de victimizare este mai crescut la anumite categorii de persoane, cum ar fi: copiii, femeile, vârstnicii și persoanele cu dizabilități.

Copilul, indiferent dacă se află în spațiul privat al familiei sau în cel instituționalizat al școlii, a căpătat un nou statut. El este un individ lipsit de apărare, vulnerabil, dar căruia i se recunosc anumite drepturi. Principiile etice prevalează asupra sângelui sau funcției – ambele înscrise în raportul tradițional de putere între copil și adult – și dau copilului o autonomie în raport cu instanțele adulților. Interdicția prin lege a relelor tratamente aplicate copilului este cel mai elocvent exemplu.

Nu numai pedepsele corporale, dar și tratamentele vexatorii (amenințarea, indiferența, neglijența, derâderea, umilirea), ca sancțiuni morale la care copilul nu poate răspunde decât prin ostilitate, fugă etc., sunt astăzi incriminate. Autoritatea adultului, indiferent dacă el este părinte sau educator, exclude orice tip de traumatizare a copilului.

Copiii nu vor percepe școala ca un mediu sănătos, securizant, atâta timp cât această instituție și actorii ei nu vor conștientiza violența care se manifestă în cadrul ei, nu vor accepta că victimizarea elevilor este o problemă serioasă și cu largi implicații socio-psihologice.

Victima este o persoană care este expusă în mod repetat agresiunii din partea colegilor, sub forma unor atacuri, fizice sau verbale ori abuz psihologic. În fața victimizării, nu suntem egali. Fiecare individ prezintă un tip de toleranță și rezistență la faptele de violență a căror victimă este. Reacția persoanei victimizate depinde de mai mulți factori, de altfel ușor identificabili.

- **factori previctimizare**
 - personalitatea victimei;
 - aspectul demografic (vârstă, sex);
 - stil de viață;
 - aspectul biografic (relații anterioare cu agresorul, starea de sănătate).
- **factori contextuali**
 - tipul relației agresor-victimă (cunoaștere/ necunoaștere);
 - natura actului de violență;
 - interpretarea subiectivă a victimei față de factorii obiectivi.
- **factori post victimizare**
 - percepția a ceea ce s-a întâmplat;
 - structura cognitivă (semnificația dată);
 - participarea la analizarea violenței;
 - reacția grupului de apartenență.

Copilul face parte din categoria persoanelor cu vulnerabilitate victimală crescută din cauza particularităților psihocomportamentale și de vârstă specifice.

- nu dispune aproape deloc de posibilități fizice și psihice de apărare;
- anticipează în mică măsură/deloc atât propriile comportamente cât și pe cele ale altora (în special ale adulților);
- dispune de o capacitate redusă de înțelegere a consecințelor acțiunilor proprii sau ale altora;
- nivel redus de empatie;
- discerne cu dificultate intențiile bune de cele rele;
- prezintă un grad înalt de sugestibilitate, credibilitate.

Victimele apar în fața celorlalți ca indivizi nesiguri, mai ales pasivi și incapabili să reacționeze în cazul în care sunt atacați. În consecință, agresorii își aleg victimele mai ales dintre copiii care nu se plâng, par a fi mai slabi din punct de vedere fizic și emoțional, fiind tentați să caute atenția colegilor. Studiile arată că elevii victime au, în general, părinți sau profesori excesiv de grijulii și, ca urmare, ei eșuează în a-și dezvolta strategii de a face față situațiilor conflictuale. Majoritatea victimelor își doresc aprobarea agresorului, chiar și după ce au fost respinși de acesta, unele continuă să facă încercări, de cele mai multe ori nereușite, de a interacționa cu cel care le-a agresat.

De obicei, elevii victime sunt singuratici, nu au prieteni și atrag ca un magnet pe colegii lor agresori, care își satisfac, prin atacarea lor, nevoia de putere. Există cazuri de elevi care pot fi victime ale colegilor lor pur și simplu pentru că sunt „altfel” (prezintă handicap fizic sau mental, aparțin unei alte etnii, alte religii etc.). S-au semnalat, de asemenea, cazuri în care elevii violenți se concentrează pe un coleg anume fără nici un motiv special, dar victima rămâne cu impresia că ceva nu este în regulă în ceea ce-l privește, având tendința de a se culpabiliza.

Există două tipuri de victime școlare:

- **victima pasivă** sau supusă: transmite celorlalți, prin atitudini și comportament, că este o persoană nesigură care nu va reacționa la agresiunea asupra sa; indivizii care se încadrează în acest tip sunt mai slabi decât alții de vârsta lor din punct de vedere fizic, au un nivel scăzut de coordonare fizică și sunt slabi la sport; nu dispun decât în mică măsură de abilități sociale, au dificultăți în a-și face prieteni; au un nivel scăzut al stimei de sine, sunt anxioși, nesiguri, se supără și plâng ușor; întâmpină dificultăți în a lua atitudine sau în a se apăra în fața altora atunci când sunt atacați; relaționează mai bine cu adulții decât cu copiii de vârsta lor.
- copiii considerați a face parte din **categoria victimelor provocatoare** sunt mult mai puțini; ei prezintă atât *pattern*-uri de tip anxios, cât și de tip agresiv; majoritatea acestor victime sunt băieți; de cele mai multe ori ei sunt tentați să riposteze violent când sunt victimizați într-un fel sau altul; cele mai multe victime din această categorie au un temperament coleric, sunt hiperactivi, neastâmpărați și au dificultăți de concentrare; sunt greoi, lipsiți de tact și au obiceiuri care îi irită pe cei din jurul lor; nu au capacitatea de a dezvolta relații cu copiii și adulții, inclusiv cu profesorii; își aleg copii mai mici ca ei, pentru a-și rezolva frustrarea născută din victimizare.

Semnalele de atenție ale elevului victimă

- se întoarce de la școală cu haine, cărți sau alte bunuri rupte, stricate sau chiar fără acestea;
- prezintă răni inexplicabile, precum contuzii, vânătăi, tăieturi sau zgârieturi;
- nu aduce niciodată prieteni acasă, după orele de școală, petrecându-și singur timpul liber;
- pare să se teamă să meargă la școală;
- alege un drum mai lung sau neobișnuit pentru a se duce și a veni de la școală;
- nu are poftă de mâncare, prezintă dureri de cap și/sau de stomac, care se manifestă în special după orele de școală;

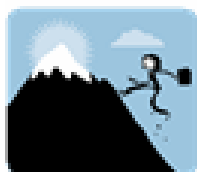
- se întâmplă să ceară mai mulți bani decât părinții le alocă în mod obișnuit;
- este anxios, abătut, nefericit, depresiv, înlăcrimat când se întoarce de la școală;
- trece brusc de la o stare la alta, prezintă iritabilitate, având adeseori ieșiri necontrolate;
- nu doarme bine;
- și-a pierdut interesul pentru activitatea școlară și, ca urmare, se observă o diminuare a performanțelor școlare;
- i se întâmplă să vorbească despre sinucidere sau are chiar tentative în acest sens.

Din punct de vedere psihologic, victimele violenței școlare sunt mai anxioase, mai dependente de protecția adulților și mai nesigure în comparație cu colegii lor. Dacă sunt supuși unor victimizări repetate, acești elevi ajung să privească școala ca pe un mediu înfricoșător, neprietenos.

Când vorbim despre efecte ale victimizării este indicat să ne referim la acestea în termeni de costuri. În acest context, se poate vorbi despre:

- **Costuri materiale și financiare** (pierderi/distrugeri/deposedări/deposedări de obiecte – în caz de furt, de exemplu - ; pierderile financiare pot fi și indirecte: spitalizare, medicamente, psihoterapie).
- **Fizice - în cazul vătămarilor corporale** (traumatisme, intervenții chirurgicale etc.), psihosomatice (ca urmare a stresului provocat de victimizare, reacții organice de tip tulburări digestive, cefalee, tulburări ale somnului etc.).
- **Psihologice:** stres post-traumatic, amintiri neplăcute, vise destabilizatoare ale echilibrului interior, emotivitate ridicată, scăderea interesului pentru unele activități/evitarea unor activități, alterarea memoriei/atenției, dificultăți de concentrare, sentimentul de înstrăinare/izolare, de solitudine, neputință, nedreptate, furie, cumulate cu demotivare accentuată, dificultăți ale proceselor mentale, perturbări la nivel relațional, refuzul de a comunica.

Concluzii

Amenințarea cu violența poate ține elevii departe de școală, frica având un impact serios asupra calității vieții elevilor și asupra dezvoltării lor. Cu cât copilul este victimizat mai des, chiar în cazul faptelor de violență minoră, cu atât lumea îi apare mai opacă, mai dezorganizată, mai violentă. Sentimentul de nesiguranță al elevilor are la bază experiența victimizantă reală.

Elevii victimizați prezintă un risc mare de performanță școlară de nivel scăzut, absenteism, își neglijează îndatoririle

școlare, sunt tentați să abandoneze școala sau chiar să adere la grupuri cu activitate delincventă. Cercetarea în domeniu a demonstrat că acești elevi, dacă nu primesc asistență specializată, prezintă simptome de stres post-traumatic care le influențează întreaga dezvoltare, îi fac incapabili să stabilească relații sănătoase cu semenii lor.

2.2. Elevul victimă – rezultate ale cercetării

Așa cum rezultă din studiul „Violența în școală”, numeroasele cazuri de elevi cu comportament violent, precum și de copii și tineri victime ale actelor de violență atrag atenția asupra riscului de transformare a școlii și zonei proxime acesteia într-un mediu lipsit de securitate atât pentru elevi, cât și pentru cadrele didactice.

Chiar dacă violența între elevi a fost recunoscută ca fenomen general prezent în toate unitățile de învățământ, intensitatea și formele în care aceasta se manifestă diferă de la o școală la alta, fiind determinate de un complex de factori: climatul școlar și cultura școlii, tipul de management școlar, coeziunea și sintonicitatea claselor, calitatea activității educaționale, mediul de proveniență al elevilor etc.

La fel ca și în cazul actelor de violență în care elevii au fost autori, trebuie luate în considerare tipurile grave de agresiune ale căror victime au fost elevii școlilor investigate: furt, agresiuni sexuale, agresiuni fizice (bătaie), hărțuire (prin injurii, amenințări etc.). Pe baza informațiilor colectate s-a putut constata că ponderea copiilor și tinerilor victime ale violenței este chiar mai mare decât a elevilor autori, ajungând la aproape 3%. Aceștia au fost fie victime ale violenței propriilor colegi în incinta școlii, fie ale unor agresiuni petrecute în zona proximală acesteia ai căror autori au fost tot elevii școlii sau alte persoane.

Cele mai frecvente acte de violență cărora le-au căzut victime elevii s-au dovedit a fi, în ordine: hărțuirea în incinta școlii, hărțuirea în imediata vecinătate a școlii, furtul și agresiunile în incinta școlii. Cele mai multe dintre școlile care semnalează prezența unor elevi victime sunt – la fel ca și în cazul acelor care au raportat prezența unor elevi cu conduite violente – unități de învățământ post-gimnazial, situate în mediul urban și în zonele periferice ale localităților.

Proporția unităților de învățământ care au semnalat cazuri de copii și tineri victime ale agresiunilor este apropiată de cea corespunzătoare școlilor care au furnizat informații asupra actelor grave de violență ale propriilor elevi – 69%, respectiv 72%. De altfel, este vorba de o suprapunere parțială,

a numărului de unități școlare care semnalează cazuri de elevi autori ai actelor de violență, respectiv victime ale acestor acte: în spațiul aceleiași școli unii elevi sunt agresori, alții sunt victime.

Analiza informațiilor obținute din ancheta realizată în cercetarea menționată mai sus, dincolo de un anumit subiectivism al aprecierilor managerilor școlari investigați și unele neconcordanțe între informațiile furnizate, a permis o estimare a ceea ce am denumit „dimensiunea” fenomenului de violență școlară, atât în ceea ce privește proporția unităților de învățământ care se confruntă cu astfel de fenomene, cu alte cuvinte o evaluare a gradului de extindere a fenomenului, cât și a proporției elevilor care sunt autori sau victime ale actelor de violență în școală sau în vecinătatea acesteia, cu accent asupra celor mai grave forme de manifestare. Numeroasele cazuri de elevi cu comportament violent, precum și de copii și tineri victime ale actelor de violență atrag atenția asupra riscului de transformare a școlii și zonei proxime acesteia într-un mediu lipsit de securitate atât pentru elevi, cât și pentru cadrele didactice.

Cele mai frecvente situații de violență a elevilor

➤ **Violența între elevi**

Între elevii care frecventează diferite niveluri de învățământ apar forme specifice de violență: bătaie, agresivitate verbală, furturi etc. Aceste forme de violență au fost menționate cu pondere mai ridicată la nivelul școlilor cu clase I-VIII (unde diferența de vârstă dintre copiii din clasele mici față de cei din clasele finale este de până la 8 ani), comparativ cu unitățile de învățământ post-obligatoriu. În cazul acestor forme de violență, cel mai adesea, copiii de vârstă mai mică sunt victimele elevilor din clasele mai mari.

Un comportament neadecvat al elevilor în școală, relativ frecvent întâlnit, este **violența fizică**, menționată cu ponderi mai ridicate în unitățile de învățământ situate la periferie și în cele cu populație școlară multi-etnică. Deoarece bătaia este considerată o formă mai gravă de violență, care contravine regulamentului școlar, cadrele didactice au declarat în mai puține cazuri prezența acestui fenomen în școala lor. Părinții însă, ai căror copii sunt direct implicați în astfel de situații (în special cei care au fost victime) au reclamat astfel de comportamente și s-au plâns de climatul de insecuritate fizică din școli.

Să vedeți în pauze îmbrânceli. Dau unii peste alții, șuturi, pumni, palme, țipete, urlete, țipă directorul, profesorul de serviciu care e, dar degeaba... Se îmbrâncesc, își mai rup câte o mână, câte un picior. Vai, sunt un dezastru și nu contează că sunt în clasa I sau într-a VIII-a. Drăciile, relele și prostiile sunt pe primul plan.

Cei mari îi bat pe cei mici. Vine zilnic copilul meu, care este în clasa a II-a, vine mai mereu bătut. Îl bat copiii din aceeași școală, dar mai mari ca el. Sunt agresivi.

Fata mea [elevă în clasa a VIII-a] a fost bătută la ore. Tot de un copil din școală, din clasa a V-a. Doar v-am spus, i-a dat cu șutul în fund. (părinți)

În școala românească, principala formă de violență între elevi este **agresiunea verbală**. Astfel, există mulți elevi victime ale limbajului violent utilizat în diferite medii: familie, stradă, mass-media etc. Prea puține cadre didactice aduc în discuție importanța pe care trebuie să o aibă școala în prevenirea și corectarea violenței verbale a elevilor și în dezvoltarea competențelor de comunicare ale acestora.

Ca urmare, apar și situații conflictuale referitoare la aceste aspecte, în relaționarea cu ceilalți elevi: jigniri legate de ritmurile diferite de dezvoltare fizică (rămânere în urmă sau puseuri de creștere, comparativ cu media), ironizarea unor trăsături fizice sau psihice specifice anumitor elevi etc. În acest context, putem considera asemenea comportamente nu ca etichetări, ci ca simple manifestări determinate de specificul vârstei. O bună cunoaștere a psihologiei vârștelor de către cadrele didactice și studierea chiar de către elevi a acestei discipline școlare constituie posibile modalități de prevenire și rezolvare a situațiilor conflictuale determinate de astfel de comportamente ale elevilor.

Ponderea ridicată a unui comportament prin excelență violent, în ceea ce-i privește pe elevi, poate fi explicată prin specificul vârștei adolescenței. Această „perioadă ingrată” este marcată de multiple transformări corporale și psihologice, care susțin dezvoltarea imaginii de sine, iar adolescenții devin mai atenți și mai critici cu privire la diferite caracteristici fizice sau psihice proprii sau ale celorlalți.

Elevii violenți care utilizează violența ca mod de relaționare nu sunt doar autori ai violenței, ci și victime ale violenței altora. Ca atare, ei nu sunt excepțai de la a avea și rolul de victimă. Din lotul elevilor violenți, mai mult de jumătate au afirmat că au suferit o formă sau alta de victimizare. Conform datelor anchetei, există o corelație semnificativă între a fi violent și a fi victimizat, ceea ce ne face să credem că adoptarea comportamentului violent poate fi și consecința unei provocări sau, pur și simplu, o formă de apărare sau de retaliere.

Elevii cad, de multe ori din păcate, victime **comportamentului neadecvat al unor profesori**, menționat în cercetarea „Violența în școală”, **ca agresiune nonverbală**. Aceasta ia uneori forme mai ușoare – ignorarea mesajelor elevilor și neacordare de atenție acestora (lucru care reprezintă bariere în comunicarea didactică; faptul că elevul nu este considerat un partener real de comunicare, iar mesajele care vin de la el nu sunt luate în considerare reduce procesul didactic la o simplă transmitere de cunoștințe și încalcă principiile pedagogice). Datele investigației au arătat că există situații în care agresiunea non-verbală a profesorilor se exprimă în forme chiar mai grave: gesturi, priviri amenințătoare, însoțite de atitudini discriminative și marginalizarea unora dintre elevi. Ponderea ridicată în care au fost menționate aceste comportamente reprezintă un semnal serios de alarmă, deoarece astfel de manifestări din partea profesorilor (chiar dacă nu sunt generalizate) au implicații grave atât asupra climatului școlar, cât mai ales asupra elevilor, influențându-le negativ stima de sine, reducându-le motivația pentru învățare.

De asemenea, elevii au declarat că, în școlile lor, **violența fizică a profesorilor** față de elevi se manifestă des (7%) sau în situații rare (25%): *Se întâmplă ca unii profesori să ne pedepsească: ne dau palme, ne trag de păr...* (elev). Chiar dacă ponderile menționate nu sunt ridicate, prezența acestor manifestări în școală este gravă, condamabilă și încalcă orice principiu de educație și drept al elevilor.

M-am confruntat în ultimele două luni, ca dirigintă, cu situații inedite: doi elevi de-ai mei au fost agresați fizic (au primit câte o palmă) de la directorul adjunct al școlii fiindcă unul a cântat în curtea școlii și altul a întârziat la prima oră și, fiindcă nu i s-a permis să mai intre în școală, a ripostat. Și asta nu e tot...Cum să lupți real contra violenței, când ea vine dinspre direcțiune și e considerată ...”o ieșire”? (profesoară)

Actele de violență care se produc în afara școlii, mai exact, în vecinătatea acesteia, având în vedere atât agresiunile care se petrec între elevi (din aceeași școală sau din școli diferite), cât mai ales cele provocate de alte persoane din jurul școlii (foști elevi, locuitori din zonă, tineri agresivi care fac parte din găști de cartier etc.) și cărora le cad victime elevii din școală sunt și ele destul de numeroase. În anul școlar 2003-2004, în cadrul eșantionului investigat s-au înregistrat 673 de agresiuni la nivelul școlilor, din care 434 în incinta școlii, 239 în proximitatea școlii (furturi - 30; agresiuni sexuale - 11; agresiuni fizice - 64; hărțuire, prin injurii, amenințări etc. - 134.

O formă de violență căreia îi cad victimă elevii și pe care au semnalat-o toți actorii investigați sunt **agresiunile sexuale** (hărțuire, tentativă de viol, viol). Identificarea acestor cazuri este de multe ori dificilă, așa cum au sugerat cadrele didactice intervievate.

Anul trecut mi s-a întâmplat un lucru groaznic. Fratele prietenei mele Alexandra a abuzat de mine într-un fel de n-am cuvinte să vă povestesc. A început așa. M-am dus în vizită la Alexandra și am stat vreo două ore. Fratele ei, coleg cu mine de școală, dar într-o clasă mai mare, m-a urmărit, când am plecat, până la o cotitură de drum, a venit în spatele meu și a început să mă pipăie. Aveam un maieu pe mine și o geacă de blugi...mi-a spus că mă iubește, dar și eu țineam la el. Am mers într-un bar să bem ceva, a trebuit la un moment dat să mă duc la baie. Eu am intrat și după mine el a închis ușa băii, mi-a dat hainele jos și m-a violat până mi-am pierdut cunoștința, adică patru ore m-am zbatut, am dat în el, nu vroiam chestia asta, chit că-l iubeam. Dar nu m-am putut pune cu el, fiindcă era mai tare ca mine. El s-a bucurat când mi-am pierdut cunoștința pentru că a putut să o facă în voie. Scriu aceste cuvinte cu disperare...și nu mai pot avea nici un prieten din cauza asta. Am ținut asta în secret să nu aflu prietena mea, părinții, profesorii. Am rămas însărcinată, i-am spus, dar nu m-a crezut. Așa că am făcut avort. Ce era să fac? Părinții m-ar fi dat afară din casă. Profesorii nu m-ar mai fi primit la școală... Nu eram pregătită să am un copil, nu aveam pe nimeni să mă ajute. Sunt atât de derutată... (Anca, 15 ani, elevă)

Deși a înregistrat o pondere relativ scăzută în comparație cu celelalte forme de violență analizate, gravitatea acestui fenomen, efectele extrem de severe ale abuzului sexual asupra victimelor, impun analiza acestuia de către toți actorii implicați în prevenirea și combaterea violenței școlare și includerea pe agenda de decizie a tuturor unităților de învățământ. Costurile pe care le implică recuperarea victimei unui astfel de abuz sunt mari, având în vedere că un astfel de demers are o durată lungă în timp.

Studiu de caz

Citiți cu atenție povestea prezentată mai jos.

Ioana este prietena mea și vreau să o ajut, dar nu știu cum!!! Are niște probleme de școală și unele care nu țin de școală. Unu la mână: profesorii o ascultă la orice materie și îi dau numai note mici. Are niște probleme cu ochii și nu prea mai vede să citească. Și ca să nu fie prea puțin profesorii o mai și bat la școală.

O profesoară de franceză, mai demult, a ascultat-o și, v-am spus că nu vede prea bine să citească, a venit la banca ei și i-a tras o palmă, a mai tras-o de urechi, de păr...Colegii mei râd de ea că nu poate să citească și o mai și jignesc, îi spun că-i deja a VII-a și nu știe să citească, peste cinci luni va fi în a VIII-a și ea habar nu are de citit, cum eu, prietena ei, sunt în stare și ea nu?... Îmi vine să le spun: „Măi! Nu că nu are habar, nu poate!”. Uneori o fac, dar nu pot întotdeauna. Mi-e frică de ei, sunt răutăcoși și de-abia așteaptă să se ia de tine. Băieții de la noi din clasă o bat și o jignesc tot timpul, îi pun porecle și nume. Am vorbit cu diriginta și cu unele profesoare, le-am spus că nu vede, că de asta citește așa greu. Nu m-au crezut...Nu știu ce să mai fac pentru ea...(Geanina, 13 ani și jumătate)

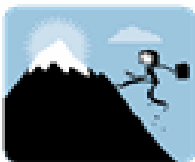

Analizați povestirea de mai sus încercând să răspundeți la următoarele întrebări:

- Identificați formele de violență expuse în cazul de mai sus și actorii implicați.
- Ce indicatori folosiți pentru a identifica rolurile de agresor/victimă?
- Se poate vorbi în acest caz despre o victimizare multiplă? Dacă da, argumentați.
- Puneți-vă în locul victimei și încercați să analizați sentimentele pe care credeți că le are, legat de această situație.
- Cum credeți că ar fi trebuit intervenit în acest caz? Și cine ar fi trebuit să o facă? Argumentați.
- Ce ar trebui să învățați din astfel de experiențe, pentru a preveni repetarea unor astfel de situații la clasa dvs.?

2.3. Direcții de acțiune în vederea prevenirii și ameliorării victimizării școlare

Violența și victimizarea sunt comportamente învățate, dar nu sunt inevitabile. Adolescenții, adulții, instituțiile școlare, organizațiile pentru tineret, precum și comunitatea au datoria să implementeze programe care să ducă la prevenirea și ameliorarea acestor fenomene. Cadrele didactice au, în acest context, un rol esențial în crearea unui climat de respect și de prevenire a violenței școlare.

Principiile care trebuie să stea la baza acțiunilor de prevenire/ameliorare și de asistare a victimelor violenței școlare sunt următoarele: violența și victimizarea pot fi prevenite; ele nu sunt incontrolabile și nici inevitabile; este posibil să se creeze și să se mențină condițiile în care violența și victimizarea să nu fie învățate cu prioritate; intervenție timpurie: prevenirea acestor fenomene corelate trebuie să înceapă o dată cu educația timpurie; construirea unui climat empatic: se cere asistarea elevilor în a-și dezvolta empatia ca abilitate semnificativă în promovarea respectului pentru celălalt, pentru diversitate; stimularea unui comportament prosocial având la bază antrenamentul empatic; dezvoltarea abilității empatice sau încurajarea elevilor de a se pune în locul altei persoane are rezultate promițătoare în reducerea victimizării; conștientizarea și aprecierea diferențelor: tinerii pot fi asistați în înțelegerea dinamicilor de obținere a respectului pentru un șir de diferențe; este o provocare a oricărui program de a ajuta elevii să-și afirme individualitatea și identitatea de grup o dată cu respectarea și aprecierea altora; învățarea prin cooperare: aceste tehnici ajută copiii să lucreze împreună, îi învață că fiecare are aptitudini într-o arie sau alta.

Nu este suficient să se identifice elevii victime, acest demers reprezentând numai o primă etapă într-un program mai amplu de ameliorare a fenomenului de victimizare a elevilor. Cea mai importantă etapă este reprezentată de planificarea, organizarea și derularea unor activități al căror obiectiv principal este intervenția și prevenirea victimizării în școală. Fiecărei școli i se impune să aibă un program de dezvoltare, iar aceste activități trebuie să fie parte componentă a acestuia. Sunt necesare etape pregătitoare care constau în: constituirea la nivelul școlii a unui grup de lucru format din profesori, consilier școlar/ psiholog, elevi, implicați în elaborarea unei strategii, coordonarea și monitorizarea activităților specifice.

2.3.1. Activități de intervenție la nivelul elevilor

Primul ajutor emoțional este extrem de important pentru elevul victimă al unei fapte de violență gravă din mai multe motive: faptul că elevul știe că îi pasă cuiva de ce i s-a întâmplat, că nu este singur, reprezintă un suport psihologic major, iar ajutorul care i se dă în conștientizarea faptului că ceea ce simte în urma unei violențe al cărei subiect a fost reprezintă reacții normale la evenimente anormale este esențial în recăpătarea autonomiei și a controlului asupra vieții sale și a mediului în

care învață. Vă propunem în continuare câteva sugestii de activități în acest sens.

Programe de asistență individualizată

Elaborarea și derularea unor programe de asistență individualizată pentru elevii implicați (ca autori sau ca victime) în cazuri de violență, prin care să se urmărească:

- conștientizarea consecințelor actelor de violență asupra propriei persoane și asupra celorlalți (colegi, cadre didactice, părinți, prieteni etc.);
- prevenirea apariției dispozițiilor afective negative (resentimentul, suspiciunea excesivă, iritabilitatea, ostilitatea, negativismul);
- ameliorarea imaginii de sine (atitudine pozitivă față de sine, evaluarea corectă a calităților și a defectelor personale, percepția pozitivă a experiențelor de viață, proiectarea unor experiențe pozitive pentru viitor);
- dezvoltarea autonomiei (rezistență față de așteptările și evaluările celorlalți prin cristalizarea unui cadru intern de referință, valori personale pozitive);
- dobândirea autocontrolului privind impulsurile violente și a capacității de autoanaliză a propriului comportament;
- identificarea și asistarea elevilor care au fost victime ale violenței școlare prin implicarea cadrelor didactice, a personalului specializat (consilieri școlari, psihologi, asistenți sociali, mediatori), a părinților;
- acordarea primului ajutor, imediat după actul de violență: asigurarea asistenței imediate și a sprijinului, începerea unui program de restabilire a normalității, minimalizarea efectelor pe termen lung a traumei suferite.

Patru componente ale primului ajutor emoțional

1. **siguranță/securitate și atenție:** include întrebări care să ajute la nivelul siguranței de sine, la identificarea locurilor în care s-ar simți în siguranță, asistența de care ar avea nevoie pentru a-și recâștiga siguranța de sine;
2. **dezbateri și validare:** permite victimelor să-și exprime sentimentele și reacțiile fără a fi întrerupte sau judecate; în felul acesta elevii-victime încep să conștientizeze nivelul emoțiilor lor și se pregătesc să le facă față; victimelor ar trebui să li se spună că sentimentele și reacțiile lor sunt răspunsuri normale la violența la care au fost supuse, că nu există un singur mod de a reacționa și de a simți; se recomandă a se folosi acele cuvinte care să

exprime grija și preocuparea pentru ce li s-a întâmplat, acesta fiind primul pas spre recăpătarea echilibrului;

3. **pregătire și predicție:** victimele sunt făcute părtașe la propria recuperare, aducându-li-se la cunoștință ce urmează să se întâmple pe termen scurt și lung; elevii sunt ajutați să înțeleagă că reacțiile și răspunsurile emoționale pe care le trăiesc pot dura mai mult timp, putând în același timp fi reactivate de unele lucruri care să amintească de incidentul al cărei victimă au fost; este o modalitate eficientă de a ajuta victima să-și recapete simțul controlului și autonomia.
4. **informație și resurse:** asigurarea de informații utile în situația în care se află victima, referitoare mai ales la serviciile de asistență specializată, dacă acest lucru se reclamă cu necesitate.

Servicii de asistare a elevilor victime

Programe bazate pe serviciile de asistare a elevilor victime din comunitatea în care se află școala, având următoarele componente: informare și sprijin acordat elevilor și familiilor acestora pentru a face față violenței și consecințelor ei; oferta unui curriculum de asistare/ prevenire a violenței; consilierea, implicarea părinților și formare pentru profesori în domeniul victimizării; organizarea de activități de grup pentru elevii care se oferă să asiste în mod voluntar colegii victime ale violenței școlare; campanii periodice antivolență la nivelul școlii.

Programe de preve- nire și ameliorare

Programe de prevenirea și ameliorarea violenței/ victimizării:

- crearea de instrumente pentru identificarea dimensiunilor violenței și victimizării (de ex. concurs cu propuneri de fișe de înregistrarea fiecărui fapt de violență semnalat sau observat, chestionare de victimizare, ghiduri de interviu pentru victimele școlare identificate);
- promovarea unor forme de mediere între elevi, tribunale ale elevilor la nivelul școlii, activități de *role playing* pentru victime și agresori în clasă care ajută la înțelegerea cauzelor și efectelor fenomenului de violență în școală și la înțelegerea stărilor/sentimentelor victimei, stimularea elevilor pentru a oferi soluții la diverse situații de violență/victimizare;
- antrenarea unor grupuri de elevi pentru promovarea mentoratului în școală (un elev mai mare cu care elevul victimă să poată sta de vorbă, cu care să se sfătuiască în rezolvarea unei situații conflictuale);
- organizarea unor dezbateri între elevi (din aceeași clasă

sau de la clase paralele) pe diverse teme care privesc școala, societatea, violența în epoca modernă, specificitatea violenței psihologice etc.

2.3.2. Acțiuni de intervenție la nivelul școlii

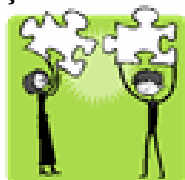
Activitățile de prevenire și intervenție a victimizării la nivelul școlii reclamă implicarea tuturor actorilor: managerul școlii, profesori/diriginți, consilieri școlari/psihologi, părinți, elevi.

Prevenirea eficientă, intervenția și strategiile de răspuns la situații de criză acționează cel mai bine în comunitățile școlare care:

- se focalizează pe performanțele școlare ale elevilor;
- implică familiile elevilor în viața școlii;
- dezvoltă relații cu comunitatea din care școala face parte;
- evidențiază relațiile pozitive dintre elevi și colectivul profesoral al școlii;
- discută deschis problemele de siguranță: copiii vin la școală cu diferite percepții și concepții despre violență, moarte etc; școlile pot reduce riscul de violență învățându-i pe elevi despre diversele pericole, ca și despre cele mai potrivite strategii de a face față sentimentelor, de a-și manageriza supărarea într-un mod adecvat și cum să-și rezolve conflictele; școlile ar trebui să-i învețe pe elevii lor că sunt responsabili de acțiunile și alegerile pe care le fac și că trebuie să-și asume responsabilitatea propriilor fapte;
- își tratează elevii cu același respect, fără discriminări;
- creează oportunități pentru elevi.

Intervenții la nivelul conducerii școlii

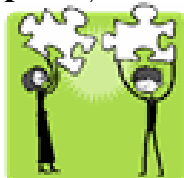

- *Înființarea unui comitet de prevenire* a violenței / victimizării cu sarcini de organizare și coordonare;
- *Administrarea de chestionare și/sau anchete* privind nivelul, cauzele și formele de manifestare a violenței/ victimizării în școala pe care o conduc;
- *Instituirea unei zile a comunicării* între școală și comunitatea locală;
- *Organizarea de întâlniri/acțiuni* comune școală-părinți în vederea conștientizării de către aceștia a planului antiviolență al școlii;
- *Forme organizate de întâlnire a victimelor și părinților lor* unde acești actori se pot aduna și discuta legat de soluții antivictimizare, aceasta fiind o modalitate de a întări victimele din punct de vedere psihologic (este

confortabil pentru victime să știe că nu sunt singure) și de a lega noi prietenii;

- *Stabilirea unei zile a școlii fără violență*: mobilizarea elevilor, părinților și profesorilor pentru organizarea de activități comune cu instituții ale comunității locale (poliție, primărie);
- *Organizarea de lectorate cu părinții* pe teme care să privească violența, victimizarea și strategii de prevenire/ameliorare a acestor fenomene, părinții ca parteneri ai școlii în educație;
- *Organizarea unui concurs pentru manifestul antiviolență* ce urmează a fi afișat în fiecare clasă și a face parte din planul antiviolență al școlii.

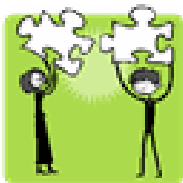
Activități cu părinții

- *Programe pentru părinți* care să aibă la bază componentele de informare și formare: lectorate cu părinții pe diverse teme axate pe psihologia copilului și modalități de identificare a elementelor specifice victimizării, prezentarea de cazuri de victimizare și oferirea de posibile modalități de rezolvare a situațiilor tipice de violență școlară și de asistare a victimei școlare.
- *Programe de implicare a părinților* în activitatea de prevenire a violenței/victimizării: identificarea unor părinți-resursă și formarea lor în vederea implicării în programe de informare, asistare a elevilor victimă, în activități de rezolvare a unor situații conflictuale în școală sau la nivelul clasei, de susținere în cadrul lectoratelor a unor teme care privesc crearea unui climat familial și școlar sănătos (de ex. teme ca „Încurajează-ți copilul să ți se destăinuie”; „Prietenii în viața copiilor noștri”; „Cum să ne valorizăm copiii”; „Ajută-ți copilul să-și îmbunătățească abilitățile de relaționare”; „Vorbește copilului tău despre strategiile de a face față violenței”).

Activități pentru profesori

- *Programe de formare pentru profesori* cu componenta de bază în formarea în vederea rezolvării conflictelor, a activităților de mediere.
- *Propuneri ale profesorilor privind activități la clasă cu elevii*: activități de role-playing în care elevii pot fi învățați strategii de a face față victimizării, stiluri de socializare.

- *Organizare de activități extracurriculare:* artistice (de exemplu echipe de teatru, stimularea elevilor de a scrie ei înșiși piese/schițe care să fie inspirate din viața școlii lor, respectiv din fapte de violență pe care colegii lor le-au trăit), sportive (practicarea mai ales a jocurilor de echipă); întâlniri cu personalități din viața artistică/culturală, sportivă și din alte domenii de activitate, organizarea de expoziții de desene/picturi ale elevilor și profesorilor pe tema violenței (de exemplu, o expoziție cu tema „Și victimele sunt colegii noștri. Să-i ajutăm!”).
- *Realizarea condițiilor pentru relații mai bune între elevi:* crearea acelor condiții care să întărească sau să realizeze interacțiuni mai constructive între elevii agresori și victimele lor, respectiv colegii lor.
- *Stabilirea unor reguli antivioolență la clasă:* implicarea elevilor în propunerea de reguli împotriva violenței cu scopul de a le dezvolta responsabilitatea de a se conforma acestor reguli; stimularea elevilor în crearea unui decalog antivioolență/antivictimizare (de exemplu, eu îi voi trata pe cei din jurul meu cu respect; sunt răspunzător de faptele mele; nu voi tolera amenințările/intimidările; voi anunța profesorii/conducerea școlii, părinții când voi avea o problemă; vrea să știu cum să reacționez când mă confrunt cu un coleg ostil/agresiv; știu că orice lovitură poate avea urmări nebănuite; nu voi accepta ca un coleg să fie bătut sau umilit; nu voi întoarce spatele, nu voi ignora un coleg care are nevoie de ajutorul meu; sunt conștient că problemele nu dispar doar închizând ochii; știu că nimeni nu are dreptul să lovească o altă ființă umană).
- *Organizarea unor întâlniri periodice ale clasei:* asigură un forum pentru elevi și profesori de a dezvolta, clarifica și evalua reguli pentru comportament antiviolent.
- *Crearea unui grup de elevi la nivelul clasei pentru a acorda ajutor:* cu scopul de asistență a victimelor chiar de către colegii lor, învățarea prin cooperare care să includă elevii mai timizi, mai puțin populari în grupuri mici, de acceptare socială pozitivă.
- *Document al clasei pentru includerea faptelor de victimizare:* include cum a început evenimentul de violență/victimizare, ce s-a întâmplat, cum s-a încheiat conflictul, cine au fost participanții, eventualii martori, relatări ale agresorilor, respectiv ale victimelor. Acest document trebuie însoțit de o fișă a victimei.

2.4. Din experiența școlilor pilot și a altor unități școlare

Activități de informare și conștientizare a profesorilor

- Proiectul *Strategii de prevenire și combatere a fenomenelor de violență la nivelul instituțiilor școlare* a avut două școli pilot, Liceul „Julia Hașdeu” și Școala Generală nr. 49, ambele din sectorul 2, București, în care au fost organizate o serie de activități, atât cu elevii, cât și cu profesorii și părinții. Prezentăm în continuare câteva exemple de astfel de activități.

Programul socio-educational „*Susținerea morală*”

Obiective:

- cauzele victimizării în școală, caracteristicile și tipuri de victime școlare;
- analiza dintr-o perspectivă multidisciplinară a situațiilor de victimizare;
- dezvoltarea capacității profesorilor de a formula soluții de identificare și asistare a victimelor violenței școlare, de asistență psihosocială în primă instanță a elevilor depresivi, anxioși, fobici, mai nesiguri, dependenți în mod exagerat de adulți.

Activități desfășurate:

- prezentare unor informații cu caracter general privind victimizarea, formele specifice de victimizare în școală, caracteristici individuale ale victimelor școlare, discutarea pe marginea abordării unor victime în acordarea „primului ajutor” psihologic, prezentarea unei planșe cu figuri de persoane care exprimă diverse emoții – participanții sunt rugați să identifice emoțiile respective, prin plasarea în dreptul figurii a cartonașului cu denumirea emoției identificate.
- cum susținem elevul care a fost subiectul unei fapte de violență: prezentarea modelului în cinci pași (Cum te simți? Ce s-a întâmplat? Ce simți în legătură cu ce ți s-a întâmplat? Ți s-a mai întâmplat așa ceva? Ce-ar fi dacă nu tu ai fi fost victima și ți s-ar cere să rezolvi această situație? – ultima întrebare este de fapt deschisă, fiind formulată numai în prima parte, rămânând ca profesorii cursanți să completeze partea a doua).
- prezentarea de studii de caz cu elevi care au fost victime ale unor agresiuni ale colegilor lor sau ale profesorilor și discutarea lor cu profesorii cărora li se cer soluții de sprijinire, îndrumare către servicii specializate.

Activități de informare și conștientizare a elevilor

Proiectul "Nu te lăsa intimidat!"

Obiective:

- informarea și familiarizarea elevilor cu conceptul de intimidare ca modalitate de control a comportamentului unei persoane prin jigniri, amenințări, excluderi din grup;
- discutarea cauzelor și efectelor acestui fenomen;
- găsirea de soluții de prevenire și ameliorare a acestui fenomen.

Activități desfășurate:

- consilierul școlii prezintă la ora de dirigenție a fiecărei clase gimnaziale (de la a V-a la a VIII-a) informații privind intimidarea și le prezintă elevilor un pliant (creat de consilierul școlii);
- se lucrează pe grupe de elevi punându-se accentul pe netolerarea intimidării practicate de elevi sau profesori, pe protejarea victimelor, încurajarea dezvoltării unor evenimente de acest gen;
- se lucrează în grupuri mici pe analizarea unor studii de caz în care sunt prezentate cazuri de intimidare și sunt propuse măsuri de prevenire și ameliorare a fenomenului prin *brainstorming*;
- ședințe de consiliere la cabinetul psihologic cu elevi care au solicitat aceasta ca urmare a activităților de conștientizare a fenomenului de intimidare, în vederea acordării asistenței psihologice, a alcătuirii unor planuri de dezvoltare individuală și de viitor.

Concluzii

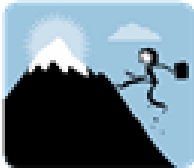

- În cazurile de victimizare în școală, se pot desfășura, pentru prevenirea și combaterea fenomenului, activități diversificate, adaptate mediului școlar, specificului școlii, frecvenței evenimentelor de victimizare, formelor de manifestare.
- În aceste activități este necesar să fie implicați atât profesorii, cât și elevii, precum și părinții, dar mai ales consilierul școlii.
- Pentru activitățile care necesită servicii de asistare a victimelor, care depășesc resursele școlii, se poate face apel la parteneriate de colaborare cu O.N.G.-uri, cu instituții publice ale comunității locale.

3. Surse ale violenței elevilor la nivelul mediului familial

3.1. Considerații generale

3.1.1. Câteva tipologii ale cauzelor /factorilor de risc ai violenței

Cauzele violenței³ pot fi grupate în: cauze **biologice** (factori genetici, probleme neurobiologice, leziuni cerebrale, factori de nutriție, efecte ale consumului de alcool și droguri ș.a.), **sociologice** (condițiile socio-economice, factori privind comunitatea și structura acesteia etc.) și **psihologice** (afecțiuni psihice asociate și cu un nivel mai redus de dezvoltare psiho-intelectuală, dar, în special efectele, în plan psihologic, ale condițiilor de mediu familial în care se dezvoltă copilul).

- Principalele cauze ale violenței⁴ sunt cele generate de:
 - violența în familie (copiii care aparțin unor familii în care se manifestă relații de violență preiau aceste ”modele de relaționare”);
 - condițiile economice (sărăcia extremă în care trăiesc unele familii, inclusiv copiii, îi împinge pe unii dintre ei la comiterea unor acte de violență);
 - mediul familial instabil (anumite evenimente intervenite în familie, divorțul sau decesul unui părinte, precum și climatul psiho-afectiv insecuritynt în care se dezvoltă copiii pot conduce la manifestări de violență ale acestora);
 - lipsa stimei de sine (indivizii cu o imagine de sine defavorabilă se implică în acte de violență pentru a compensa sentimentele negative cu privire la propria persoană și pentru a fi acceptați de grupul cu care comit actele de violență);
 - imaginea violenței în mass-media (expunerea la violența propagată de către media îi desensibilizează pe copii, ajungând să o accepte și să o practice);
 - sistemul legal (cadrul legal permisiv, în unele țări, privind violența tinerilor, care nu descurajează recidivarea);
 - alienarea (lipsa comunicării și a unor puncte de conexiune cu comunitatea, a sentimentului de apartenență la aceasta a tinerilor, precum și lipsa speranței de reușită în viață; violența și aderarea la

³ http://autarchic.tripod.com/files/cause_violence.html

⁴ <http://www.bctf.ca/Education/health/ViolenceInSchools/causes.html>

un grup violent creează sentimentul de apartenență la o anume comunitate și dă încredere în viitor);

- rasismul, sexismul, homofobia, stratificarea socială, etnocentrismul (discriminarea centrată pe diferențele între indivizi sau grupuri este o sursă de tensiune care poate genera violența; instituțiile pot legitima violența prin politici și practici instituționale, dând dreptul indivizilor să practice discriminarea la nivel individual, cu consecințe minime).
- altă grupare a factorilor de risc ia în considerare ca și criteriu de clasificare anumite entități sau grupuri de influență, având în vedere:
 - individul: dificultăți de concentrare a atenției /hiperactivitate, atitudini antisociale, istoria personală privind comportamentul agresiv, consum de tutun, alcool și droguri, nivel redus de dezvoltare intelectuală, posibilități limitate de autocontrol ș.a.;
 - familia: comportament autoritar față de copii, expunere a copilului la conflicte și acte de violență în familie, reguli de disciplină dure, laxe sau inconsistente, lipsă de implicare în viața copiilor, slabă supraveghere a acestora, afecțiune redusă față de copii, nivel scăzut de educație a părinților, venit redus al familiei, consumul de droguri și criminalitatea;
 - colegii / școala: asociere la grupuri delincvente, implicare în “găști”, respingere de către colegi, lipsă de implicare în diferitele activități, motivație redusă pentru școală, eșec școlar;
 - vecinătatea/ comunitatea: oportunități economice reduse, mare concentrare de populație săracă, mobilitate accentuată a populației din comunitate, număr ridicat de familii dezorganizate, participare comunitară redusă, vecinătăți dezorganizate social.

Concluzie

Factorii de risc ai violenței se regăsesc, în special, la nivelul următoarelor instanțe: individ, familie, școală, comunitate, societate. Dintre aceste instanțe, un rol important are familia care, prin variabilele specifice asociate, poate reprezenta un factor generator sau, dimpotrivă, de prevenire a fenomenelor de violență a copiilor și tinerilor.

3.1.2. Care sunt cei mai importanți factori de natură familială generatori ai violenței elevilor?

Cei mai importanți factori de natură familială generatori ai violenței elevului sunt:

- Climatul socio-afectiv din familie
 - Tipul familiei
 - Condițiile economice ale familiei
 - Dimensiunea (talia familiei)
 - Nivelul de educație al părinților
- **Climatul socio-afectiv din familie** este definit de *relațiile între părinți, atitudinea părinților față de copil versus atitudinea copilului față de familie* ș.a. Aceste tipuri de relații și atitudini pot fi asimilate cu *angajarea emoțională*⁵ care, împreună cu un set de alte variabile, măsoară coeziunea familială, respectiv legătura emoțională dintre membrii familiei. Nivelul scăzut al coeziunii familiale reprezintă un factor care poate declanșa comportamentele violente la copii.
 - Dezvoltarea copiilor într-un mediu familial în care *relațiile dintre părinți* sunt dominate de neînțelegeri frecvente, conflicte grave, în care sunt expuși la acte de violență favorizează preluarea unor modele de conduită agresivă pe care le transpun în alte contexte, în alte sisteme de relații și în primul rând în școală, în relațiile cu colegii și profesorii. Socializarea primară a copiilor se realizează, de altfel, și prin preluarea de către copil, prin imitație și învățare prin observare, a modelelor oferite de părinți⁶.
 - *Atitudinea părinților față de copii* (afecțiune, îngrijire, supraveghere etc.) influențează, de asemenea, conduita copiilor. Teoriile dezvoltate pe tema afectivității au evidențiat, importanța acesteia în dezvoltarea copilului (psihică, fiziologică și somatică) și rolul predominant al afectivității materne. “Teoria atașamentului”⁷, de exemplu, care pornește de la sursele “pulsional-afective” ale devianței, consideră afectivitatea ca “forța care determină natura vieții individuale”⁸. Privarea de afectivitate în primii cinci ani de viață, de

⁵ Wells, L. E. și Rankin, G. citați de C. Bartollas, *Juvenile Delinquency*, ediția a IV-a, Allyn and Bacon, Boston, 1997.

⁶ Mitrofan, I, Ciupercă, C., *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, Editura Mihaela Press, București, 1998.

⁷ Bowlby, M., citat de Cristina Neamțu, *Devianță școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Editura Polirom, Iași, 2003.

⁸ Ibidem.

exemplu, reprezintă un risc pentru dezvoltarea comportamentului delincvent la copii. Este cazul, în special, al copiilor instituționalizați, separați de mamă în această etapă de vârstă, la care se pot produce tulburări emoționale greu recuperabile⁹. Acest risc există și pentru copiii care trăiesc în propria familie, dar nu beneficiază de un climat afectiv securizant.

- *Atitudinea copiilor față de părinți* este de multe ori rezultanta atitudinii și comportamentului părinților, a modului în care aceștia reușesc sau nu să ofere sprijin și afecțiune copiilor, să comunice cu ei, să se implice în viața și problemele lor fără să încalce o anumită “autonomie” a acestora, să impună o anumită “disciplină parentală”, anumite reguli fără ca ele să fie foarte rigide, laxe sau inconsistente, ci să reprezinte un echilibru între autoritarism și permisivitate excesivă. Inconsecvența în solicitările față de copil (trecerea de la un permisivism exagerat la restricții severe), apelul la mijloace violente de sancționare, dar și privilegierea excesivă a relației afective în detrimentul rolului educativ, renunțarea la reguli și restricții pot conduce, în egală măsură, la comportamente inadecvate ale copiilor și respingerea sarcinilor școlare. Reacțiile atitudinale ale copiilor pot fi și consecința situării acestora într-un mediu familial dominat de acte de violență la care asistă sau le cad victime, unii dintre ei dezvoltând concomitent sau consecutiv atitudini negative față de părinți și conduite violente.

Atitudinile negative ale copiilor și tinerilor privind familia - întâlnite mai frecvent în cazul elevilor cu vârste de peste 15-16 ani - pot fi interpretate și din perspectiva *etapelor dezvoltării psihofiziologice* a copilului și adolescentului. La această vârstă are loc un proces de construire, recunoaștere și impunere a unei noi identități, proces care implică dorința de emancipare a adolescentului. Aceasta îl face să pretindă să se exprime independent¹⁰, să poată fi el însuși, să se valideze și să se impună ca realitate distinctă, să fie recunoscut, acceptat și apreciat ca atare de ceilalți. Într-o primă fază, adolescentul apelează la calea cea mai simplă: refuzul deschis de a se supune și afișarea cu orice preț a independenței sale.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Milea, Șt. *Dezvoltarea psihomotorie a copilului și a adolescentului*. În: Meilă, P., Milea, Șt. *Tratat de pediatrie*, vol. 6, Editura Medicală, București, 1988.

- **Tipul familiei** (organizată /dezorganizată prin divorț, despărțire sau deces /reorganizată). Familia completă, organizată a fost considerată, până nu demult, ca o condiție esențială a unei socializări primare funcționale¹¹, a unei bune adaptări școlare și chiar a succesului școlar. În ultimii ani, însă, o serie de cercetări¹² au evidențiat că pentru dezvoltarea psihosocială normală a copilului, tipul de interacțiune familială și comportamentul fiecăruia dintre membrii are mai mare importanță decât structura completă sau incompletă a familiei¹³. Deși cercetările din ultimii ani își nuanțează concluziile cu privire la impactul pe care familiile dezorganizate îl pot avea asupra comportamentului copiilor, analiza¹⁴ unor studii pe această temă au evidențiat, printre altele, că prevalența delincvenței în familiile dezorganizate este cu 10-15% mai mare decât în familiile organizate, precum și faptul că asocierea dintre familiile dezorganizate și delincvența juvenilă este mai puternică pentru formele minore de conduită și mai slabă pentru formele grave. Acestea au constatat, totodată, că fenomenele de violență ale copiilor apar, în special, în cazul familiilor dezorganizate prin divorț și mai puțin în cele în care a survenit decesul unuia dintre parteneri.
- **Condițiile economice ale familiei** constituie, de asemenea, unul dintre factorii care pot genera fenomene de violență. Se are în vedere¹⁵ contextul socio-economic general, cu referire la faptul că anumitor zone/cartiere caracterizate de o rată ridicată a șomajului, pondere mare a forței de muncă slab calificată, concentrare de populație de origine străină cu șanse reduse de inserție profesională etc. - toate acestea cu repercusiuni asupra condițiilor economice ale familiilor care populează zonele respective - li se asociază o rată ridicată a criminalității, inclusiv o mai mare amploare a fenomenelor de violență în școală.

¹¹ Neamțu, Cristina, *Devianță școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Editura Polirom, Iași, 2003.

¹² Stănculescu, E., *Sociologia educației familiale*, Editura Polirom, Iași, 1997.

¹³ Neamțu, Cristina. Op. citată.

¹⁴ Wells, L. E. și Rankin, G. Vezi Neamțu, Cristina. Op. citată.

¹⁵ Ferreol, G. *Violența în mediul școlar. Exemplul unui colegiu din nordul Franței*. În Ferreol, G., Neculau, A. (coord.). *Violența. Aspecte psihosociale*, Editura Polirom, Iași, 2003.

- **Dimensiunea (taliea familiei)** reprezintă un alt factor asociat¹⁶ comportamentelor violente /non-violente ale copiilor. O astfel de relație are în vedere, pe de-o parte, riscul unei „gestionări” și monitorizări defectuoase a relațiilor intrafamiliale și a comportamentului minorilor în cazul familiilor cu mai mulți copii (impunerea disciplinei, stilul de autoritate – egal sau preferențial – față de toți membrii fratriei, cu implicații asupra conduitei acestora ș.a.). Riscul unor conduite violente¹⁷ sau, cel puțin, a unor dificultăți de adaptare există și la copilul unic. Acest risc poate apare ca urmare a unei atitudini supraprotectoare a familiei și a capacității mai reduse a copilului de a se adapta la alte contexte, la alte sisteme de relații cum sunt și cele presupuse de mediul școlar. Spre deosebire de copilul unic, cei proveniți din fratrii mai mari au avantajul experienței unor relații mai diverse și complexe care le permite o adaptare mai facilă la situații noi, implicit evitarea riscului dezvoltării unor conduite violente ca o consecință a unor frustrări de natură emoțională, relațională etc.
- **Nivelul de educație al părinților.** Un rol important în adaptarea /inadaptarea școlară a copiilor și succesul sau eșecul lor școlar, precum și în apariția sau prevenirea manifestărilor de violență, îl are statutul socioprofesional și cultural al familiei, dependent, la rândul său, de nivelul de educație. Modul în care acesta intervine în adaptarea școlară a copilului poate fi considerat dintr-o dublă perspectivă: una dinamică, care se referă la modalitatea în care nivelul de instruire al părinților promovează un anumit stil educativ al familiei, și o perspectivă statică, care se referă la compatibilitatea dintre modelul cultural familial și modelul cultural al școlii¹⁸.

În ceea ce privește relația dintre modelul cultural al familiei și modelul cultural al școlii (perspectiva statică asupra rolului pe care îl are nivelul de educație al familiei), unele teorii – *teoria handicapului socio-cultural* și *teoria privind reproducerea raporturilor de clasă prin școală* - atrag atenția asupra riscului inadapării și eșecului școlar în cazul elevilor proveniți din familii dezavantajate educațional și cultural.

¹⁶ Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. *Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency*. În Tonry, M., Morris, N. (coord). *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 7, University of Chicago Press, 1986, citat de Neamțu, Cristina. Op. citată.

¹⁷ Bunescu, G., Alecu, Gabriela, Badea, Dan. *Educația părinților. Strategii și programe*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.

¹⁸ Nemțu, Cristina. Op. citată.

Astfel, Bourdieu¹⁹ - exponent al teoriei reproducerii raporturilor de clasă prin școală - referindu-se la incompatibilitatea dintre cele două modele – al familiei și al școlii - care poate produce bulversări ale sistemului de valori pe care copilul le-a asimilat în familie, introduce, pentru a desemna acest fenomen, conceptul de „violență simbolică”. Copilul provenit dintr-un mediu defavorizat va intra în conflict cu stilul cognitiv și normele vehiculate de școală, acestea fiind diferite de cele ale mediului de origine și pe care el și familia sa le valorizează, "confruntarea" dintre cele două modele și sisteme de valori generând inadaptare școlară, atitudini de refuz, proteste, eșec. Bernstein, reprezentant al teoriei handicapului socio-cultural, susține, în același sens, că „pe măsură ce distanța dintre stilul educativ al școlii și cel din familie crește, rezultatele școlare devin tot mai slabe²⁰”.

Charlot²¹ critică teoria handicapului socio-cultural considerând-o, considerând că aceasta ar reduce individul la grup și raporturile sociale, la raporturi spațiale, neținând seama de dinamica socială. Majoritatea specialiștilor admit, totuși, o relație între nivelul redus de educație și cultură a familiei și probabilitatea eșecului școlar, a dificultăților de adaptare la normele, sarcinile școlare și sistemul de relații din școală, implicit a riscului dezvoltării unor comportamente care se abat de la aceste norme. În caz de eșec, recurgerea la insolență și indisciplină poate fi utilizată de elevi ca mijloc de construire a unei identități deviante în raport cu normele școlare. Unii autori consideră, de altfel, că rata violenței crește direct proporțional cu indicele de eșec școlar²². Elevii cu eșec își vor multiplica numărul de incidente și provocări, întărindu-și imaginea de perturbator, pe care actorii școlari o vor confirma.

Concluzie

Variabilele prezentate reprezintă unele dintre cele mai importante caracteristici asociate mediului familial care pot constitui factori de risc ai violenței copiilor și pe care trebuie să-i aveți în vedere în activitatea de combatere a comportamentelor violente ale elevilor.

¹⁹ Bourdieu, P. Passeron, J.C. *La reproduction. Elements pour une theorie du systeme d'enseignement*, Edition de Minuit, Paris, 1970.

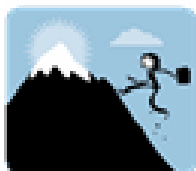
²⁰ Bernstein, B, *Langage et classes sociales*, Edition de Minuit, Paris, 1975.

²¹ Charlot, B. *Penser l'échec comme événement, penser l'immigration comme histoire*. În: *Migrants - Formation*, nr. 81, 1990.

²² Goode, E. *Deviant behaviour*. Prentice Hall, New York, , 4th edition, 1994.

3.2. Factori de risc și cauze ale violenței elevilor - rezultate ale cercetării

3.2.1. Care sunt principalii factori de risc ai violenței elevilor de natură familială?

Cercetarea care a stat la baza studiului *Violența în școală* a luat în considerare factorii individuali (cu accent asupra celor psihosociali), care au fost deja prezentați, și microsociale (cei asociați mediului familial), precum și factorii mediului școlar.

Identificarea factorilor de risc în apariția fenomenelor de violență s-a realizat pe baza analizei datelor colectate din ancheta prin chestionar adresat unui număr de peste 600 de elevi (dintre care mai mult de 40% au declarat că „s-au aflat în situația de a fi violent/agresiv față de colegi sau profesori”), precum și din interviurile individuale realizate cu elevi cu comportament violent manifest, cu părinții și consilierii școlari.

Referitor la factorii de risc generați de mediul familial, rezultatele anchetei arată că, din totalul elevilor care, conform propriilor declarații, au prezentat manifestări de violență:

- ◆ 53,5% provin din familii în care există “neînțelegeri permanente” și “conflicte grave și repetate” (față de aproximativ 17,6% - proporția corespunzătoare în cazul grupului de elevi fără manifestări de violență);
- ◆ peste 21% nu beneficiază de grija niciunui dintre părinți sau altor persoane în îngrijirea cărora se află /beneficiază numai de grija și afecțiunea mamei sau a tatălui (comparativ cu 13% în cazul lotului de elevi non-violenți);
- ◆ 6% nu se bucură de grija și afecțiunea părinților sau a persoanelor în îngrijirea cărora se află (1% - proporția corespunzătoare la nivelul lotului de elevi fără manifestări de violență);
- ◆ aproximativ 16% sunt supuși la violențe fizice și un procent similar la violențe verbale din partea tatălui, mamei sau ambilor părinți (aproximativ 8% - grupul de elevi non-violent);
- ◆ 10% declară că „nu prea sau nu mă înțeleg deloc cu părinții” (respectiv 3,7%);
- ◆ 8% consideră familia o piedică în propria afirmare (procent corespunzător în grupul non-violent – 3,4%);
- ◆ aproximativ 9% provin din familii în care au intervenit evenimente ce au condus la dezorganizarea /descompletarea familiei - decesul unuia dintre partenerii cuplului familial, dezorganizarea familiei prin divorț/despărțire, reorganizarea familiei (procent apropiat și în cazul lotului de elevi fără

manifestări de violență);

- ◆ 63% consideră veniturile familiei total insuficiente (proporția elevilor cu conduite violente în cazul celor care apreciază ca satisfăcătoare condițiile materiale ale familiei este de aproximativ 35%);
- ◆ peste 61% provin din familii cu trei sau mai mulți copii;
- ◆ peste 60% dintre elevii cu comportament deviant provin din familii cu nivel redus de educație – studii gimnaziale (sau mai puțin).

- Unul dintre principalii factori de risc ai violenței elevilor de natură familială se regăsește la nivelul sistemului de relații, atitudini și comportamente practicate în familie, dominate de violență, în “modelul” oferit de aceasta. Așa cum s-a desprins din interviurile de grup cu cadre didactice și părinți, în astfel de familii violența domestică este uneori *consecința consumului de alcool...de cele mai multe ori în cazul tatălui...dar, nu de puține ori, și al mamei...*(interview de grup cu cadre didactice). În asemenea situații, părinții își pierd autocontrolul și nu mai conștientizează repercusiunile pe care comportamentul lor violent îl are asupra conduitei copiilor. Aceste comportamente ale soților conduc, uneori, la disocierea familiei, dar actele de violență ale părintelui în îngrijirea căruia rămân copiii continuă să se manifeste, fiind direcționate, nu de puține ori, asupra copiilor. În cazul “familiilor violente”, protejarea copiilor - principala funcție a familiei – este, de altfel, cel mai adesea neglijată. În asemenea cazuri, atitudinea negativă a copiilor față de părinți („*nu mă înțeleg deloc cu părinții*”, „*familia este o piedică pentru propria-mi afirmare*”) reprezintă, posibil, un “răspuns” la atitudinea părinților.
- Un alt important factor de risc al violenței copiilor îl reprezintă precaritatea condițiilor economice ale familiei. Altfel spus, pare să existe o relație între violență și gradul de frustrare resimțit de individ, în cazul nostru elevul. Sentimentul de frustrare poate conduce la forme diferite de manifestare a violenței: de la comiterea unor fapte care să acopere anumite nevoi imediate ale copiilor aflați permanent în postura de „privitori de vitrine” (cum este exemplul unui copil care fură un stilou) la situații grave de vandalism, la consum de alcool și droguri – ultimele manifestări „oferindu-le șansa” evadării din realitatea care le induce sentimentul de frustrare.
- O „nouă” categorie de copii cu risc pentru manifestarea unor conduite violente par a fi cei ai căror părinți lucrează temporar în străinătate. Proporția elevilor cu manifestări de violență care au declarat că tatăl

deține acest „statut” este de două ori mai mare decât a celor non-violenți. Interpretarea care se poate da acestei diferențe este aceea că anumite manifestări ale comportamentului violent al copiilor sunt consecința lipsei controlului și autorității exercitate de unul dintre părinți, în special de către tată. Este o concluzie desprinsă și din alte studii²³ care se referă la incidența eșecului și abandonului școlar în cazul familiilor în care unul sau ambii părinți lucrează temporar în afara țării: lipsa autorității sau autoritatea mai slabă a părintelui sau a rudelor în îngrijirea cărora rămân copiii, eventual atitudinea mai puțin responsabilă a acestora, îi poate aduce pe elevi în situații de eșec, abandon școlar și, uneori, la manifestări de violență sau chiar la sinucidere (violență orientată asupra propriei persoane).

Elev cu comportament violent – studiu de caz (elaborat pe baza informațiilor furnizate de directorul școlii și cadrele didactice în cadrul interviurilor individuale și discuțiilor de grup):

„Sorin R. are 12 ani și este în clasa a VI-a. Are rezultate școlare slabe și a fost pe punctul de a fi lăsat repetent. Corigent a fost de mai multe ori. Are o soră în clasa a VIII-a care învață foarte bine. Dar cele mai grave probleme sunt cele de disciplină. Este un elev foarte violent. Se întâmplă aproape zilnic să fie implicat într-o bătaie, mai distruge unele bunuri din școală, a stricat un scaun ... a aruncat cu el... a spus că a fost nervos pentru că ceilalți colegi l-au acuzat pe nedrept. Deranjează mereu orele. Se ia de fete, le adresează cuvinte urâte. Într-o zi a venit la școală mama unei eleve, a intrat în clasă în timpul orei și l-a bătut de față cu doamna profesoară și cu ceilalți colegi pentru că i-a jignit fata, a făcut-o c.... Nu prea are prieteni în clasă. Pe părinți nu i-am văzut pe la școală. Mai vine bunica. I-am spus să-l ducă la medic sau la un psiholog pentru că are deficiențe psihice. Ea a spus că nu poate, nu are bani.... Nu mai știm cum să procedăm cu el pentru a-l disciplina. Am încercat tot felul de amenințări și i-am spus de nenumărate ori că îl dăm afară din școală dacă nu se potolește. Nu știm ce să mai facem L-am pus să dea declarații scrise prin care se obligă să se transfere la “școala de corecție”, în cazul în care actele lui violente se vor repeta. Cred că are deficiențe psihice. Ar trebui să meargă la doctor, la o școală specială de deficienți psihici... „

²³ Jigău, Mihaela, Surdu, M. (coord.). *Participarea la educație a copiilor romi. Probleme, soluții, actori*, Editura MarLink, București, 2002.

Ce soluții propuneți în cazul lui Sorin?

- Transferul la o altă școală
- Consultarea de către un medic (psihiatru)
- Orientarea către o școală specială
- Orientarea către o „școală de corecție”

Povestea lui Sorin, redată de el însuși

„Mama este romă și tata român. Mai am o soră. Părinții se certau mereu ... se înjurau ... tata o făcea c... și o bătea pe mama, mai ales când venea beat. Se întâmpla des ... Era foarte rău și scandal mereu ... Mama spunea că nu aduce bani, că nu muncește, el se supăra și dădea în ea ...O dădea afară din casă. Până la urmă a plecat de-acasă [mama], s-a dus la muncă, în Italia. Tata zice că nu muncește, face altceva... Nu știu ce-o mai face acum ...Nu ne scrie. Tata vine și mai des beat...acum e și șomer... a furat și l-a dat afară. Iau banii [alocația], de exemplu. Se duce și-i bea. Dacă duc banii la mamaie, iese cu scandal. Ar fi bine dacă tata nu ar face asta. Dar oricum, mi-e frică să nu ne lase și tata...Ne bate, ne înjură pe noi, mai ales pe mine... stau pe-afară...Mă bătea și mă înjura și mama, dar mai rar. Cred că sunt rău...dar nici tata nu mă iubește, mama nu știu ...Bunicii mai au grijă de noi, dar n-au nici ei; vara pleacă la țară și ne lasă singuri. Nu prea avem haine și ce mânca...Nu vreau bani, azi îi ai mâine nu-i mai ai. Dar fără nimic? Îmi vine așa, câteodată, să mă omor singur... Mi-e frică mereu, și acasă și la școală. Colegii vin în timpul orelor și spun că i-am înjurat... Nu e întotdeauna așa. Nu am prieteni. Mă mai înțeleg doar cu unele fete. Și profesorii m-au bătut. Nu prea învăț, mă port urât... Nu știu de ce... Mă duc la biserică... cânt în cor ... și singur... îi place preotului de mine, mă mângâie pe cap...Și lumii îi place de mine, spune că cânt frumos. Îmi place când vine duminica și mă duc la biserică, e bine acolo, e frumos ... Numai Dumnezeu poate să-mi facă dreptate.”

În istoria personală a lui Sorin se cumulează cei mai mulți dintre factorii de risc ai violenței copiilor de natură familială. Într-un astfel de mediu familial în care tatăl are un comportament extrem de autoritar, în care copilul este lipsit de supraveghere și afecțiune și chiar de condiții elementare de alimentație, acesta trăiește un puternic sentiment de insecuritate emoțională. Dezvoltându-se într-un asemenea mediu, transformarea lui din victimă în “agresor” devine explicabilă. Formele de violență pe care el le manifestă – violență verbală, injurii, epitete ireverențioase adresate colegilor de clasă ș.a. – sunt ușor identificabile în formele de violență manifestate de tată și orientate asupra mamei.

După ce ați luat cunoștință de „povestea” lui Sorin:

- Care credeți că sunt principalele cauze ale comportamentului lui? De ce manifestă conduite violente?
- Cum apreciați atitudinea cadrelor didactice din școală față de Sorin?
- De ce credeți că la Biserică Sorin se simte fericit?
- Ce tipuri de intervenții ați adopta în cazul lui? Una dintre cele prezentate mai sus sau altele?

Nu în toate cazurile investigate a fost evidențiată o relație de cauză-efect atât de directă și vizibilă între climatul familial, ansamblul de relații, atitudini și comportamente din familie și manifestările de violență ale copiilor. De asemenea, nu toți elevii cu comportament violent „înfruntă” în familie multitudinea de probleme pe care le-a expus Sorin. Cercetarea noastră a identificat cazuri în care comportamentele violente ale copiilor sunt generate de „simple” - dar atât de complexe prin consecințele lor - probleme de comunicare în familie, pe care le invocă atât părinții cât și cadrele didactice.

Cadru didactic:

Dacă părintele lucrează toată ziua... vine obosit, cu probleme, cu grija zilei de mâine ... nu-i mai arde să stea de vorbă cu copilul! Iar acasă alte treburi... mâncare, curățenie În special mama... Tații mai puțin, dar nici ei nu mai pot fi disponibili la comunicare după o zi întreagă de muncă ...Copiii insistă, dar alteori își dau seama și-i lasă în pace ... și ei renunță să mai comunice cu părinții.

Părinți:

P1: Marea majoritate merg la serviciu și ei rămân singuri acasă și fac ce vor. Se uită pe ce vor, se joacă pe Internet, cine știe ce văd, pe una, pe alta (care au). Deci nu-i poți verifica.

P2: Eu am văzut părinți care spun: „Mai lasă-mă-n pace!” sau „Nu am timp!” sau care au timp și....Din anumite motive: poate că nu sunt prea vorbăreți sau cred că n-au ce să spună sau n-au curajul. Foarte multe vin din familie.

P3: ...Că noi stăm foarte puțin timp cu ei, ei stau mult timp acasă, își vede de-ale lui, noi venim de la serviciu oboseți, îl lăsăm în pace, du-te încolo, ce-ai făcut azi, n-ai mâncat, trosc-pleosc cu gura, și copilul, în loc să se deschidă spre noi, se bucură că poate ieși în colțul străzii cu gașca lui. Acestea azi, mâine, poimâine deja duc la un comportament îndepărtat de părinte, părintele e bucuros în sinea lui că nu-l bate nimeni la cap, și îl interesează doar să aibă ce mânca și să fie îmbrăcat bine și atât, dar nu are acea apropiere pentru că nu petrece timp de calitate cu el.

Urmărind considerațiile cadrelor didactice și ale părinților:

- Sunteți de acord cu afirmațiile acestora?
- Este o problemă reală faptul că părinții au tot mai puțin timp să stea de vorbă cu copiii lor?
- La cine credeți că apelează copiii pentru a cere un sfat, atunci când părinții nu sunt disponibili?
- Care credeți că ar trebui să fie instanțele la care copiii să se adreseze pentru a-și împărtăși problemele, atunci când părinții nu sunt disponibili?

3.2.2. Principalele cauze ale violenței elevilor de natură familială – reprezentări ale diferiților actori

- ✓ **Ce cred cadrele didactice și alți actori ai școlii despre cauzele violenței?**

Principala cauză este familia! – exprimă generic cea mai mare parte a actorilor investigați – directori de școli, cadre didactice, profesori consilieri, enumerând, în general, aceleași cauze identificate prin analiza caracteristicilor mediului familial al elevilor cu comportament violent.

Interviu de grup cu cadre didactice, directori, profesori consilieri

Proveniența din familii violente, copii agresați, preluarea de modele din familie

S1: Vedeți, copiii provenind din familii cu probleme, tatăl bețiv sau altele, o bate pe mama lor, aceștia sunt ori timorați, stresați când vin la școală, ori fac și ei ceea ce văd.

S2: Sunt convins că există părinți, care chiar îi încurajează. Și spun: „Da, mă! Să ai tupeu, să fii nesimțit, că numai așa reușești în viață!” Eu cred că există mulți care fac asta. Sau: „Dacă vîi bătut, te bat și eu!”

Familii dezorganizate

S3: Familia este principalul motiv. Deci de-acolo pornesc toate cauzele. O familie dezbinată, cu părinți divorțați, care luptă pentru custodia copiilor, care vor să-l acapareze, adică vor să-i atragă ... copilul nu mai știe care sunt regulile. Deci pleacă de la mama, pentru că mama este prea autoritară. Ce face? Se duce la tata. Tata – pentru că este în proces de custodie – îi permite.

S4: În cazul elevului la care mă refeream a mai apărut o problemă ... părinții lui au divorțat și acum parcă a devenit și mai rău...așa cum era maică-sa, dar tot avea mai multă grijă de el decât tatăl; parcă se răzbună pe colegi, dorind astfel să se răzbune pe părinți.

S5: Cred că nici nu-și mai cunoaște tatăl ... când era în clasele mai mici te mai puteai înțelege cu el, dar acum...iar mama nu mai are nici o autoritate asupra lui.

Interes redus față de educația copiilor

S6: Să vină-n primul rând și după aia...Deci eu am avut serii de elevi, cărora nu le-am cunoscut părinții. Cu toate insistențele. Cred că pur și simplu îi neglijează pe copii.

Stil excesiv autoritar

S7: Unii părinți ar vrea să facă un dresaj, nu o educație. Când zic „Stai!” tu stai.

Disponibilitate redusă (de timp), lipsă de comunicare

S8: Dacă părintele lucrează de dimineață până seara, vine la 8, la 7- foarte obosit și irascibil și copilul săracul! Când vrea să comunice, „Hai las-o pe mama că trebuie să facă mâncare!” sau „Hai lasă-l pe tata!”, deci ei nu mai comunică nici cu părinții. Din păcate, mulți nu comunică și aici e problema lor.

Nivel redus de educație, sărăcie

S9: Dacă ar fi să ne referim acum la cauzele ei, eu cred c-ar fi mai multe cauze care generează acest fenomen. În primul rând, nivelul de trai, nivelul de cultură al comunității.

S10: Dar și părinții. Pentru că părinții sunt responsabili. (Eu mă refeream la familiile cu o situație grea, dezorganizate..., copii care poate nici nu au ce mânca acasă...)

Opinia generală exprimată de cei mai mulți actori ai școlii este că școala – mediu educativ prin definiție – nu poate fi făcută responsabilă pentru conduitele violente ale elevilor. Dintre profesorii consilieri numai 2% iau în considerare o astfel de posibilitate. Această opinie poate exprima o realitate (cazurile consiliate nu reprezintă consecința unor cauze care aparțin spațiului școlar), dar, eventual, și un nivel mai redus de aprofundare a unor astfel de cauze, mai ales când ele fac parte dintr-un complex cauzal mai larg, în care familia sau individul – elevul - au „partea lor de vină”. Nu este exclusă nici o anume intenție - mai mult sau mai puțin conștientizată - de protejare a imaginii școlii, a spațiului căruia aparține și această categorie de actori.

Din întregul discurs al cadrelor didactice transpare accentul asupra actelor care aduc atingere statutului și autorității profesorilor și minimalizarea consecințelor unor comportamente violente manifestate în relațiile dintre elevi. Ca urmare a unor asemenea reprezentări, precum și a prevalenței cauzelor de natură familială în explicarea violenței în școală, cadrele didactice nu fac distincție între cauzele violenței la nivelul relației elev - elev, respectiv elev – profesor.

✓ Ce cred părinții despre cauzele violenței?

Vina o au tot părinții, nu are nici o vină un cadru profesoral sau un copil! – este de părere și această categorie de subiecți, indicând aceleași categorii de cauze. Și iată cum susțin această afirmație!

Interviuri de grup cu părinți

Proveniența din familii violente, copiii agresați, preluarea de modele din familie

P1: Eu am observat că acei copii care sunt bătuți acasă devin violenți și ei. Am văzut și părinți care înjură față de copii. Ei știu că dacă mama înjură, pot și eu să înjur și să... Dacă părinții o luat-o razna, nu sunt buni, fumează, beau, și copilul face la fel... Asta-i educația...”

P2: Eu am văzut clar mama cu fata la ședință și mama foarte obraznică cu diriginta și ce să-nvețe fata? Mult mai mult din familie, ce văd acasă contează. Nu-i controlează și educă parinții nici 1%, cred. În multe cazuri de-aici, cam 90%, în care părinții sunt de vină. Vă rog să mă credeți pe mine. Cei 7 ani de-acasă. Copilul, o fi el, scuzați-mi expresia, mai drăcușor, mai acidulat, dar nu se poate pune chestia copiilor. Ei ce-au văzut și acasă, și spritul și vorbitul și tot ce doriți, pornește de-acasă, de cele mai multe ori. Cei 7 ani de-acasă trebuie să-i ia în considerare.

Familii dezorganizate

P3: În școală am observat că din ce în ce mai mult prietenii lor se plâng de relațiile dintre mamă și tată acasă. În cazul separărilor, divorțurilor, copiii își manifestă mânia sau frustrarea prin acte de violență. Ce-am făcut eu când am ajuns în situația aceasta, a divorțului? Au avut mare nevoie de psiholog. Cei mari au fost în mod frecvent și au primit o mare încredere, s-au bucurat de relația cu psihologul. Iar pentru cel mic nu am găsit pe nimeni. În concluzie, în școală trebuie acordată o atenție specială copiilor care provin din familiile dezbinat.

Interes redus față de educația copiilor

P4.: Vina o au tot părinții. Nu are nici o vină un cadru profesoral sau un copil. Deci pân' la urmă tot părintele e vinovat, că nu vine să se intereseze de copilul lui. Da' 12 ani nu te interesează: „Măi, ce-a făcut copilul ăsta?”

P5: Păi, dacă tu nu ai venit să-l verifici în fiecare lună, după aceea te miri că ce face copilul tău sau că i-a dat în cap sau că chiulește sau că fumează sau că bea.

Lipsă de autoritate, stil prea relaxat

P6: De exemplu, chiar si vecina mea, care, la fel: “ce să-i fac, mă? Lasă că-i dau bani că după aia mă amenință că nu mai vine-acasă.” Sau îi dă bip 2 săptămâni...a plecat copilul de clasa a IX-a și îi dă bip și mesaj “nu mai vin

acasă că mă bați.” Ea când vine îi dă bani și îl pupă. Nu să-l omori, să îl bați, dar găsește o metodă, un punct slab.

Disponibilitate redusă (de timp), lipsa de comunicare

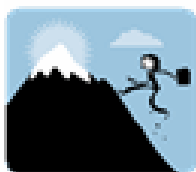
P7: Noi nu avem timp de ei...ei stau mai mult singuri. Suntem obosiți, nu mai avem chef de vorbă, de răspuns la copilăriile lor. Poate or avea și ceva probleme, or avea nevoie de vreun sfat, dar dacă noi nu prea vorbim cu ei, ei nu ne mai spun. Le mai zic: „Hai, mai duceți-vă la joacă, pe-afară că mă-nădușiți.”

Nivel redus de educație, sărăcie

P8: A scăzut foarte mult nivelul de trai. Asta-i afectează direct pe copii. Deci ei văd că nu au și normal că asta duce la violență. Ei văd că nu au aia, nu au aia, părinții spun tot timpul că n-au cu ce să-i îmbrace, ce să le dea să mănânce, aproape că nu mai sunt preocupați dacă el a fost obraznic la școală, dac-a luat o notă bună, pentru că nu știe mâine ce-o să-i dea să mănânce.

P9: Cei mai mulți care sunt violenți o să vedeți că au o situație socială foarte proastă. Și implicit îi convertesc și pe ceilalți de la școală.

În cadrul interviurilor de grup, părinții, dar și cadrele didactice, aduc în discuție și o altă posibilă cauză a conduitelor care contravin normelor școlare, situată la polul opus sărăciei. Referința este de această dată la unii dintre copiii proveniți din medii familiale avantajate economic. Ascendentul acestora asupra celorlalți elevi și chiar asupra profesorilor oferit de statutul socio-economic mai înalt al familiei conduce uneori la atitudini de sfidare, la jigniri adresate celor cu statut economic inferior, la acte care semnifică dorința de afirmare, fals înțeleasă, „de situare deasupra celorlalți”.

✓ **Ce cred elevii despre cauzele violenței?**

Și părinții, dar...afirmă elevii. În general, ei tind să minimalizeze importanța factorilor familiali considerând că responsabilitatea diferitelor manifestări de violență fizică în relațiile dintre elevi o poartă, în primul rând, elevii - atât cei aflați în postura de autori ai actelor de violență, cât și cei care „le provoacă”. Posibila „influență negativă a familiei sau anturajului”, care în „multe” sau „foarte multe cazuri” explică violența fizică între elevi, este sesizată de mai puțin de o treime dintre subiecții lotului investigat.

Problemele de comunicare sunt sesizate de cei mai mulți dintre actorii investigați, fie aceștia cadre didactice, părinți sau elevi. Spre deosebire, însă, de profesori și chiar de părinți, care identifică aceste probleme la nivelul mediului familial (lipsa comunicării între părinți și

copii, de multe ori justificată de lipsa de timp), elevii o plasează în spațiul școlar („unii profesori nu sunt deschiși la comunicare cu elevii”), referindu-se la tendința unor cadre didactice de a-și păstra cu orice preț autoritatea, inclusiv prin blocarea căilor de comunicare cu elevii.

În cazul multor copii care consideră că cei „vinovați” pentru comportamentul violent sunt ei înșiși (*cred că sunt rău*), tabloul complet al diferitelor contexte în care se situează evidențiază influența cumulată a diferitelor categorii de factori, cauzalitatea complexă a violenței în școală: copilul manifestă anumite conduite care sunt rezultatul preluării unor „modele” din familie – violență verbală și chiar fizică – și a situației de victimă a violenței acesteia; școala - în lipsa capacității de diagnosticare a unor astfel de conduite și a unor strategii eficiente de intervenție - reacționează violent la astfel de manifestări; copilul - care se simte neînțeles și rejectat atât de familie, cât și de școală - își „întărește” comportamentele violente. Iar astfel de situații plasează individul, familia și școala într-un fel de cerc vicios în raport cu fenomenele de violență, în care fiecare dintre aceste instanțe pare să aibă „partea sa de vină”, contribuind la exacerbarea violenței.

După ce ați parcurs reprezentările diferitelor categorii de actori investigați:

- Care sunt, în opinia dumneavoastră, principalele cauze ale violenței elevilor?
- Familia este singura responsabilă de conduitele violente ale elevilor?
- Dar elevii înșiși?
- La nivelul școlii credeți că există elemente care ar putea genera comportamente violente la elevi?
- Dacă da, care sunt acestea?
- În prezent, școala dispune de resursele necesare care să-i permită intervenții cu scop de ameliorare a conduitei violente ale elevilor?

Concluzie

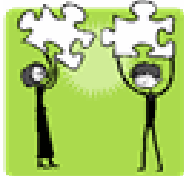
Violența în școală nu poate fi explicată, prevenită, ameliorată sau combătută fără a examina și mediul familial, acesta având un rol evident în dezvoltarea copilului și a mecanismelor de autocontrol a impulsurilor violente. Atitudinile și comportamentul părinților, sistemul de valori și relații din familie reprezintă un model pentru copii. Dacă nevoile copiilor în ceea ce privește acest model, precum și nevoia de afecțiune și comunicare interpersonală nu sunt îndeplinite se creează un câmp favorabil manifestării comportamentelor violente, situațiilor de conflict, dezamăgire, frustrare.

Uneori nu este vorba doar de “ceea ce lipsește” în familie (comunicare, înțelegere, afecțiune, prezența ambilor părinți), ci și de manifestarea altor factori precum o educație agresivă, aleatorie, extrem sau insuficient de exigentă, lipsa de control - dat fiind că ambii părinți muncesc - sau exercitarea rolului educativ numai de către unul dintre părinți; alte probleme precum sărăcia și privațiunile, comportamentele indezirabile ale unor părinți (abuzul de alcool, violența domestică ș.a.), expunerea copiilor la un mediu și cultură a violenței conduc la diminuarea capacității de auto-control a acestora și la exacerbarea problemei violenței. În astfel de condiții, școlii și actorilor săi le revine, de multe ori, un rol dificil, succesul eforturilor lor fiind dependent de existența resurselor necesare (umane, materiale, de timp), de nivelul dezvoltării capacității instituționale și a competențelor în domeniu.

3.3. Ce metode și instrumente pot fi utilizate în scopul identificării cazurilor de elevi cu conduite violente generate de factori familiari?

Un prim pas în intervențiile și efortul școlii de ameliorare a comportamentului violent al elevilor este identificarea cauzelor care au generat astfel de comportamente, în speță a celor de natură familială. În acest scop sunt necesare instrumente specifice pe baza cărora să se obțină informații relevante atât de la elevii respectivi, cât și din partea familiilor acestora.

Chestionar /Ghid de interviu pentru elev

Instrumentul de investigație destinat elevilor poate fi aplicat de profesorul diriginte, alt cadru didactic sau consilierul școlar. Interviul trebuie realizat numai cu elevul respectiv, fără participarea părinților sau a altor persoane. De aceea vă recomandăm ca acesta să se desfășoare:

- într-un spațiu din interiorul școlii (o sală de clasă, cabinetul consilierului școlar ș.a.);
- într-un spațiu exterior clădirii școlii, în care elevul să fie mai relaxat, deschis la comunicare, dispus să-și relateze „povestea”.

Interviul cu elevul nu-l veți desfășura la domiciliul acestuia pentru a evita riscul participării părinților. Prezența acestora ar putea influența răspunsurile copilului!

Un model de Chestionar pentru elevi cu comportament violent este oferit mai jos. Având în vedere că violența elevilor este generată de un complex de factori de natură diferită, prin intermediul modelului de Chestionar pe care vi-l punem la dispoziție sunt solicitate informații care depășesc sfera potențialelor cauze familiale. De altfel, de cele mai multe ori, acestea nu acționează singular, ci se întrepătrund cu cauze /factori de alt ordin. Depistarea multiplilor factori ai violenței este cu atât mai benefică pentru proiectarea măsurilor de intervenție.

**CHESTIONAR
ELEVI CU MANIFESTĂRI DE VIOLENȚĂ**

Bună ziua! Pe mine mă cheamă și sunt de la Mă aflu aici cu scopul de a discuta împreună cu tine despre o problemă mai delicată referitoare la comportamentul pe care l-ai avut în ultimul timp în școală (*în cazul în care persoana care aplică interviul – eventual consilier școlar din afara școlii – nu este cunoscută elevului*).

Te rog să răspunzi sincer la următoarele întrebări pe care ți le voi citi eu și să faci referire la experiența ta personală din școală sau din afara acesteia. Trebuie să știi încă de la început că nu există răspunsuri corecte sau răspunsuri greșite, ci doar răspunsuri care se potrivesc situației tale, așa cum ți s-a întâmplat în realitate. De asemenea, te asigur că răspunsurile pe care le vei da nu vor fi comunicate colegilor, părinților sau altor persoane. Pentru început te rog să te prezinți și tu și să îmi spui câteva informații despre tine. [.....]

Date de identificare

1. **Numele și prenumele:**
2. **Sex:**
 - Feminin.....1
 - Masculin.....2
3. **Vârstă (în ani împliniți):**
4. **Situația actuală:**
 - Elev înscris în clasa

Tipul de comportament violent

5. (Se completează pe baza informațiilor obținute de la directorul școlii / profesorul diriginte în cazul în care interviul se aplică de către consilierul școlar):
.....

Date despre familie

6. **Părinții tăi sunt în viață?**

1. Tatăl

1. Da

2. Nu

2. Mama	1. Da	2. Nu
---------	-------	-------

7. Părinții tăi sunt divorțați /despărțiți?

1. Da	2. Nu
-------	-------

8. În prezent, părinții tăi se află:

	Tatăl	Mama
1. în libertate		
2. în penitenciar		
3. internat(ă) în instituții de sănătate (spital, sanatoriu etc.)		

9. Dar în anii anteriori, părinții tăi s-au aflat:

	Tatăl	Mama
1. în libertate		
2. în penitenciar		
3. internat(ă) în instituții de sănătate (spital, sanatoriu etc.)		

La următoarele întrebări te rog să-mi dai informații numai despre părinții (părintele) care sunt (este) în viață, chiar dacă aceștia sunt divorțați.

10. Care este nivelul de instruire al părinților tăi?

1. Tata	2. Mama
1. 8 clase sau mai puțin	1. 8 clase sau mai puțin
2. școală profesională	2. școală profesională
3. liceu	3. liceu
4. învățământ postliceal	4. învățământ postliceal
5. învățământ superior	5. învățământ superior

11. Care este situația actuală a părinților tăi?

1. Tata	2. Mama
1. lucrează cu program complet	1. lucrează cu program complet
2. lucrează cu jumătate de normă	2. lucrează cu jumătate de normă
3. șomer	3. șomer
4. pensionat medical/limită de vârstă	4. pensionat medical/limită de vârstă
5. lucrează temporar în străinătate	5. lucrează temporar în străinătate
6. fără ocupație	6. fără ocupație (casnică)
7. lucrează cu ziua	7. lucrează cu ziua
8. nu știu	8. nu știu

12. În grija cui te afli în prezent?

- a ambilor părinți.....1

- a mamei.....2
- a tatălui.....3
- a părinților adoptivi.....4
- a mamei și soțului acesteia.....5
- a tatălui și soției acestuia.....6
- a bunicii.....7
- a altei rude.....8
- a unei instituții de ocrotire / casă de copii.....9
- mă întrețin singur.....10

13. Câți frați și surori sunteți în familie (împreună cu tine)?

- sunt singur la părinți.....1
- suntem doi copii în familie.....2
- suntem trei copii în familie.....3
- suntem mai mult de trei copii în familie.....4

14. Al câtelea copil ești, în ordinea nașterii, în familia ta?

- sunt cel mai mare între frați.....1
- sunt al doilea.....2
- sunt al treilea.....3
- am mai mult de trei frați mai mari.....4

15. Cum apreciezi relația dintre părinții tăi?

- Părinții mei se înțeleg foarte bine între ei.....1
- În general, părinții se înțeleg bine (uneori se mai ceartă, dar ajung în final la o înțelegere comună).....2
- În general, părinții nu prea se înțeleg (se ceartă adesea, nu ajung la o înțelegere comună).....3
- Relația dintre părinți este una foarte tensionată, se ceartă tot timpul, se bat etc.....4
- Nu este cazul: părinți divorțați, un părinte decedat, un părinte absent din familie din diverse cauze (detenție, plecat în străinătate etc.).....5

16. Apreciază nivelul veniturilor familiei tale

(suficiența veniturilor pentru nevoile personale și ale familiei - hrană, îmbrăcăminte etc. - prin comparare cu veniturile altor elevi).....

17. Condiții de locuit

(număr de camere, număr de persoane cu care locuiește elevul, spațiu pentru odihnă și pentru lucru, situarea locuinței în localitate – centru/periferie etc.)

.....

Aspecte privind victimizarea

18. Ești un copil care te bucuri de grija, atenția și iubirea celor din familie?

Din partea...	1. Da	2. Nu	3. Nu e cazul
1. Mamei			

2. Tatălui			
3. Fraților/surorilor			
4. Altor persoane în grija cărora mă aflu			

19. Ai fost/ești bătut, bruscăt, lovit intenționat de:

	1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc
1. Mama					
2. Tata					
3. Frați/surori					
4. Alte persoane în grija cărora mă aflu					
5. Colegi de școală					
6. Prieteni					
7. Profesori					
8. Vecini					
9. Persoane necunoscute					

20. Ai fost batjocorit, umilit, înjurat, ți s-au spus vorbe urâte, ai fost amenințat de:

	1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc
1. Mama					
2. Tata					
3. Frați/surori					
4. Alte persoane în grija cărora mă aflu					
5. Colegi de școală					
6. Profesori					
7. Vecini					
8. Persoane necunoscute					

21. Ai fost abuzat sexual (violat, încercare de violare) până acum?

- Da; de către cine?.....1
- Nu2

22. În timpul petrecut la școală te simți protejat față de violența unor colegi, profesori sau a altor persoane din jurul școlii?

- Da.....1
- Într-o oarecare măsură, da.....2
- Nu.....3

23. Ți se întâmplă să crezi că familia este o piedică pentru tine ca să poți arăta cine ești, ce știi și ce poți cu adevărat?

1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc

24. Ești de acord cu următoarele afirmații?

	1. Da	2. Nu	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Părinții sunt persoanele cele mai importante în viața copiilor.			
2. Sunt apreciat și aprobat de familia mea.			
3. Sunt mulțumit de educația primită din partea părinților			
4. Este imposibil să fii prieten cu părinții.			
5. Obişnuiesc să spun minciuni părinților pentru a avea mai multă libertate.			

25. Care este opinia ta despre școală și despre educație, în general?

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Școala îmi oferă șansa de a avea o slujbă bine plătită în viitor.			
2. Școala mi se pare o pierdere de timp, nu folosește la nimic.			
3. Școala mă ajută să mă descurc în societate, în viața de zi cu zi.			
4. Școala mă pregătește pentru viață, mă ajută să devin om			
5. La școală trebuie să învăț multe lucruri nefolositoare.			

Comportament violent manifest**26. Ai bătut, bruscat, lovit intenționat pe:**

	1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc
1. Mama					
2. Tata					
3. Frați/surori					
4. Alte persoane în grija cărora te afli					
5. Colegi de școală					
6. Prieteni					
7. Profesori					
8. Vecini					
9. Persoane necunoscute					

27. Ai batjocorit, umilit, injurat sau ai adresat vorbe urate:

	1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc
1. Mamei					
2. Tatei					
3. Fraților/surorilor					
4. Altor persoane în grija cărora te afli					
5. Colegilor de școală					
6. Profesorilor					
7. Vecinilor					
8. Persoanelor necunoscute					

28. Dacă ai manifestat aceste comportamente, cum ai fost sancționat de către părinți?

- am fost chemat la o discuție individuală și am fost muștrat.....1
- am fost muștrat în fața clasei și/sau în fața consiliului clasei/consiliului profesoral.....2
- am primit acasă o muștrare scrisă.....3
- am fost eliminat de la cursuri pentru o perioadă determinată (3-5 zile).....4
- am fost amenințat cu exmatriculare.....5
- am fost amenințat cu corigența sau repetenția.....6
- am fost pedepsit fizic în școală.....7
- am fost muștrat de către părinți.....8
- am fost pedepsit fizic în familie.....9
- alte modalități; care?.....10
- nu am fost sancționat în nici un fel.....11

29. Dacă ai fost sancționat de școală, consideri că această sancțiune a fost corectă?

- Da.....1
- Într-o oarecare măsură.....2
- Nu.....3

30. Dacă ai fost pedepsit de părinți, consideri că această pedeapsă a fost corectă?

- Da.....1
- Într-o oarecare măsură.....2
- Nu.....3

Strategii de coping**31. Când întâmpini greutăți în viața ta (cineva te lovește, te bate, te chinuie, iei note proaste, te certă cu părinții etc), ce faci?**

	1. Da	2. Nu
1. Plâng		
2. Mă retrag și mă ascund		

3. Sar la bătaie		
4. Cer ajutor prietenilor		
5. Cer ajutor profesorilor, dirigintei clasei, consilierului școlar		
6. Caut să mă răzbun mai târziu		
7. Mă rog și sper să fie mai bine		
8. Încerc să mint, beau sau iau droguri		
9. Fug de acasă		
10. Alte situații ; care?		

Despre sine (alte informații)

32. Consideri că ești bătăuș, violent, dificil?

- Da.....1
- Nu.....2

33. Îmi place...:

	1. În foarte mare măsură	2. În mare măsură	3. În mică măsură	4. Deloc
1. să văd filme cu bătaii, incendii și crime				
2. să fiu într-o gașcă de băieți de cartier				
3. să am prieteni				
4. să joc pe computer jocuri cu lupte/război				
5. să joc fotbal				
6. să stau cu prieteni pe stradă/lângă bloc				
7. să fiu admirat de ceilalți, să impresionez pe alții				
8. să fiu ascultat/șef/boss				
9. să am mai mulți bani				
10. să beau alcool				
11. să fumez				
12. să consum droguri				

Gustul riscului

34. Care dintre următoarele afirmații sunt adevărate sau false, în ceea ce te privește:

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Mă adaptez ușor la schimbările din viața mea.			
2. Mă feresc să iau obiecte care nu îmi aparțin			

(din școală, din familia proprie), chiar dacă am mare nevoie de ele.			
3. Obişnuiesc să chiulesc de la ore.			
4. Îmi plac jocurile de noroc.			
5. Îmi place să îi șochez/să surprind pe ceilalți.			
6. Îmi place să încerc lucruri noi.			
7. Îmi place să mă îmbrac îndrăzneț, neobișnuit.			

35. Ți se întâmplă....:

	1.Foarte des	2.Des	3.Rar	4. Foarte rar	5.Deloc
Să acționezi mai întâi și apoi să regreti că ai făcut-o					

Maturizare socio-afectivă

36. Care dintre următoarele afirmații sunt adevărate sau false, în ceea ce te privește:

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Am sânge rece și sunt stăpân pe mine chiar și în situații neprevăzute și periculoase.			
2. Spun fac adesea lucruri pe care le regret mai târziu.			
3. Sunt înclinat să dau vina pe alții pentru greșelile mele.			
4. Sunt dominator, îmi place să mă afirm în fața celorlalți.			
5. Devin invidios și gelos când alții au succes.			
6. Nu mă pot abține de a-i răni pe ceilalți.			
7. Îmi pierd ușor firea, dar îmi revin repede.			
8. Când cineva impune o regulă cu care nu sunt de acord, sunt tentat să o încalc.			
9. Când îmi ies din fire arunc cu obiectele.			
10. Nu cred că există vreun motiv să-i lovești pe ceilalți.			
11. Când cineva mă jignește, fac și eu la fel.			
12. Clocotește sângele în mine când cineva râde de mine.			
13. Trebuie să recurg la violență fizică pentru a-mi rezolva problemele.			
14. Mi s-a întâmplat să am accese de mânie chiar fără motiv.			

37. După părerea ta, copiii/tinerii se bat între ei pentru că:

	1. Adevărat în foarte multe cazuri	2. Adevărat în multe cazuri	3. Adevărat în puține cazuri	4. Neadevărat	5. Nu știu / nu-mi dau seama
1. Sunt violenți					
2. Sunt invidioși					
3. Vor să pară puternici					
4. Se simt nedreptățiți					
5. Sunt provocați					
6. Sunt sub influența negativă a anturajului sau familiei					

38. Elevii sunt uneori violenți față de profesori pentru că:

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Unii profesori încearcă să își impună autoritatea cu orice preț.			
2. Unii profesori nu sunt suficient de bine pregătiți.			
3. Unii profesori nu sunt deschiși la comunicarea cu elevii.			
4. Unii profesori nu evaluează corect rezultatele elevilor.			
5. Unii elevi învață să fie agresivi din familie și se comportă și la școală la fel, indiferent dacă au sau nu au dreptate.			
6. Unii elevi învață să fie agresivi în diferite grupuri de prieteni (gașcă de cartier, grup de prieteni), indiferent dacă au sau nu au dreptate.			

39. Este adevărat că:

	1. Da	2. Nu
1. Trebuie să-ți faci dreptate singur		
2. Trebuie să ceri să ți se facă dreptate		
3. Trebuie să încerci să-l convingi pe celălalt nu să-l lovești		
4. Cine nu știe să bată este fraier		
5. Băieții trebuie să știe să se bată		
6. Când te apucă furia trebuie să te bați		
7. Când te apucă furia trebuie să încerci să te stăpânești		

Stimă de sine

40. Cum crezi că este viața ta?

	1. Foarte adevărat	2. Ade-vărat	3. Întru-câtva adevărat	4. Puțin ade-vărat	5. Nu este adevărat
1. Viitorul meu pare frumos.					
2. Mă bucur de viață mai mult decât majoritatea copiilor.					
3. Sunt mulțumit de felul în care se desfășoară viața mea.					
4. Accept lucrurile din viața mea care nu pot fi schimbate.					
5. Orice s-ar întâmpla, pot vedea partea plăcută a vieții.					
6. Mă simt fericit că trăiesc.					
7. Viața mea nu prea are sens.					
8. Viața mea se desfășoară bine.					
9. Nu sunt în stare să fac lucrurile așa de bine ca alții.					
10. Mă simt mai puțin valoros decât alții.					
11. Am încredere în mine					
12. Mă simt singur chiar când nu vreau să fiu.					
13. Uneori am impresia că ceva nu e în ordine cu mine.					

Spaime și frici

41. Am spaime și mi-e frică:

1. să stau singur		
2. să văd filme de groază		
3. că voi fi abandonat de părinți		
4. că nu termin școala		
5. că nu sunt acceptat de prieteni / colegi		
6. că nu mă iubește nimeni		

Valori majore

42. Cum apreciezi importanța celor prezentate în tabelul următor?

	1. Nu are impor-tanță	2. Puțin impor-tant	3. Important	4. Foarte impor-tant
1. Prietenia				
2. Familia				
3. Banii				

4. Iubirea/dragostea				
5. Încrederea în propria persoană				
6. Încrederea în alții				
7. Dorința de a învăța, de a fi informat				
8. Puterea asupra altora, să stăpânești, să conduci pe alții				
9. Stilul de viață (aventura, riscul)				

Alte observații ale persoanei care aplică interviul:

.....

Informații privind aplicarea interviului:

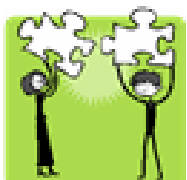
1. Data desfășurării interviului:
2. Numele și prenumele persoanei care a realizat interviul:

Pentru obținerea de informații relevante din partea **părinților elevilor cu conduite violente** vă recomandăm să desfășurați **anchete în familie**. În acest scop utilizați un **Ghid de interviu**. Acest instrument destinat părinților poate fi aplicat, ca și Chestionarul pentru elev, de către profesorul diriginte, alt cadru didactic sau consilierul școlar. Ancheta trebuie realizată numai cu părinții (ambii sau unul dintre aceștia), fără participarea copiilor.

Vă recomandăm să desfășurați ancheta în familie la domiciliul acestuia, mediu favorabil unei comunicări deschise și obținerii de informații mai detaliate!

Vizita la domiciliu în scopul desfășurării anchetei vă va oferi posibilitatea observării unor aspecte adiacente informațiilor solicitate prin intermediul celor două instrumente – al elevului și al părinților – și completării imaginii asupra mediului familial și a potențialelor cauze ale violenței copiilor.

Vă oferim, mai jos, un model de Ghid pentru ancheta în familie. O parte din întrebările cuprinse în instrumentul pe baza căruia veți realiza ancheta în familie se regăsesc și în Chestionarul aplicat elevilor. Prin această repetare a solicitărilor unor informații (în cazul celor două categorii de actori) veți urmări un dublu scop:

- verificarea – prin comparație – a obiectivității răspunsurilor celor două categorii de subiecți: părinți și copii;

- completarea unor informații pe care unii sau alții nu au putut / nu au știut / nu au dorit să le ofere.

GHID DE INTERVIU PĂRINȚI AI ELEVILOR CU MANIFESTĂRI DE VIOLENȚĂ

Bună ziua! Pe mine mă cheamă și sunt de la Mă aflu aici cu scopul de a discuta cu dv. despre o problemă mai delicată referitoare la comportamentul pe care fiul/fiica dv. l-a avut în ultimul timp în școală.

Vă rog să răspundeți sincer la următoarele întrebări pe care vi le voi citi eu și să faceți referire la mediul familial, la mediul școlar în care învață fiul /fiica dv., precum și la comportamentul acestuia /acesteia în școală și în afara acesteia. Trebuie să știți încă de la început că nu există răspunsuri corecte sau răspunsuri greșite, ci doar răspunsuri care se potrivesc situației dv. și fiului /fiicei dv.

Pentru început vă rog să vă prezentați și să îmi spuneți câteva informații despre dv.
[.....]

1. Statutul interviuatului:

1. Tatăl
2. Mama
3. Altă persoană; cine?

2. Vârsta (în ani împliniți):

Scurtă descriere a familiei

3. Tipul familiei:

1. Nucleară /extinsă
2. Organizată /dezorganizată prin despărțire, divorț, deces al mamei /tatălui

4. Părintele în grija căruia se află copilul-subiect al investigației, în cazul familiilor dezorganizate.

1. Tatăl
2. Mama
3. Altă persoană; cine?

5. Numărul membrilor familiei (total și separat adulți – copii):

6. Statul socio-profesional actual al fiecărui membru al familiei.

1. Tatăl
2. Mama
3. Altă /alte persoane

7. Istoric al vieții școlare și profesionale a părinților:

1. Nivel de pregătire școlară (tatăl, mama)
2. Calificare profesională (tatăl, mama)
3. Rută profesională (tatăl, mama)

Stare socială a familiei**8. Ocupația actuală a părinților:**

1. Tatăl
2. Mama

9. Veniturile familiei: tipuri de venituri curente, alte surse de trai / apreciere subiectivă a nivelului veniturilor.

10. Condițiile de locuit: starea construcției, spațiu (suprafața), numărul de camere, dotare cu bunuri de folosință îndelungată, apreciere subiectivă a situației locative.

11. Bunuri personale ale membrilor familiei: (îmbrăcăminte, rechizite pentru copii etc.); apreciere generală

12. Condiții de alimentație: surse principale de procurare a alimentelor, calitate / cantitate, apreciere subiectivă a condițiilor de alimentație.

13. Starea de sănătate a membrilor familiei (părinți, copii, alți membri ai gospodăriei), modalități de răspuns la îmbolnăvirea unui membru al familiei, acces la servicii medicale și tratament.

14. Situații speciale ale membrilor familiei (detenție, internare în instituții de sănătate - spital, sanatoriu etc., în prezent sau în antecedente); care dintre membrii familiei s-au aflat / se află în aceste situații?

Sistemul de relații din familie și atitudinea părinților față de copilul-subiect al investigației

15. Relațiile dintre părinți (înțelegere, certuri ocazionale, conflicte grave fără /cu manifestări de violență; nu e cazul – familie monoparentală /dezorganizată).

16. Relațiile dintre părinți și copii (toți copiii care compun fratria).

17. Relațiile dintre părinți și copilul - subiect al investigației (înțelegere, certuri ocazionale, conflicte grave cu limbaj inadecvat, cu sau fără manifestări de violență).

18. Considerații ale interviuatului privind:

1. Îngrijirea copilului în familie
2. Atenția și afecțiunea acordată de familie
3. Atenția și importanța acordată pregătirii școlare a copilului

Percepții ale părinților privind importanța educației copiilor

19. **Beneficii ale școlarizării / neșcolarizării** (considerații ale interviuatului).

20. **Modele sociale dezirabile:**

1. Intenții de viitor
2. Percepții asupra relației cauzale nivel de pregătire școlară-succes profesional (exemple concrete)
3. Modele de succes

Relația familiei cu școala și percepții asupra instituției școlare

21. **Importanța acordată menținerii relației cu școala** (frecvența participării la ședințele cu părinții, frecvența vizitelor la școală în vederea cunoașterii situației școlare a copilului etc.).

22. **Percepția asupra mediului școlar** (educogen, securizant etc.; da, nu; de ce?)

23. **Aprecieri privind relațiile dintre elevi** (cooperare; competiție; utilizarea unor expresii jignitoare între elevi referitoare la diferite trăsături fizice sau psihice, la situația socio-economică, la apartenența etnică sau religioasă; certuri, conflicte; manifestări de violență, bătaie între elevi).

24. **Aprecieri privind cauzele manifestărilor de violență ale unor elevi** (reacția unor elevi la impunerea forțată a autorității de către alți elevi; climatul de concurență/ competiție existent în școală; preluarea unor modele de relaționare din familie; apartenența elevilor la diferite grupuri - gașcă de cartier, grup de prieteni etc.).

25. **Aprecieri privind relațiile dintre cadrele didactice și elevi și atitudinea profesorilor față de elevi** (relații adecvate, apropiate; relații rezervate, ignorare, neacordarea unei atenții corespunzătoare elevilor; atitudini ironice/sarcastice; evaluare neobiectivă; jigniri; agresiune nonverbală; pedepse fizice).

26. **Aprecieri privind cauzele unor comportamente inadecvate ale cadrelor didactice față de elevi** (inclusiv comportament discriminatoriu față de copiii de etnie roma, dacă este cazul).

27. **Considerații asupra posibilelor modalități de implicare ale interviuatului în ameliorarea fenomenului violenței în școală.**

Percepții asupra manifestărilor de violență ale copilului și sancționării acestora

28. **Tipul de comportament violent al copilului** (se completează pe baza informațiilor furnizate de interviuat).

29. **Cauze ale manifestărilor de violență în percepția interviuatului** (mediul școlar /familial, persoanele care au influențat comportamentul etc.).

30. Tipul de sancțiuni aplicate copilului de către familie (mustrare, pedepse fizice, alte modalități; nu a fost sancționat).

31. Tipul de sancțiuni aplicate copilului (și familiei) și instituția care le-a aplicat (școala, poliția), dacă este cazul.

32. Aprecieri ale interviuatului privind sancțiunea aplicată copilului (și familiei) (prea severă, corectă, prea blândă), dacă este cazul.

33. Reprezentări privind posibile intervenții (trecute sau viitoare) ale familiei în vederea prevenirii manifestărilor de violență ale copilului.

Observații ale persoanei care a desfășurat ancheta

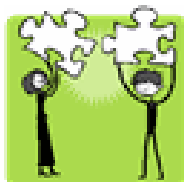
.....
.....
.....

Informații privind aplicarea interviului:

1. Data desfășurării interviului:
2. Numele și prenumele persoanei care a desfășurat ancheta:

În cazul în care în procesul de identificare a cauzelor comportamentului violent al elevilor este implicat consilierul școlar (eventual din afara școlii) sau un cadru didactic care dețin puține informații despre elevul cu comportament violent, aceștia își pot completa setul de informații primare și prin interviuarea profesorilor diriginți.

Interviul cu profesorul dirigințe, atunci când este cazul, va constitui primul demers în procesul de identificare a cauzelor conduitei violente la elevi, urmând interviul cu elevul și ancheta în familie. Interviul cu dirigințele se realizează cu ajutorul unui **Ghid de interviu**. Un model de astfel de Ghid vă prezentăm în continuare.

GHID INTERVIU DIRIGINȚI

Bună ziua! Sunt de la și mă aflu aici cu scopul de a discuta împreună cu dumneavoastră despre problema violenței în școală. În discuția noastră v-aș ruga să ne referim, în special, la elevul /eleva din clasa la care sunteți /ați fost dirigințe.

Pentru început vă rog să facem prezentările: așa cum spuneam eu sunt [numele] și sunt [profesia, funcția și locul de muncă] [vârsta] [starea civilă]. Am să vă rog și pe

dumneavoastră să vă prezentați. [.....]

11. Descrieți succint în ce au constat **manifestările de violență** în cazul elevului / elevei
12. Care credeți că sunt **cauzele** care au condus la aceste manifestări? Au fost generate de mediul familial, școlar? Sunt consecința influenței grupului de prieteni din școală sau din afara acestuia (apartenența la „găști de cartier”) etc.? Argumentați răspunsul dv.
13. Cum ați încercat să **rezolvați** această situație? Ați consultat /implicat și alți actori (directorul școlii, alți profesori, părinții, poliția, consilierul școlar, ISJ etc.) în rezolvarea acesteia?
14. Cum a fost **sanționat** comportamentul elevului /elevei? Cum apreciați sancțiunea aplicată (prea severă, corectă, prea „blândă”)?
15. Ce **efecte** a avut sancțiunea asupra elevului /elevei? Dar asupra colegilor de clasă, în general, și în atitudinea lor față de cel /cea sancționat(ă) (compasiune, rezervă, izolare etc.)?
16. Cum a **reacționat familia** la această sancțiune?
17. Au existat tensiuni anterioare în **relația dv. cu părinții** elevului /elevei? Dacă da, care au fost cauzele?
18. Cum considerați că **ar fi putut fi evitate manifestările de violență** ale elevului /elevei? Cine ar fi trebuit să se implice (actori, instituții)? Ce activități s-ar fi putut organiza pentru prevenirea acestei situații ? Ce rol ați fi putut avea dv.?

Informații privind aplicarea interviului:

1. Data desfășurării interviului:
2. Numele și prenumele persoanei care a realizat interviul:

3.4. Ce activități pot fi desfășurate în scopul ameliorării fenomenului de violență a elevilor generat de factori familiali?

Identificarea cauzelor conduitelor violente ale elevilor reprezintă numai primul pas în cadrul acțiunilor pe care le desfășurați în scopul ameliorării fenomenului violenței elevilor. Etapa cea mai importantă este **planificarea, organizarea și desfășurarea** de activități cu scop de intervenție, dar și de prevenire a violenței în școală. Aceste activități vor fi incluse într-o strategie anti-violență, integrată în planul de dezvoltare a școlii.

Desfășurarea activităților trebuie să fie precedate de anumite etape pregătitoare:

- constituirea la nivelul școlii a unei grup de lucru alcătuit din cadre didactice, consilier școlar, psiholog, reprezentanți ai părinților și elevilor cu atribuții în elaborarea strategiei anti-violență a școlii, în planificarea, coordonarea, monitorizarea și evaluarea activităților specifice;
- stabilirea de parteneriate cu instituții publice, organizații nonguvernamentale specializate, reprezentanți ai comunității și autorităților locale, cu experți în domeniul educației și prevenirii violenței.

3.4.1. Activități de prevenire a violenței elevilor

Activitățile de prevenire a violenței elevilor trebuie să vizeze întreaga comunitate a părinților. Iată câteva exemple de activități:

ACTIVITĂȚI	ACTORI IMPLICAȚI
<ul style="list-style-type: none"> • Activități de informare a părinților cu privire la serviciile pe care le poate oferi școala în scopul prevenirii violenței școlare și ameliorării relațiilor părinți-copii (consiliere, asistență psihologică, mediere). 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii.
<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea unor părinți-resursă și implicarea acestora în activitățile de prevenire sau în rezolvarea cazurilor de violență existente. 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Părinți.
<ul style="list-style-type: none"> • Inițierea unor programe destinate părinților, cu rol de conștientizare, informare și formare cu privire la dezvoltarea, evoluția și adaptarea școlară a elevilor, integrarea lor socio-profesională. 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Reprezentanți ai unor instituții publice și organizații nonguvernamentale, experți în domeniul educației și prevenirii violenței.

<p>Exemple de teme pentru activitățile de conștientizare și informare:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Identitatea copilului - Drepturile copilului - Rolul familiei în asigurarea succesului școlar - Rezolvarea conflictelor - Norme privind regimul de viață al copiilor - Dificultățile de adaptare școlară și cauzele acestora - Particularități ale etapelor de dezvoltare psiho-fiziologică a copilului și adolescentului - Deficiențele de comunicare – sursă a violenței - Parteneriatul școală – părinți și efectele acestuia asupra evoluției școlare a copiilor - Violența școlară: forme, cauze și modalități de prevenire - Riscurile consumului de droguri 	
<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de dezbateri și lecturate cu părinții <p>Exemple de teme de dezbatere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Regulamentul școlar și adaptarea acestuia la specificul școlii (cu implicarea directă a părinților în elaborarea regulamentului de ordine interioară al școlii) - Familia – sursă potențială a violenței copiilor - Cazuri de copii cu conduite violente - Violența în mass-media 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Reprezentanți ai unor instituții publice și organizații nonguvernamentale, experți în domeniul educației și prevenirii violenței; - Reprezentanți ai poliției; - Părinți.
<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de programe extrașcolare <p>Exemple de activități:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Activități artistice (de ex.: 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Elevi și părinți (inclusiv cei cu comportament violent și familiile lor);

<p>organizarea de echipe de teatru – teatru social)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Activități sportive - Concursuri pe diferite teme (de ex. concursuri de eseuri și afișe pe tema violenței) - Serbări școlare cu ocazia unor evenimente - Întâlniri cu personalități din diferite domenii (artistic, sportiv etc.) - Organizarea de excursii tematice - Participare la spectacole - Organizarea unei „Săptămâni anti-vioență” 	<ul style="list-style-type: none"> - Cadre didactice; - Specialiști în diferite domenii.
--	--

3.4.2. Activități de intervenție în cazurile de violență a elevilor

Iată câteva exemple de astfel de activități de intervenție în cazul violenței elevilor:

ACTIVITĂȚI	ACTORI IMPLICAȚI
<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea de sprijin familiilor care solicită asistență și orientarea acestora către serviciile specializate. 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Consilierul școlar.
<ul style="list-style-type: none"> • Colaborarea școlii cu familiile elevilor cu potențial violent sau care au comis acte de violență, în toate etapele procesului de asistență a acestora (informarea, stabilirea unui program comun de intervenție, monitorizarea cazurilor semnalate) 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Specialiști în domeniul educației și prevenirii violenței.
<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de întâlniri în școală și vizite în familiile elevilor cu manifestări de violență cu scop de ameliorare 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Specialiști în domeniul

/soluționare a problemelor din familie	educației și prevenirii violenței.
<ul style="list-style-type: none"> • Semnalarea de către școală a cazurilor de familii cu un comportament violent față de copii și implicarea în rezolvarea acestora (în cazuri extreme, participarea la procedurile de plasament familial) 	<ul style="list-style-type: none"> - Grupul de lucru constituit la nivelul școlii; - Reprezentanți ai instituțiilor cu responsabilități în acest domeniu: Autoritatea Tutelară, Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului și Adopție, Consiliile Județene pentru protecția copilului, Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului, poliție.

3.5. Din experiența școlilor pilot și a altor unități de învățământ

La nivelul celor două unități de învățământ pilot selectate în cadrul proiectului *Strategii de prevenire și combatere a fenomenelor de violență la nivelul instituțiilor școlare* au fost organizate o serie de activități cu părinții dintre cele enumerate mai sus. Redăm mai jos câteva exemple concrete de activități desfășurate în cele două școli pilot, dar și în alte unități de învățământ.

Activități de conștientizare și informare a părinților

Tema: De ce sunt copiii noștri violenți? Cauze și soluții posibile²⁴

Obiective	<p>La sfârșitul sesiunii de informare /formare părinții vor avea capacitatea:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. să menționeze principalele categorii de cauze ale violenței elevilor; 2. să analizeze dintr-o perspectivă multiplă situații concrete
------------------	--

²⁴ Extras din Modul de formare prezentat în cadrul școlilor pilot, autor Magda Balica, cercetător ISE.

	<p>de manifestare a violenței copiilor în școală și în familie;</p> <p>3. să formuleze posibile soluții de prevenire și rezolvare a cazurilor de violență, în care rolul părinților să fie explicit.</p>
Durata	120 de minute
Formator	Expert în domeniul educației
Desfășurarea activității	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sunt prezentate informații generale asupra violenței în școală: tendințe ale fenomenului în noul context social și al schimbărilor intervenite la nivelul mediului școlar, accentuarea și diversificarea formelor de violență în școală. 2. Se pune în discuție tema: <i>De ce sunt oamenii violenți?</i> Participanții sunt încurajați să exprime răspunsuri scurte și cât mai multe posibile. Fiecare răspuns este notat de către moderator pe un post-it care este afișat pe flipchart. 3. Moderatorul prezintă o planșă de flipchart cu un tabel care prezintă mai multe categorii de cauze: individuale, familiale, de mediu social și cultural. Adresează participanților rugămintea ca post-it-rile să fie lipite în căsuțele corespunzătoare. 4. Se lansează tema: <i>Surse ale violenței în familie.</i> Se supun atenției participanților studii de caz ale unor elevi cu comportament violent datorat: comportamentului violent al părinților, condițiilor materiale precare din familie, nivelului redus de educație; supraprotecției copilului și oferirii de facilități mult peste un nivel acceptat; lipsei de comunicare în familie. Se dezbate studiile de caz prezentate. 5. Se pune în discuție tema: <i>Modalități de implicare a părinților în activități de prevenire și rezolvare a comportamentelor violente în școală.</i> Participanții se împart în grupe de câte 4-5 persoane. Fiecare grup are sarcina de a imagina un mod concret de implicare a părinților într-o strategie de prevenție a violenței în școală. Fiecare grup are sarcina de a dezbate și de a identifica o listă de activități concrete care ar putea fi întreprinse la nivelul școlii în vederea diminuării și prevenirii situațiilor de violență. Fiecare dintre grupuri își va prezenta propunerile. Acestea vor fi transmise consiliului de administrație al școlii pentru a fi utilizate la elaborarea unei posibile strategii de prevenire a violenței în școală.
Discuții	<ul style="list-style-type: none"> • Care cauze ale violenței sunt mai importante și de ce? • Care dintre cauze acționează cel mai mult în cazul

	<p>violentei elevilor?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ce cauze au acționat în studiile de caz prezentate? Varietatea formelor de violență manifestate de elevi. • Relația între formele de manifestare ale violenței și cauzele care le-au generat. • Cum ar putea fi atrași să participe la activitățile școlii și părinții copiilor care au comportamente violente sau cei care nu obișnuiesc să vină pe la școală? • Ce ar trebui întreprins astfel încât părinții să poată avea un cuvânt mai important de spus la nivelul școlii în ceea ce privește oferta educațională a școlii?
--	---

Tema: Identitatea copilului. Cine sunt și cum devin copiii noștri ?²⁵

Obiectivul	1. Conștientizarea importanței unui mediu familial și a unor atitudini echilibrate față de copil pentru buna dezvoltare a copilului, succesul său școlar și prevenirea conduitelor violente.
Durata	120 de minute
Formator	Expert în domeniul educației
Desfășurarea activității	<ol style="list-style-type: none"> 1. Se pune în discuție tema: <i>Personalitățile părinților</i>. Se prezintă un studiu de caz și se dezbate probleme privind: climatul familial și relațiile dintre adult-adult și adult-copil; modelul de comunicare dintre membrii familiei; sursele de autoritate și afectivitate; stabilitatea și securitatea emoțională. 2. Se dezbate tema: <i>Stima de sine</i> - sursele de formare și consolidare a stimei de sine la copil (părinții, profesorii, prietenii, colegii de clasă). Se lucrează pe grupuri și se prezintă rezultatele activităților de grup. 3. <i>Scara personală</i>. Exercițiu în perechi în cadrul căruia părinții trebuie să-și evalueze copiii pe baza următoarelor întrebări lansate de formator: unde se află copilul meu acum? (din punct de vedere intelectual, afectiv, aspirațional, al resurselor); unde vrea să ajungă? ce pași trebuie să parcurgă pentru aceasta? 4. <i>Cum învață copilul nostru?</i> Se prezintă studii de caz și se dezbate în grup următoarele modalități: învățarea prin impuls; învățarea prin condiționare; învățarea prin contracondiționare /desensibilizare; învățarea prin identificare.

²⁵Extras din *Modul de formare prezentat în cadrul școlilor pilot*, autor Mihaela Chiru, cercetător ISE.

	<p>5. <i>Obligațiile copilului</i>. Dezbateri în grup privind: temele pentru acasă, relațiile de bună vecinătate, ritualuri la diferite vârste, plăcerea conformismului și a originalității</p> <p>6. <i>Alegerea prietenilor</i>. Dezbateri de grup privind următoarele criterii de alegere: prin asemănare, prin completare, prin opoziție.</p>
Discuții	<ul style="list-style-type: none"> • Acțiuni și atitudini ale părinților care pot fi dăunătoare în anumite condiții: amenințarea că îl vor părăsi pe copil dacă nu se conformează; inducerea sentimentului de vinovăție în locul celui de responsabilitate; inducerea sentimentului de neputință. • Modalități de îmbunătățire a stimei de sine. • Formule de învățare care asigură succesul. Cum să maximizăm stilul de învățare al copilului nostru? • Sugestii pentru îndrumarea temelor de acasă • Rolul părinților în alegerea grupului de prieteni ai copilului.

Implicare a părinților în rezolvarea unor probleme privind violența

Problema:

Manifestarea unor cazuri de violență fizică și verbală generate de intrarea în școală a unor persoane străine (tineri din vecinătatea școlii aparținând unor „gășți” din cartier).

Actorii care au sesizat problema părinților:

Elevi ai școlii

Etapele intervenției:

- Informarea de către părinții sesizați de elevi la Comitetul de părinți;
- Dezbateri de problemă în cadrul Comitetului de părinți;
- Constituirea unui grup de părinți în vederea soluționării problemei;
- Analiza în cadrul grupului a cauzelor care au generat problema;
- Identificarea unor alternative de soluții;
- Prezentarea inventarului de soluții grupului de lucru anti-violență de la nivelul școlii;
- Dezbateri în grupul de lucru de la nivelul școlii a soluțiilor identificate și reținerea celor care întrunesc acordul majorității;
- Punerea în aplicare a soluțiilor reținute: noi proceduri de acces în școală - legitimație de elev cu fotografie, închiderea unor căi de acces secundare, restricționarea părăsirii școlii de către elevi în anumite intervale orare,

creșterea gradului de supraveghere din partea cadrului didactic și elevului de serviciu, creșterea numărului personalului de pază pe parcursul programului, intensificarea activității poliției de proximitate.

Efecte ale intervențiilor

- Dispariția cazurilor de violență generate de accesul unor persoane străine în școală.

Activități de intervenție în cazuri de violență a elevilor

Problema:

Elev cu manifestări de violență în relațiile cu cadrele didactice și cu ceilalți elevi și nivel scăzut al rezultatelor școlare.

Actorii care au sesizat:

Cadre didactice și elevi ai școlii

Etapele intervenției:

- Contactarea de către directorul școlii a unor specialiști în domeniu;
- Identificare de către aceștia, prin instrumente specifice, a cauzelor violenței în cazul elevului respectiv:
 - Ghid de interviu pentru diriginte aplicat de specialist;
 - Chestionar pentru elev – aplicat de specialist;
 - Anchetă în familie desfășurată de specialist și dirigintele clasei.
- Analiza, în cadrul unui grup constituit din specialistul în domeniu, directorul școlii, dirigintele clasei, alte cadre didactice (pe baza informațiilor obținute cu ajutorul instrumentelor aplicate), a cauzelor comportamentului violent al elevului. Cauzele identificate vizează un mediu familial dominat de violență între părinți, agresiuni fizice asupra copilului, climat socio-afectiv insecuritynt, condiții materiale precare ale familiei, condiții necorespunzătoare de locuire;
- Identificarea unor alternative de soluții ;
- Prezentarea cauzelor și a alternativelor de soluții identificate în cadrul Consiliului Profesoral și reținerea celor fezabile din perspectiva posibilității de intervenție a școlii;
- Punerea în aplicare a soluțiilor reținute: revizuirea atitudinii cadrelor didactice față de elev, constituirea unui grup de elevi din clasă care să-l sprijine pe elev în rezolvarea temelor, intervenții la autoritățile locale pentru acordarea de facilități pentru copil, asistarea familiei în scopul ameliorării relațiilor între parteneri și între aceștia și copil (ajutor specializat din partea unor specialiști în domeniu, reprezentanți ai unui ONG).

Efecte ale intervențiilor

- Ameliorarea comportamentului elevului, a rezultatelor școlare și a stării psihice a acestuia, schimbări pozitive în atitudinea părinților față de elev și în atitudinile cadrelor didactice și ale colegilor de clasă.

Concluzii

- În vederea prevenirii sau intervenției în cazuri de violență puteți desfășura activități multiple, adaptate specificului mediului școlar, frecvenței situațiilor de violență, formelor de manifestare și cauzelor care le-au generat.
- În derularea acestor activități trebuie implicate toate categoriile de actori ai școlii – cadre didactice, părinți, elevi.
- În cazul anumitor activități specifice sau pentru care școala nu dispune de resursele necesare, puteți face apel la specialiști, să încheiați parteneriate cu instituții publice și organizații non-guvernamentale cu atribuții /preocupări în domeniu, cu reprezentanți ai comunității și autorităților locale, cu reprezentanți ai poliției.

4. Violența profesorilor

4.1. Considerații generale

A vorbi despre violența profesorilor nu e tocmai comod. Și asta pentru că misiunea de profesor este una specială. Oricâte argumente am avea să tranșăm această problemă cu distanță și realism, nu putem să uităm ce au însemnat profesorii noștri pentru fiecare dintre noi. Cu toții păstrăm în memorie imaginea unui dascăl care a însemnat mult pentru devenirea noastră. Și fiecare dintre noi ne amintim un profesor fără de care probabil astăzi am fi fost în altă parte și ne-am fi ocupat probabil cu alte lucruri.

Apoi, ca în orice problemă pe care dorim să o tratăm, generalizările ne fac să fim inușți cu cei care nu se încadrează în regulă. În experiența noastră de cercetare cu privire la problema violenței în școală am întâlnit dascăli dedicați, sensibili și deschiși în a ne fi parteneri în înțelegerea acestui fenomen. Mulți dintre ei ne-au declarat sincer că ar dori să știe mai multe despre violență și caută, ca și noi aici, soluții de prevenire și combatere a comportamentelor violente, oriunde s-ar întâmpla ele: în școală, în familie, în afara școlii. Ca și autorii acestui ghid, mulți profesori se simt responsabili pentru prevenirea fenomenelor de violență și își doresc o lume mai puțin încărcată de tensiuni și agresivitate.

Și totuși, violența profesorilor față de elevi este un fenomen real. În cazuri izolate ea se manifestă prin agresiune fizică. Iar un astfel de comportament nu poate fi considerat decât inadmisibil. Rămâne totuși deschisă problema identificării și raportării acestor cazuri, dar și a modului în care sunt sancționate. Statutul Cadrului Didactic, dar și regulamentele școlare prevăd unele aspecte legate de comportamentul neadecvat al profesorilor, dar acestea nu statuează sancțiuni clare în asemenea situații. Mutarea unui cadru didactic de la o școală la alta, de pildă, nu reprezintă o soluție. Gradul de toleranță al actorilor implicați în asemenea situații (elevii victimă, părinții acestora, directorii și inspectorii) ar trebui poate să fie mult mai scăzut decât am constatat uneori prin cercetare.

Dacă de cele mai multe ori agresiunea fizică a unor profesori poate fi identificată relativ ușor, deoarece este vizibilă și demonstrabilă, violența de tip psihologic deschide însă un spațiu mult mai larg de discuție. Fără a minimiza gravitatea unor acte de violență fizică ale profesorilor în raport cu traumele sau efectele psihologice pe care le produce aceasta asupra elevilor, ne întrebăm însă dacă putem evalua cu aceeași măsură violența manifestată sub alte forme: verbală, emoțională, atitudinală. Plecând de aici, situațiile

particulare, modul specific de relaționare între elevi și profesori, contextul comunicării și scopurile ei, sunt elemente ale unei ecuații complexe prin prisma căreia ar trebui să evaluăm gravitatea comportamentelor profesorilor. De pildă, este extrem de dificil să evaluăm impactul unor expresii ironice ale unui profesor asupra elevilor, dacă nu înțelegem contextul în care s-a produs ironia și tipul de relație existentă între profesor și elevul ironizat. Unii profesori ne spuneau că ironia poate fi o metodă eficientă de comunicare cu elevii, dar nu vom ști cu siguranță dacă o astfel de atitudine are aceleași efecte asupra fiecăruia dintre elevii unei clase. Pentru unii elevi ar putea să însemne un gest de simpatie, în timp ce pentru alții ar putea reprezenta doar un semn de profund dispreț, cu efecte negative asupra imaginii de sine.

Prin urmare, vă propunem ca tot ceea ce vom trata în continuare cu privire la comportamentele violente ale profesorilor față de elevi, să stea sub semnul dorinței noastre de a înțelege și de a reflecta mai profund asupra comportamentelor noastre ca dascăli în raport cu elevii noștri. Și mai ales, să nu uităm că fiecare elev este o individualitate specifică, care poate avea propriul mod subiectiv de a se raporta la mesajele noastre verbale, non-verbale sau atitudinale.

4.2. Este mediul școlar context generator de violență? Rezultate ale cercetării

Fără a minimaliza factorii de mediu familial sau social, studiul privind violența în școală ne-a oferit o serie de concluzii care susțin ipoteza că mediul școlar poate furniza numeroase surse pentru dezvoltarea comportamentelor violente ale elevilor. Conform unor cercetări recente, sursele de violență provin din situații ca:

- neadaptarea școlii la nevoile și specificul noilor generații;
- perpetuarea relațiilor de dependență și subordonare a elevilor față de profesori;
- preponderența comunicării profesor-elev și oportunitățile limitate ale elevilor de a comunica între ei în procesul de învățare;
- atitudini de ignorare sau dispreț ale profesorilor față de elevi, care conduc la diminuarea încrederii în sine a elevilor;
- evaluare neobiectivă, etichetarea, inducerea sindromului eșecului școlar;
- abuzul de măsuri disciplinare, sancțiuni inegale sau pedepse.

Adesea, se fac referiri la conflictul dintre cele două tipuri de cultură, valori și practici uzitate în mediul școlar - cultura elevilor *versus* cultura profesorilor- și la decalajul între așteptările elevilor și practica școlară curentă. Elevii așteaptă o relație bazată pe negociere, independență, pragmatism, inițiativă și empatie în raport cu profesorii lor, în timp ce cadrele didactice își doresc o relație de dependență, control, autoritate și conformism.

Majoritatea cadrelor didactice tratează violența școlară ca fiind determinată fie de factori individuali – „este un elev-problemă”-, fie de familia elevului - „are probleme acasă!”-, sau de societate, în general – „școala reproduce violența societală”.

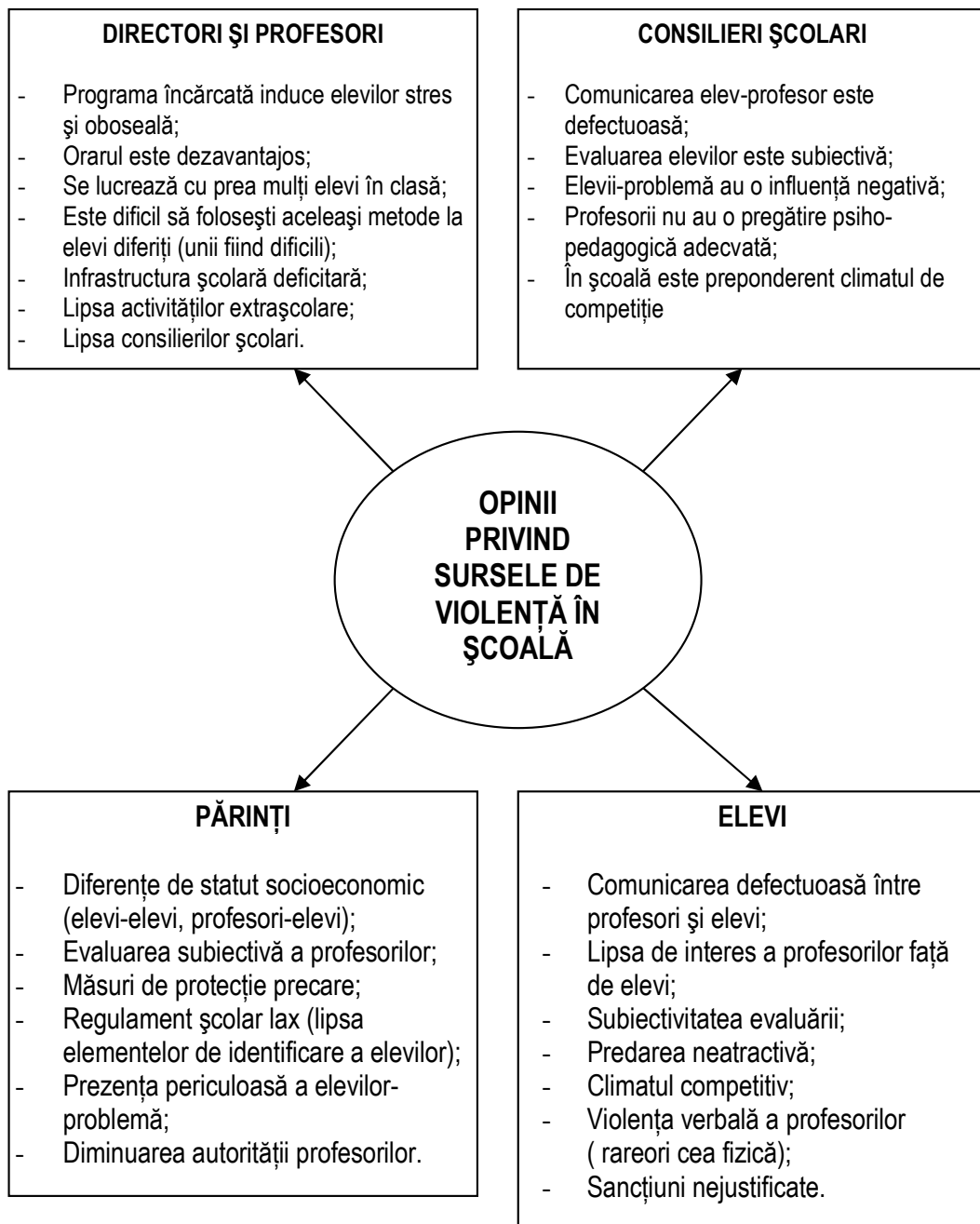
Pentru a înțelege mai bine diferențele de opinie între diverși actori școlari, vă propunem spre analiză următoarele perspective care au rezultat din cercetarea noastră.

Analizați cu atenție opiniile diverșilor actori școlari cu privire la cauzele comportamentelor violente din mediul școlar. În analiza dumneavoastră încercați să răspundeți la următoarele întrebări:

- Există opinii comune ale actorilor școlii? Care sunt acestea?
- Ce anume v-a atras atenția?
- Cum explicați eventualele diferențe între opiniile adulților și cele ale elevilor?

Pe baza chestionarului sugerat în prima parte a acestui ghid, încercați să identificați opiniile diverșilor actori din școala dumneavoastră. Comparați rezultatele investigației dumneavoastră la nivelul școlii cu opiniile rezultate din studiul realizat la nivel național.

4.3. Despre violența profesorilor

Înainte de a întreprinde orice demers de identificare și monitorizare a fenomenelor de violență a profesorilor față de elevi, trebuie să fim conștienți că o singură opinie sau o reclamație anonimă nu ne va spune tot adevărul. Opiniile diverșilor actori implicați este extrem de utilă, dacă luăm în considerare faptul că violența este până la urmă o stare subiectivă a celor care o exercită sau o resimt. Așa cum se preciza într-o analiză recentă despre violența în mediul școlar²⁶, „a califica un fapt ca violent înseamnă, în esență, a emite o judecată de valoare asupra aceluia fapt [...] Ceea ce este resimțit ca violență de un elev de la o anumită școală poate trece neobservat în ochii elevilor de la altă școală”.

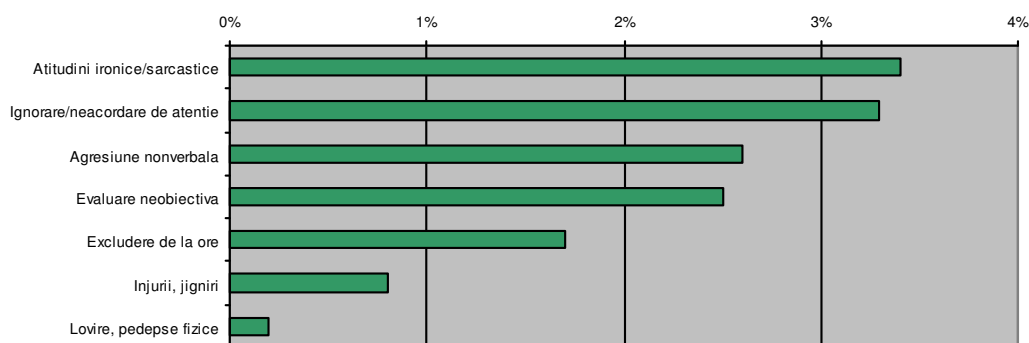
Pentru a înțelege mai clar diferențele de percepție asupra a ceea ce înseamnă comportamente inadecvate ale profesorilor față de elevi, vă propunem aici o comparație între declarațiile directorilor și cele ale elevilor. Fără a judeca cine are dreptate, să vedem ce ne spun statisticile!

Frecvența comportamentelor neadecvate ale profesorilor față de elevi

În cercetarea noastră realizată pe un eșantion de peste 1200 de directori, 30% dintre aceștia au declarat că în școlile lor există cazuri de comportament neadecvat al profesorilor față de elevi. Totuși, atunci când au fost solicitați să menționeze în mod concret astfel de situații, aceștia au fost mai reținuți. Proporția directorilor care au semnalat că în școala lor se manifestă o formă sau alta de comportament neadecvat al profesorilor este mult mai redusă, ea situându-se de fiecare dată sub 4% (fig.).

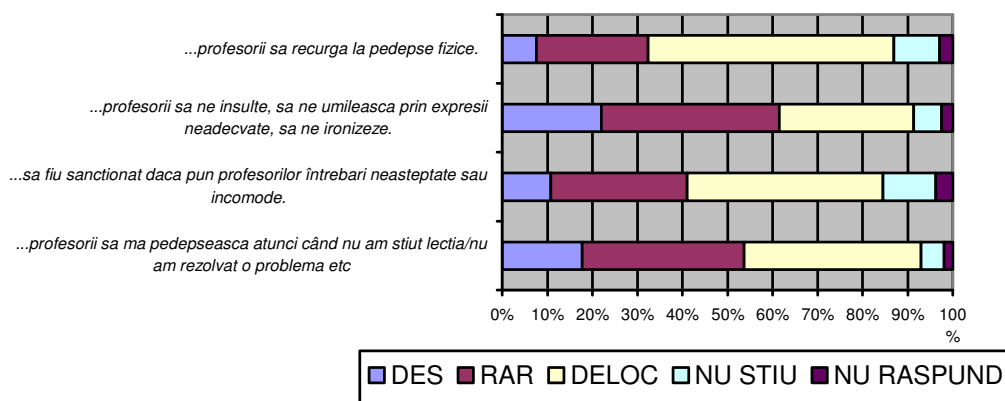
Fig. 1 Opiniile directorilor

²⁶ Sălăvăstru Dorina, *Violența în mediul școlar*. În: Ferreol, Gilles, Adrian, Neculau, *Violența. Aspecte psihosociale*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Investigația în rândul elevilor a adus la lumină opinii mult mai nuanțate. Proporția elevilor care declară că astfel de comportamente neadecvate ale profesorilor se manifestă cu o frecvență ridicată atinge chiar peste 20% (în cazul afirmației: „Se întâmplă ca profesorii să ne insulte, să ne umilească prin expresii neadecvate, să ne ironizeze”).

Fig. 2. Opiniile elevilor: *se întâmplă ca...*

Analizați cu atenție graficele de mai sus. Cum apreciați rezultatele prezentate? În analiza dumneavoastră încercați să răspundeți la următoarele întrebări:

- Ce putem spune despre fenomenul de violență a profesorilor în școală, dacă luăm în considerare declarațiile directorilor cuprinși în cercetare?
- Ce putem spune despre fenomenul de violență a profesorilor în școală, dacă luăm în considerare declarațiile elevilor cuprinși în cercetare?
- Ce anume v-a atras atenția?
- Cum explicați eventualele diferențe între opiniile directorilor și cele ale elevilor?
- Cum credeți că ar putea fi interpretate răspunsurile elevilor de tipul „nu știu” sau „nu raspund”?

Dacă doriți să aflați situația din școala dumneavoastră cu privire la comportamentele neadecvate ale profesorilor, puteți utiliza instrumentele propuse în prima parte a acestui ghid, atât chestionarul adresat elevilor, cât și ghidurile de interviu. Probabil, rezultatele obținute de fiecare școală prin aplicarea acestor instrumente pot fi foarte diferite. Puteți constata, de pildă, că în

școala dumneavoastră nici un elev nu semnalează vreun caz de agresiune fizică a profesorilor, după cum ponderea unor astfel de cazuri ar putea fi mult mai ridicată decât am fi bănuțit. Este important însă să monitorizăm aceste situații pentru a preveni înainte ca aceste fenomene să se producă sau pentru a găsi cele mai bune căi de rezolvare, atunci când acestea s-au produs deja.

4.4. Care sunt situațiile pe care elevii le resimt ca surse de tensiune în clasă?

O abordare de tip preventiv asupra violenței în școală presupune, așa cum am văzut și în prima parte a acestui ghid, identificarea și monitorizarea permanentă a posibilelor surse de tensiune în mediul școlar. Pentru a identifica în ce măsură există astfel de tensiuni în raport cu comportamentul profesorilor, putem avea în vedere o serie de surse posibile. În cele ce urmează, prezentăm câteva dintre acestea. Lista nu este exhaustivă, după cum, la fel de bine, puteți constata că unele surse nu sunt relevante pentru situația școlii dumneavoastră.

Surse de tensiune în clasă

- Agresiunea fizică a profesorilor față de elevi
- Agresiunea non-verbală
- Lipsa de transparență în evaluarea elevilor
- Utilizarea notei ca sancțiune a unor comportamente neadecvate ale elevilor
- Atitudini discriminative și marginalizarea unora dintre elevi în activitatea la clasă
- Modul neatractiv și nonparticipativ de a organiza învățarea
- Lipsa de încurajare a inițiativelor personale ale elevilor în învățare
- Încurajarea competiției între elevi și mai puțin a comunicării și cooperării;
- Inducerea sentimentului de eșec, prin supraaglomerarea sarcinilor de învățare și neacordare de sprijin individualizat din partea profesorilor
- Atitudinea de control a învățării și nu de sprijin și facilitare
- Distanța în comunicarea cu elevii

În continuare vom descrie câteva ipostaze ale surselor de tensiune induse de comportamentul profesorilor așa cum au reieșit din cercetarea noastră, încercând să argumentăm importanța acestora și să oferim câteva sugestii de identificare, monitorizare, prevenire sau ameliorare.

- **Agresiunea fizică a profesorilor față de elevi**

Așa cum am văzut în cele de mai sus, deși în cazuri izolate, violența fizică a profesorilor poate fi o realitate în unele școli. Cel puțin câteva întrebări importante ne vin în minte atunci când ne gândim la o astfel de problemă:

- Cum identificăm aceste cazuri?
- Cum analizăm contextul și gravitatea acestora?
- Cum sancționăm astfel de comportamente?
- Cum prevenim ca astfel de comportamente să nu se întâmple în școala noastră?

Statutul Cadrului Didactic, dar și regulamentele școlare prevăd unele aspecte legate de comportamentul neadecvat al profesorilor. Deși legea privind Statutul Cadrului Didactic (legea nr.128/1997) menționează o serie de comportamente care contravin demnității funcției didactice, acestea nu includ explicit și situațiile de violență asupra elevilor. Aceste activități sunt: a) *prestarea de către cadrul didactic a oricărei activități comerciale în incinta unității de învățământ sau în zona limitrofă*; b) *comerțul cu materiale obscene sau pornografice scrise, audio sau vizuale*; c) *practicarea, în public, a unor activități cu componentă lubrică sau altele care implică exhibarea, în manieră obscenă, a corpului*.

În Capitolul II, Titlul VI este prezentată răspunderea disciplinară și materială a personalului didactic, didactic auxiliar, a personalului de conducere, de îndrumare și de control. Personalul didactic de predare, personalul didactic auxiliar, precum și cel de conducere, de îndrumare și de control din învățământ răspund disciplinar pentru încălcarea îndatoririlor ce le revin potrivit contractului individual de muncă, precum și pentru încălcarea normelor de comportare care dăunează interesului învățământului și prestigiului instituției (conform art. 115).

Sanțiunile disciplinare aplicabile cadrelor didactice

Art. 116

- a) observație scrisă;
- b) avertisment;
- c) diminuarea salariului de bază, cumulată, când este cazul, cu indemnizația de conducere, de îndrumare și de control, cu până la 15%, pe o perioadă de 1-6 luni;
- d) suspendarea, pe o perioadă de până la 3 ani, a dreptului de înscriere la un concurs pentru ocuparea unei funcții didactice superioare sau pentru obținerea gradelor didactice ori a unei funcții de conducere, de îndrumare și de control;
- e) destituirea din funcția de conducere, de îndrumare și de control din învățământ;
- f) desfacerea disciplinară a contractului de muncă.

Regulamentul de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, aprobat prin Ordinul M.Ed.C. nr. 4925/08.09.2005, reglementează o serie de comportamente dezirabile sau interzise cadrelor didactice în spațiul școlar.

Capitolul VII, art. 84

(3) Personalul din învățământ trebuie să aibă o ținută morală demnă, în concordanță cu valorile educaționale pe care le transmite elevilor, o vestimentație decentă și un comportament responsabil.

(4) Personalul din învățământ are obligația să sesizeze, la nevoie, instituțiile publice de asistență socială/educațională specializată, Direcția de protecție a copilului, în legătură cu aspecte care afectează demnitatea, integritatea fizică și psihică a elevului/copilului.

(5) Personalul din învățământ trebuie să dovedească respect și considerație în relațiile cu elevii, părinții/reprezentanții legali ai acestora.

(6) Personalului din învățământ îi este interzis să desfășoare acțiuni de natură să afecteze imaginea publică a elevului, viața intimă, privată și familială a acestuia.

(7) Personalului din învățământ îi este interzisă aplicarea de pedepse corporale, precum și agresarea verbală sau fizică a elevilor și/sau a colegilor.

(8) Se interzice personalului didactic să condiționeze evaluarea elevilor sau calitatea prestației didactice la clasă de obținerea oricărui tip de avantaje, de la elevi sau de la părinții/aparținătorii/reprezentanții legali ai acestora. Astfel de practici, dovedite, se sancționează cu excluderea din învățământ.

După cum putem observa, în afara alineatului (8) referitor la obținerea unor avantaje de la elevi sau părinți, nu există o relație explicită între un anumit tip de comportament neadecvat al profesorului și sancțiunea ce urmează a fi aplicată. Mai mult, regulamentul nu precizează care sunt atitudinile de natură pedagogică mai puțin dezirabile în spațiul școlar. Nici profesorii și nici directorii, elevii sau părinții nu cunosc exact care sunt sancțiunile în asemenea cazuri. De obicei, în raport cu gravitatea faptelor, astfel de situații sunt de competența Consiliul Profesoral, a Inspectoratului Școlar sau chiar a Poliției. Probabil, este necesară reglementarea mai clară a acestor comportamente și informarea profesorilor, elevilor, părinților asupra drepturilor pe care le au, dar și a procedurilor prin care pot reclama.

Totuși, cercetările noastre au evidențiat faptul că atât elevii, cât și părinții au dificultăți în a găsi modul sau destinatarul potrivit pentru a reclama astfel de comportamente. De asemenea, am constatat faptul că nivelul de toleranță al actorilor implicați în asemenea situații (elevii victimă, părinții acestora, directorii și inspectorii) ar trebui poate să fie mult mai scăzut decât am constatat uneori prin cercetare. Părinții nu ar trebui să rămână indiferenți la astfel de situații, dar nici încercarea de a-și face singuri dreptate nu reprezintă o soluție.

Nu vom insista aici asupra sistemului de sancționare care implică măsuri la nivel de legislație, dar pentru a ne asigura că astfel de comportamente sunt identificate sau prevenite la timp în școala noastră, am putea răspunde la următoarele întrebări:

- Părinții, profesorii și elevii din școala noastră sunt conștienți că agresiunea fizică asupra elevilor, oricât de gravă sau mai puțin gravă ar fi aceasta, reprezintă încălcarea unui drept fundamental al copilului și trebuie sancționată?
- Părinții, profesorii și elevii din școala noastră știu unde să se adreseze atunci când constată astfel de cazuri?
- Elevii și părinții sunt încurajați să reclame astfel de situații, în condițiile în care doresc să își protejeze identitatea?
- Care este poziția comunității școlare din care facem parte (elevi, profesori, părinți, alți membri ai comunității) față de astfel de comportamente? Ce oportunități de împărtășire a acestor opinii am organizat la nivelul școlii noastre?

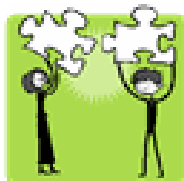

Încercați să răspundeți la aceste întrebări, organizând o serie de activități comune cu profesori, elevi, părinți, reprezentanți ai inspectoratelor școlare, în cadrul cărora să dezbateți aceste subiecte. Includeți concluziile acestor dezbateri în regulamentul școlar la nivelul școlii și formulați obiective și activități relative la

această problemă, pe care să le cuprindeți în strategia de prevenire a violenței în școala dumneavoastră.

➤ **Agresiunea verbală față de elevi**

Deși am putea fi tentați să credem că nimic nu e mai grav decât comportamentul agresiv fizic, nu vom ști niciodată care este impactul mesajelor verbale pe care le transmitem elevilor. Uneori, mesajele ironice, tonul ridicat, injuriile, jignirile sau insultele pot afecta chiar mai profund personalitatea în devenire a elevilor noștri. Dealtfel, elevii din lotul nostru de investigație considerau acest tip de comportament al profesorilor ca fiind cea mai frecventă formă de agresiune. Și în acest caz, monitorizarea acestor tipuri de agresiune ridică o serie de dificultăți comune cu cele menționate în cazul agresiunilor fizice.

Aplicarea unui chestionar adresat elevilor (prezentat în capitolul 1 al acestui ghid) sub titlul anonimatului sau o discuție deschisă cu aceștia în orele de dirigenție pot oferi elemente importante pentru identificarea cazurilor de violență verbală a profesorilor. În unele școli, există o urnă destinată elevilor în care pot să depună sub titlu de anonim orice semnalare a unor comportamente neadecvate ale cadrelor didactice. *Consiliul Elevilor* sau *Avocatul elevilor* – constituite ca structuri de reprezentare a elevilor la nivelul consiliului profesoral - pot avea, de asemenea, un rol în identificarea și monitorizarea situațiilor de violență a profesorilor asupra elevilor.

➤ **Agresiunea non-verbală a profesorilor**

Dacă agresiunile de tip fizic sau verbal sunt observabile și relativ ușor de identificat și demonstrat, atunci când vorbim despre agresiuni de tip non-verbal atingem acele aspecte mai subtile, mai puțin conștientizate și mai greu de monitorizat ale comunicării profesori-elevi. O analiză mai complexă asupra comunicării didactice și a ipostazelor acesteia găsim însă într-un subcapitol special destinat acestui subiect în acest ghid (vezi capitolul *Comunicarea didactică*).

➤ **Lipsa de transparență în evaluarea elevilor**

Fără îndoială, orice proces de evaluare poate induce celui evaluat un grad mai scăzut sau mai ridicat de disconfort. Nimănui nu-i place să fie observat, chestionat, analizat, raportat la standarde, măsurat, notat, calificat.

Pornind de la acest fapt, teoriile moderne în evaluarea educațională au încercat schimbarea paradigmelor evaluărilor de tip sumativ și non-participativ, în favoarea unei evaluări de tip continuu și participativ.

Bazată pe progresul individual, transparentă și cu o participare cât mai activă a elevilor în procesul de evaluare, abordarea participativă pare a avea calitatea de a reduce și posibilele surse de tensiune între elevi și profesor în procesul evaluării. Deși noul curriculum-ul adoptat la nivel național a presupus și schimbări ale paradigmei proceselor de evaluare, totuși, la nivelul curriculum-ului implementat actorii educaționali resimt încă evaluarea ca pe o sursă importantă de stres.

Paradigme ale evaluării

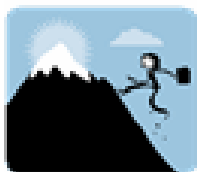
	Evaluare non-participativă	Evaluare participativă
Referința...	▪ raportare la normă	▪ raportare la performanțe individuale anterioare
model de raportare...	▪ soldate cu notarea pe o scală ierarhică	▪ sugestii de dezvoltare
Actori...	▪ realizată exclusiv de către profesor	▪ participarea activă a elevului
Orientare...	▪ progrese anterioare	▪ potențial pentru viitor

O serie de întrebări importante pot deveni subiecte de reflecție pentru cercurile metodologice ale profesorilor sau ale viitoarelor programe de formare care ar putea fi cuprinse în strategia de dezvoltare profesională a cadrelor didactice din școala dumneavoastră:

- Cum s-ar putea diminua diferențele de percepție privind modul în care se realizează evaluarea învățării elevilor?
- În ce mod ar putea fi implicați elevii în procesul de evaluare astfel încât acesta să nu mai reprezinte o sursă de tensiune sau de conflict între elevi și profesori?

- Cum ar putea fi utilizată evaluarea pentru a regla comportamentul neadecvat sau violent al elevilor și nu doar pentru a sancționa sau blama astfel de comportamente?
- Sunt profesorii conștienți de riscurile și consecințele unui anumit mod de evaluare sau sancțiune a unor comportamente ale elevilor?

Este important ca elevii să știe de la început ce așteptați de la ei, care este nivelul de performanță, care sunt criteriile de evaluare. Astfel, nivelul motivației și al efortului lor va fi mai adaptat atunci când știu clar unde trebuie să ajungă. Implicați elevii în stabilirea obiectivelor și a criteriilor de evaluare. Și le vor asuma mai ușor și vor fi mai motivați, atunci când știu că au participat la planificarea performanțelor așteptate.

➤ **Utilizarea notei - ca sancțiune a unor comportamente neadecvate ale elevilor**

Nu rareori, o notă mică la o anumită disciplină, reprezintă soluția pe care profesorii o aplică pentru a sancționa anumite comportamente neadecvate ale elevilor. Nu putem ști cu siguranță dacă o astfel de soluție are eficiență pe termen scurt, dar în mod sigur nu îl va determina pe elev să își autoevalueze profund comportamentul. Probabil o comunicare mai eficientă cu elevul, dar și disponibilitatea profesorului de a înțelege și de a sprijini elevul în a-și corija comportamentul ar putea fi soluții cu efecte pozitive mai profunde și pe termen mai lung.

Atunci când evaluați drept negativă o atitudine, atunci când vi se pare nepotrivit un cuvânt sau o expresie a unui elev, atunci când cineva vă anunță că un eveniment violent s-a petrecut:

- acordați prezumția de nevinovăție, până când aveți toate probele, toate punctele de vedere, inclusiv a celor implicați direct;
- nu aplicați o sancțiune înainte de a înțelege argumentele celui care a încălcat regula;
- încercați să identificați cauzele și să nu judecați imediat numai după efecte;
- ascultați opinia elevilor și a celor în cauză atunci când stabiliți o sancțiune.

➤ **Atitudini discriminative și marginalizarea unora dintre elevi în activitatea la clasă**

Cercetările realizate în raport cu fenomenul discriminării în educație (de exemplu discriminările etnice, discriminările de gen sau discriminările pe baza statutului socio-economic al familiei) au arătat că cele mai multe dintre acțiunile pedagogice care conduc la discriminarea unor elevi se produc mai puțin conștient și de multe ori neintenționat de către profesori. Totuși, elevii în cauză pot resimți efectele unor asemenea atitudini cu mult mai profund decât am putea să ne imaginăm. Inconștient, fiecare profesor are preferințe sau antipatii față de anumiți elevi. Primul pas este să devenim conștienți de faptul că prejudecățile și stereotipiile noastre pot afecta raporturile pe care le stabilim cu elevii mai mult decât ne-am închipui.

Lansați în dezbaterile cu profesorii din școala dumneavoastră teme ca egalitatea de șanse, discriminare în educație, dimensiunea de gen etc. Stimulați reflecții și auto-evaluări ale cadrelor didactice asupra propriilor comportamente.

- Ce șanse de reușită școlară cred că au elevii provenind din medii socio-culturale defavorizate? Pe ce tip de presupuziții îmi argumentez răspunsul?
- Există diferențe în performanțele școlare ale fetelor în raport cu cele ale băieților? În ce mod obțin fetele performanțe deosebite? Dar băieții? Cum îmi explic aceste diferențe?
- Ce șanse de reușită școlară cred că au elevii romi? Pe ce tip de presupuziții îmi argumentez răspunsul?

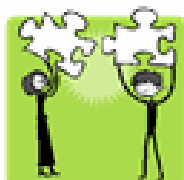
Activitățile de formare care vizează chestionarea stereotipiilor și prejudecăților profesorilor precum și respectarea principiilor egalității de șanse în educație reprezintă tot atâtea ocazii de depășire a atitudinilor de tip discriminativ în clasă. Toate aceste tematici pot fi incluse în strategia școlii dumneavoastră privind prevenirea violenței.

➤ **Inducerea sentimentului de eșec, prin supraaglomerarea sarcinilor de învățare și neacordare de sprijin individualizat din partea profesorilor**

Fiecare elev învață în mod diferit. Fiecare elev are nevoie de un anumit tip de sprijin educațional. Este important să cunoaștem stilul de învățare al fiecărui elev și să le oferim tuturor șanse egale de a reuși, prin identificarea de soluții pedagogice alternative. Să nu uităm că de la

sentimentul eșecului la comportamentul violent nu e decât un pas. În general, persistă încă în școlile noastre modelul conform căruia profesorul reprezintă singurul deținător al cunoașterii. În această calitate, profesorul se poate considera mulțumit dacă a gândit și realizat predarea la cele mai bune standarde. Cu toate acestea, un mod unic de prezentare a cunoștințelor sau de organizare a învățării s-ar putea să nu fie suficient pentru a oferi tuturor elevilor dintr-o clasă șanse egale de succes.

Probabil, a organiza învățarea în clasă reprezintă o provocare pentru mulți profesori, deoarece fiecare clasă în parte, dar și fiecare elev are nevoie de stimulare educațională specifică. Dacă ceea ce le oferă profesorul nu corespunde propriilor nevoi și interese, propriului stil de învățare, elevii pot dezvolta în timp sentimentul eșecului. Vor crede în fiecare zi că au o problemă, că nu se pot adapta, că nu pot face față, că nu sunt suficient de inteligenți, deși un sprijin educațional adecvat ar fi fost suficient pentru a reuși.

La finalul oricărei lecții, încercați să vă situați starea de confort psihologic pe care o simțiți dumneavoastră și elevii (*Fereastra lui Joharis*). O activitate de învățare de succes ar trebui să ofere confort atât profesorului, cât și fiecărui elev în parte.

<i>Fereastra lui Joharis</i>	Profesorul se simte confortabil	Profesorul nu se simte confortabil
Elevul se simte confortabil		
Elevul nu se simte confortabil		

Atunci când observați că un elev sau mai mulți nu reușesc să rezolve o sarcină:

- încercați împreună cu elevul să identificați cauzele nereușitei;
- încercați să îl ajutați, oferindu-i altfel de sprijin decât cel pe care l-ați abordat anterior;
- încurajați elevii să comunice atunci când nu înțeleg ceva;
- încurajați-i să pună întrebări, să își spună punctul de vedere;
- pregătiți la fiecare lecție activități alternative; este normal ca

uneori ceea ce ați proiectat să nu funcționeze pentru toți elevii;

- organizați în clasă grupuri cărora le veți atribui sarcini specifice în funcție de stilul de învățare și interesele fiecărui elev;
- nu uitați să încurajați și să apreciați pe cei care au făcut progrese față de performanțele lor anterioare.

➤ **Lipsa de încurajare a inițiativelor personale ale elevilor în învățare și învățarea prin cooperare**

Vă veți întreba probabil ce legătură are învățarea prin cooperare cu violența profesorilor? Probabil că nu există o legătură directă, dar putem să ne gândim de pildă ce simt elevii noștri atunci când învățarea le este prezentată ca un lung șir de monologuri ale profesorilor, chiar dacă acestea sunt interesante din punct de vedere științific, sunt pregătite minuțios, riguros și cu pasiune. Ne întrebăm care ar fi nivelul lor de motivație, interes și angajare dacă lecțiile ar fi organizate altfel.

Oare o lecție care presupune comunicarea cu colegii, împărtășirea propriilor experiențe anterioare relative la tema lecției, exercițiile de investigare și chestionare în grup a cunoașterii pe care dorim să o dezvăluim nu ar oferi mult mai multe satisfacții și beneficii elevilor? Toate acestea din urmă presupun o participare activă și inițiativă din partea elevilor. Elevul nu mai este un actor pasiv, are ocazia să își expună părerile, poate comunica și poate interacționa cu ceilalți. În același timp, participarea activă a elevului și comunicarea reprezintă modalități eficiente de detensionare a stărilor negative pe care le resimt elevii în mediul școlar, învățarea devine mai prietenoasă și mai motivantă.

Percepția elevilor asupra profesorilor și stările de angoasă legate de statutul său de receptor și nu de participant activ al cunoașterii ar putea fi diferite, iar relația de parteneriat în învățare ar putea îmbunătăți comunicarea. Toate acestea pot conduce implicit la scăderea nivelului de tensiune pe care l-am observat adesea în cercetările noastre între cultura și așteptările elevilor și cele ale profesorilor, atât de diferite uneori.

Cum încurajăm inițiativa personală a elevilor și învățarea prin cooperare?

- Profesorul nu „predă”, ci creează un mediu favorabil învățării.
- Fiecare elev se simte liber în a-și exprima propriile opinii și valori.
- Elevii au la dispoziție resurse de învățare pe care să le exploreze în grup.
- Fiecare elev își asumă responsabilități.
- Fiecare elev experimentează sarcini și roluri cât mai variate.
- Acordați timp elevilor pentru dezvoltarea coeziunii de grup și a competențelor de comunicare!
- Stimulați respectarea și valorificarea diferențelor dintre elevi și recunoașteți calitățile grupului!
- Încurajați ascultarea activă, comunicarea sinceră și deschisă!
- Utilizați conflictele ca situație de învățare, încurajând atitudinile de cooperare mai degrabă, decât promovarea politicii de evitare a acestora!
- Evaluați permanent competențele grupului și stabiliți obiective comune!
- Încurajați ideea că *a greși* face parte din *a învăța!*
- Familiarizați elevii cu ideea că schimbările sunt dificile dar nu imposibile, și uneori necesare!

Cum planificăm învățarea prin cooperare²⁷

4 acțiuni specifice:

1. luați anumite decizii anterioare derulării lecției,

referitoare la:

- care sunt obiectivele privind conținutul de învățat și care sunt obiectivele legate de competențele sociale ale elevilor?
- cât de mari să fie grupurile, cum să le structurați, cât de mult să folosiți lucrul în grupuri mici?
- cum puteți aranja mai bine clasa astfel încât să se preteze lucrului în grupuri mici?
- cum concepeți și folosiți materialele instructive?
- ce roluri atribuiți membrilor grupurilor?

2. explicați foarte clar elevilor ce au de făcut:

- dați o sarcină de învățare concretă;
- explicați copiilor ce înseamnă interdependența pozitivă în cadrul grupului și între grupuri;
- clarificați faptul că fiecare dintre elevi, chiar dacă

²⁷ Ulrich, C. *Managementul clasei – învățare prin cooperare*, Editura Corint, București, 2000.

este membrul unui grup, trebuie să dea seamă de ceea ce învață el însuși.

3. conduceți lecția prin:

- urmărirea și monitorizarea permanentă a grupurilor;
- intervenți direct (unde este nevoie);
- dezvoltarea sarcinilor și sprijinul acordat elevilor pentru a lucra mai eficient în grup;

4. structurați și organizați activități după ce se termină lucrul în grupuri mici, în care:

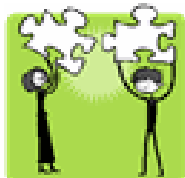
- să evaluați învățarea;
- elevii să evalueze cât de eficient au lucrat ca grup și ce progrese sau dificultăți au întâmpinat în procesul personal de învățare din fiecare lecție și ce corecții și îmbunătățiri trebuie introduse.

4.5. Sugestii de identificare și monitorizare și prevenire a comportamentelor neadecvate ale profesorilor față de elevi

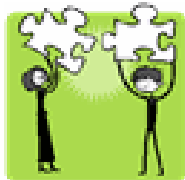
Din experiența altor școli care au dezvoltat deja strategii de prevenire a violenței în școală, vă sugerăm în continuare câteva idei și instrumente care ar putea să orienteze activitățile viitoare din școala dumneavoastră în raport cu problematica surselor de violență în școală, induse de comportamentul neadecvat al cadrelor didactice.

Chestionar

În vederea identificării posibilelor surse de violență relativ la comportamentul profesorilor, puteți utiliza chestionarul adresat elevilor, care este prezentat în prima parte a acestui ghid. Puteți, desigur, adăuga sau elimina anumite aspecte menționate în exemplul nostru, în funcție de problematica specifică a școlii dumneavoastră. Un chestionar similar poate fi adresat și părinților elevilor din școala dumneavoastră. Răspunsurile la aceste întrebări vor oferi o imagine asupra situațiilor și surselor de violență a profesorilor din școala dumneavoastră.

Observarea

Ca director, includeți în fișa de observare la clasă a activității profesorilor criterii și indicatori care să vă ajute în identificarea surselor de tensiune cauzate de comportamentul didactic al profesorilor. Puteți dezvolta o serie de indicatori pornind de la următoarele criterii:

- Manifestarea agresiunii fizice față de elevi;
- Manifestarea agresiunii verbale și non-verbale;
- Gradul de transparență în evaluare;
- Gradul de participare a elevilor la procesul de evaluare;
- Adecvarea sancțiunilor;
- Atitudini discriminative;
- Nivelul de atractivitate a conținutului lecției;
- Gradul de participare al elevilor în învățare;
- Tratarea diferențiată a elevilor
- Gradul de încurajare a inițiativelor personale ale elevilor în învățare;
- Gradul de încurajare a comunicării și cooperării între elevi.

Autoevalaurea profesorilor

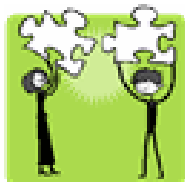
Încurajați reflecțiile cadrelor didactice asupra propriei activități. Includeți în fișa de auto-evaluare a activității profesorilor criterii și indicatori care să vă ajute în identificarea surselor de tensiune cauzate de comportamentul didactic al profesorilor. Utilizați în acest scop aceleași criterii menționate în cazul observării la clasă. Confrunțați opiniile dumneavoastră ca directori cu auto-evaluările profesorilor și identificați punctele comune sau eventualele diferențe. Încercați să discutați cu profesorii cauzele eventualelor abordări diferite.

Predarea în perechi

Încurajați cooperarea între cadrele didactice de a-și evalua reciproc și prietenesc propriile comportamente didactice. S-ar putea ca un coleg să observe comportamente de care nu suntem întotdeauna conștienți. Propuneți echipe de profesori care să planifice, să realizeze, să observe și să evalueze reciproc activitatea didactică în raport cu sursele de tensiune în clasă. În acest fel, puteți crea comunități de practică în școala dumneavoastră care se pot constitui în resurse de schimbare!

„Urna elevilor”

Creați în școala dumneavoastră un loc special în care elevii să se simtă protejați în a reclama orice comportament neadecvat al profesorilor. Propuneți Consiliului Elevilor sau Avocatului Elevului din școala dumneavoastră să identifice prin dezbateri și alte modalități originale și eficiente prin care elevii și părinții pot comunica situațiile cu care se confruntă în școală. Rezervați un spațiu special în cadrul întâlnirilor cu profesorilor pentru a asculta opinia elevilor și a părinților despre școală și despre prestația didactică a cadrelor didactice. Feedbackul acestora reprezintă resurse importante pentru stabilirea strategiilor viitoare de dezvoltare a școlii.

Dezbateri

Încurajați dezbaterile pe tema prevenirii violenței în școala dumneavoastră. Includeți în strategia școlii activități în care să implicați elevii, părinții, profesorii, poliția, alți membrii ai comunității. În raport cu problematica comportamentului profesorului, puteți propune subiecte ca:

- Ce este important să învățăm la școală?
- Ce înseamnă pentru mine profesorul ideal?
- Elevii și profesorii – parteneri în învățare.
- Comunicarea – cheia prevenirii violenței în școală.

Adăugați la această listă orice subiect sugerat de către elevi, profesori sau părinți.

Activități de formare

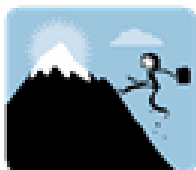
Elaborați un plan de formare continuă a cadrelor didactice din școala dumneavoastră. Includeți printre propuneri și teme ca:

- Evaluarea elevilor – sursă a violenței.
- Participarea elevilor la evaluarea proprie învățări.
- Managementul clasei.
- Violența în școală și societate – între prevenție și sancțiune.
- Învățarea prin cooperare.
- Discriminare și șanse egale în educație.
- Educația de gen.

5. Deficiențe de comunicare – sursă a violenței în școală

5.1. Considerații generale

„Dacă ar trebui să renunț la toate darurile mele cu excepția unuia, m-aș hotărî să-l păstrez pe cel al vorbirii, căci el mi-ar ajuta să le recuperez rapid pe toate celelalte”. (Daniel Webster).

Cuvintele de mai sus ne arată că nevoia de comunicare este/ devine esențială în cele mai variate arii ale existenței noastre. Orice activitate de comunicare are la bază înțelegerea celorlalți, dar și înțelegerea noastră de către alții. Comunicăm pentru a ne descoperi unii altora trebuințele și pentru a ni le împărtăși. Comunicarea este deosebit de complexă și foarte greu de supus analizelor. Rădăcina latinească a cuvântului „comunicare” – *communico* - avea o semnificație profundă care nu se referea numai la punerea în evidență a contactului, a legăturii, ci însemna și a face în comun ceva, a împărtăși, a pune împreună, a uni.

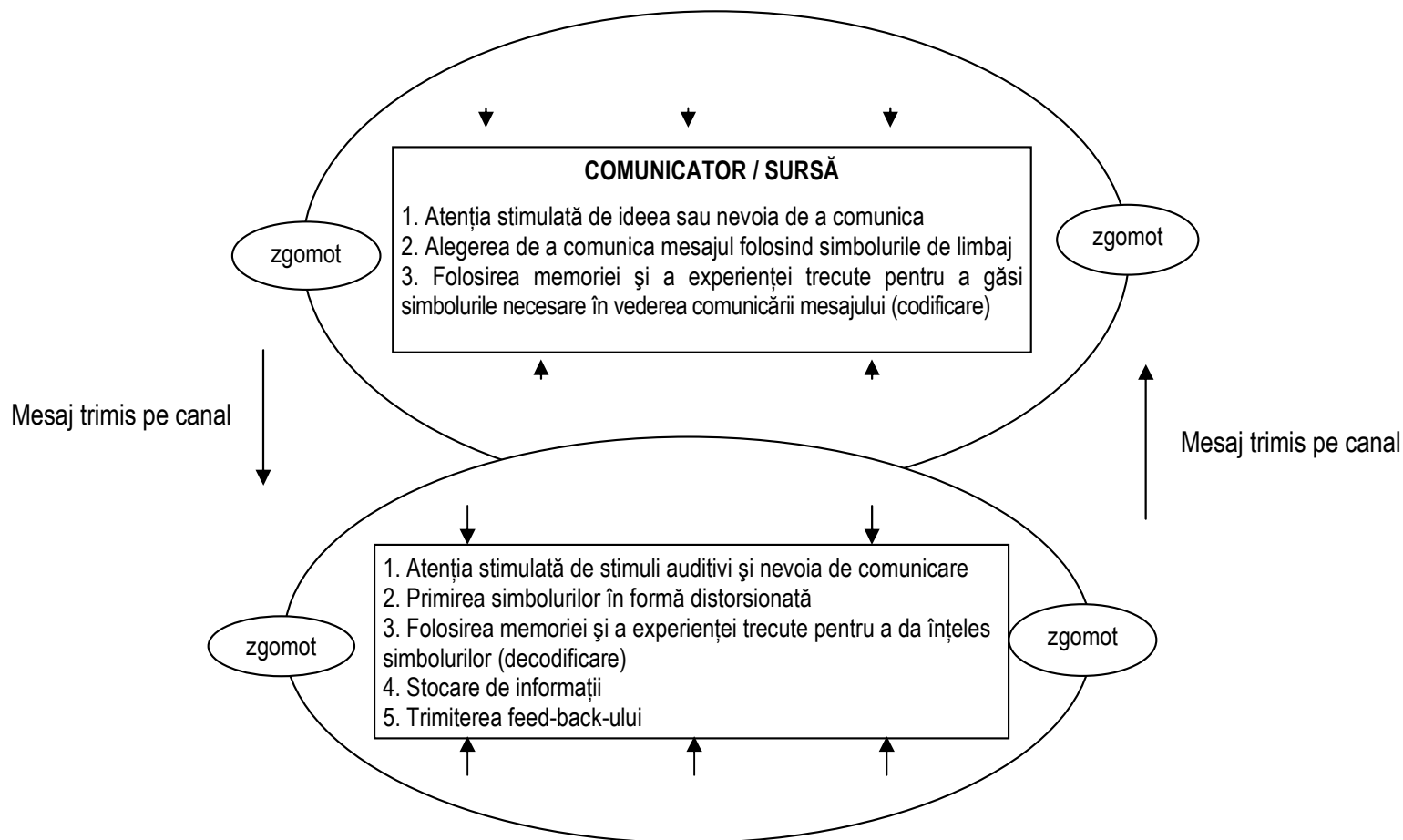
➤ Comunicarea umană

Comunicarea este atât un proces, cât și o activitate. Ea este absolut necesară în viața cotidiană, în funcționarea relațiilor dintre oameni. Prin comunicare, oamenii transmit și schimbă cu ceilalți informații, idei, sentimente, păreri, opinii, atitudini, interacționează. Actul de comunicare implică o serie de componente: contextul (fizic, social, psihologic, cultural, temporal), emițătorul/comunicator sursă, receptorul/comunicator receptor, mesajul (intențional sau neintențional), canalul de comunicare (comunicare verbală/neverbală), zgomotul/paraziții (tot ce împiedică transmiterea integrală a mesajului), feed-back-ul (adaptarea la partener).

Comunicarea este un proces **tranzacțional** (presupune relații reciproce între comunicatori), **inevitabil** (comunicarea este inerentă și prezentă continuu în toate aspectele vieții) și **ireversibil** (tot ce se comunică nu rămâne fără efecte, nimic nu mai poate fi „șters”). În funcție de canalul ales pentru transmiterea mesajului, există două tipuri de comunicare:

- **Comunicarea verbală** care este orală sau scrisă. Se realizează printr-un cod lingvistic comun, fie oral, fie scris.
- **Comunicarea neverbală** este mai puțin controlată și conștientizată; implică corpul și părțile lui, paralimbajul (tempo-ul vorbirii, tonul, ezitățile, bâlbâielile, pauze, mormăieli, aspectul strict vocal), dispunerea în spațiu, gesturile și contactul.

Mediu de comunicare

Orice mesaj are 3 componente:

- Componenta verbală: contribuție 7%
- Componenta vocală: contribuție 38%
- Componenta facială și/sau neverbală: contribuție 55%

Dincolo de mesajul verbal, există o serie de alte mesaje cu valoare de comunicare care fac parte din relațiile interpersonale: contextul, distanța spațială – proxemica (modalitățile în care folosim spațiul și felul în care ne plasăm conține mesaje importante despre oameni și despre relațiile dintre ei; există mai multe tipuri de distanță între oameni cu valori diferite de comunicare: distanță publică - de ex. distanța profesor-elev este de aproximativ 3 m., distanță socială - între oameni de afaceri, distanța este de aproximativ 1,2 m. până la 3 m., distanță personală - între prieteni, este de 0,45-1,2 m., distanță intimă - între copilul mic și părinți, între iubiți sub 0,45 m. sau chiar lipsa de distanță); comunicăm cu fiecare parte a corpului nostru – fața și elementele ei oferă informații extrem de prețioase pentru cei cu care comunicăm, oferind un suport pentru anumite corelații, iar abilitățile de expresivitate facială sunt extrem de utile în unele profesii (actor, speaker, moderator, profesor); mâinile comunică și ele ceva în mișcarea lor: strânsul mâinilor=prietenie, apropiere; frecatul mâinilor=satisfacție; bătutul cu degetele în masă=nerăbdare, plictiseală, lipsă de interes - ; vocea are și ea o valoare de comunicare - o voce stinsă=lipsă de putere, deprimare; bâlbâiala = nesiguranță, timiditate; pauzele în vorbire=nesiguranță, nehotărâre, tăcerea are funcții retorice și îl face pe interlocutor să-și pună întrebări, să cântărească alternative, toate cu un efect observabil la nivelul cunoștințelor, atitudinilor, stărilor afective ale receptorului.

- “Cel care are ochi de văzut și urechi de auzit se poate convinge singur că nici un muritor nu poate păstra un secret. Dacă buzele sale rămân lipite, el «vorbește» cu vârful degetelor, se trădează prin orice por”. (Sigmund Freud)
- “O pauză într-un loc greșit, o intonație prost înțeleasă și o întregă conversație o ia pe de lături”. (E.M. Foster)

În comportamentul de comunicare interpersonală există trei situații cognitive distincte ale eului: eu sunt cunoscut de ceilalți, eu îi cunosc pe ceilalți, eu mă cunosc pe mine. Dezvoltarea cunoașterii de sine a unei persoane este condiționată de calitatea și gradul de intercunoaștere dintre o persoană și celelalte cu care se află în relație de comunicare.

- “Pentru ca să ajung la orice adevăr despre mine însumi, trebuie să vin în contact cu o altă persoană. Celălalt îmi este absolut indispensabil, atât pentru existența mea cât și pentru cunoașterea mea despre mine însumi”. (J.P. Sartre)

➤ Comunicarea educațională

Dacă ne referim la specificul ei dat de gradul diferit de implicare a elementelor comunicării, la obiectivele procesului în sine, la actorii implicați (profesori și elevi), putem spune că acest tip de comunicare este o formă specifică a comunicării umane. Procesul educațional prin care are loc furnizarea de informații se realizează prin comunicare, iar relațiile interpersonale între toți actorii implicați în activitatea școlară se bazează pe comunicare. Comunicarea educațională este o “comunicare integrală” în care componentele comunicării se potențează reciproc, astfel încât să se obțină o cât mai mare coincidență între informația codificată de profesor și cea receptată activ de către elev.

Comunicarea educațională poate fi considerată o relație evaluativ-selectivă atât la emițător, cât și la receptor. În cadrul ei se definesc integral personalitățile umane intrate în contact; ea poate fi transformată în instrument de intervenție asupra persoanei care este educată, respectiv asupra elevului. Schema cineva învață (predă)/ceva/cuiva articulată pe teoria comunicării devine în contextul educațional: cine=profesorul, ce=conținutul disciplinei, cui=elevul, unde=locul actului pedagogic, când = momentul / durata actului pedagogic, cum=elementele de discurs pedagogic, metode pedagogice, cu ce efecte= dobândirea cunoașterii de către elev, ca receptor al discursului didactic. Profesorul și elevul joacă roluri prin care sunt angajați într-un proces constant de influențare reciprocă în ceea ce privește comunicarea.

Profesorii abordează în comunicarea cu elevii stiluri diverse, recomandabile sau nu în funcție de contextul educațional; stilurile pot fi combinate între ele în funcție de situație și diversificate prin introducerea factorului afectiv:

- **Stilul autoritar:** profesorul are tendința să stabilească toate directivele generale, nu este ostil clasei de elevi, dar nici deschis, având o atitudine cvasiamică și impersonală; un astfel de stil generează tensiune în atmosfera clasei, elevii sunt tratați ca simpli executanți, iar răspunsul, ca expresie emoțională, va fi agresivitatea. Acest stil afectează într-o oarecare măsură aspectele instructive, dar se va răsfrânge în mod negativ asupra aspectelor formative. Însă

există momente ale actului educațional când acest stil autoritar, manifestat cu afecțiune, se dovedește profitabil în relația profesorului cu elevii săi.

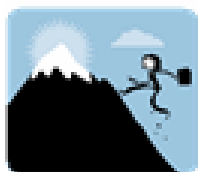
Dacă adevărul trebuie și simțit, nu numai explicat, didacticismul uscat și abuziv – care schematizează și impune, diminuând motivația – îndepărtează de cunoașterea veritabilă.

- „Cum se preface însă un adevăr într-o jumătate de adevăr, când e rostit prea apăsător!” (C. Noica)

- **Stilul democratic:** profesorul care are un asemenea stil stimulează inițiativa elevilor, creând premisele unei permeabilități a sugestiilor de la elev la profesor; este un cadru propice pentru un învățământ activ, în care elevul este făcut părtaș la propria-i realizare; este un stil care vine în întâmpinarea transformării educației în autoeducație, a consolidării unei motivații intrinseci a învățării. Nu este același lucru, dacă acest stil de comunicare cu clasa de elevi este adoptat cu interes real și bucurie pentru realizările și progresele elevilor sau numai de circumstanță.
- **Stilul neintervenționist**, „laissez-faire”: neintervenția profesorului, acordarea de informații numai când sunt solicitate de clasa de elevi nu trebuie confundată cu refuzul de a acorda sprijinul de care elevul are nevoie, ci este mai degrabă acordarea unei aparente depline libertăți elevilor în cadrul procesului instructiv-educativ.

A alege un stil sau altul de comunicare cu elevul, este o problemă de raportare la sine și la realitatea educațională. Problema nu este de a căuta „stilul cel bun”, ci de a găsi „stilul optim”.

Comunicarea într-un singur sens (de la profesor la elev, când acestuia din urmă nu i se oferă ocazia de a răspunde imediat și direct) are de multe ori efecte psihologice nedorite asupra elevilor:

- frustrare – elevul nu poate comunica ușor, este incapabil să ceară clarificări;
- apatie – apare lipsa de interes și de implicare;

- teama – dacă profesorul se comportă ca și cum este gestionarul comunicării, induce elevilor săi teama de a vorbi (cred că astfel profesorul se poate supăra pe ei);
- dependență – elevul așteaptă ca profesorul să ofere toată informația necesară, devenind incapabil să judece valoarea informației;
- ostilitate și/sau agresivitate – elevii pot înceta să mai vină la ore, căutând strategii de îndepărtare de profesor.

Acțiuni și atitudini ale profesorilor, considerate dăunătoare în anumite condiții sau dacă se manifestă în mod repetat în relația de comunicare cu elevii:

- intervenție/sanționare fără a indica norme sau reguli explicite sau în dezacord cu norme/reguli explicite;
- inducerea sentimentului de vinovăție elevului care vine să-i ceară sprijinul;
- comunicare abuzivă (interdicții inexplicabile) cu elevii actori în situații de violență;
- atacul la stabilitatea și securitatea emoțională a elevilor;
- conformismul și spiritul de contestare;
- originalitate cu orice preț.

5.2. Comunicarea ca sursă de violență școlară- rezultate ale cercetării

Tema comunicării educaționale nu a reprezentat o prioritate a programelor de formare inițială și continuă a cadrelor didactice din România, deși este considerată o competență importantă în standardul profesional al acestei ocupații. Importanța acestei competențe este subliniată chiar de către profesori și de către părinți în cadrul interviurilor de grup: *Comunicarea e foarte necesară, profesorul trebuie să fie ca un al doilea părinte sau poate chiar mai mult pentru cei care nu au acasă părinți ideali...(părinte); Comuni-carea trebuie să fie pe primul plan; ca să iei niște măsuri, trebuie ca prima dată să comunici cu copilul, să-i înțelegi toate problemele și demersurile. (profesor), Comunicarea în școală e foarte importantă. Măcar întrebat ceva copilul, acolo... Să vadă că-ți pasă de el. Dăm vina pe găștile astea de cartier. Păi, de ce ajunge acolo? Pentru că în clasă nu-l bagă nimeni în seamă și trebuie să se impună și el undeva, să facă și el ceva; și, pentru că acasă nu-l ascultă nimeni...* (profesor).

Comunicarea defectuoasă este considerată de către toți actorii implicați în procesul educațional ca fiind cea mai tangibilă și acută problemă a școlii, așa cum reiese din raportul „Violența în școală”. Elevii cred că violența din spațiul școlar, în relația profesor-elev, este cauzată și de incapacitatea profesorilor de a comunica eficient cu elevii lor. De pildă, în interviurile noastre, un părinte ne declara: *Dacă pe ecranul unui televizor ar apărea modul în care elevii se răzbună în plan imaginativ pe profesori, am avea parte de cele mai veritabile filme „horror”* .

Elevii au așteptări mult mai ridicate privind relația lor cu profesorii, dorind ca aceștia să fie mai deschiși, mai direcți, mai apropiați de problemele lor. Consilierii școlari sunt de părere că, în proporție de peste 80%, problemele de comunicare sunt în topul cauzelor comportamentelor violente ale elevilor. Afirmatia „Unii profesori nu sunt deschiși la comunicare cu elevii”, se referă la tendința unor cadre didactice de a-și păstra cu orice preț autoritatea, inclusiv prin blocarea căilor de comunicare cu elevii. Comunicarea într-un singur sens – de la profesor la elev – are de cele mai multe ori efecte de natură psihologică asupra elevilor. În astfel de cazuri de blocaj al comunicării, atât cu profesorii, cât și cu părinții, se ajunge la situații în care „copilul, în loc să se deschidă spre noi, se bucură că poate ieși în colțul străzii cu gașca lui”.

În opinia elevilor, o altă distorsiune în comunicarea profesorilor cu ei este **impunerea cu orice preț a autorității profesorului**. Mai mult de 40% dintre elevi resimt impunerea autorității profesorului ca o sursă importantă a reacțiilor de tip violent. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât opinia lor în legătură cu profesionalismul și pregătirea cadrelor didactice (componentă importantă a autorității profesorului) este de multe ori destul de critică.

Sursele violenței în mediul școlar se găsesc, așadar, și la nivelul relației directe dintre elevi și profesori, mai ales în conflictul dintre cele două tipuri de cultură, valori și practici uzitate în mediul școlar: cultura elevilor *versus* cultura profesorilor. Principalele surse de conflict între profesori și elevi apar ca urmare a decalajului între așteptările elevilor și practica școlară curentă. Elevii așteaptă o relație bazată pe negociere, independență, pragmatism, inițiativă și empatie în raport cu profesorii lor, în timp ce cadrele didactice își doresc o relație de dependență, control, autoritate și conformism.

Deficiențe de comunicare profesor-elev

- Deficiențe de comunicare profesor-elev și metode pedagogice neatractive așa cum sunt văzute ele de către elevi;
- Profesorii nu au suficientă răbdare să ne asculte problemele, nelămuririle – 31,7%;

- Profesorii se poartă foarte rece cu noi – 22,6%;
- Modul de prezentare a lecției de către profesori nu este atractiv pentru elevi – 29,3%;
- Profesorii ne cer să reproducem ceea ce au predat și mai puțin să avem idei originale, îndrăznețe – 23,4%;
- Se întâmplă ca profesorii să ne insulte, să ne umilească prin expresii neadecvate, să ne ironizeze – 22%.

Mulți dintre profesori susțin că stilul didactic este o caracteristică a activității profesorului, care variază în funcție de specificul clasei de elevi sau chiar al individualității fiecărui elev. Profesorii nu percep o relație cauzală directă între stilul didactic adoptat și manifestarea comportamentelor violente ale elevilor și nu par a fi conștienți că, uneori, modul în care se comportă profesorul poate conduce la un anumit tip de comportament al elevilor.

Atunci când se confruntă cu situații de comportament violent, strategiile cadrelor didactice sunt diferite. Cei mai mulți profesori preferă să inițieze o mai bună comunicare, să facă eforturi în a înțelege mai bine nevoile și interesele elevilor; alții cred că doar ironia, sancțiunile, notarea și stilul autoritar sunt cele mai bune soluții în prevenirea și atenuarea manifestărilor violente.

Dacă ești prea autoritar s-ar putea să fugă de materia respectivă, din cauza profesorului. Da, da' ei nu înțeleg chestia asta. Când eram prea autoritar și-i vedeam că se speriau...Nu prea ridic tonul eu. Nu-mi stă mie-n fire sau nu pot să fac chestia asta, da' autoritar mai ales la note...

Pe cei mici îi ameninț cu nota, iar pe cei mari îi ridiculizez.

Ironia este o armă, sigur că da.

Dar nu la toți este eficientă. Depinde dacă simt ironia...Da' cei mari, da. În general o simt. E adevărat.

Eu încerc să-i înțeleg și să fiu totuși consecventă în aplicarea unui program clar.

Ei trebuie să știe. În momentul în care nu-mi învăț, sunt notat ca atare; în momentul în care răspund și fac ceva, un lucru bun-imediat notat pozitiv și tot așa și-atunci ei se obișnuiesc cu un sistem, cu...

Eu sunt un tip democratic, în sensul că-i înțeleg, sunt tatăl lor, sunt fratele lor mai mare, sunt dresorul lor- ca diriginte. Și nu pot să spun c-am reușit să-i dresoz, în sensul de-a sta nemișcat în bancă și să doarmă. Ei nu s-au maturizat. Au ajuns la clasa a XII-a (i-am luat de la a IX-a), ei încă se joacă. Dar nu fac rău. Mai am reclamații că se joacă cu nu știu ce mărunțișuri prin clasă, la clasa a XII-a. Zic: „Domne'! Bine că nu ies afară să fumeze și să scuipe.”

Eu cred că stilurile acestea trebuiesc individualizate, și că nici nu poți să-i ie autoritar, nici nu poți să... Deci, individualizat. Aici cred că-i problema noastră

cea mai mare, a noastră a tuturor, pentru că și noi, ca și profesori – ne este foarte greu să comunicăm cu elevul, care- el poate vrea să comunice, da' are anumite mecanisme, prin care nouă ne dă de înțeles că nu vrea. Sau noi îl percepem așa. Cred că aceste schimburi sunt destul de complicate și că- până la urmă și lucrul cu noi este mai important decât a lucra înainte cu elevii. Deci dacă noi suntem echilibrați, noi intrăm în clasa respectivă și-avem un stil- să-i zicem- individualizat și nu devenim frustrați, nu ne agităm pe-acolo și nu ne percep ca fiind într-un anumit mod, cred că putem să ne înțelegem. Bine, acum depinde ce standard vrem s-avem în clasă; dacă vrem ca toți să fie ordonați și să stea în bancă cu gurița-nchisă și-așa...cred că cerem prea mult.

Nu.. Eu zic că cele trei stiluri trebuie îmbinate neapărat. Individualizarea o facem în sensul de tratare individualizată, individuală, vis-a-vis de fiecare elev, focalizăm anumite mesaje, dar...

Consider că stilul adoptat cel mai bun este cel autoritar. Bineînțeles, el trebuie îmbinat cu democraticul însă...trebuie să știi unde să tragi linia. Și pentru la început, probabil că...Stilul pe care-l adopți depinde și de clasa la care intri. Foarte mult contează colectivul care este în clasă. Pentru că dacă este o clasă unde vezi că e interes, că elevii sunt cumiți, n-are rost să-ncepi să țipi, să-ncepi să faci alte...(profesori)

Pentru profesori, o clasă ideală este aceea în care elevii sunt cumiți, disciplinați și nu creează probleme. Unele voci, ce-i drept fără prea mare ecou în rândul altor cadre didactice, susțin chiar că utilizarea metodelor active și, totodată, asigurarea disciplinei în clasă sunt aproape imposibil de conciliat.

Nu am decât o experiență destul de mică, da' am observat că metodele sau strategiile didactice active, care pun în valoare elevul, nu merg deloc mână-n mână cu disciplina. Dacă vrei să faci metode active, renunți la disciplina în clasă și-o să ai o viață foarte grea cu elevii, pentru că te iau de „băiat bun”, și-atunci disciplina o să fie undeva pe la zero. Or dacă vrei să fii un profesor autoritar și să ai cel puțin aparența că, comunicarea este una bună, să ai o clasă liniștită, care nu te deranjează la ore, trebuie să aplici niște metode implicit exigente și centrate pe profesor. Tu să fii pionul principal, să spunem.

Nu cred. Sincer: văd puține șanse. Deja accentul, într-adevăr, astăzi, se pune pe aceste metode activ- participative. O problemă serioasă este aceasta, a modului în care gestionezi clasa. Dacă tu vrei să ai ce vorbi sau să ai pretenția de a fi ascultat, să ai- cel puțin aparența că ora s-a desfășurat așa cum ai vrut tu, adică i-ai dresat bine pe elevi- e mai puțin bine să folosești metode din astea active. Ei imediat depășesc limitele acestea.

Chiar sunt receptivi la nou și le place o schimbare. (profesori)

Studiu de caz

Citiți cu atenție următoarea relatare:

O profesoară intră într-o farmacie să-și cumpere medicamente pentru un guturai. Se angajează într-o conversație cu farmacistul, cerând mai multe informații despre un medicament sau altul, dând, în același timp, detalii legate de suferința ei. După ce își rezolvă problema, se duce la școala unde predă și ține mai multe ore, la clase diferite. Când intră în clasă, la salutul elevilor, răspunde printr-un gest cu mâna ridicată și apoi cu o voce stinsă le spune să stea jos. Elevii se așează în liniște, dar șușotesc între ei.

Întrebări de analiză și reflecție:

- Ce similarități și diferențe există între cele două situații de comunicare interpersonală?
- Care sunt canalele de comunicare prin care comunică persoana în cauză în cele două situații?
- Care sunt informațiile pe care le au atât farmacistul, cât și elevii, de la profesoară, care reprezintă emițătorul în situațiile de comunicare date?
- Care dintre situațiile de mai sus se poate include în perspectiva contextuală (absența relației) și care în perspectiva de dezvoltare (relația interpersonală este activă).

Studiu de caz

Citiți cu atenție următoarea relatare:

Observați pe stradă următoarea scenă. Un copil cam de 15 ani se apropie de un altul mai mic, cam de 8-9 ani, care venea de la școală cu ghiozdanul în spate. Îl împinge și râde când cel mic se împiedică și e gata să cadă. Deși băiatul mai mic nu scoate nici o vorbă, adolescentul se simte „dator” să-i și spună „vreo două”: „Băi pișpirică, vezi că te rup în bătaie”! Băiețelul se uită în stânga și în dreapta, cerând parcă o mână de ajutor, apoi cu lacrimi în ochi, lasă capul în jos, fără să spună niciun cuvânt. Vă apropiați, încruntându-vă, de cei doi băieți. Cel mare o rupe la fugă.

Întrebări de analiză și reflecție:

- **Descrieți relația între comunicare și violență!**
- **În ce categorie de violență s-ar putea încadra situația de mai sus?**
- **Ce efecte au gesturile și cuvintele adolescentului asupra băiețelului?**
- Cum poate fi definită atitudinea băiețelului față de

colegul lui mai mare?

- Cum poate fi definită strategia adolescentului agresor, când vă apropiați de el?

Studiu de caz Citiți cu atenție următoarea afirmație:

În comunicarea interpersonală componenta verbală coexistă cu cea neverbală.

Întrebări de analiză și reflecție:

- Folosind experiența dumneavoastră, puteți da exemple în care caracteristicile mesajului verbal sunt în dezacord cu cele ale mesajului neverbal, transmițându-se astfel un mesaj contradictoriu?
- Există situații în care mesajul emițătorului nu ajunge la receptor așa cum a intenționat. Cum își dă seama de acest lucru? Puteți da câteva exemple?
- Dați exemple de elemente de comunicare neverbală care să exprime dorința de apropiere, simpatia sau amenințarea, nemulțumirea!

Studiu de caz Citiți cu atenție următoarea relatare:

O profesoară și-a făcut un obicei din a-și certa o elevă din clasa la care este dirigintă, ba că nu face un lucru cum ar trebui să-l facă, ba că i s-a cerut să facă lucrurile într-un anumit fel și nu a fost în stare de asta, ba că are un comportament care lasă de dorit etc., etc. De fiecare dată, eleva își ascultă diriginta cu atenție, nu ripostează niciodată, dar fața ei e tristă. Până într-o zi, când, cu lacrimi în ochi, îi răspunde: „Dar eu nu fac niciodată nimic bine? Mereu aveți numai reproșuri să-mi faceți! Tare mult aș vrea să-mi spuneți și mie că am făcut bine un lucru cât de mic și să mă lăudați pentru asta!”

Întrebări de analiză și reflecție:

- Identificați deosebirea dintre feed-back pozitiv și feed-back negativ. Puteți să dați câteva exemple?
- Exprimați-vă opinia privind diferențele dintre elevi, în funcție de raportul dintre întărire și critică și influența asupra performanțelor și imaginii de sine a elevilor!
- Cum credeți că influențează comunicarea dintre elev și profesor motivația celui dintâi?

Studiu de caz Imaginați-vă că vă aflați în următoarea situație:

- Sunteți în timpul orei și, în timp ce predați, vă apropiați de banca unuia dintre elevii cei mai buni din clasă, de altfel preferatul dumneavoastră, și rămâneți acolo mai mult timp.
- În timp ce predați, vă apropiați de banca unui elev mai dificil, cu multe probleme de indisciplină, și rămâneți acolo un timp.

Întrebări de analiză și reflecție:

- Deplasarea în spațiul clasei comunică o anumită intenție a profesorului? Argumentați!
- Cum credeți că interpretează (decodifică) elevii atitudinea dvs., pornind de la faptul că, în ambele situații de mai sus, există proximitate/apropiere fizică între profesor și elev?
- Care este stilul pe care îl adoptați în comunicare cu elevii? Argumentați de ce un stil vi se pare mai potrivit la o clasă sau alta!
- Descrieți elemente de comunicare neverbală specifice exemplului de mai sus.

5.3. Direcții de acțiune în vederea prevenirii și ameliorării victimizării școlare

A lupta contra violenței școlare, înseamnă a ameliora calitatea relațiilor și a comunicării între toate persoanele angrenate în actul educațional. (Dardell, Jaouadi)

Modalități de eficientizare a comunicării profesorului cu elevii

- **atitudine pozitivă în comunicare:** pentru ca o interacțiune a profesorului cu clasa de elevi să fie eficientă, actorii implicați trebuie să încerce un sentiment pozitiv față de situația generală de comunicare;
- **deschidere** față de elev;
- **empatie:** prin identificarea cognitiv-afectivă a profesorului cu un model de comportament perceput sau evocat (elevul/clasa) este favorizat un act de înțelegere și comunicare implicită, precum și o anumită contagiune afectivă;

empatia poate deveni un cadru de referință pentru evaluarea unui bun profesor;

- **manifestarea față de elev a unui interes pozitiv necondiționat:** recunoașterea că partenerul elev are valoarea lui, iar contribuția lui în cadrul comunicării educaționale are importanța ei de netăgăduit;
- **încredere în sine și în elev:** o atitudine destinsă a profesorului comunică elevilor o impresie de siguranță de sine, de prestigiu, de autoritate, în vreme ce tensiunea, rigiditatea și lipsa de siguranță transmit faptul că profesorul este incapabil să-și domine mediul social și să-și influențeze partenerii de comunicare;
- **acceptarea prezenței celuilalt:** profesorul poate stabili un climat de acceptare a elevului transmițându-i acestuia ideea că este interesat de persoana lui, că îi acordă atenție, că îl apreciază; acest demers se poate realiza nonverbal, prin menținerea unui contact ocular potrivit, a unei proximități fizice care să inducă ideea de proximitate psihologică, unei posturi care să exprime o atitudine directă și deschisă; în plan verbal, aceasta se poate face prin folosirea, în adresare, a prenumelui elevului, prin folosirea pronumelui personal „noi”, prin furnizarea unui feed-back relevant și imediat; comportamentul verbal și nonverbal prin care un profesor stabilește un climat de acceptare a prezenței celuilalt – elevul – influențează mult nivelul de învățare al elevilor;
- **gestionarea interacțiunii:** eficiența în comunicare rezultă și din felul în care profesorul conduce interacțiunea cu elevul, în așa fel încât partenerii săi să fie satisfăcuți, niciunul să nu se simtă neglijat sau, din contră, prea scos în evidență; într-o gestionare eficientă a interacțiunii cu clasa de elevi, mesajele verbale și nonverbale se întăresc reciproc;
- **expresivitatea** facilitează comunicarea și îi

conferă autenticitate: se referă la aptitudinea de a comunica o angajare autentică în relația cu elevii; când vorbim de expresivitate, trebuie să avem în vedere atât planul emoțional, care traduce trăirile interne și pune în evidență aptitudinile, dar și planul cognitiv, ca o reliefare a conținutului cognitiv, ca impunere de semnificații, intenții și influențe; având în vedere că aptitudinea de a exprima devine vizibilă și în funcție de cum elevii primesc mesajul exprimat, se poate spune că expresivitatea este o comunicativitate specială;

- **atenție** din partea profesorilor la felul în care sunt percepuți de elevii lor și **crearea unui climat și a unor relații pozitive cu clasa de elevi**: feed-back-ul pe care îl primesc cadrele didactice le poate ajuta în îmbunătățirea practicilor instructionale.

- Dezvoltați mijloacele de comunicare cu elevii!
- Mențineți schimburile verbale: vorbirea previne distorsionarea comunicării și apariția actului violent!
- Evitați ironia, mai ales în situațiile tensionate!
- Dacă simțiți că vă aflați în dificultate la clasă, vorbiți despre asta cu partenerii de comunicare, cu un coleg, cu un specialist!
- Evitați muștrările severe și personale la adresa unui elev, mai ales când colegii lui sunt de față: aceștia formează un public a cărui prezență exacerbează reacțiile părților!
- Nu răspundeți niciodată pe același ton unui elev nervos, tensionat!
- Nu încercați să reglați întotdeauna pe loc o situație conflictuală care poate apărea în relația cu elevul!
- Faceți distincția între cerere și sancțiune: sunt momente în care starea emoțională ne împiedică să fim corecți/drepecți!

(Fișă prezentată viitorilor profesori în timpul stagiului de formare, IUFM Nord-Pas-de- Calais)

Există exemple de bună practică a unor profesori, care au reușit să găsească echilibrul și căi eficiente de comunicare cu elevii, folosind uneori metode neobișnuite: încercarea de inițiere a unui dialog nu doar în contextul formal al școlii, ci și în alte medii cu care elevii sunt mai familiari, precum: excursii, tabere, evenimente culturale, seri de dans. Programul de teatru organizat de Școala generală nr. 49, sectorul 2, București, program în cadrul căruia s-au afirmat tinere talente actricești, s-au descoperit căi de exprimare și de afirmare pentru elevii participanți și, nu în ultimul rând, s-a produs o comuniune, o apropiere între profesori și elevi, participanți la acest program, o modalitate interactivă de intercunoaștere (**Gaițele** – Alexandru Chirițescu, la clasele I-IV; **Fata babei și fata moșului** – după Ion Creangă, cls. a II-a D; **Prostia omenească** – după Ion Creangă, cls. a III-a D; **Vizită** – I.L. Caragiale, cls. a IV-a B; **Selecții I. L. Caragiale**, cls. a VIII-a A, C, a V-a A, cls. A VI-a - **Căldură Mare, Lanțul Slăbiciunilor, Five o'clock; To Be or Not To Be Good** – Kelly Gross, cls. a VII-a A; **Silent Woody** – Vijay Shanker, cls. a 5-a B; **Cinderella**, cls. a 7-a A).

PROGRAM

concurs de teatru "49 de povești"

luni, 10 aprilie 2006, ora 17.00

Sugestii de intervenție în vederea ameliorării comunicării profesor-elev-profesor

- Crearea unor pagini de web ale clasei, unde profesorii au posibilitatea de a comunica atât cu elevii lor, cât și cu celelalte cadre didactice, deschide calea și spre un alt tip de comunicare, diferit desigur de cea față în față în care pot apărea bariere din cauza statutului partenerilor implicați în procesul educațional.
- Înființarea în școală a instituției mentoratului prin care se pot preveni comportamentele violente ale elevilor în relația cu profesorii și prin care se pot promova modelele pozitive; când elevii își percep profesorul ca pe o persoană caldă, atentă, gata să ofere sprijin în orice moment elevului pe care îl mentorează, ei devin mai motivați intrinsec, mai competenți și cu mai multă încredere în sine; se știe că natura relațiilor profesor-elev influențează pozitiv nivelul de performanță școlară.

Sugestii privind comunicarea și regulamentul școlar

- Transformarea regulamentului de ordine interioară, specific fiecărei școli, față de situația generală de comunicare din instrument formal în mijloc real de prevenire, prin:
- Definirea clară și funcțională a criteriilor de disciplină școlară și de conduită în școală a tuturor actorilor școlari (elevi, profesori);
- Adaptarea prevederilor la contextul specific în care funcționează instituția;
- Consultarea tuturor actorilor de la nivelul școlii (elevi, cadre didactice, părinți) în definirea și aplicarea prevederilor acestuia;
- Operaționalizarea conținutului la nivelul activității didactice concrete, prin negocieri directe între profesor și elevi.

Structuri cu rol de mediere

- Inițierea la nivelul școlii a unor structuri cu rol de mediere (centre de resurse) care să contribuie la identificarea surselor de conflict, a actorilor implicați și a căilor de soluționare; aceste structuri/grupuri de inițiativă ar trebui să fie formate dintr-un nucleu de elevi, cadre didactice și părinți, care să îndeplinească rolul de mediatori și care să influențeze rezolvarea pașnică a conflictelor între actorii școlii (elevi-elevi, elevi-profesori,

profesori-elevi, părinți-profesori, părinți-elevi); astfel de structuri pot fi coordonate de personal specializat (consilieri școlari, asistenți sociali, psihologi) și pot iniția și derula programe anti-violență împreună cu parteneri de la nivelul comunității (ONG-uri, poliția de proximitate, autorități locale).

Intervenții la nivel curricular

- dezbateră, în timpul orelor de consiliere și orientare, a orelor de dirigenție, a situațiilor de violență petrecute în școală sau în vecinătatea acesteia și încurajarea exprimării opiniei elevilor privind aceste situații și posibile căi de soluționare. La Școala generală nr. 49 au avut loc dezbateri la clasă cu diferite teme: cum te porți la orele de curs, cum îți faci prieteni, cum te porți cu colegii, cu profesorii, cu părinții, conflictele și comunicarea, despre sentimente în situații conflictuale, siguranță și teamă, respectă pe aproapele tău și pe tine însuși, ce înseamnă respectul, violența și urmările ei. Aceste dezbateri au permis elevilor să-și exprime liber opiniile în legătură cu violența ca fenomen social, formele ei de manifestare și mai ales cu faptele de violență specifice școlii lor, să caute împreună soluții la situații de violență din cele mai diverse, dar au facilitat mai cu seamă cunoașterea de către profesori a părerilor elevilor lor legat de fenomenul ca atare, de relațiile care există între toți actorii din școală: managerul școlii, profesori, elevi, părinți;
- valorificarea temelor relevante pentru problematica violenței, care se regăsesc în curriculumul diferitelor discipline școlare (drepturile și îndatoririle individului, libertate și normă/regulă de comportament, decizie și consecințele deciziilor, abilități sociale etc.), prin utilizarea unor **strategii activ-participative** (studiu de caz, joc de rol, analiză critică a mesajelor audio-vizuale cu conținut violent, problematizare etc.), care să conducă la conștientizarea și dezvoltarea unei atitudini critice a elevilor față de problematica violenței școlare.

Programe și activități extrașcolare

- Derularea unor **programe și activități extrașcolare** pe tema combaterii violenței școlare (de exemplu: săptămâna anti-volență; jocuri, concursuri și expoziții tematice; întâlniri cu specialiști care să prezinte în mod interactiv teme legate de violența școlară, la care să participe elevi, cadre didactice și părinți).
- **Ameliorarea managementului comunicării între toți actorii de la nivelul școlii**, prin identificarea principalelor bariere comunicaționale și prin diversificarea strategiilor și a canalelor de comunicare (activarea structurilor formale de la nivelul școlii – consilii, comitete, asociații, grupuri de acțiune; organizarea de activități informale elevi-cadre didactice-părinți; înființarea unei stații radio, web-site sau publicații ale școlii; crearea unor proceduri de semnalare a situațiilor problematice – cutie poștală a elevilor/părinților).

6. Elevul violent - între sancțiuni și sprijin

În afara unor cazuri de violență gravă care țin, de cele mai multe ori, de competența poliției, atunci când elevii comit diferite acte de violență în școală prima instanță de legitimare a oricărei acțiuni sau sancțiuni este regulamentul școlar.

Elaborat la nivel național, adaptat și asumat la nivelul școlii de către actorii ei (elevi, profesori, părinți), regulamentul școlar reprezintă un set de norme care guvernează comportamentele dezirabile, interdicțiile, dar și sancțiunile care acționează asupra modului formal de conviețuire în spațiul școlar. Regulamentul de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, aprobat prin Ordinul M.Ed.C. nr. 4925/08.09.2005 este cel pe baza căruia se elaborează regulamentele de ordine interioară ale unităților de învățământ.

Acest document stipulează drepturile și obligațiile elevilor. În caz de nerespectare a obligațiilor pe care le au în cadrul unității școlare, elevii pot fi sancționați disciplinar. Vom prezenta în continuare acțiunile care le sunt interzise elevilor în spațiul școlar și măsurile disciplinare pe care nerespectarea acestora le atrage.

➤ Acțiuni interzise elevilor în spațiul școlar

Art. 112

- a) să distrugă documente școlare (cataloge, carnete de elev, foi matricole);
- b) să deterioreze bunurile din patrimoniul unității de învățământ;
- c) să aducă și să difuzeze în unitatea de învățământ materiale care, prin conținutul lor, atentează la independența, suveranitatea și integritatea națională a țării, care cultivă violența și intoleranța;
- d) să organizeze și să participe la acțiuni de protest care afectează desfășurarea activității de învățământ sau care afectează frecvența la cursuri a elevilor;
- e) să blocheze căile de acces în spațiile de învățământ;
- f) să dețină și să consume în perimetrul unității de învățământ și în afara ei droguri, băuturi alcoolice și țigări și să participe la jocuri de noroc;
- g) să introducă în perimetrul unității de învățământ orice tipuri de arme sau alte instrumente, precum muniție, petarde, pocnitori, care prin acțiunea lor pot afecta integritatea fizică și psihică a colectivului de elevi și a personalului unității de învățământ;
- h) să posede și să difuzeze materiale cu caracter obscen sau pornografic;
- i) să utilizeze telefoanele celulare în timpul orelor de curs, a examenelor și a concursurilor;

- j) să lanseze anunțuri false cu privire la amplasarea unor materiale explozibile în perimetrul unității de învățământ;
- k) să aibă ținută, comportamente și atitudini ostentative și provocatoare
- l) să aducă jigniri și să manifeste agresivitate în limbaj și în comportament față de colegi și față de personalul unității de învățământ.

➤ **Sancțiunile aplicabile elevilor**

Art. 118-132:

- a) observația individuală – constă în „dojenirea elevului”; se aplică de diriginte / învățător sau director; sancțiunea "nu atrage și alte măsuri disciplinare”;
- b) muștrare în fața clasei și/sau în fața consiliului clasei/consiliului profesoral - constă în „dojenirea elevului și sfătuirea acestuia să se poarte în așa fel încât să dea dovadă de îndreptare, atrăgându-i-se totodată atenția că, dacă nu își schimbă comportamentul, i se va aplica o sancțiune mai severă”; se aplică de diriginte/învățător sau director; sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare;
- c) muștrarea scrisă constă în "dojenirea elevului, în scris, la propunerea consiliului clasei sau a directorului, de diriginte/învățător și director și înmânarea documentului părinților/tutorilor legali, personal, sub semnătură”; sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare;
- d) retragerea temporară sau definitivă a bursei - se aplică de director, la propunerea consiliului clasei sau a directorului; sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare;
- e) eliminarea de la cursuri pe o perioadă de 3-5 zile constă în "substituirea activității obișnuite a elevului, pe perioada aplicării sancțiunii, cu un alt tip de activitate în cadrul unității de învățământ, în conformitate cu prevederile regulamentului de ordine interioară ; în cazul refuzului elevului de a participa la aceste activități, absențele sunt considerate nemotivate și se consemnează în catalogul clasei; această sancțiune nu se aplică elevilor din clasele I-IV; sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare;
- f) mutarea disciplinară la o clasă paralelă, din aceeași școală - sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare;
- g) mutarea disciplinară la o altă unitate de învățământ, cu acceptul conducerii unității primitoare;
- h) preavizul de exmatriculare - se întocmește, în scris, de diriginte și director pentru elevii care absentează nejustificat 20 de ore la diferite discipline de studiu sau 15 % din totalul orelor la o singură disciplină, cumulate pe un an școlar; sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare;
- i) exmatricularea – constă în eliminarea din unitatea de învățământ în care elevul a fost înscris; ea poate fi de trei feluri:
 - 1) exmatriculare cu drept de reînscrisie în anul următor în aceeași unitate de învățământ și în același an de studiu - se aplică elevilor din învățământul

liceal, profesional și postliceal; sancțiunea se aplică și pentru un număr de cel puțin 40 de absențe nejustificate din totalul orelor de studiu sau cel puțin 30 % din totalul orelor la o singură disciplină de studiu cumulate pe un an școlar; sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare sub 6;

- 2) exmatricularea fără drept de reînscrisere în aceeași unitate de învățământ – se aplică elevilor din învățământul liceal, postliceal și profesional (pentru abateri deosebit de grave apreciate ca atare de consiliul profesoral); sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare sub 6;
- 3) exmatricularea din toate unitățile de învățământ fără drept de reînscrisere pentru o perioadă de timp - se aplică elevilor din învățământul liceal, postliceal și profesional (pentru abateri deosebit de grave); sancțiunea este însoțită de scăderea notei la purtare sub 6.

Art. 130: Dacă elevul căruia i s-a aplicat o sancțiune menționată la articolele 120 - 123 (mustrarea în fața clasei, mustrarea scrisă, retragerea temporară sau definitivă a bursei, eliminarea de la cursuri pe o perioadă de 3-5 zile) dă dovadă de un comportament ireproșabil pe o perioadă de cel puțin 8 săptămâni de școală până la încheierea semestrului/anului școlar, prevederea privind scăderea notei la purtare, asociată acțiunii, se poate anula; anularea este decisă de cel care a aplicat sancțiunea.

Art. 131: (...) pentru toți elevii învățământului preuniversitar, la fiecare 10 absențe nejustificate pe semestru din totalul orelor de studiu sau la 10 % absențe nejustificate din numărul de ore pe semestru la o disciplină va fi scăzută nota la purtare cu un punct.

Art. 132: (...) elevii vinovați de deteriorarea bunurilor unității de învățământ plătesc toate lucrările necesare reparațiilor sau suportă toate cheltuielile pentru înlocuirea bunurilor deteriorate; în cazul în care vinovatul nu se cunoaște, răspunderea materială devine colectivă, a clasei; pentru distrugerea sau deteriorarea manualelor școlare primite gratuit, elevii înlocuiesc manualul deteriorat cu un exemplar nou, corespunzător disciplinei, anului de studiu și tipului de manual deteriorat, iar în caz de imposibilitate achită contravaloarea acestuia.

Fără a minimaliza rolul acestui set de norme și sancțiuni în reglementarea comportamentelor diversilor actori în spațiul școlar, cercetările asupra violenței școlare au arătat că un mod neadecvat de asumare și aplicare a regulamentului poate avea efecte negative neașteptate. Aceste efecte se pot datora atât unor eventuale abuzuri în aplicarea sancțiunilor, cât și impunerii forțate de a respecta reguli pe care actorii în cauză nu le cunosc, nu le înțeleg sau nu și le pot asuma.

De pildă, cercetări din spațiul american arată că, uneori, măsurile exagerate de protecție și prevenție împotriva violenței în școală (prezența permanentă a poliției, sistemele de avertizare, controlul corporal al elevilor, camerele de luat vederi, detectoarele de metale) pot avea efecte perverse, inducând stări de angoasă și așteptări privind iminența unui act violent, stări tensionate care se răsfrâng asupra climatului din școală.

Un alt exemplu controversat este cel al obligativității uniforme școlare. S-au purtat numeroase dezbateri legate de necesitatea purtării uniforme școlare. O mare parte dintre directorii de școli, cadre didactice și părinți s-au exprimat în favoarea introducerii acesteia. Totuși, obligativitatea introducerii și purtării uniforme școlare, fără consultarea prealabilă și acordul elevilor, poate duce la refuzul acestora de a se conforma acestei sarcini și/sau la un disconfort puternic în ceea ce privește apartenența lor la unitatea școlară de care aparțin. În loc de a impune purtarea uniforme printr-o simplă reglementare, este recomandabil să se realizeze un proces de consultare a elevilor, părinților și cadrelor didactice pe această problemă. În unele situații, de pildă, actorii școlii ar putea ajunge la concluzia că uniforma este necesară sau că poate juca un rol în a-i face pe elevi să se identifice cu imaginea școlii. În alte situații însă, se ajunge eventual la o decizie contrară. Ca urmare, reglementarea purtării uniforme în spațiul școlar poate fi dorită și împărtășită în anumite școli, după cum în altele este complet repudiată.

În deciziile noastre ar fi bine să ținem seama de faptul că uniforma școlară nu este un simplu element vestimentar, ci ea conferă și o anumită identitate celui/celeia care o poartă. De aceea, nu este de neglijat faptul că elevii trebuie să se simtă confortabil în ținuta lor, indiferent care ar fi aceasta, și nu să aibă senzația că le este impusă. Impunerea forțată poate avea drept consecință o reacție de refuz al elevilor, ceea ce poate duce inclusiv la perturbarea comunicării și a desfășurării activităților școlare.

Înainte de a introduce în școală obligativitatea unei anumite norme de comportament, amintiți-vă că impunerea este resimțită de elevi ca un act de violență și, în lipsa unei reale comunicări între personalul școlii și elevi, poate reprezenta un început al acumulării de tensiuni, soldate mai devreme sau mai târziu cu conduite violente. Și nimeni nu câștigă, ci pierde și școala, pierd și elevii, pierde și comunitatea.

6.1. Sancțiunea și efectele sale asupra elevului

Regulile sunt făcute, într-adevăr, pentru a fi respectate. Ele au rolul deosebit de important de a gestiona relațiile sociale care au loc în spațiul școlar, în așa fel încât actorii implicați să își desfășoare în condiții normale activitățile convenite și să se simtă în siguranță în acest mediu. Încălcarea oricăreia dintre aceste reguli de către elevi (sau alți actori din spațiul școlii) este de natură să perturbe desfășurarea în bune condiții a procesului educativ și relațiile de la nivelul școlii.

Totuși, înainte de a aplica o sancțiune pentru un tip de comportament al elevilor considerat a nu fi conform regulilor stabilite prin regulamentul școlar, trebuie investigate condițiile în care s-a produs abaterea și identificate cauzele care au dus la apariția acesteia.

Așa cum ați observat în descrierea caracteristicilor elevului violent prezentată în acest ghid, actele de violență sunt determinate de o multitudine de factori. Că este vorba de familii cu probleme, condiții socio-economice dificile, de elevi cu probleme bio-psiho-sociale, etc., oricare dintre acești factori reverberează la nivel școlar, elevul în cauză fiind sau putând fi implicat în producerea unor acte de violență. De aceea, este recomandabil ca, odată ce actul de violență școlară s-a produs, să nu se treacă automat la aplicarea sancțiunii prevăzute, ci să se cerceteze contextul/cauzele care l-au generat.

Studiile efectuate asupra consecințelor la nivel individual ale sancțiunilor / pedepselor arată că persoanele sancționate suferă un proces de etichetare și de izolare. Punându-i-se eticheta de „deviant”, de „elev problemă”, elevul în cauză ajunge să fie tratat ca atare de cadrele didactice și de colegi. În consecință, el se simte tot timpul monitorizat, supravegheat, această situație inducând, în cele mai multe cazuri, o stare de tensiune. Această tensiune nu se poate diminua sau elimina în lipsa intervenției unui specialist (psiholog, consilier școlar etc.). Pe de altă parte, este posibil ca elevul în cauză să ajungă să fie evitat sau tratat cu precauție de către ceilalți și, astfel, se poate produce un gol în jurul său, cu consecințe dintre cele mai nefaste la nivel de relaționare socială și la nivel afectiv (însingurare, stare de tensiune permanentă, teamă sau, dimpotrivă, continuă agresare a altora din jur, rezultate școlare slabe etc.).

În lipsa unei medieri, a unei comunicări empaticе și efective cu elevul și a argumentării aplicării sancțiunii, elevul violent resimte ca violență asupra persoanei sale sancțiunea aplicată de școală. În consecință, el reacționează prin violență. Aceasta poate merge de la forme mai „slabe” precum întârzierea la ore, neatendenție la ore, absentism nemotivat, atitudine zeflemistă, la forme mai grave, precum agresarea altor elevi, adresare de injurii, vandalism sau chiar acte de violență asupra cadrelor didactice.

Este evident că, pe măsură ce sancțiunea aplicată crește ca duritate, cresc și efectele negative asupra elevului în cauză. Nu numai că școala respectivă și actorii din cadrul ei îl pedepsesc pe elev și îl îndepărtează de școală, dar, la rândul său, acesta rupe relațiile cu școala și nu mai lasă loc unei reconcilierii. Iar această îndepărtare are, evident, o consecință majoră: elevul nu va încerca să nu mai repete un astfel de act deviant, ci, mai mult, va continua să realizeze acte violente, de intensitate sporită.

Înainte de a aplica o sancțiune prevăzută în regulamentul școlar, implicați dirigintele și/sau consilierul școlar, în vederea realizării următorilor pași necesari:

- discutați cu elevul în cauză pentru a afla de ce a realizat actul respectiv;
- încercați să vorbiți cu prietenii elevului, pentru a obține informații suplimentare despre acesta și despre contextul producerii actului deviant;
- contactați familia elevului și încercați să vedeți dacă nu cumva situația acesteia sau o anumită problemă care a surveni recent a putut duce la actul violent al elevului.

6.2. Sugestii de adaptare și asumare a regulamentului școlar

Pe lângă rolul său de bază de a stabili regulile care trebuie respectate și sancțiunile aplicabile în cazul nerespectării lor în interiorul unității școlare, regulamentul de ordine interioară poate servi ca instrument de gestionare a fenomenului mai larg al violenței școlare.

Astfel, acest regulament intern trebuie și poate deveni un mijloc de prevenție atât a violenței din interiorul spațiului școlar (violența elevilor față de elevi; violența elevilor față de profesori; vandalism și comportament școlar inadecvat – întârzierea repetată la ore, absenteism, întreruperea orelor, fumatul, părăsirea clasei în timpul orei etc.), cât și a celei din exteriorul școlii/din zona în care aceasta este localizată.

Pentru a putea fi realizate aceste deziderate, trebuie să vă asigurați că regulamentul de ordine interioară respectă două reguli de bază:

- este adaptat contextului (istoricul – tipul, frecvența și intensitatea evenimentelor de tip violent înregistrate în unitatea școlară și specificul mediului în care școala este amplasată – rezidență centrală/periferică; proximitate liniștită/violentă etc.);
- este elaborat în urma unui proces de consultare cu toți actorii (cadre didactice, elevi, părinți, consilieri școlari, reprezentanți ai comunității locale).

Este recomandabil ca înainte de elaborarea regulamentului intern să realizați un proces de consultare cu elevii în cadrul căruia să prezentați principalele direcții de acțiune în vederea prevenirii și combaterii violenței școlare pe care școala dvs. și le-a propus prin planul de intervenție. În acest mod, puteți stabili, de o manieră transparentă și justificată, regulile care trebuie respectate în școală și sancțiunile aplicabile în cazul nerespectării acestora. Trebuie să vă asigurați că regulamentul este aplicat în același mod și în aceeași măsură tuturor celor implicați în activități care intră sub incidența sancțiunilor prevăzute, fie ei elevi sau cadre didactice.

Iată câteva sugestii pentru a facilita informarea privind conținutul regulamentului și asumarea acestuia:

- Faceți cunoscut regulamentul atât elevilor, cât și cadrelor didactice și părinților.
- Asigurați-vă că informațiile privind conținutul regulamentului sunt înțelese și asumate de către toți actorii implicați: elevi, profesori, părinți.
- Utilizați modalități diverse de informare și dezbateră cu privire la conținutul regulamentului școlar:
 - discuții în cadrul orelor de dirigenție;
 - propunerea unei dezbateri în revista școlii, site-ul școlii, anunțarea prin stația radio a școlii;
 - afișarea la avizier, pe holuri și în clase (afișarea în fiecare sală de clasă a unui extras);
 - discuție, cu accent pe problematizare și reflecție, în orele de educație civică.

În scopul unei aplicări/implementări viabile a regulamentului intern, puteți ține cont de următoarele sugestii:

Principii

- **Accesibilitate:** regulamentul intern trebuie să prezinte, în mod explicit, actele și conduitele care sunt interzise în spațiul școlar, sancțiunile aplicabile și persoanele însărcinate cu aplicarea lor.
- **Respectarea demnității elevului:** regulamentul trebuie să respecte demnitatea elevilor și, totodată, să dezvolte acestora responsabilitatea, respectul de sine și față de ceilalți și auto-controlul.
- **Consecvență:** aplicarea prevederilor regulamentului trebuie să fie strictă, promptă și corectă, în toate

cazurile, și măsurile luate trebuie comunicate către cei în cauză.

- **Asumare:** după ce v-ați asigurat că regulamentul este cunoscut, înțeles și împărtășit, solicitați semnarea unui angajament de către elevi, cadre didactice și părinți/tutori legali privind respectarea regulamentului.

Aspecte de reținut în aplicarea regulamentului!

- acționați astfel încât elevii să înțeleagă că nu se urmărește pedepsirea lor, ca persoane, ci se dorește sancționarea comportamentelor deviate sau inadecvate, adică respectarea prevederilor regulamentului;
- asigurați-vă că toți elevii înțeleg regulile stabilite, justificarea acestora, condițiile precise în care ele se aplică și consecințele nerespectării lor;
- ajutați elevii sancționați să reflecteze asupra situației în care s-a produs actul de violență, pentru ca pe viitor să evite manifestarea unor comportamente care contravin regulilor stabilite prin regulament;
- încercați să încurajați și să apreciați elevii pentru comportamentul lor adecvat, pentru respectarea regulilor stabilite prin regulament; astfel, sancțiunea pozitivă crește încrederea în propria persoană și poate motiva și alți elevi să respecte regulile stabilite de comun acord.

În continuare, vă propunem o serie de recomandări pentru o mai bună aplicare și respectare de către elevi a regulamentului de ordine interioară:

Sugestii de adaptare a regulamentului școlar la specificul școlii

- folosind rezultatele diagnozei (vezi modelul propus în cap. 1), concepeți regulamentul astfel încât formele de manifestare a violenței școlare identificate la nivelul unității dvs. să fie avute în vedere în procesul de elaborare a regulamentului de ordine interioară;
- stabiliți împreună cu elevii și părinții regulile care nu sunt negociabile și cele care sunt și analizați/justificați de ce fiecare dintre regulile respective intră în una dintre cele două categorii.

Sugestii de dezbateri și asumare a regulamentului de ordine interioară

- realizați o campanie de informare privind regulamentul, folosind mijloace diverse: fluturași, extrase din regulament expuse în clase și pe holuri, discuții cu diriginții și/sau consilierul școlar, dezbateri în revista școlii sau pe forum/site;
- stimulați elevii să se implice în activități prin care să monitorizeze și să analizeze respectarea unei anumite reguli din cadrul regulamentului pe o perioadă determinată de timp;
- stimulați elevii să își asume responsabilități în ceea ce privește monitorizarea respectării regulamentului școlar; în acest mod, ei se simt parteneri în procesul de aplicare a regulamentului și își dezvoltă deprinderi de management al propriilor activități;
- implicați/stimulați elevii să participe la activități de identificare și monitorizare a diferitelor forme de violență care se petrec la nivelul unității școlare (de exemplu, un concurs, în cadrul căruia elevii să trebuiască să identifice, pe lângă formele cele mai evidente ale violenței școlare și pe cele mai subtile).

Referințe bibliografice

- ALBU, E. *Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie.* București, Editura Aramis Print SRL, 2002.
- ALDER, N. *Interpretations of the meaning of care: Creating caring relationships în urban middle school classrooms.* În *Urban Education*, 37, pp 241-266, 2002.
- BALICA, M. *De ce sunt copiii noștri violenți? Cauze și soluții posibile,* UNICEF, în curs de apariție.
- BALICA, M. *Evaluarea învățării elevilor - sursă a violenței sau mecanism de reglare a comportamentelor violente în școală?*, UNICEF, în curs de apariție
- BERBSTEIN, B *Langage et classes sociales,* Edition de Minuit, Paris, 1975.
- BLAYA, C.;
DÉBARBIEUX, E. „La construction sociale de la violence en milieu scolaire”, în Baudry, P.; Blaya, C. *„Souffrances et violences à l’adolescence. Qu’en penser, que faire?”*; Paris, E.S.F(2000).
- BOURDIEU, P. *La reproduction. Elements pour une theorie du systeme d’enseignement,* Edition de Minuit, Paris, 1970.
- PASSERON, J.C
BOURDIEU, P.,
PASSERON, J.C.,
BOWLBY, M *La réproduction. Eléments pour une théorie du système d’enseignement,* Paris, Edition de Minuit, 1970.
- în Neamțu, C. *Devianță școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor,* Editura Polirom, Iași, 2003.
- BUNESCU, G.ET
ALL *Educația părinților. Strategii și programe.* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
- CHARLOT, B., *Penser l’échec comme événement, penser l’immigration comme histoire.* În: *Migrants – Formation*, nr. 81, 1990.
- CHELCEA, S.
IVAN, L.
CHELCEA, A.
COHEN, L.E. *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura.* București, Editura Comunicare.ro (2005).
- Throwing down the gauntlet: A challenge to the relevance of sociology for the etiology of criminal behaviour,* Contemporary Sociology, No. 16:202-205, 199, 1987.
- CRAIG,
W..PEPLER, D.J. *Observations of bullying and victimization on the schoolyard”;* în *Canadian Journal of School Psychology*, nr.2, pp. 41-60 (1997).
- CUSSON, M *Delinquants pourquoi?*, Editions Hurtubise, Quebec, 1989, p. 276.
- DEVITTO, J.A. *Human Communication. The basic Course.* Harper&Row Publishers, New York, Cambridge...Singapore, Sydney (1988).
- ESTERLÉ-
HÉDIBEL,
MARYSE
FERREOL, G. *Violența în școală: noi date, noi întrebări.* În Gilles Ferréol și Adrian Neculau (coord.) „Violența. Aspecte psihosociale”. Iași, Editura Polirom, pp. 95-105 (2003).
- Violența în mediul școlar. Exemplul unui colegiu din nordul Franței.* În Ferreol, G., Neculau, A. (coord.). *Violența. Aspecte psihosociale,* Editura Polirom, Iași, 2003.
- FISHER, B.
AUBREY *Interpersonal Communication. Pragmatics of Human Relationships.* Random House, New York (1987).

- GENTILE, D.A. ET ALL., *The effects of violent video game habits on adolescent aggressive attitude and behaviors.* În: *Journal of Adolescence*, vol. 27, p. 5-22, 2004.
- GHERGUȚ, A. *Managementul. Serviciilor de asistență psiho-pedagogică și socială. Ghid practic.* Polirom, București, 2003.
- GOODE, E. *Deviant behaviour.* Prentice Hall, New York, , 4th edition, 1994.
- GREGORIE, TRUDY. *The national Center for Victims of Crime.* <http://www.ncvc.org/ncvc/main.aspx?dbName=DocumentViewer&Documents=32820>
- HELBRUN, R.; GERARD, C.; MARTIN, P IOSIFESCU, Ș. *Peut-on aider les victimes?*, Eres, Toulousey, 1983.
- JIGĂU, M. (COORD.). *Elemente de management strategic și proiectare.* Colecția Educația 2000 +, Editura Humanitas, București, 2000.
- JIGĂU, M., LIICEANU, A. (COORD), *Participarea la educație a copiilor romi. Probleme, soluții, actori*, Editura MarLink, București, 2002.
- KAINAROI, CYNTHIA, D. *Violența în școală*, Ed. Alpha MDN, Buzău, 2006.
- Middle School Teachers' Beliefs About How They Communicate Caring And Student Perceptions Of Their Teachers' Caring Behaviors.* Teză de doctorat, Duquesne University. http://etd1.library.duq.edu/theses/available/etd-06242005-154154/unrestricted/kainaroi_dissertation.pdf (2005).
- KRUG, E.G. ET ALL. (EDS.), *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002.
- LAROCHE, M. *Identitatea copilului. Cine sunt și cum devin copiii noștri*, UNICEF, în curs de apariție.
- LIICEANU, A., POPESCU, A., LIICEANU, A. *Decizia e a mea. Manualul profesorului. Clasa a VII-a*, Fundația pentru Pluralism, București, 2001.
- LOEBER, R., STOUTHAMER-LOEBER M. *Comunicarea.* În Liiceanu, A. și Popescu, A , „Decizia e a mea”, Manualul profesorului, clasa aVII-a., 2002.
- LOEBER, R., STOUTHAMER-LOEBER M. *Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency.* În Tonry, M., Morris, N. (coord). *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 7, University of Chicago Press, 1986, citat de Neamțu, Cristina. Op. citată.
- MILEA, ȘT. *Dezvoltarea psihomotorie a copilului și a adolescentului.* În: Meilă, P., Milea, Șt., *Tratat de pediatrie*, vol. 6, Editura Medicală, București, 1988
- MILLS, M., *Challenging violence în schools: An issue of masculinities*, Buckingham, Open University Press, 2001, p. 22-23.
- MITROFAN, I, CIUPERCĂ, C., *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, Editura Mihaela Press, București, 1998.
- MITROFAN, I, CIUPERCĂ, C., *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București, Ed. Mihaela Press, 1998.
- MITROFAN, N.; BUTOI, T.; ZDRENGHEA, V. *Psihologie judiciară*; Editura Șansa S.R.L., București(1992);

- MOELLER, F.G. ET ALL., NEAMȚU, C. *Psychiatric aspects of impulsivity*. În *The American Journal of Psychiatry*, 158: 1783-1793, 2001
- NOLLET, JEAN-MARC, *Devianță școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- OLWEUS, D. (1997). *Schools as microcosms of society*. În: *Violence în schools – a challenge for the local community*, Counsel of Europe Publishing, 2003, p. 15.
- PĂUN, EMIL, PERRY, C. "Bully/Victim Problems în School: Knowledge Base and an Effective Intervention Program", *The Irish Journal of Psychology*, 18, 170-190.
- Popenici, S (coord.) *Școala. Abordare socio.pedagogică*, Iași, Ed, Polirom, 1999.
- RĂDULESCU, E., TÎRCĂ, A SĂLĂVĂSTRU, D. *How do we teach what is right? Journal for a Just and Caring Education*, 2, 400-410(1996).
- SĂUCAN, D SILLAMY, N., *Motivația învățării și reușita socială*, Institutul de Științe ale Educației, București, 2004
- STĂNCIULESCU, E ULRICH, C. *Școală și comunitate. Ghid pentru profesori*. Colecția Educația 2000 +, Editura Humanitas, București, 2002.
- VETTENBURG, N., HUYBREGTS, I., *Violența în mediul școlar; în Ferreol, G.; Neculau, A., Violența. Aspecte psihosociale*, Editura Polirom, Iași (2003);
- WELLS, L. E. ȘI RANKIN, G. *Comunicarea didactică*. București, Editura ATOS (2002).
- WEST, D.J., FARRINGTON, D.P., *Dicționar de psihologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- WOOD, W., WONG, F.Y., CHACHERE, G., *Sociologia educației familiale*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- „Stop violența în școli”. www.stopviolentainscoli.ro/pagini/parerea_ta/index.
- Abuzul și neglijarea copilului*, Salvați Copiii, București, 2000, p. 10;
- Ghid multimedia pentru profesori*, Partea I, Programul Național pentru Sănătate în Școala Românească, PNUD, MEC, 2002.
- The characteristics and profiles of bulling*. http://www.victec.org/tea_schools.
- Sondaj cu reprezentativitate națională privind percepția socială a copiilor în dificultate, efectuat de IMAS în anul 2000.

PARTEA A II-A

MODULE DE FORMARE

	Tema modulului de formare	Autori
Modul 1	<i>Violența umană. Dimensiuni psihologice și sociale</i>	Aurora Liiceanu Doina Săucan
Modul 2	<i>Abordări ale violenței. Percepții, concepte-cheie, tipologii</i>	Aurora Liiceanu Doina Săucan
Modul 3	<i>Violență și victimizare. Elevii - categorie de risc</i>	Aurora Liiceanu Doina Săucan
Modul 4	<i>Forme și cauze ale violenței în școală. Perspectiva individuală, familială, școlară, mass-media</i>	Aurora Liiceanu Doina Săucan
Modul 5	<i>Violența subiectivă și violența obiectivă în spațiul școlar</i>	Ciprian Fartușnic
Modul 6	<i>Deficiențele de comunicare ca sursă a violenței școlare</i>	Aurora Liiceanu Doina Săucan
Modul 7	<i>Evaluarea învățării elevilor - sursă a violenței sau mecanism de reglare a comportamentelor violente în școală?</i>	Magda Balica
Modul 8	<i>Strategii anti-vioență la nivelul clasei</i>	Ciprian Fartușnic
Modul 9	<i>Strategii de intervenție privind violența la nivelul școlii</i>	Ciprian Fartușnic

MODUL 1: VIOLENȚA UMANĂ. DIMENSIUNI PSIHOLOGICE ȘI SOCIALE

Introducere

- 1. Privire generală asupra violenței umane**
- 2. Forme de manifestare ale violenței**
- 3. Definiția violenței**
- 4. Dimensiuni psihologice și sociale ale violenței**

Introducere

Studiul privind violența în școală a demonstrat avantajul abordării violenței școlare într-o perspectivă largă: instituțională, interpersonală, intrapersonală, colectivă.

Obiectivul general al modulului îl constituie familiarizarea cadrelor didactice cu această viziune generală asupra violenței și conștientizarea complexității acestui fenomen. În mod deosebit, acest modul prezintă violența ca expresie a naturii umane și analizează dimensiunile ei psihologice și sociale.

Prin acest modul cadrele didactice vor avea posibilitatea să-și sistematizeze informațiile deja deținute și să se familiarizeze cu noi perspective asupra violenței în general și violenței școlare în special.

1. Privire generală asupra violenței umane

Violența umană – o problemă actuală care îngrijorează societatea în ansamblul ei Lideri de opinie, specialiști din diferite domenii, politicieni și mass-media aduc cu frecvență constantă în atenția publicului larg **problema violenței**. Diferitele forme de violență se află pe agenda politică a instituțiilor naționale și internaționale. Consiliul Europei a lansat în 2002 un proiect privind violența cotidiană, compus din module referitoare la diferitele tipuri de violență care au loc în prezent în societățile contemporane. Există violență în viața publică, în cea privată, în instituții, printre care școala, ca spațiu public instituționalizat, ocupă un loc privilegiat.

Nevoia de conștientizare, prin campanii sociale, dar și de programe educaționale care să urmărească atât dezvoltarea unei culturi a non-violenței, cât și ameliorarea manifestării violenței în relațiile umane este prezentă pe agenda de lucru a instituțiilor de stat, ONG-urilor și a mass mediei.

Violența este o realitate proprie naturii umane – dar și a celei animale -, care are continuitate în istoria umanității. Natura umană include în structura ei violența. De aceea, expresia „eradicarea violenței” este inadecvată. Ceea ce se încearcă să se schimbe este **atitudinea față de violență**, devalorizarea ei treptată prin conștientizarea consecințelor ei negative, nedezirabile și, implicit, creșterea controlului pulsionilor violente – individuale sau colective – și structurarea unui răspuns: nu, violenței!

În prezent, tendințele genocidale, cuplate cu progresul tehnologic, împreună cu distrugerea resurselor ecologice reprezintă cele mai mari riscuri pentru specia umană. Viitorul speciei pare astfel incert. Pentru a înțelege genocidul – ca formă dramatică de violență colectivă -, „nu trebuie să gândim îngust, ci să apelăm la biologie, etică și psihologie” (Jared Diamond, 1992).

„Animalul uman” are tendințe agresive. Acest lucru trebuie să-l recunoaștem. Istoria a arătat permanența violenței, excesele de violență, ca și momentele de calm și relativă liniște. Războaiele au alternat cu perioadele de pace.

Cartografia aproximativă a genocidelor există din 1492, înregistrând, până în 1990, 37 genociduri. Instinctualitatea agresivă a omului nu poate fi cu ușurință reprimată, stăpânită, pur și simplu, pentru că omul este primul „animal” care a inventat arme.

Biologic, se știe, omul este un animal cu tendințe agresive. Într-o perspectivă socială, abordarea violenței este mai complexă, pentru că omul este și un animal social: relațiile de dominație, cele de putere, nevoia de a supune, de a exploata, orgoliul, incapacitatea de a gândi toleranța, ca soluție pentru ambele părți adverse, incapacitatea de a rezolva pacifist conflictele și de a evita pierderile.

Exerciții și activități de grup

Ne putem aminti/imagina scene de violență văzute în filme cu caracter istoric? De unde aflăm în copilărie despre violență?

- Poveștile conțin personaje pozitive și personaje negative?
- Pentru ce s-au luptat oamenii în războaie?
- Cum privim astăzi duelul?
- Diferă violența din trecut față de cea de astăzi?

Sarcină de grup

- Menționați un film în care subiectul să redea o scenă de luptă.
- Menționați un basm în care eroii se confruntă și în care este exprimată violența.
- Ce credeți despre pedeapsa cu moartea și de ce credeți că a fost desființată?

Se crează grupuri de lucru (minimum 4-5 persoane); fiecare grup își desemnează un purtător de cuvânt care prezintă rezultatele discuțiilor lor.

După expunerea ideilor produse de grupuri, se vor dezbate următoarele aspecte:

- Care este, în prezent, atitudinea față de violență?
- De ce se spune că violența naște violență?
- Când un ortoped amputează piciorul unui om rănit este el considerat violent? Poate fi el numit un criminal?

Cadrelle didactice vor conștientiza faptul că:

- Violența nu poate fi eradicată, dar poate fi controlată.
- Violența produce resentimente, emoții negative, traume și antrenează acțiuni de răzbunare.
- Violența poate fi legală/legitimă sau nelegală/nelegitimă.

2. Forme de manifestare a violenței. Aplicații pornind de la două studii de caz

Alin este un copil liniștit, de 11 ani, dar tatăl său este alcoolic și el simte că atmosfera din casă este tensionată. Tatăl său este mereu la cârciumă și nu se ocupă de loc de familie. Mama lui se simte foarte nenorocită și nu știe cum să se mai descurce cu banii. Aflând că tatăl i-a luat alocația și s-a dus să bea banii, Alin, într-o clipă de deznădejde, singur, nevăzând nicio urmă de speranță, își ia viața, spânzurându-se.

Violeta vine de la serviciu târziu, seara. Ea locuiește într-un bloc; într-o seară, venind grăbită acasă, nu a observat că este urmărită de un tânăr. În momentul în care își căuta cheia în geantă, acesta s-a repezit la ea, a îmbrâncit-o și a lovit-o, smulgându-i geanta, în care ea avea banii și un telefon mobil.

Analiza situațiilor prezentate în cazurile de mai sus:

- Ce ar fi trebuit să facă Alin?
- Există copii în situații de risc de a-și produce lor înșile rău și cum ar putea fi evitate aceste drame?
- Cine este răspunzător de sinuciderea lui Alin?
- Este tâlhăria o formă de violență? Dacă Violeta era doar amenințată și nu lovită, mai putem vorbi despre violență?
- Comparați cele două cazuri. Există asemănări și deosebiri între cele două situații? Care caz vi se pare mai grav prin urmările lui?

3. Definiția violenței

”Amenințarea sau utilizarea intenționată a forței fizice sau a puterii asupra sinelui, altuia sau asupra unui grup ori comunități, care antrenează sau riscă puternic de a antrena un traumatism, un deces, o alterare psihologică, o dezvoltare precară sau privațiuni” (Raport mondial asupra violenței și sănătății, OMS – Organizația Mondială a Sănătății -, Geneva, 2002).

Discuții în grup

Se scrie pe tablă definiția. Un participant este invitat să sublinieze următoarele cuvinte și expresii: amenințare, forță fizică, putere, sine, altuia, grup, comunități, traumatism, deces, alterare psihologică, dezvoltare precară, privațiuni.

Se cere participanților să exemplifice fiecare cuvânt, plasându-l într-un context/situație concretă. De exemplu: **amenințare** – o mamă își amenință copilul că-l va bate dacă va mai lua note proaste; **forță fizică** – un copil vine seara de la școală și un băiat mai mare, îl bate și-i fură mobilul.

Dezbateri

- Violența are multe forme de manifestare; zilnic ne confruntăm cu situații de violență;
- Violența poate fi fizică, dar poate fi și verbală/psihologică;
- Poate exista violență fizică fără componentă emoțională/psihologică? Dar invers?
- Comentați expresia „s-a îmbolnăvit de frică”.

Comparați două situații

1. Doi boxeri de categoria cocoș, se înfruntă într-un meci. Unul dintre ei câștigă.
2. Un elev de clasa a VII-a îl prinde în curte pe un elev de clasa a II-a și îl bate, aparent fără motiv.

Dezbateri

- Există sporturi violente? De ce le acceptăm?
- Putem vorbi despre victorie în cazul boxerilor? De ce?
- Care este motivul, dacă este vreunul, în cazul violenței între elevi de vârste diferite?

4. Dimensiuni psihologice și sociale ale violenței

Discuții în grup

- Cine este violent?
- În ce situații cineva se poate manifesta violent?
- Cum arată un om violent/ce expresie/postură are?
- Cine este/riscă să fie victimă?
- De ce poate fi cineva victimizat?
- Cum arată o victimă/cum se manifestă ea?
- Cum te simți când ești victimă?

Studiu de caz

Un bărbat și soția sa beau împreună alcool. La un moment dat, după ce au băut destul de mult, încep să se certe și dialogul lor se transformă într-o altercație. Ei continuă să bea și starea lor de ebrietate avansează, în defavoarea auto-controlului. Își reproșează diferite lucruri din trecut, se învinovătesc reciproc, bărbatul se enervează și o lovește. Ea se ferește cât poate, îl lovește la rândul ei și, la un moment dat, îi dă cu scaunul în cap și-l omoară.

Exercițiu de grup

Participanții se împart în două grupuri. Primul grup are ca sarcină stabilirea următoarelor aspecte legate de personajul bărbat.

- De ce a devenit el violent?
- Este el agresor? De ce?
- Este el victimă? De ce?
- Are el circumstanțe atenuante/agravante?

Al doilea grup are ca sarcină stabilirea următoarelor aspecte legate de personajul femeie:

- Cine a inițiat/provocat violența?
- Este femeia victimă a violenței domestice? De ce?
- Ce ar fi trebuit să facă ea ca să evite situația?
- Este ea criminală?
- Are ea circumstanțe atenuante/agravante?

Discuție în grup

- Analizați distincția între agresor și victimă
- Se pot schimba rolurile de agresor/victimă?

În ce măsură credeți că se pot evita manifestările de violență?

- Educarea auto-controlului
- Conștientizarea trăsăturilor personalității proprii: impulsivitate, reactivitate violentă în stare de ebrietate
- Abilitatea de comunicare
- Rezolvarea de conflicte
- Controlul frustrărilor, insatisfacției în viață
- Imaginea de sine
- Aspirații și renunțări
- Cultura dialogului

Ce factori psihologici și sociali sunt implicați în manifestarea violenței?

- Sentimentul de nedreptate
- Lipsa de empatie/empatie scăzută
- Orgoliul și devalorizarea persoanei
- Imaturitatea emoțională
- Impulsivitatea
- Lipsa auto-controlului
- Distanța socială: inferior/superior, șef/subaltern
- Relația de putere
- Relații de inegalitate între sexe; dominația în cuplu

Concluzii

Principalele lucruri care sunt conștientizate în acest modul de program:

- Violența umană este inerentă naturii umane
- Există o cultură a violenței, prejudecăți, toleranță față de comportamente violente
- Non-violența poate fi educată
- În relațiile de putere, se exprimă dominația/supunerea, iar în relațiile democratice au loc comunicarea, negocierea, toleranța, respectul reciproc.

MODUL 2: ABORDĂRI ALE VIOLENȚEI, PERCEPȚII, CONCEPTE-CHEIE, TIPOLOGII

Introducere

- 1. Abordările violenței sunt complementare**
- 2. Clasificarea violenței: tipurile de violență**
- 3. Mituri și prejudecăți privind violența**

Introducere

În acest modul cadrele didactice sunt familiarizate cu o perspectivă pluridisciplinară asupra violenței și cu diferitele abordări prin care s-a încercat operarea unor distincții între diferitele tipuri de violență umană.

Obiectivul general urmărit în acest modul este conștientizarea unor criterii ca instrumente pentru cadrele didactice în înțelegerea complexității și dificultății de a studia acest fenomen.

- Criteriul biologic: abordare biologică
- Criteriul sociologic: abordare socială
- Criteriul psihologic: abordare psihologică
- Criteriul economic: abordare economică (costuri)
- Criteriul medical: abordare medicală/psihiatrică
- Criteriul cultural: abordare culturală (diferențe între culturi)
- Criteriul gen: diferențe de sex în violență
- Criteriul juridic: Abordarea juridică (distincția civil/penal)
- Criteriul politic: abordare politică

Există diferite criterii pentru că ele urmează diferențierea între discipline în abordarea fenomenului violenței umane.

Din studii se remarcă eforturile cercetătorilor de a studia și clasifica tipurile de violență, dar și necesitatea de a coopera disciplinar.

Cea mai răspândită și mai facilă din punct de vedere operațional este tipologia propusă – dar și adoptată în perspectiva înțelegerii violenței ca fenomen social – de către OMS.

Clasificarea violenței. După OMS, violența se împarte în trei tipuri:

1. **Violența față de sine:** sinuciderea, abuzul și comportamentul autodistructiv; ea poate lua anumite forme: fizică, psihologică sau privațiuni și neglijență față de sine
2. **Violența interpersonală: violență familială/în cuplu; violență comunitară** (între persoane care nu sunt rude și care pot chiar să nu se cunoască).

Ambele subtipuri pot lua anumite forme: fizică, sexuală, psihologică sau privațiuni și neglijență.

3. **Violență colectivă:**
 - violență socială;
 - violență politică;
 - violență economică.

Toate aceste subtipuri iau aceleași forme ca și violența interpersonală.

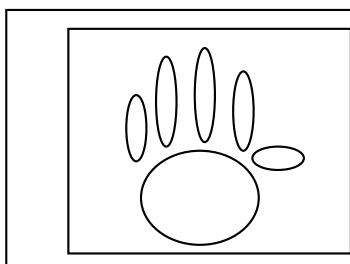
Violența poate fi considerată ca un continuum, de la forme minore – împingere, bruscare, gesturi fizice, expresii verbale denigratoare, jigniri etc. – la forme majore sau chiar extreme, mergând până la forme letale.

În contextul școlar, tipul cel mai răspândit de violență este cea interpersonală și cea intrapersonală. Violența interpersonală poate lua următoarele forme:

4. Violență fizică
5. Violență psihologică
6. Violență verbală
7. Violență sexuală
8. Privațiuni și neglijență

1. Abordările violenței sunt complementare

Sarcină de grup

Se desenează pe tablă o mână și se scrie pe fiecare deget una dintre abordările enumerate mai sus.

După expunerea tipurilor de abordare se dezbat următoarele aspecte:

- Care este esența fiecărui tip de abordare/ abordări - perspective diferite?
- Identificarea celor două concepte cheie: agresor/victimă
- Exemplificați un tip de abordare folosind experiența dumneavoastră
- Dificultatea de a aborda pluridisciplinar violența umană

Abordările violenței umane se exprimă astfel:

Biologic:	aspecte convergente/divergente între violența animală și cea umană
Sociologic:	categoriile sociale, violența mass media și expunerea la violență
Psihologic:	violența este o trăsătură de personalitate, oamenii diferă în ceea ce privește potențialul lor de violență
Economic:	violența are costuri mari (îngrijiri medicale/psihologice)
Medical:	există indivizi violenți, cu tulburări de personalitate, dar și psihopați

Cultural:	există forme diferite de violență, specifice unei culturi sau alteia (de ex. mutilări genitale în unele culturi africane, crimele datorită nep plătirii dotelor la indieni, vendetta siciliană, căsătoriile minorelor în Iran)
De gen:	bărbații sunt mai violenți decât femeile (prezența testosteronului)
Juridic:	unele comportamente violente sunt de natură penală, justiția restaurativă
Politic:	drepturile omului/dreptul la integritate fizică și psihologică, drepturile victimelor și egalitatea de șanse între femei și bărbați

Studiu de caz

Viorica are 19 ani, nu are pregătire profesională, părinții ei au un nivel educațional scăzut, este șomeră și a avut o relație de concubinaj din care a rezultat un copil. Concubinul a părăsit-o, fără a-i acorda vreun sprijin în creșterea copilului. Familia este numeroasă și se zbate în sărăcie, toți membrii ei trăind din ajutoare sociale. O rudă vine să-i propună să plece în Germania să lucreze ca baby-sitter, promițându-i că o va ajuta la obținerea documentelor de călătorie. Totul poate plăti el, iar ea va achita datoriile din ce va câștiga. În Germania este sechestrată într-un club de noapte și obligată să se prostitueze, ea fiind de fapt vândută patronului. Refuză, dar este amenințată că familia ei va suporta consecințele împotrivirii ei, bătută, lipsită de acte de identitate. Negăsind nicio soluție salvatoare, ea încearcă să se sinucidă. Speriați, patronii o pun pe picioare și apoi o vând mai departe ca să scape de ea.

Discuție în grup

- Care este profilul psiho-social al personajului principal feminin?
- Din ce cauză a ajuns ea în situația respectivă?
- A fost ea vulnerabilă la victimizare?
- Ce fel de violență a suportat ea?
- Ce factori sunt implicați în situația de violență prezentată mai sus?

2. Clasificarea violenței: tipurile de violență

Studiu de caz

Bogdan, elev în clasa a XI-a, a fost un elev bun. Părinții lui sunt ingineri și locuiesc toți într-un apartament de bloc. Bogdan s-a împrietenit cu niște băieți care se adunau în spatele blocului lui, aveau bani și erau lăsați la voia întâmplării de către părinți. Treptat, notele lui au scăzut, situația la învățătură a devenit chiar dramatică, avea multe absențe, a început să fie distrat și a slăbit mult. Au început să dispară bani din casă, iar mama a realizat că el se droga. Cu chiu cu vai a intrat la facultate, dar nu s-a dus aproape deloc. Din casă au continuat să dispară lucruri, iar o fată vecină cu el i-a spus mamei lui ca l-a invitat la ea, el neavând cheia de la apartament, observând apoi că-i lipsea portofelul. Îl bănuia pe Bogdan, dar nu avea dovezi. Tatăl a aflat de la mamă despre situația fiului său, a început să bea, s-a pensionat medical și a devenit violent. Părinții își reproșau unul altuia situația fiului lor. Când în casă n-au mai rămas decât paturile și niște farfurii, el a decis să-l dea afară pe Bogdan, în urma unor discuții și bătăi, s-a certat apoi și cu soția sa, ajungând chiar la bătaie. Bogdan a dispărut, iar la câteva zile poliția a venit să-i anunțe pe părinți că fiul lor a furat și a traficant droguri, fapt pentru care a fost reținut.

Dezbatere

- Analiza cauzelor care au dus la situația personajului de mai sus
- Înțelegerea relațiilor – comunicării – în familie
- Cum putem cunoaște consecințele negative ale comportamentului adictiv și cum îl putem preveni?
- Relația între droguri și violență
- Rolul grupului și al presiunii lui în adoptarea unor comportamente nedezirabile, adesea autodestructive
- Indicați cum ați fi procedat în situația părinților?
- Câte tipuri de violență pot fi identificate în acest caz?

Studiu de caz

Cazul Larisa: Prin mass media, societatea românească a fost informată de tragedia fetei Larisa, în vârstă de 9 ani, din Iași, care, după ineficiente cercetări ale poliției, a fost găsită moartă și violată, agresorul fiind din proximitatea fetei, și anume, un vecin adolescent locuind în același imobil cu fetița. Fără îndoială că acest caz se înscrie într-un eveniment de violență sexuală.

Dezbateri

Se știe că traumele suferite în copilărie au consecințe de ordin psihologic bine conturate în cercetarea criminologică din perspectiva psihologiei dezvoltării. Ele se manifestă prin:

- imagine de sine negativă;
- depresie și/sau izolare socială;
- dificultăți în procesul de învățare;
- tulburări ale construcției identității sexuale; probleme dificile în sfera sexualității;
- dificultăți de relaționare;
- sentimentul victimei că este diferită de alți oameni;
- sentimentul că este puternic în sens malign (se dă o conotație pozitivă comportamentelor violente, pozitivarea negativului în condițiile atașamentului între agresor și victimă, mai ales în cazurile de violență sexuală);
- stări de confuzie privind propria persoană (disocierea eu-lui) sau ale valorilor existențiale;
- anxietate.

Exerciții

- Analizați situația de mai sus prin prisma consecințelor menționate și identificați dimensiunile psihologice ale agresorului și cele ale victimei, în fericita situație în care fetița ar fi supraviețuit violenței comise asupra ei.
- Formulați argumente prin care să susțineți necesitatea conștientizării de către adulți a vulnerabilității copiilor și factorii responsabili de situația Larisei.
- Formulați argumente pentru care oamenii trăiesc cu mitul încrederii în cei apropiați (cei care sunt cunoscuți, categorie în care intră și cadrele didactice).
- Cum putem să ajutăm copiii să nu devină victime, ce trebuie să le spunem?

Sarcină de grup

Cu ce riscuri se confruntă un copil? Menționați factorii de risc.

- Se formează mai multe grupuri de lucru. După discuții în grup, reprezentantul fiecărui grup va prezenta tuturor participanților ideile produse în urma activității grupului ca bază a elaborării unui repertoriu de riscuri, ținând cont și de importanța lor.

După construirea acestui repertoriu, se vor dezbate următoarele aspecte:

- Cine este responsabil de victimizarea copiilor, folosind diferite exemple de victimizare în funcție de contexte diferite: acasă, la școală, pe stradă, în locuri publice (parc, terenuri de sport etc.)?

Atitudini ale adulților – părinți, rude, cunoscuți/necunoscuți, vecini, cadre didactice -, care pot pune în pericol viața copiilor/elevilor:

- Indiferența
- Lipsa de informație
- Reproducerea modelului educațional din familia de origine
- Neglijența
- Deficiențe ale stilului educațional; familia disfuncțională
- Lipsa de comunicare
- Dezacord/divergențe privind stilul educațional/lipsa cooperării între părinți.

3. Mituri și prejudecăți privind violența

Având în vedere experiența dumneavoastră de viață și cea didactică, vă rugăm să apreciați cât de mult acordați importanță următoarelor mituri/prejudecăți și dacă ați reflectat asupra lor:

- Femeile nu-și bat bărbații.
- Copilul nu-și poate victimiza părinții.
- Fetele sunt violate pentru că sunt provocatoare.
- Copilul trebuie să facă ceea ce îi spun părinții.
- Părinții vor numai binele copiilor, ei nu greșesc niciodată.
- Părinții au slăbiciuni: ei pot iubi și arăta iubirea mai mult pentru unul dintre copii.
- Copilul este indiferent atunci când în fața lui se fac observații de tipul: „nu seamănă cu mine”, „seamănă cu...”.
- Copilul nu trebuie să aibă griji, cine știe ce-l așteaptă în viață.
- Grija copilului este doar să învețe.
- Copilul trebuie să știe de frică.
- Copilul face ce vede acasă.
- Copiii învață acasă violența.
- Chiar dacă ai făcut un copil, poți trăi exact ca înainte.
- Părintele nu are de ce să se scuze în fața copilului.

Dezbateri

- Convergența/divergența părerilor privind afirmațiile de mai sus
- Analiza erorii de generalizare și educarea prudenței
- Copilul nu este doar un elev, corect vorbind, el este o persoană
- Dificultatea comunicării și a stilului democratic în relațiile de familie
- De ce le este frică părinților/cadrelor didactice să fie apropiați de copii/elevi? Le este frică sau le este dificil?
- Este ușor să impui reguli, este mult mai dificil să le explici
- Părinții/profesorii prea înțelegători/prea autoritari sau chiar teroriști – terorismul infantil/terorismul parental
- Conflictul intergenerațional: „toate-s vechi și toate-s noi”.

Concluzii

Adulții – părinți, profesori – care în relațiile cu copiii folosesc pedepse fizice și își exprimă trăiri negative - nemulțumire, dispreț, dezacord, insatisfacție, dezamăgire, indiferență, nepăsare – față de comportamentul/permanențele lor, indiferent de contextul la care ei se referă (acasă, la școală, în lume) trebuie să se gândească la efectele atitudinilor lor asupra psihologiei copiilor.

Copiii au nevoie de înțelegere, securitate afectivă, sprijin, protecție, dar și de autoritate și fermitate. O prea mare înțelegere și libertate oferită de părinți poate fi considerată de către copil ca și o formă de neimplicare, de nepăsare. Comunicarea este necesară pentru a crea un climat de încredere și respect reciproc. Copilul are mai mult nevoie de timp și deisponibilitate psihologică decât de bani.

**MODUL 3: VIOLENȚĂ ȘI VICTIMIZARE.
ELEVII – CATEGORIE DE RISC**

Introducere

- 1. Identificarea agresorului și a victimei. Cine este victima?**
- 2. Trăsăturile/caracteristicile unui elev cu tendințe agresive și cele ale unui elev-victimă**
- 3. Conștientizarea comportamentului violent și a victimizării**

Introducere

Un modul de formare pe această temă este deosebit de oportun pentru că studiul „Violența în școală” a reliefat nu doar agresivitatea în relațiile din cadrul școlii – fie că ea are ca autori elevii, cadrele didactice sau părinții -, ci și victimizarea. Ca atare, în studiu s-au prezentat informații atât asupra celor care manifestă comportamente de violență de diferite tipuri – fizică, verbală, psihologică, simbolică -, dar și asupra celor care intră în categoria victimelor.

Acest modul oferă o perspectivă mai clară și cuprinzătoare asupra violenței și victimizării, având ca obiectiv general conștientizarea de către cadrele didactice a importanței nu numai a distincției între agresori și victime, cât și a versatilității acestor ipostaze, datorită escaladării violenței și complexității cauzelor care fac în anumite situații ca un elev sau adult să manifeste agresivitate sau să devină victimă.

Studiile arată faptul că victimele violenței, deci cei care sunt categorii de risc de victimizare, sunt mai frecvent copiii, femeile, persoanele vârstnice și cele cu diferite dizabilități. Ca atare, modulul de față va debuta prin furnizarea unor informații privind violența și victimizarea elevilor ca grup cu riscul cel mai mare de victimizare.

Proporția unităților de învățământ la nivelul cărora se înregistrează fenomene de violență depășește 75% (referitor la eșantionul de școli, considerat reprezentativ la nivel național). La nivel microsocial, acest procent se diferențiază în funcție de o serie de criterii: tipul de școală, mediul de rezidență _ urban sau rural -, zona în care este situată școala și mărimea școlii (numărul de elevi).

Conform declarațiilor directorilor de școli, ponderea elevilor cu manifestări grave de violență este estimată la aproximativ 2,5%. Mai mult de o jumătate dintre aceștia comit acte de violență „efectivă” – droguri, alcool, agresiuni fizice și sexuale grave, vandalism, degradare de bunuri publice -, restul fiind autori ai unor acte de violență neverbală sau verbală sau „efectivă” (loviri, agresare fizică) asupra cadrelor didactice.

Ponderea elevilor victimizați – victime ale furturilor, agresiunilor, hărțuirii, intimidării etc. – este de 3%.

Opiniile directorilor de școli converg cu cele ale profesorilor, părinților, elevilor și consilierilor școlari, ei menționând în mod similar formele cele mai răspândite de violență – certuri, conflicte, dispute, jigniri, țipete, porecle denigratoare, discriminări exprimate prin injurii -, dar și având percepții similare: violența verbală este mai puțin gravă decât cea

neverbală și cea fizică, băieții sunt mai violenți decât fetele. Există violență manifestată de părinți în perimetrul școlii – față de profesori, elevi, propriul copil -, dar și cea a profesorilor față de elevi (mai ales verbală, exprimată prin formule de adresare și epitete injurioase, ironii, atitudini de dispreț și respingere, comportamente reactive necontrolate etc.).

Violența în spațiul proxim școlii (trotuarul din fața intrării în școală, spațiul din apropierea gardului școlii, străzile adiacente etc.) au autori atât elevi ai școlii, dar mai ales tineri din cartier, adesea foști elevi ai școlii.

Putem, astfel, considera categoria victimelor tot atât de largă ca cea a autorilor de comportamente violente; această categorie se regădesc, însă, în mod semnificativ mai mult elevii, unele comportamente violente – furturi, îmbrânciri, hărțuiri, loviri etc. – comise în proximitatea școlii având drept victime numai elevi.

Exerciții și activități de grup

1. Identificarea agresorului și a victimei. Cine este victima?

Studiu de caz. Scenariu

Sunteți dirigintă. Asistați la o scenă în care o elevă din clasa Dvs. este acostată, în pauză, de către un elev din altă clasă, mai mare ca vârstă și obligată să meargă într-un colț retras al coridorului. Observați că elevul are o expresie amenințătoare.

Sarcină de grup. Dezbateri

- Imaginați-vă care ar fi motivul pentru care elevul are un asemenea comportament
- Identificați rolurile de agresor/victimă. Ce indicatori folosiți?
- Construiți un repertoriu al motivelor, folosind experiența pe care o aveți
- Cum ați interveni în acest caz pentru a preveni declanșarea unui comportament violent?
- Aduceți argumente care să susțină soluția propusă
- Exemplificați cu alte situații, folosind experiența didactică pe care o aveți

2. Trăsăturile/caracteristicile unui elev cu tendințe agresive și cele ale unui elev victimă.

- Nestăpânit
- Învățat să fie violent
- Agitat
- Timid
- Fragil fizic
- Cu dizabilități
- Preferință pentru filme/jocuri violente
- Indisciplinat
- Obsedat de sport și arte marțiale
- Performanțe școlare slabe
- Familie cu probleme
- Cu complexe de inferioritate/superioritate
- Stil de viață neordonat
- Prea protejat de către părinți
- Singur la părinți
- Răsfățat
- „Chiulangiu”
- Prematur dezvoltat sexual

Sarcină de grup

Folosind experiența dumneavoastră didactică, încercați să construiți un profil aproximativ al elevului cu manifestări de violență și al celui victimă. Găsiți atribute – epitețe – sau descrieți aspecte ale vieții și comportamentului școlar, utilizând informații/presupoziții privind familia, părinții, nivelul educațional al părinților, stilul de viață, statutul socio-economic, petrecerea timpului liber, preferințe, aspirații, situația școlară, aspect/particularități fizice, grupul de prieteni, valorile personale etc.

Se formează grupuri de lucru compuse din 4-5 persoane. În constituirea grupurilor se ține cont și de distribuția echilibrată în funcție de criteriul sex, astfel încât, pe cât posibil, fiecare grup să includă atât femei cât și bărbați).

Dezbateri pe baza ideilor produse în grup

- Care factor dintre cei menționați vi se pare mai important (familia, școala, personalitatea elevului, grupul de prieteni, stilul de viață, valori etc.) și de ce?
- Există deosebiri între fete și băieți în ceea ce privește violența și victimizarea?

- Exemplificați, folosind situații întâlnite în școală
- Este imitația importantă în explicarea comportamentului violent?

3. Conștientizarea comportamentului violent și a victimizării

Discuție în grup

- Sunt elevii violenți conștienți că există și alte modalități de a rezolva situațiile conflictuale?
- Sunt elevii-victime conștienți de victimizarea lor?

Exercițiu

Se creează grupuri de lucru – 4 sau 5 persoane – și li se dă o listă de proverbe sau zicători:

- Vorba dulce, mult aduce
- Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face
- Bătaia e ruptă din rai
- Unde dă mama, crește
- Așchia nu sare departe de trunchi
- Copil cuminte și babă frumoasă nu există

Sarcina de lucru include:

- Analizați proverbele și zicătorile de mai sus și interpretați-le din perspectiva ideii de violență și victimizare
- Formulați argumente pentru a asocia fiecrae proverb sau zicătoare cu un cuvânt: comunicare, empatie, frică, părinți, copilărie.

Studiu de caz

Mihai este elev în clasa a V-a. El este un elev liniștit, sfios și slăbuț fizic. Are părinți foarte bogați care-l aduc la școală cu mașina și sunt mereu cu ochii pe el. El vine zilnic la școală cu un pachetel cu bunătăți: ciocolată, fructe, coca cola, biscuiți. Colegul lui de bancă îl tachinează spunându-i „bebelușul” și-l umilește mereu. Când îi vede pachetelul îi spune: „Să-ți fac vama!” și-și ia singur ce-și dorește. Mihai nu se revoltă și nu are curaj nici să-l înfrunte și nici să se plângă nimănui. Într-o zi el a refuzat să ia pachetelul și, obligat fiind de părinți să-l ia, l-a aruncat pe jos. Mama i-a tras o palmă. Mihai a intrat în școală plângând, fapt ce l-a făcut pe colegul lui să-l strige „bebelușă”. Mihai nu mai vrea să meargă la școală. Părinții vin să vorbească cu diriginta.

Exercițiu

- Analizați cazul prezentat considerându-vă diriginta lui Mihai. Ceea ce nu știți este faptul că elevul este umilit și agresat psihologic, exploatat de colegul lui.
- Formulați o strategie de a afla ce se întâmplă cu elevul.
- Construiți o strategie de a discuta cu părinții pentru a rezolva refuzul elevului de a veni la școală.
- Cum constatați fenomenele de intimidare care nu se soldează cu violență fizică?
- Analizați tipurile de comportament în urma cărora unii elevi devin victime, apreciind gravitatea și consecințele victimizării, folosind categorii diferite de victimizare: furt în incinta școlii/în imediata vecinătate a școlii; agresiuni sexuale; agresiuni fizice în incinta școlii/în imediata vecinătate a școlii; hărțuire etc.
- Prezentați din experiența Dvs. o situație de victimizare și cum ați reușit să o rezolvați.
- În ce școli credeți că victimizarea este mai frecventă și cum s-ar putea explica ea?

Studiu de caz

Într-un liceu din București, cartierul Militari, un elev lipsește mereu, are note foarte slabe, iar atunci când vine la școală este indisciplinat, deranjează orele și vorbește la telefonul mobil. Dirigintele s-a plâns conducerii școlii și i-a spus elevului că îi va chema pe părinți la școală. Elevul își bate sistematic colegii și tuturor le este frică de el. Practic, el vine la școală ca să-și terorizeze colegii și profesorii. În ziua în care a fost anunțat de către diriginte că părinții lui vor fi chemați la școală, a bătut două colege și apoi a telefonat tatălui său. Acesta i-a spus să stea liniștit că rezolvă el situația. Tatăl său a trimis trei prieteni la școală care au intrat în biroul directorului, l-au bătut și l-au amenințat că-l vor prinde și pe stradă dacă nu se poartă frumos cu fiul prietenului lor. Ca urmare a „lecției” date, colegii acestui elev au fost din ce în ce mai mult bătuți și amenințați cu bătaia, spunându-li-se: „pot să fac ce vreau, doar ați văzut, toată lumea mă cunoaște în cartier și la școală, nimeni nu se ia de mine fără să-mi pățească, că dau un telefon lui tata și rezolvă el.

Exercițiu - joc de roluri

- Analizați situația prezentată, folosind conceptele cunoscute: forță fizică, putere, agresor, victimă, violență, victimizare
- Identificați actorii acestor evenimente și tipurile de violență/victimizare incluse în studiul de caz

Participanții sunt invitați să se ofere a juca unul dintre rolurile de mai jos.

- Cum ați fi rezolvat acest caz dacă ați fi fost: directorul școlii, părinți ai elevilor bătuți/amenințați, profesori în școala respectivă, elev în clasa/școala respectivă
- Ce ar fi trebuit să învățați din aceste experiențe pentru a preveni repetarea unor astfel de situații
- Credeți că victima-fată diferă de victima-băiat? Dacă da, cum interpretați această diferență?
- Puteți vorbi despre o victimizare multiplă? Ați întâlnit cazuri în care un elev/ o elevă suportă mai multe situații de victimizare din partea aceluiași elev/elevă sau din partea unor elevi/eleve diferite?

Concluzii

Proporția unităților de învățământ care au semnalat cazuri de copii și tineri victime ale agresiunilor este apropiată de cea corespunzătoare școlilor care au furnizat informații despre actele grave de violență ale propriilor elevi – 69%, respectiv 72%. În spațiul aceleiași școli, unii elevi sunt agresivi, alții sunt victime, iar alții pot fi incluși în ambele categorii. Există, în unele cazuri, riscul de a transforma școala și zona proximală a acesteia într-un mediu lipsit de securitate atât pentru elevi, cât și pentru cadrele didactice.

MODUL 4: FORME ȘI CAUZE ALE VIOLENȚEI ÎN ȘCOALĂ. PERSPECTIVĂ INDIVIDUALĂ, FAMILIALĂ, ȘCOLARĂ, MASS-MEDIA

Introducere

- 1. Forme ale violenței școlare**
- 2. Cauze ale violenței școlare**
- 3. Principalele trăsături de personalitate ale elevilor relevante în cazul violenței școlare**
- 4. Mediul socio-familial. Factori de risc în inducerea violențelor elevilor**
- 5. Școala - entitate generatoare de conflicte, climat negativ și violență**

Introducere

Un modul de formare dedicat acestei teme este necesar pentru că, din studiul-anchetă „Violența în școală” a reieșit faptul că această realitate este foarte complexă, violența având o etiologie multifactorială. Nu numai că ea îmbracă forme diferite de manifestare, dar, mai mult decât atât, cauzele care duc la aceste manifestări sunt foarte diverse, indiferent dacă ne referim la individ – elev, profesor, părinte -, la familia din care face parte elevul, la școală, ca entitate complexă, sau la influențele macrosociale dintre care mass media pare să fie cea mai importantă.

Astfel, pentru a înțelege mai bine violența școlară, este necesară luarea în considerație a diferitelor perspective asupra acestui fenomen, analiza diverselor tipuri de manifestare a violenței, a cauzelor și factorilor de risc. Acesta este obiectivul general al modulului de față.

În România, școala a suportat, după 1990, o serie de schimbări, ea fiind una dintre verigile/instituțiile cele mai importante ale societății. Factori precum accesul larg la informații, introducerea ideii de autonomie școlară în raport cu oferta educațională, dar și cu relația între decidenți și corpul profesoral, exprimată și prin lărgirea participării la decizii a autorităților locale, părinților, bisericii, societății civile etc. au făcut ca școala să devină un spațiu al unor schimbări majore, dar și al tensiunilor sociale inerente schimbării macrosociale. În acest context, în școală, au început să se facă simțite fenomene de violență, conflicte între actorii educaționali, divergențe de opinii care au antrenat și conturat mai ales tensiuni între școală și familie, în principal în privința responsabilității față de formarea tinerei generații.

În literatura de specialitate sunt frecvent analizate tendințele privind formele de manifestare în școala contemporană, la nivel internațional, unele dintre ele putând fi sesizate și la nivelul școlii românești. Se constată, astfel:

- Trecerea de la violența fizică, directă, vizibilă, legitimată și încurajată, uneori, la forme subtile, simbolice, invizibile, referitoare la anumite valori care se promovează, la tipurile de relații specifice mediului școlar și la anumite modele comportamentale dezirabile, în prezent.
- Proliferarea violențelor școlare determinate de diferențe de statut social, de gen, religioase, etnice.
- Afirmarea, deși încă „anemică”, a sexului feminin pe piața infracționalității, adoptarea unor comportamente, altădată specifice sexului masculin, de către fete, proliferarea delincvenței minorelor.
- Multiplicarea și diversificarea formelor de violență asupra profesorilor.
- Creșterea frecvenței fenomenelor de violență gravă în școli, care intră sub

incidența legii (crime, violuri, utilizarea armelor, consumul de droguri).

- Difuzia fenomenelor de violență în afara școlii/în imediata vecinătate a acesteia, determinând o transgresare a violenței de la școală la spațiul public.

Dacă există violență în școală, este legitim să ne întrebăm: care sunt formele în care ea apare?

1. Forme ale violenței școlare

În urma studiului/anchetă „Violența în școală”, s-au conturat, pentru școala românească, următoarele forme ale violenței școlare:

Violența între elevi:

- cea mai răspândită formă/conflicte între elevi;
- este un fenomen generalizat în școli;
- formele ușoare de violență sunt specifice vârstei școlare;
- elevii sunt violenți unii față de ceilalți pentru că societatea, în ansamblu, este agresivă; modelele de relaționare la care sunt expuși copiii sunt de natură violentă (acasă, pe stradă, la televizor, inclusiv în emisiunile pentru copii);
- violența verbală este cea mai răspândită formă: certuri, conflicte, injurii, amenințări, intimidare, hărțuire, batjocură, jigniri; apare ca o manifestare „obișnuită”, dar un comportament tolerat;
- violența fizică (bătaia) este declarată mai ales de către părinți și mai puțin de către cadrele didactice;
- se manifestă mai frecvent în următoarea ordine: în imediata vecinătate a școlii, după program, în pauze, în școală, în școală după program, în timpul orelor;
- se manifestă, în ordinea frecvenței: între elevii din aceeași clasă, între elevii din clase diferite și de același nivel școlar (clase paralele), între elevi de diferite niveluri școlare.

Violența elevilor față de profesori

- există, dar părerile actorilor sunt divergente;
- consilierii școlari recunosc existența ei într-o proporție mai mare decât corpul profesoral/conducere (ei fiind cei care consiliază elevi cu asemenea comportamente);
- se manifestă prin comportamente neadecvate în raport cu statutul lor (absenteism școlar, fuga de la ore, indisciplină, ignorarea mesajelor

cadrelor didactice, cel mai frecvent), agresiune verbală și nonverbală (ofense, refuzuri, atitudini ironice, gesturi inadecvate/obscene) și violență gravă (injurii, jigniri, loviri, agresiune fizică).

Violența profesorilor față de elevi:

- este un fenomen prezent în școală, dar dificil de recunoscut de către cadrele didactice;
- se manifestă sub diferite forme, în ordinea frecvenței, ca: ironie/ sarcasm/ dispreț explicit; evaluare neobiectivă (nedreptate), agresiuni nonverbale, ignorare/neacordarea atenției, excludere de la ore, injurii, jigniri, violență fizică (palme, tras de păr, tras de urechi).

Violența părinților în spațiul școlii:

- părinții au comportamente neadecvate față de profesori (țipete, discuții aprinse, ironii, amenințări cu reclamații, agresivitate fizică);
- părinții au comportamente violente față de propriul copil/colegi ai propriului copil.

Violența în afara spațiului școlii:

- se manifestă între elevi sau sunt provocate de alte persoane în jurul școlii (foști elevi ai școlii, locuitori din zonă, tineri din găști de cartier, elevi de la alte școli, necunoscuți);
- poate avea manifestări diferite (furt, agresare verbală, nonverbală, tâlhărie, agresare fizică, sexuală).

Exerciții și activități de grup

Identificați formele de violență școlară, folosind și exemplele/studiile de caz prezentate în modulele anterioare

Joc de roluri

Se prezintă o situație petrecută într-o școală. În această situație sunt implicate mai multe persoane cu roluri diferite: părintele (tata), elevul, sora elevului.

Un elev în clasa a IX-a povestește acasă despre un coleg pe care îl place foarte mult. Acest lucru deranjează mult pe părinți, care îi reproșează interesul purtat

colegului și-i recomandă să nu-l copieze, să „nu se ia după el”, pentru că va vedea că acest coleg va avea probleme. Elevul spune părinților că acest coleg a lipsit de la școală mult timp și că toți se uită la el cu admirație. Vorbește numai despre bani și distracții. Sora elevului, elevă și ea în clasa a VIII-a, își susține fratele, în admirația ce i-o poartă colegului și afirmă că acesta trebuie să fie cineva „grozav”. Tatăl este depășit de situație și de alianța celor doi copii, neînțelegând ce găsesc atât de atractiv la acest „derbedeu”.

Se descrie situația pornind de la un caz real.

Se propune grupului ca rolurile să fie interpretate de patru persoane – elev, coleg, tată, soră – în cadrul a două secvențe: în prima, elevul și colegul lui discută în pauză; în a doua, acasă la elev, într-o discuție între elev și tată, la care asistă și sora elevului.

Dezbatere

- Care ar fi motivele pentru care colegul stârnește atenție, admirație, respectul colegilor lui și al elevului la care se face referire?
- Cum vă explicați acordul între frați?
- Ce valori și comportamente promovează colegul?
- Analizați conflictul de valori între generații.

Studiu de caz

Mama unui elev:

Eu am venit la școală prin clasa a IX-a și tot timpul doamna dirigintă îmi spunea că fiul meu este cel mai obraznic și cel mai rău și că-i bate pe toți copiii. Am zis: „Copilașule, există metodă și pentru tine, că începe să-mi crape obrazul de rușine, să-mi crape inima când vin la școală”. Am observat că nu-i place să-l cert față de altcineva. De aceea, am venit în clasă și l-am luat de urechi, de față cu toată clasa, i-am spus că-l mut și că-l bag la o școală cu internat, să-și ia la revedere de la copii. A crăpat de rușine. I-am spus că aceeași metodă i-o aplic și la liceu. Ce ție nu-ți place, nu face! De atunci nu mai am probleme și nu l-am mai auzit să se bată sau să-njure.

Discuție în grup

- Identificați formele de violență în situația prezentată mai sus și tipul de violență în care se înscriu comportamentele actorilor implicați.
- Ce raporturi de putere – și cel fel de formă de putere – pot fi identificate în această situație ?
- Cum privești strategia adoptată de mama elevului? Este ea recomandabilă?

A fost eficientă? A avut consecințe asupra atitudinii elevului față de școală și colegii lui?

- Este strategia părintelui de a rezolva situația o formă de violență?
- Ce sens dați cuvântului „amenințare”? Are el mai multe forme de manifestare?
- Care este diferența – dacă există – între amenințare și informare?
- Au copiii nevoie de autoritate și dacă da cum ar trebui să se exprime ea?

Exercițiu

Se crează grupuri de 4-5 persoane. Fiecare grup are un reprezentant. Se cere grupurilor să interpreteze, să dea una sau mai multe semnificații ale atributului „obraznic”, conform opțiunilor lor și apoi să găsească atribute sinonime. Reprezentanții grupurilor vor întocmi un repertoriu de semnificații specificând câți membri ai grupului au optat pentru fiecare semnificație în parte. Se va întocmi un repertoriu general de semnificații.

Discuție în grupul mare, reunit

Va participa tot grupul, dar se vor alege numai două opțiuni care diferă. Pentru fiecare opțiune de sens se va alege un susținător. Se vor aduce argumente pro și argumente contra. Grupului i se va solicita opinii de susținere sau respingere a fiecărei opțiuni exprimate.

Cine trebuie să se implice? A cui este responsabilitatea?

Studiu de caz

Unele situații de violență sunt generate de grupuri de copii sau tineri din vecinătatea școlii. În curtea unei școli vin niște copii certați cu școala, care nu frecventează cursurile, dar stau în curte sau în jurul școlii. Părinții lor habar n-au că ei nu mai merg la școală. Copiii sunt, de fapt, convinși că ei vin la școală, dar stau în curte. Un băiat din clasa a VI-a a fost plecat două săptămâni în Spania cu părinții și s-a întors înapoi la școală, dar nu mai vine la ore. Povestește colegilor cum a fost în Spania și agață fetele, adresându-le vorbe nepotrivite. Face mereu observații denigratoare la adresa unor copii, locuiește cu bunicii și declară că aceștia sunt „ramoliți” și că-i duce de nas cum vrea el.

Exerciții

- Analizați situația prezentată.
- Caracterizați comportamentul elevului, încercați să explicați care sunt cauzele comportamentului său.
- Identificați responsabilitățile și stabiliți cine trebuie să-și asume sarcina educării acestui elev.
- Identificați pe cei care trebuie să intervină în această situație.
- Ce forme de violență au loc în această situație? Cine sunt actorii? Cine sunt agresorii și cine sunt victimele?

Studiu de caz

Un părinte:

Eu, ca elev, am luat la palme! Mie mi se pare normal ca să fie profesorii lăsați să-i mai atingă din când în când. Degeaba-i avertizează cu nota la purtare, degeaba unii spun că „îmi bat eu copilul acasă; n-aveți dreptul să mi-l bateți!”, din moment ce mă jignește pe mine ca și cadru didactic, eu n-am dreptul să dau în el? Deci, îl ameninț că-l dau afară de la ore, îl ameninț că-i scad nota la purtare și-i pun 7 și după aceea el continuă și continuă...Deci, unde va ajunge? Mie mi se pare, totuși, că legile nu sunt bune. Asta-i părerea mea personală.

Dezbatere

- Identificați stilul educațional propus de către un părinte în situația de mai sus.
- Folosindu-vă experiența didactică, discutați despre opiniile părinților cu privire la relațiile cu copiii lor; ce tip de relații ați întâlnit cel mai frecvent?
- Există tensiuni/divergențe între profesori și părinți? Cum explicați aceste dezacorduri și ce urmări au ele asupra atitudinilor elevilor?
- La ce fel de forme de violență se referă părintele din studiul de caz de mai sus.
- Folosind experiența Dvs. didactică, elaborați o tipologie a părinților în funcție de strategia adoptată în relațiile cu copiii lor.
- Există similarități între stilurile educaționale ale profesorilor și cele ale părinților?
- Cum procedați în situațiile în care stilul educațional personal nu este compatibil cu cel al părinților?

2. Cauze ale violenței școlare

Una dintre ipotezele studiului „Violența în școală” a fost aceea că acest fenomen este generat de multiple cauze și factori de influență ale căror efecte se cumulează și potențează reciproc, producând forme de manifestare diferite, de la cele mai simple, acceptabile, la cele mai grave, chiar la delincvență.

În studii de specialitate, s-au conturat o serie de factori de risc privind violența școlară, ei referindu-se, mai ales, la relațiile în familie/ climatul familial, sărăcie, instabilitatea mediului în care se dezvoltă copilul, personalitatea copilului, mass media, aspectele legislative, spiritul vremii și valorile promovate/confuzia valorilor, lipsa de toleranță în diferite aspecte ale vieții sociale.

Obiectivul acestei secvențe de modul constă în identificarea factorilor de risc, urmărind o tipologie convenabilă operațional și aptă de a facilita înțelegerea complexității etiologiei fenomenului de violență școlară.

Exerciții și activități de grup

1. Este individul, cu caracteristicile sale biologice, psihologice și sociale o cauză a violenței școlare? Putem vorbi despre elev violent care manifestă tendințe către violență, adesea transformându-se în „treceți la act”?

Studiu de caz

Un elev s-a caracterizat astfel: „Consider că sunt o persoană care se aprinde ușor, cred că e o trăsătură de familie...Se întâmplă des să reacționez și apoi să-mi pară rău. Nu pot spune că am sânge rece, pentru că-mi sare țandăra repede. Nu prea ar trebui să dau vina pe alții...Îmi pierd ușor firea...mai arunc câteodată și cu obiectele, când mă enervez, am spart televizorul odată...M-am enervat rău, am țipat la profesoară, am scuipat-o, i-am smuls catalogul și l-am aruncat pe geam...”

Exercițiu

- Identificați tipurile și formele de violență din situația de mai sus.
- Definiți comportamentul elevului la școală, acasă.
- Identificați cauza/cauzele comportamentului său.
- Argumentați aceste cauze, prin prisma expresiilor folosite de către elev: „trăsătură de familie”, „apoi îmi pare rău”, „nu am sânge rece”,

„îmi pierd firea prea ușor”.

- Asociați aceste expresii cu trăsături de personalitate.

Discuții în grup

- Ce strategii ați adopta într-o situație ca cea de mai sus?
- Cum poate fi schimbat comportamentul elevului în cazul în care credeți că acest lucru ar fi posibil?
- Cine poartă responsabilitatea față de violența manifestată în acest caz?
- Există limite ale educației? În ce situații?
- Cum vă explicați expresia profană „sămânță rea”?

3. Principalele trăsături de personalitate ale elevilor relevante în cazul violenței școlare

Studiu de caz

Un elev de clasa a VI-a recunoaște că, dacă-l supără un coleg, se răzbună pe loc. Odată, un coleg de clasă i-a rupt pixul și el i-a spus ca drept pedeapsă să-i aducă a doua zi 10.000 de lei. L-a amenințat că, dacă nu-i aduce banii, va primi „mardeală”. Altădată, a avut dușmănie pe o fată sau pe un coleg pentru că i-a spus ceva urât. „S-a descărcat”, declară el, bătându-l, iar fetei i-a pus piedică pe culoar, făcând-o să cadă. Cum nu-i plăcea ceva sau cineva sărea la bătaie. I se părea că bătaia rezolvă totul. A bătut niște fete doar pentru că i se părea că sunt prietene din interes, pentru dulciuri. Dacă cineva îl înjura îl bătea.

Discuție de grup

- Analizați comportamentul elevului din studiul prezentat.
- Identificați tipul de violență cel mai frecvent folosit de elev în relațiile cu colegii.
- Identificați formele de violență prezentate în situația de mai sus.
- Ce strategie ați adopta dacă ați avea în clasă asemenea elevi?
- Ce trăsături de personalitate pot exprima asemenea comportamente?
- Ce comportamente ați observat la colegii unor asemenea elevi? Dar la părinții lor?

La nivelul clasei, se observă diferențe între elevi. Atât la ore, cât și în pauze elevii au comportamente diferite, determinate de trăsături diferite de

personalitate: abilitatea de a asimila, stilul de comunicare, modalități de socializare, particularități emoționale, capacitatea de concentrare/atenție, impusivitate și control de sine etc.

Exercițiu

Pornind de la cele de mai sus și folosind experiența Dvs. didactică, vă rugăm să evaluați dacă vă confrunțați cu diferite comportamente ale elevilor în funcție de două variabile, considerate pentru climatul școlar tendința către exprimarea violenței.

Comportamente	Simptome	Rar	Mediu	Frecvent
Hiperactivitate/ impulsivitate	Nu stă locului, se mișcă mereu			
	Părăsește banca când nu trebuie			
	Fuge, se mișcă când nu trebuie			
	Dificultăți de a sta liniștit când jocul o cere			
	Pare „împins de ceva”, să facă /să se miște			
	Vorbește mult			
	Se bagă în discuții, în joc, intervine, întrerupe			
	Răspunde fără să aștepte toată întrebarea			
	Nu are răbdare să-și aștepte rândul			
Inatenție	Nu dă atenție detaliilor și face greșeli din neglijență în rezolvarea temelor sau a altor activități			
	Dificultăți de concentrare chiar când se joacă			
	De obicei nu e atent la ce i se spune			
	Nu urmărește instrucțiunile date și nu-și îndeplinește sarcinile de elev			
	Dificultăți de organizare a sarcinilor și activităților			
	Respinge sarcini care-i cer			

	efort mental susținut (teme acasă/școală)			
	Pierde lucruri și nu are niciodată tot ce-i trebuie			
	Este adesea distrat de stimuli externi			
	Este uituc mereu			

În general, aceste trăsături se combină; dar, dacă la fiecare dintre aceste două tipuri de comportament – hiperactivitate/impulsivitate și inatenție – se constată prezența a șase simptome, acest lucru înseamnă că părinților elevului respectiv trebuie să li se recomande să se adreseze consilierului școlar.

Discuție de grup

- Identificați diferența de percepție între un elev al cărui comportament în termeni de manifestarea violenței este acceptabil (deși este un elev incomod) și unul al cărui comportament vă face să credeți că el ar trebui să beneficieze de ajutorul unui psiholog/psihiatru.
- Credeți că aproape în orice clasă există un procent foarte mic de elevi cu tulburări comportamentale grave, adesea neconștientizate de către adulți?
- Ce strategie ați adopta în comunicarea cu părinții în situația în care un elev vi se pare că manifestă un comportament deviant, bizar, inadecvat, dincolo de limite sau, cu alte cuvinte, un elev „imposibil”?
- Ce cunoștințe/informații ar trebui să aibă cadrele didactice pentru a interveni în asemenea situație?

4. Mediul socio-familial. Factori de risc în inducerea violențelor elevilor

Discuție în grup și exerciții

Se consideră drept cauze familiale ale comportamentelor violente ale elevilor o serie de factori de mediu socio-familial. Mai jos, aveți o enumerare a acestor cauze. Vă rugăm să apreciați fiecare dintre cauzele menționate, folosind trei trepte de evaluate: deloc important, destul de important, foarte important. Desigur că toți acești factori au un rol, ei potențându-se reciproc, dar se pare că unii sunt mai importanți decât alții.

Cauze	Neimportant	Destul de important	Foarte important
Relații conflictuale, violență domestică (certuri, bătăi)			
Indiferență, neglijență, interes redus al părinților pentru copil			
Familii dezorganizate/monoparentale			
Sărăcie/șomaj			
Carențe afective/lipsa iubirii arătată copilului			
Alcoolism (unul sau ambii părinți)			
Nivel redus de instrucție al părinților			
Familie supradimensionată/mulți copii			
Părinți absenți/plecați la muncă în străinătate			
Părinți/părinte în detenție			

- Indicați cu ce cauze v-ați confruntat mai frecvent.
- Formulați argumente pro și contra sau rezerve față de cauzele menționate. Căutați situații în care un factor se asociază cu un altul, potențând incidența violenței.
- Formulați argumente pentru a înțelege interacțiunea între diferitele caracteristici ale mediului socio-familial.
- Identificați acești factori în studiile de caz anterior prezentate.

Studiu de caz

Un cuplu are un copil de 11 ani. Părinții copilului sunt foarte bogați și au ambiții mari privind copilul lor. Acesta are tot ce-și poate visa un copil: dulciuri, jucării, computer etc. Ambii părinți erau foarte ocupați, tatăl, mai ales, venea doar seara acasă. Familia angajase două femei care să se ocupe de casă – ordine, curățenie, gătit -, una dintre ele ocupându-se mai mult de copil. Părinții fac parte din categoria proaspeților îmbogățiți: au vilă cu piscină, peluză cu grătar, două mașini, gard înalt, senzori de alarmă, câine lup. Totuși, între părinți existau tensiuni și adesea certuri, legate de opțiunile lor educaționale. Tatăl îi reproșea mamei că-l cicălește prea mult și că nu-i lasă libertate. Copilul poartă aparat dentar, este gras, are o bicicletă foarte scumpă și diverși profesori pentru meditații. Copilul nu avea prieteni și era tot timpul ocupat cu programul impus de mamă. Într-o zi, stupoare! Copilul a fugit cu bicicleta, lăsând un bilet: „Vreau să fiu aurolac”. A fost găsit repede pentru că nu ajunsese departe de casă.

Discuție în grup

- Caracterizați stilul educațional/valorile părinților.
- Descrieți starea psihologică a copilului, ce simțea și ce gîndea el.
- Identificați acuze ale comportamentului lui.
- Poate un copil supraprotejat să dezvolte comportamente ostile/violente?
- Identificați trebuințele de dezvoltare ale copilului, folosind distincția între autonomie/afirmare și dependență/supunere.

5. Școala - entitate generatoare de conflicte, climat negativ și violență

Școala poate fi ea însăși, ca entitate, generatoare de conflicte, climat școlar negativ și violență?

Joc de roluri

Doi participanți ai grupului își asumă rolul a două cadre didactice, cu atitudini diferite față de stilul didactic: stilul autoritar/stilul democratic. Restul grupului observă jocul de rol și participă apoi la discuția de grup.

Discuție în grup

- Indicați prin ce se caracterizează stilul autoritar. Dar cel democratic? Ce diferențe de atitudini reflectă fiecare stil în parte?
- Cum se exprimă comunicarea între profesor și elev în adoptarea unor stiluri didactice diferite?
- Formulați argumente pro și contra stilului autoritar și a celui democratic.
- Care sunt avantajele /dezavantajele fiecărui stil educațional în parte?
- Care sunt avantajele/dezavantajele metodei de predare active?
- Descrieți, din experiența dumneavoastră, situații în care ați fost nevoit să schimbați stilul didactic. De ce?

Studiu de caz

Într-o școală există profesori tineri și profesori în vârstă. În cancelarie, au avut loc discuții despre vârstă/experiență ca variabilă a climatului clasei și incidența violenței. Profesorii tineri se plâng că vârsta tânără nu este un avantaj, iar cei vârstnici consideră, din contră, că tinerețea poate fi un avantaj.

Discuție în grup

- Identificați ce avantaje/dezavantaje privind comunicarea didactică poate avea apropierea de vârstă între elevi și profesor.
- Repetați sarcina considerând diferența mare de vârstă între elevi și profesor.
- Argumentați dacă se pot face generalizări privind influența factorului vârstă între copii și adulți.
- Există un conflict între generații la nivelul școlii, între profesori sau/și între profesori și elevi?
- Poate prietenia între profesori și elevi să amplifice pozitiv relația lor?
- Definiți „buna distanță” între cadre didactice și elevi.
- Construiți profilul unui „profesor ideal” și al unui „director ideal”.
- Asociați atributele de competent sever/apropiat, evaluând gradul lor de coexistență.

Contextul social în care funcționează școala românească contemporană

Studiu de caz

Doi părinți, prieteni de familie, se întâlnesc într-o vizită la niște prieteni comuni. Se discută despre politică, vreme, prețuri, vacanțe, bani și alte lucruri. La un moment dat discuția se focalizează pe copii și educația lor. Unul dintre părinți susține că lipsa implicării familiei în viața copilului este cauza principală a eșecului în educația copiilor. Un alt părinte consideră că cel mai mare dușman în educația copiilor este mass media, mai ales televizorul. El susține că televizorul impune modele de succes și întărește dorința de vedetism a copiilor și imitația. Pledează pentru desființarea televizorului din casă dacă numai așa poți opri copiii să stea tot timpul la televizor, mai ales că ei rămân nesupravegheați destul de mult timp.

Discuție de grup

- Indicați pericolele/avantajele pe care le aduce televiziunea și argumentați cu exemple din experiența directă.
- Definiți efectele pozitive/negative ale televiziunii asupra copiilor.
- Formulați strategii prin care se pot maximiza efectele pozitive și minimiza efectele negative.
- Cum pot adulții să controleze expunerea copiilor la scene de violență (timpul de vizionare și tipul emisiunii)?

Dezbateri

Discutați și evaluați următoarele afirmații:

- Violența copiilor se datorează sistemului, societății în care trăim.
- Violența copiilor ne privește pe toți.
- Degeaba încerci să corectezi influențele negative ale mediului social, ele tot afectează copiii.
- Adulții, inclusiv profesorii, sunt insuficient motivați, implicați în educația copiilor.
- Familia a pierdut terenul, anturajul copiilor a câștigat în influență; presiunea grupului este mai mare decât autoritatea școlii sau a familiei/părinților.
- Copiii sunt atrași de modele negative pentru că nu au discernământ și nici nu li se dezvoltă gândirea critică.
- Toate eșecurile educației se datorează crizei valorilor.
- În toată lumea este la fel.
- „Ca la noi la nimenea.”

Concluzii

Formele și cauzele violenței școlare sunt complexe și dificil de analizat, mai ales datorită varietății lor. Violența școlară nu poate fi abordată autonom, deși ea poate fi conturată ca un fenomen aparte al violenței societale. Pentru a înțelege violența școlară este necesar să cunoaștem specificitatea acestui fenomen – mai ales, cunoașterea interacțiunii între persoană și situație - și de abia apoi să-l articulăm la problematica violenței cotidiene în viața contemporană.

MODUL 5: VIOLENȚA SUBIECTIVĂ ȘI VIOLENȚA OBJECTIVĂ ÎN SPAȚIUL ȘCOLAR

Introducere

- 1. Cine definește/califică un fapt ca violent?**
- 2. Aspectele vizibile ale actelor de violență**
- 3. Aspectele mai puțin vizibile ale actelor de violență**
- 4. Pot elevii să diminueze impactul subiectiv al manifestărilor de violență?**
- 5. Valori, atitudini și competențe ale cadrelor didactice**

Introducere

Oportunitatea unui modul de formare pe această temă a fost semnalată de ancheta *Violența în școală*. Chestionați frontal în legătură cu prezența fenomenelor de violență în școală, cei mai mulți actori intervievați s-au referit la violența înțeleasă mai ales în dimensiunea sa obiectivă, la acte de agresivitate manifestă (fizică, verbală sau non-verbală) și într-o măsură mult mai redusă la dimensiunea mai puțin vizibilă, de natură subiectivă (violența *resimțită*). De asemenea, măsurile concrete și strategiile de intervenție, acolo unde au fost dezvoltate, vizau în primul rând combaterea sau prevenirea manifestărilor observabile/explicite de violență, în timp ce formele mai subtile, cu efecte la fel de nocive asupra victimelor, erau ignorate.

Acest modul oferă o nouă perspectivă asupra modului de manifestare a diferitelor forme de violență, completând modulul *Cauze și forme ale violenței în școală. Perspectivă individuală, familială, școlară și mass-media*. Obiectivul general urmărit îl constituie conștientizarea de către cadrele didactice a importanței distincției între violența subiectivă și cea obiectivă cât și dobândirea unor competențe specifice privind identificarea timpurie a cauzelor care conduc la fiecare dintre aceste forme de manifestare a violenței în spațiul școlar. Principalele situații de violență analizate sunt cele care apar între elevi, între părinți și elevi și între profesori și elevi.

Studii recente subliniază importanța dimensiunii subiective în analiza manifestărilor de violență în spațiul școlar²⁸: „a califica un fapt ca violent înseamnă, în esență, a emite o judecată de valoare asupra aceluiași fapt [...] Ceea ce este resimțit ca violență de un elev de la o anumită școală poate trece neobservat în ochii elevilor de la altă școală”. Prin urmare, modulul de față va debuta cu analiza percepțiilor participanților asupra prezenței fenomenelor de violență și a formelor de manifestare a acestora, la nivel general. În continuare, activitățile și exercițiile practice vor urmări aprofundarea analizei asupra formelor de manifestare și a actorilor (având în vedere tipuri de manifestare a violenței între elevi, între părinți și elevi și între profesori și elevi).

Modulul are un caracter preponderent aplicativ și încearcă să valorifice experiența anterioară a cadrelor didactice în activități de prevenție și combatere a diferitelor forme de violență școlară. Violența subiectivă impune cunoașterea profilului psihologic al victimei, dar și a valorilor,

²⁸ Sălăvăstru Dorina, *Violența în mediul școlar*. În: Ferreol, Gilles, Adrian, Neculau, *Violența. Aspecte psihosociale*, Iași, Editura Polirom, 2003.

tipurilor de relații sau modului de participare la cultură școlară a acestuia. Cel mai mare pericol este acela ca prin ignorarea constantă a unor situații de violență și a impactului asupra victimelor, acestea să devină o stare de normalitate, inevitabilă, chiar necesară, sau, mai grav, un *obișnuit pedagogic*. Activitățile propuse în modulul de formare pot să conducă la o creștere a gradului de înțelegere a problemelor cu care se confruntă elevii, la o mai mare apropiere între elevi și cadrele didactice și, implicit, la crearea unui cadru mai propice desfășurării activităților didactice.

EXERCII ȘI ACTIVITĂȚI DE GRUP

1. Cine definește/califică un fapt ca violent?

Exercițiu pornind de la un studiu de caz

Sunteți martorul unei situații care apare în pauză, pe holul școlii, în care o elevă din clasa la care sunteți diriginte este victima unei manifestări de violență verbală cauzată de:

- O elevă din aceeași clasă
- Un elev dintr-o clasă mai mică
- Un elev dintr-o clasă mai mare
- O tânără care nu învață în școala dumneavoastră

Sarcină de grup

- Cum interveniți în situația prezentată mai sus? Argumentați motivele care vă determină să alegeți respectivul tip de intervenție.

Se creează grupuri de lucru (minim 4 cadre didactice pentru fiecare situație prezentată). După discuții de grup, un reprezentant va prezenta tuturor participanților soluția și motivația pentru aceasta.

După expunerea tuturor celor patru tipuri de intervenție se vor dezbate următoarele aspecte:

- Care sunt punctele convergente/divergente între cele 4 tipuri de intervenție?
- Care sunt punctele convergente/divergente între argumentări pentru respectivele tipuri de intervenție?
- Câtă atenție se acordă în *justificarea* intervenției următoarelor probleme:

definirea respectivului caz ca situație de violență; *autoritatea* persoanei care intervine; scopul urmărit prin intervenție?

- Identificarea *victimei* actului de violență verbală: eleva, cadrul didactic care intervine, toate persoanele care au fost martorii incidentului.
- Exemple (proprii sau preluate) de intervenții personale în situații similare de violență.

- Acțiuni și atitudini ale cadrelor didactice care pot fi dăunătoare în anumite condiții sau dacă sunt manifestate în mod repetat.
- Acțiune fără comunicarea explicită a legitimității/autorității celui care intervine (în raport cu subiecții implicați)
- Intervenție fără definirea actului respectiv ca agresiune, fără indicarea naturii agresiunii asupra victimei
- Intervenție fără analiza efectelor la nivel subiectiv asupra victimelor.

2. Aspectele vizibile ale actelor de violență

Discuție în grup și exercițiu

- Analiza unor situații de violență *în timpul* producerii acestora.
- Cum poate fi analizat un act de violență *după* producerea acestuia? Surse de informare. Verificarea informațiilor.
- Violența obiectivă și “statisticile” la nivelul școlii privind cazurile de violență.

La nivelul școlii violența se manifestă în forme variate, precum:

- violență verbală (poreclire, tachinare, ironizare, imitare în scop denigrator, amenințare, hărțuire, proferare de injurii);
- violență fizică (bruscare, împingere, lovire, rănire);
- comportament care intră sub incidența legii (furt, vandalism, consum/comercializare de droguri, tulburarea liniștii publice, viol).

Exercițiu

Pornind de la exemplul de mai sus și având în vedere experiența dumneavoastră în activitatea didactică, vă rugăm să evaluați diferite acte de violență în funcție de dificultatea de observare (1= foarte dificil de observat, 3= foarte ușor de observat).

Forme de violență		1	2	3
Violență verbală	Poreclire			
	Tachinare			
	Ironizare			
	Amenințare			
	Hărțuire			
	Proferare de injurii			
	Altele. Care?			
Violență fizică	Bruscare			
	Împingere			
	Lovire			
	Rănire			
	Altele. Care?			
Comportamente care intră sub incidența legii	Furt			
	Vandalism			
	Consum/comercializare de droguri			
	Tulburarea liniștii publice			
	Viol			
	Altele. Care?			

Dezbatere

- Convergența/divergența opiniilor participanților la curs în evaluarea diferitelor forme de violență.
- Analiza cauzelor și surselor de informație în cazul formelor de violență analizat.
- Înțelegerea actelor de violență și ca un comportament deviant în relație cu școala (întârzierea la ore, părăsirea clasei în timpul orei, fumatul în școală, provocarea de stricăciuni cu bună știință, ofensă adusă autorității/statutului cadrului didactic etc.); proceduri de monitorizare existente în școală.

3. Aspectele mai puțin vizibile ale actelor de violență

Discuție în grup și studiu de caz

- Există și forme subtile de violență în școală?
- Cum putem cunoaște dimensiunea subiectivă a fenomenelor de violență?
- Care sunt resursele necesare unui cadru didactic pentru a cunoaște și această dimensiune a fenomenelor de violență?

Studiu de caz

Lucian și Maria sunt elevi la un liceu bucureștean de prestigiu, în clasa a X-a. Ei nu au fost niciodată implicați într-un incident violent și au o imagine de elevi liniștiți atât în rândul colegilor cât și al profesorilor. În urma unei anchete de rutină prin chestionar, dirigintele clasei află că Maria se simte deseori în nesiguranță în timpul petrecut la școală, în vreme ce Lucian se declară mulțumit de nivelul de securitate asigurat de școală. Discuții individuale ulterioare cu părinții elevei au scos la iveală faptul că ambii elevi sunt frecvent ținta unor acte de violență verbală din partea unor colegi (tachinări, intimidări, injurii), pretextul fiind faptul că cei doi elevi sunt din mediul rural și de etnie romă.

Exercițiu

- Analizați situațiile celor doi elevi din perspectiva subiectivă a fenomenelor de violență.
- Prezentați perspectiva obiectivă a situației de violență exemplificate în studiul de caz.
- Formulați două argumente prin care să indicați consecințele negative pe care ignorarea dimensiunii subiective a violenței le poate avea asupra elevilor victimă.
- Comparați exemplul prezentat în studiul de caz cu exemple din practica dumneavoastră curentă.

4. Pot elevii să diminueze impactul subiectiv al manifestărilor de violență?

În ce măsură credeți că elevii sunt ajutați prin activitățile didactice (inclusiv cele extra-curriculare) să deprindă abilități esențiale pentru a face față mai bine situațiilor conflictuale sau care implică violența:

- Control/inteligență emoțională
- Rezolvare de conflicte
- Socializare/legare de prietenii
- Soluții de sublimare a agresivității
- Capacitate de a rezolva probleme
- Capacitate de ascultare activă
- Abilități de afirmare de sine
- Conștientizarea valorilor
- Construcție a unui profil moral

5. Valori, atitudini și competențe ale cadrelor didactice

Dezbateri, sarcini individuale

Care sunt "ingredientele" din care trebuie să fabricăm profilul ideal al profesorului care intervine într-o situație de violență?

- Respect pentru fiecare elev
- Sensibilitate, empatie pentru elevi și problemele acestora
- Optimism în capacitățile elevului
- Capacitate de a-și controla emoțiile
- Abilitate de a rezolva conflictele
- Abilitate de a negocia și media
- Abilitate de a comunica și de a rezolva probleme
- Coerență/consistență în reacții

Cum știm cât de aproape suntem de acest profil ideal?

- Ce ne spun colegii?
- Ce ne spune directorul?
- Ce ne spun elevii?
- Ce ne spun părinții?

Cum putem să ne apropiem de acest profil ideal?

- Un efort mai mare de auto-cunoaștere
- Aprofundarea cunoștințelor de specialitate
- Inițierea unor proiecte la nivelul clasei/școlii
- Participarea la activități de formare
- Deschidere mai mare față de sugestiile/observațiile celor din jur
- Atenție mai mare acordată elevilor (în special în afara orei de curs)
- Consultarea cu colegii în confruntarea cu situații complexe, transferul unor experiențe de succes

Concluzii și sugestii de intervenție

- Care sunt principalele lucruri noi pe care le-am aflat în acest curs?
- Care este aplicabilitatea practică a lucrurilor noi prezentate?

**SUGESTII PENTRU CUNOAȘTEREA DIMENSIUNII SUBIECTIVE A
ACTELOR DE VIOLENȚĂ
- DIRIGINȚI -**

ÎN SITUAȚIA UNUI ACT DE VIOLENȚĂ

Dacă sunteți martor al incidentului:

- Evaluați oportunitatea și legitimitatea intervenției dumneavoastră.
- Comunicați tuturor părților implicate natura violentă a actelor observate (definiți în mod explicit prejudiciul adus victimei/ victimelor).
- Solicitați ajutor specializat de urgență în cazul unor situații grave.
- Încercați să nu aplicați sancțiuni "sub impulsul momentului", urmăriți să aflați cât mai multe despre natura prejudiciului produs, antecedentele, circumstanțele atenuante etc.
- Nu aplicați însă sancțiuni la o distanță mare în timp față de momentul producerii incidentului (o sancțiune tardivă a unui act de violență are o eficacitate mult mai redusă).

Dacă interveniți după producerea incidentului:

- Discutați cât mai curând posibil cu victima actului de violență, evaluați în profunzime natura prejudiciului produs.
- Solicitați informații suplimentare de la alte persoane care au fost martore la incident (colegi, cadru didactic, director etc.).
- Luați legătura de urgență cu familiile tuturor persoanelor implicate, prezentați obiectiv incidentul produs și convocați un reprezentant al familiei la școală.
- În cazurile în care se impun, sancțiunile trebuie stabilite în conformitate cu regulamentul de conduită al școlii sau cu orice alt cod explicit și legitim de comportament.
- Nu aplicați sancțiuni fără a comunica în mod explicit justificarea măsurilor luate; dacă este cazul, consultați-vă cu colegii sau cereți ajutor specializat pentru fundamentarea deciziilor dumneavoastră.
- Evaluați în timp eficacitatea măsurilor punitive și utilizați această experiență în confruntarea pe viitor cu cazuri similare de violență.

PENTRU A PREVENI MANIFESTĂRI DE VIOLENȚĂ

- Verificați în mod sistematic sentimentul de securitate pe care elevii din clasa dumneavoastră îl au atât în școală, cât și în zona proximală școlii sau în drumul de la/spre casă..
- Ajuțați-i pe elevi să cunoască acele aspecte care-i fac mai expuși decât alți colegi la diferite tipuri de agresiuni (la nivel individual sau de grup).
- Apelați la ajutorul părinților, dar și a unor experți de la nivelul școlii (consilier școlar, psiholog, medic) pentru a cunoaște cazurile și pentru a

asista elevii care au fost victimele unor acte de agresiune mai puțin vizibile dar cu un impact puternic la nivel subiectiv.

- Dezbateți împreună cu elevii principalele forme de violență ignorate/nesanționate de către școală.

Acțiuni și atitudini ale cadrelor didactice care pot fi dăunătoare în anumite condiții sau dacă sunt manifestate în mod repetat:

- Intervenție/sanționare fără a indica norme sau reguli explicite sau chiar în dezacord cu norme/reguli explicite
- Inducerea sentimentului de vinovăție, ignorarea apelului la responsabilitate în cazul agresorului
- Substituirea și inducerea sentimentului de neputință a agresorului
- Comunicare abuzivă (interdicții ireversibile, inexplicabile) cu agresorul
- Stabilitatea și securitatea emoțională, conformismul și contestația, crizele de originalitate, îndoiala
- Efectele schimbării

Bibliografie:

Sălăvăstru Dorina, *Violența în mediul școlar*. În: Ferreol, Gilles, Adrian, Neculau, *Violența. Aspecte psihosociale*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Gittings, C (coord) *Guide pour la lutte contre la violence a l'ecole en Europe. Pour que acela change*, Consiliul Europei, 2004.

Jigău, M (coord.) *Violența în școală*, Institutul de Științe ale Educației, 2006.

Șoitu, L și Hăvârneanu, C (coord.) *Agresivitatea în Școală*, Iași, Institutul European, 2001

Neamțu, C. *Devianța școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Iași, Editura Polirom, 2003.

MODUL 6: DEFICIENȚELE DE COMUNICARE CA SURSĂ A VIOLENȚEI ȘCOLARE

Introducere

- 1. Comunicarea interpersonală – dependența de context**
- 2. Conținutul mesajului verbal și influența acestuia asupra imaginii de sine a elevului**
- 3. Comunicarea didactică - componenta verbală și cea neverbală**
- 4. Conflictul și clasificarea conflictelor. Modalități de rezolvare a conflictelor. Negocierea**

Introducere

Acest modul are ca obiectiv general sensibilizarea cadrelor didactice față de importanța comunicării în procesul educațional și dezvoltarea capacităților de a adopta strategii de comunicare/stiluri de comunicare cât mai adecvate în relațiile interpersonale, asigurând eficiența actului educațional.

Din studiul „Violența în școală” a reieșit faptul că ceea ce numim competență didactică este o formă de competență interpersonală, în care abilitățile sociale și cele de comunicare joacă un rol major.

Procesul educațional prin care are loc furnizarea de informații se realizează prin comunicare, iar relațiile interpersonale între toți actorii implicați în activitatea școlară se bazează pe comunicare.

Actul de comunicare implică o serie de componente:

- Contextul (fizic, social, psihologic, cultural, temporal)
- Emițătorul și receptorul (receptorii)
- Mesajul (intenționat sau neintenționat)
- Canalul de comunicare (comunicare verbală/neverbală)
- Zgomotul (paraziții) – tot ce împiedică transmiterea integrală a mesajului
- Feed-back-ul (adaptarea la partener)

Comunicarea este un proces **tranzacțional** - presupunând relații reciproce între profesori/profesori, profesor/elevi, elevi/elevi, **inevitabil** – comunicarea este inerentă și mereu prezentă în toate aspectele vieții și **ireversibil** – tot ceea ce se comunică nu poate fi fără efecte, „șters”.

Din studiile de specialitate, dedicate comunicării didactice, s-a constatat faptul că:

- procesul de comunicare este complex, neputând fi redus la o simplă transmitere de informații;
- comunicarea se realizează prin multiple canale (sintaxă mixtă);
- componenta neverbală este mai puțin controlată și conștientizată în orice proces de comunicare, implicit în comunicarea didactică (este mai degrabă neintenționat, întrucât componenta verbală este prioritar supusă controlului);
- structura și caracteristicile comunicării sunt dependente de context;
- în comunicarea didactică, cea mai folosită formă de comunicare este cea directă, față în față;
- dincolo de mesajul verbal, există o serie de alte mesaje cu valoare de comunicare care participă în relațiile interpersonale (contextul, distanța spațială - proxemica -, componentele neverbale (aspectul extralingvistic sau paralimbajul: tonul, vocea, timbrul, postura, mimica), toate contribuind la desfășurarea procesului de comunicare.

EXERCII ȘI ACTIVITĂȚI DE GRUP

1. Comunicarea interpersonală – dependența de context

Studiu de caz

Un profesor merge la magazin să-și cumpere pantofi. El cere să vadă marfa și se angajează într-o comunicare interpersonală cu vânzătorul. După ce-și cumpără pantofii, merge la școală unde are de ținut mai multe ore, la diferite clase.

Exerciții

- Descrieți similaritățile și diferențele între cele două situații de comunicare interpersonală.
- Identificați canalele de comunicare prin care comunică profesorul în cele două situații.
- Ce informații au atât vânzătorul, cât și elevii, de la profesor, acesta fiind privit ca un stimul (decodarea)?
- Care dintre cele două situații se include într-o perspectivă contextuală (absența relației) sau într-o perspectivă „în dezvoltare” (relația interpersonală este prezentă)?
- Imaginați-vă că în magazin a intrat cu același scop un funcționar, o farmacistă etc. și comparați aceste situații cu cea a profesorului

Discuție în grup

Definind comunicarea într-un context social în care nu există o interacțiune anterioară drept comunicare contextuală, iar cea în care putem vorbi despre o evoluție a interacțiunii – expresia „în dezvoltare” se referă la această situație – ca cea între cunoscuți, prieteni, familie, colegi – drept comunicare „în dezvoltare”, apreciați ce perspectivă aplicați în următoarele situații de comunicare:

Situație	Contextuală	În dezvoltare	Ambele	Niciuna	Adevărat	Fals
Comandați mâncare la restaurant						
Discutați cu vecinul despre cheltuielile de întreținere						

Conversația cu trei-patru persoane este o comunicare interpersonală						
Este important pentru cei angajați într-o comunicare interpersonală să furnizeze feed-back unul altuia						

Studiu de caz

Auziți că unul dintre elevi i se adresează, în pauză, unui coleg cu următoarele cuvinte: „Bă, slăbănogule, vezi că te rup în bătaie!”
Elevul interpelat astfel lasă capul în jos și nu dă nici o replică, dar se vede că nu este într-o situație confortabilă, mai ales că de față mai sunt și alți colegi.

Exercițiu

- Descrieți relația între comunicare și violență.
- Identificați tipul de violență în situația de mai sus.
- Identificați efectele pe care le au cuvintele spuse de acest elev asupra colegului lui.
- Cum definiți atitudinea elevului interpelat și cum numiți o asemenea strategie?

Studiu de caz

1. Predați o lecție. Coborâți de la catedră, mergeți pe culoarul dintre bănci, vă apropiați de banca unui elev foarte bun și rămâneți acolo mai mult timp.
2. Predați o lecție, coborâți de la catedră și mergeți pe culoarul dintre bănci, vă apropiați de banca unui elev mai dificil, indisciplinat și rămâneți acolo un timp.

Exercițiu

- Comentați dacă deplasarea în spațiul clasei poate comunica o anumită intenție a profesorului.
- Identificați cum interpretează elevii (decodează) atitudinea dumneavoastră, pornind de la faptul că, în ambele situații, există proximitate/ apropiere fizică între profesor și elev.

2. Conținutul mesajului verbal și influența acestuia asupra imaginii de sine a elevului

Studiu de caz

O profesoară ceartă o elevă din clasa a V-a că nu face bine un lucru, alt lucru etc., menționând în mod constant deficiențele din activitatea și comportamentul elevei. Eleva ascultă cu atenție și, cu lacrimi în ochi, îi răspunde: ”Mereu îmi spuneți numai lucruri din astea, ca și cum nu fac nimic bine. Aș vrea să-mi spuneți și mie măcar odată că am făcut bine ceva, ceva de bine”.

Discuție de grup

- Identificați deosebirea dintre feed-back pozitiv și feed-back negativ.
- Folosind experiența dumneavoastră, identificați exemple de transmitere a unui feed-back pozitiv.
- Exprimați opinii privind diferențele între elevi în funcție de folosirea raportului între întărire și critică și influența asupra performanțelor și imaginii de sine a elevilor; sunt unii elevi mai sensibili la laude/ recunoașterea meritelor/încurajări, decât alții. Influențează comunicarea între profesor și elev motivația elevului?

3. Comunicarea didactică - componenta verbală și cea neverbală

Există caracteristici pozitive ale mesajelor verbale – pronunție clară, tonul vocii echilibrat, dar nuanțat și nemonoton, inteligibilitate -, dar și caracteristici pozitive ale componentei verbale – limbaj controlat, respect față de altul.

Discuție în grup

- Exemplificați, folosind experiența dumneavoastră, situații în care caracteristicile mesajului verbal și cele ale componentei neverbale concordă sau sunt în dezacord, transmițând un mesaj contradictoriu.
- Identificați situații în care comunicarea nu este adecvată intenției comunicatorului.
- Descrieți relații între proximitate, tonul vocii, aspectul semantic, postură, privire, mimică și violență.
- Comentați ideea ambivalenței unor componente ale comunicării:

proximitatea ca amenințare/proximitatea ca dorință de apropiere, simpatie, familiaritate.

4. Conflictul și clasificarea conflictelor. Modalități de rezolvare a conflictelor. Negocierea

Discuție de grup

- Argumentați necesitatea pragmatică a cunoașterii unor strategii de rezolvare a conflictelor.
- Descrieți diferențele între conflictul interpersonal, intrapersonal, intragrup și intergrupuri.
- Exemplificați situații de conflict intrapersonal și descrieți starea interioară a unei persoane trăind un conflict intrapersonal.
- Cum explicați conceptul de „luptă a motivelor”?
- Ce cunoștințe sunt necesare pentru a fi un bun negociator? Alcătuiți un repertoriu de atribute.
- Explicați relația între stilul comunicațional și contextul comunicării (adaptarea la situație și la interlocutor ca parte a contextului).
- Analizați și exemplificați strategiile adoptate în situații conflictuale: evitarea, compromisul, dominarea/dominația și supunerea.
- Puneți în relație strategiile de mai sus și manifestarea violenței, alegând din strategii pe cea mai adecvată pentru prevenirea unei forme de violență (fizică, psihologică, verbală).
- Argumentați conceptul de escaladare a violenței.
- Argumentați importanța și rolul autocontrolului în prevenirea violenței.

**MODUL 7: EVALUAREA ÎNVĂȚĂRII ELEVILOR -
SURSĂ A VIOLENȚEI SAU MECANISM DE REGLARE
A COMPORTAMENTELOR VIOLENTE
ÎN ȘCOALĂ?**

Introducere

- 1. Subiectiv și obiectiv în percepțiile noastre despre ceilalți**
- 2. Despre confortul psihologic în evaluare**
- 3. Importanța transparenței în evaluare**
- 4. Cum primim și cum oferim feedback elevilor?**

Anexă

Introducere

Fără îndoială, orice proces de evaluare poate induce celui evaluat un grad mai scăzut sau mai ridicat de disconfort. Nimănui nu-i place să fie observat, chestionat, analizat, raportat la standarde, măsurat, notat, calificat. Pornind de la acest fapt, teoriile moderne în evaluarea educațională au schimbat paradigma evaluărilor de tip sumativ, bazate pe raportare la normă și soldate cu notarea pe o scală ierarhică, realizată exclusiv de către profesor, în favoarea unei evaluări de tip continuu, bazată pe progresul individual, transparentă și cu o participare cât mai activă a elevilor în procesul de evaluare.

Deși noul curriculum național introdus prin intervențiile de reformă educațională din anii din urmă au presupus și schimbări ale paradigmei proceselor de evaluare, totuși, la nivelul curriculum-ului implementat actorii educațional resimt încă evaluarea ca pe o sursă importantă de stress. De pildă, studiul privind *Violența în școală*, realizat de Institutul de Științe ale Educației în anul 2004 arată că **evaluarea neobiectivă** era considerată drept un comportament neadecvat al profesorilor față de elevi de către 32% dintre consilieri și 3% dintre directori. În același sens, 30% dintre elevii chestionați consideră că profesorii favorizează nejustificat pe unii dintre ei în notare. Adesea, elevii consideră că nu sunt notați ”după merit” și cataloghează comportamentul profesorului ca fiind unul violent. Același studiu a surprins și situații ale unor elevi cu manifestări neadecvate sau chiar violente, care au primit o notă mică la o anumită disciplină doar ca o sancțiune pentru comportamentul lor, fără ca aceasta să reflecte nivelul competențelor sau al cunoștințelor acestora.

Cum s-ar putea diminua diferențele de percepție privind modul în care se realizează evaluarea învățării elevilor? În ce mod ar putea fi implicați elevii în procesul de evaluare astfel încât acesta să nu mai reprezinte o sursă de tensiune sau de conflict între elevi și profesori? Cum ar putea fi utilizată evaluarea pentru a regla comportamentul neadecvat sau violent al elevilor și nu doar pentru a sancționa sau blama astfel de comportamente? Sunt profesorii conștienți de riscurile și consecințele unui anumit mod de evaluare sau sancțiune a unor comportamente ale elevilor? La toate aceste întrebări va încerca să răspundă modulul de față, adresat cadrelor didactice din învățământul preuniversitar.

Obiective

La sfârșitul acestui modul de formare, cadrele didactice vor fi capabile să:

- identifice sursele de tensiune profesor-elevi care intervin în procesul de evaluare a învățării;
- utilizeze tehnici de evaluare care să implice participarea elevilor la procesul de evaluare;
- formuleze posibile limite și riscuri ale procesului de evaluare asupra comportamentului elevilor.

1. Subiectiv și obiectiv în percepțiile noastre despre ceilalți

Activitatea 1. Autoportret

Obiectiv:

- conștientizarea subiectivității percepțiilor noastre despre ceilalți

Timp necesar: 15 minute

Materiale necesare: reviste, foarfece, coli albe, creioane, lipici (pentru fiecare participant)

Tipul activității: individuală

Instrucțiuni: Fiecare participant primește un set de materiale (o revistă, foarfece, o coală albă, creioane, lipici). Fiecare participant are sarcina de a realiza un colaj care să îi reprezinte cel mai bine personalitatea, interesele, pasiunile. Colajul se va realiza prin decuparea unor imagini sugestive din revista aflată la dispoziție și lipirea acestora pe coala de hârtie. Fiecare participant va lucra independent față de ceilalți.

Analiza rezultatelor

Colajele individuale sunt colectate de către moderator. Se expun toate colajele în ordine aleatoare. Se solicită participanților să ghicească pe rând persoana care a realizat colajul și să argumenteze presupuziția. (Cine credeți că este autorul colajului și de ce credeți asta?). Apoi, se dezvăluie autorul. Acesta interpretează colajul, așa cum l-a gândit.

Concluzii

De obicei, rata corespondenței între autor și presupuziție este foarte scăzută. Exercițiul ne demonstrează că modul în care ne percepem noi este foarte diferit de modul în care ne văd alții. O astfel de observație poate fi aplicată și la procesul de evaluare a rezultatelor învățării și a

comportamentelor elevilor. Acest fapt ne atrage atenția că nu este suficientă o sigură opinie și un singur argument ca să putem evalua pe deplin o realitate. **Cu cât aflăm mai multe opinii și argumente despre aceeași realitate, cu atât vom evalua mai corect un fapt, fenomen, comportament etc.**

Sinteză

Atunci când evaluați drept negativă o atitudine, atunci când vi se pare nepotrivit un cuvânt sau o expresie a unui elev, atunci când cineva vă anunță că un eveniment violent s-a petrecut:

- **acordați prezumția de nevinovăție, până când aveți toate probele, toate punctele de vedere, inclusiv a celor implicați direct;**
- **nu aplicați o sancțiune înainte de a înțelege argumentele celui care a încălcat regula;**
- **încercați să identificați cauzele și să nu judecați imediat numai după efecte;**
- **ascultați opinia elevilor și a celor în cauză atunci când stabiliți o sancțiune.**

2. Despre confortul psihologic în evaluare

Activitatea 2. *Jocul cu monede*

Obiectiv:

- conștientizarea stărilor negative prin care poate trece cineva atunci când are de rezolvat o sarcină de învățare și a cauzelor acestora

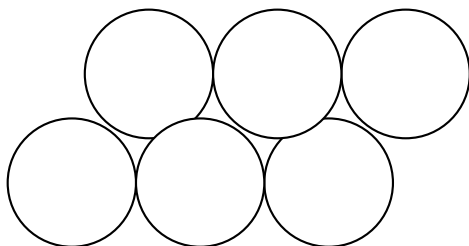
Timp necesar: 20 minute

Materiale necesare: un set de 6 monede de aceeași dimensiune pentru fiecare participant; planșe care să înfățișeze 6 moduri diferite de instrucțiuni pentru rezolvarea sarcinii de învățare; flip-chart, marker.

Tipul activității: individuală, frontală.

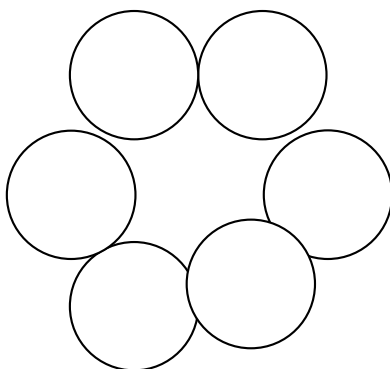
Instrucțiuni: Fiecare participant primește un set de 6 monede pe masa de lucru. Moderatorul demonstrează sarcina de lucru în fața tuturor participanților. Se demonstrează poziția de start a monedelor.

Poziția inițială a monedelor

Se comunică sarcina: *Realizați un cerc din cele 6 monede, astfel încât să nu depășiți trei mișcări, iar moneda mișcată să atingă mereu alte două monede.*

Poziția finală a monedelor

Nu se oferă nici un fel de alte indicații participanților. Fiecare participant va încerca individual să obțină cercul. Moderatorul va observa procesul, ajutând cu condescendență pe cei care nu reușesc, dar prin aceeași metodă a demonstrației.

Analiza exercițiului

De cele mai multe ori, participanții reușesc cu greu și după multe încercări să rezolve sarcina. Unii nu reușesc deloc, se enervează, au stări afective negative. Moderatorul va întreba participanții: *Ce stări emoționale ați avut în timpul exercițiului? Ce gândeați atunci când v-ați dat seama că nu puteți rezolva sarcina? Cum v-ați simțit atunci când ați reușit?* Moderatorul consemnează pe flip-chart răspunsurile participanților.

Concluzii

Moderatorul va încerca să sintetizeze răspunsurile participanților, arătând că cei mai mulți dintre ei au trăit stări afective negative, care i-a făcut să se simtă incapabili, insuficient de inteligenți etc. Moderatorul va încerca să demonstreze că problema nu a fost a participanților care nu au reușit, ci a moderatorului, deoarece nu a adaptat sprijinul și instrucțiunile la stilul de învățare al fiecărui participant. (Pentru demonstrație se împart fișele cu instrucțiuni de sprijin - anexa 1 -, în funcție de alegerea fiecărui participant, pe stiluri de învățare: vizual, matematic, verbal, scris). Concluzia este **că în timp ce profesorul se simte mulțumit de ceea ce face, chiar dacă nu a încercat totul pentru a sprijini fiecare elev în funcție de nevoi, elevii au sentimentul eșecului și cred că au o problemă, deși un sprijin educațional adecvat ar fi fost suficient pentru a reuși.**

Pentru a concluziona, moderatorul prezintă modelul grafic *Fereastra lui Joharis*. Modelul va fi completat împreună cu participanții.

	Profesorul se simte confortabil	Profesorul nu se simte confortabil
Elevul se simte confortabil		
Elevul nu se simte confortabil		

Sinteza:

Fiecare elev învață în mod diferit. Fiecare elev are nevoie de un anumit tip de sprijin educațional. Este important să cunoaștem stilul de învățare al fiecărui elev și să le oferim tuturor șanse egale de a reuși, prin identificarea de soluții pedagogice alternative. Nu uitați că de la sentimentul eșecului la comportamentul violent nu e decât un pas.

Atunci când observați că un elev sau mai mulți nu reușesc să rezolve o sarcină:

- **încercați împreună cu elevul să identificați cauzele nereușitei;**
- **încercați să îl ajutați, oferindu-i altfel de sprijin decât cel pe care l-ați abordat anterior;**
- **încurajați elevii să comunice atunci când nu înțeleg ceva; încurajați-i să pună întrebări, să își spună punctul de vedere;**
- **pregătiți la fiecare lecție activități alternative; este normal ca uneori ceea ce ați proiectat să nu funcționeze pentru toți elevii;**
- **organizați în clasă grupuri cărora le veți atribui sarcini specifice în funcție de stilul de învățare și interesele fiecărui elev;**
- **nu uitați să încurajați și să apreciați pe cei care au făcut progrese față de performanțele lor anterioare.**

3. Importanța transparenței în evaluare

Activitatea 3. *Ieși din joc!*

Obiectiv:

- conștientizarea necesității de a comunica criteriile de evaluare ale unei activități de învățare, ca modalitate de evitare a frustrărilor și tensiunilor elevi-profesor.

Timp necesar: 15 minute

Materiale necesare: 6 pachete de cadouri (alternativ se pot utiliza flori sau orice alt obiect la îndemână); flip-chart, marker.

Tipul activității: în perechi, frontală.

Instrucțiuni: Se alege pe bază de voluntariat 4 participanți care vor avea rolul de observatori ai exercițiului. Restul participanților se împart în perechi. Se lansează un concurs de oferire a unui cadou unei persoane dragi. Fiecare pereche desemnează cine este destinatarul cadoului și cine este cel

care oferă. Regula este ca în momentul oferirii cadoului, fiecare dintre actori să ofere darul într-un mod cât mai plăcut. Moderatorul are dreptul de a scoate din joc perechile cel mai puțin performante.

Derularea exercițiului

Fiecare pereche joacă rolul planificat. Moderatorul exclude perechile participante din joc, pe rând, în mod absolut aleatoriu, prin formula *Ieși din joc!*. Nu se comunică nici un altfel de argument pentru decizia de eliminare. La sfârșit este felicitat cel care a rămas ultimul.

Concluzii

Moderatorul va întreba participanții despre modul în care s-au simțit în momentul în care au fost excluși din joc. Vor fi chestionați atât participanții, cât și observatorii cu privire la criteriile de evaluare și excludere. În mod evident, vor ieși la iveală nedumeriri cu privire la aceste criterii, iar cei care au fost excluși își vor exprima stările afective negative și nemulțumirile. Concluzia este **că atunci când profesorul nu comunică în mod clar și detaliat care sunt așteptările și criteriile de evaluare ale unei activități de învățare, elevii au sentimentul eșecului, cred că au o problemă sau pur și simplu se consideră nedreptățiți.**

Pentru a concluziona, moderatorul prezintă modelul grafic *Fereastra lui Joharis* pe axele *Profesorul știe criteriile de evaluare/Profesorul nu știe criteriile de evaluare* și *Elevul știe criteriile de evaluare/elevul nu știe criteriile de evaluare*. Modelul va fi completat împreună cu participanții.

Sinteză:

Este important ca elevii să știe de la început ce așteptați de la ei, care este nivelul de performanță, care sunt criteriile de evaluare. Astfel, nivelul motivației și a efortului lor va fi mai adaptat atunci când știu clar unde trebuie să ajungă. Implicați elevii în stabilirea obiectivelor și a criteriilor de evaluare. Și le vor asuma mai ușor și vor fi mai motivați, atunci când știu că au participat la planificarea performanțelor așteptate.

4. Cum primim și cum oferim feed-back elevilor?

Activitatea 4. Cum primim și cum oferim feed-back elevilor?

Obiective:

- dezvoltarea capacității participanților de a oferi și de a primi feed-back în timpul procesului de învățare.

Moderatorul va defini termenul de feed-back și va prezenta regulile generale ce trebuie respectate atunci când primim sau oferim feed-back.

Exercițiu

Timp necesar: 15 minute

Materiale necesare: cartonașe care conțin citate ale unui feed-back al elevilor față de profesor la sfârșitul unei lecții. (Exemple de citate: *Lecția a fost plictisitoare! Mi-a plăcut foarte mult exercițiul cu monedele! Arătați foarte bine astăzi! Aș vrea să facem mai multe aplicații practice! E foarte frig în clasa asta! etc.*)

Tipul activității: în perechi, frontală.

Instrucțiuni: Fiecare participant primește un cartonaș care conține un citat al unui feed-back din partea unui elev. Fiecare participant va fi pe rând elev sau profesor. Cerința moderatorului este ca fiecare participant să citească cartonașul colegului din dreapta sa, așteptând o reacție din partea acestuia.

Derularea exercițiului

Se citesc toate cartonașele, până când fiecare participant a jucat rolul elevului, dar și al profesorului.

Sinteza

Conținutul unui feed-back:

- Intervenția trebuie să se refere în mod specific la o problemă ce trebuie clar enunțată.
- Intervenția trebuie să conțină, de regulă, următoarele componente: o observație care să arată aspectele pozitive ale problemei, nominalizarea problemei și sugestii de rezolvare a acesteia.
- Concluzie scurtă a intervenției.

Cum te adresezi atunci când oferi feed-back:

- Mesajul este personalizat. Te adresezi unei persoane, unui elev, unui

grup specific.

- Privește în ochi, direct și sincer pe cel căruia îi adresezi mesajul.
- Fii pozitiv, autentic și încrezător că lucrurile se pot schimba.

Ce ar fi bine să faci atunci când primești feed-back din partea altora:

- Arată respect celui care îți oferă feed-back-ul.
- Fii natural, autentic.
- Arată empatie, demonstrează că înțelegi cu adevărat toate aspectele problemei.
- Ascultă cu atenție tot ceea ce îți se spune.

Ce ar fi bine să NU faci atunci când primești feed-back din partea altora:

- Nu nega problema semnalată. Dacă cineva semnaleză o astfel de problemă, probabil ea este importantă pentru cel care ți-o comunică.
- Nu minimizezi problema prezentată. Dacă pentru tine nu pare a fi importantă, pentru cel care o semnaleză s-ar putea să fie o problemă serioasă.
- Nu generalizezi problema semnalată. Nu toți percep aceeași problemă în același fel.
- Nu întrerupe niciodată pe cel care îți transmite feed-back-ul.

Activitatea 5. Studiu de caz

Obiective:

- conștientizarea riscurilor și implicațiilor pe care le poate avea procesul de evaluare asupra elevilor

Timp necesar: 25 minute

Materiale necesare: planșă pe care este prezentată problema pusă spre dezbateră.

Tipul activității: lucru pe grupuri, dezbateră.

Derularea exercițiului: Participanții se împart în 4 grupe (numărul grupelor poate varia în funcție de numărul total al participanților, astfel încât să nu avem mai mult de 5 persoane în același grup). Fiecare grup va primi sarcini specifice în raport cu aceeași problemă. Se expune următoarea problemă:

Un studiu al Institutului Național de Criminologie²⁹ a relevat faptul că majoritatea minorilor inculpați erau elevi la data comiterii de infracțiuni (60,34%). Din analiza anchetelor sociale și a referatelor de evaluare, a rezultat că, în majoritatea cazurilor, s-au înregistrat dezinteres față de școală, rezultate slabe la învățătură, absențe repetate. Din cei 423 de elevi inculpați, numai 13,26% aveau relații normale în mediul școlar, iar 47,64% relații conflictuale cu colegii și profesorii, dificultăți de comunicare și integrare în colectivitate.

Cele 4 grupuri vor încerca să dezbată rezultatele studiului pe baza următoarelor întrebări:

Grupul 1

1. Ce implicații poate avea procesul de evaluare asupra elevilor cu dificultăți de comunicare și integrare în colectivitate?
2. Cum pot fi valorizați și sprijiniți acești elevi? Ce tip de feed-back ar fi cel mai potrivit pentru a-i sprijini să se integreze eficient în colectivitate?

Grupul 2

1. Ce implicații poate avea procesul de evaluare asupra relației profesori-elevi?
2. Care credeți că sunt elementele de succes ale unei evaluări obiective?

Grupul 3

1. Ce implicații poate avea procesul de evaluare asupra relației elevi-elevi?
2. Cum credeți că ar trebui să se realizeze evaluarea astfel încât aceasta să nu creeze tensiuni între elevi?

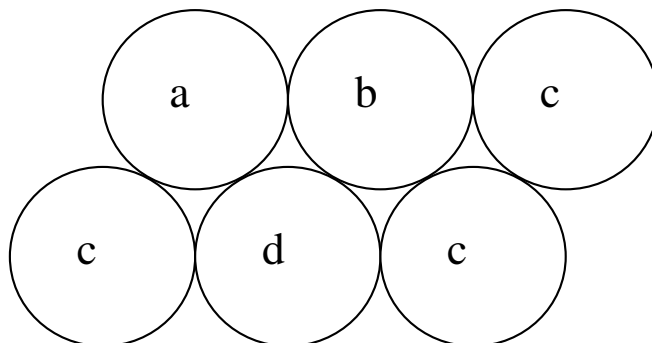
Grupul 4

1. Ce implicații pot avea rezultatele slabe la învățătură ale unui elev asupra comportamentului său în școală și în clasă?
2. Cum evaluăm comportamentul inadecvat al unui *elev slab* la învățătură? Dar același tip de comportament al unui *elev bun* la învățătură?

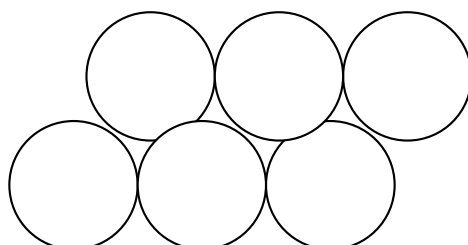
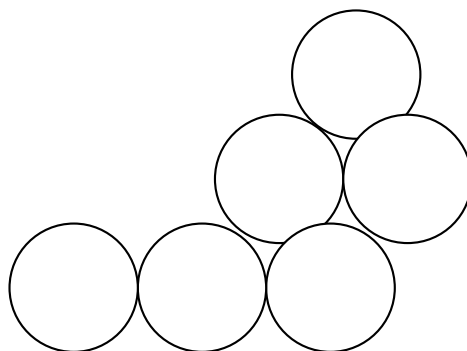
Concluzii

Fiecare grup își va prezenta concluziile dezbaterii în plen.

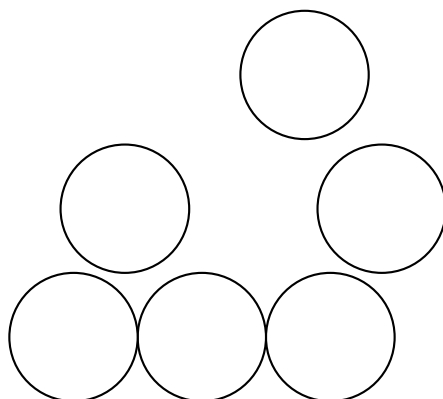
²⁹ Mezanote, Oana, Necula Carmen, *Analiza statistico-judiciară a dinamicii tipurilor de infracțiuni comise de minori, a categoriilor de minori delincvenți și a tipurilor de măsuri educative și pedepse, perioada 2003-2004*. Studiul a fost realizat pe un eșantion de 701 inculpați minori, analizat pe 522 de sentințe judecătorești rămase definitive, de la judecătorii din cele 7 provincii istorice.

Modele de sprijin didactic pentru rezolvarea jocului cu monede**Modelul matematic**

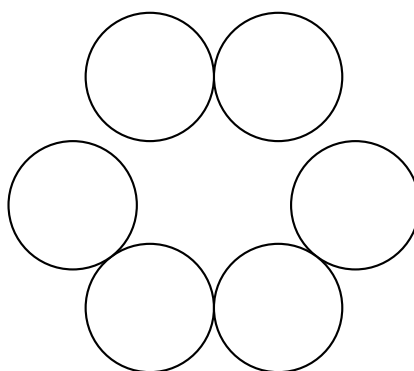
$a > bc$
 $b > cd$
 $c > ab$

Modelul vizual**Start****Mișcarea 1**

Mișcarea 2

Mișcarea 3

Modelul scris

Start

Așează 3 monede una lângă alta, astfel încât acestea să formeze o linie dreaptă.

Așează alte 3 monede una lângă alta, astfel încât acestea să formeze o linie dreaptă, dar pe un rând mai jos față de prima linie.

Împinge a doua linie spre prima, ușor spre stânga, astfel încât monedele celei de a doua linii să se lipească între alte 2 monede din linia întâi.

Mișcarea 1

Rostogolește prima monedă din stânga de pe primul rând până când aceasta ajunge deasupra celorlalte 2 monede din dreapta sa, astfel încât aceasta va sta deasupra colegelor sale din rândul 1.

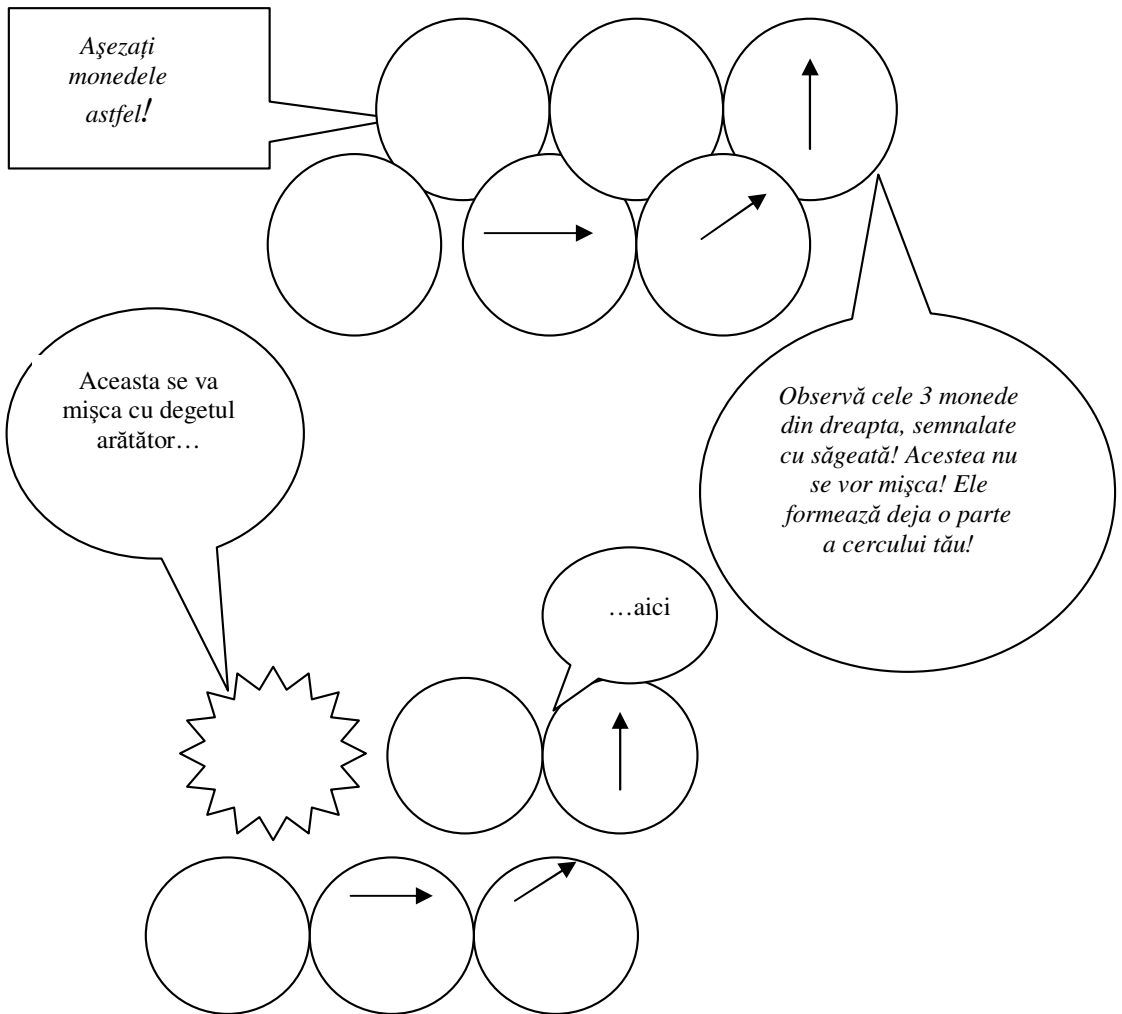
Mișcarea 2

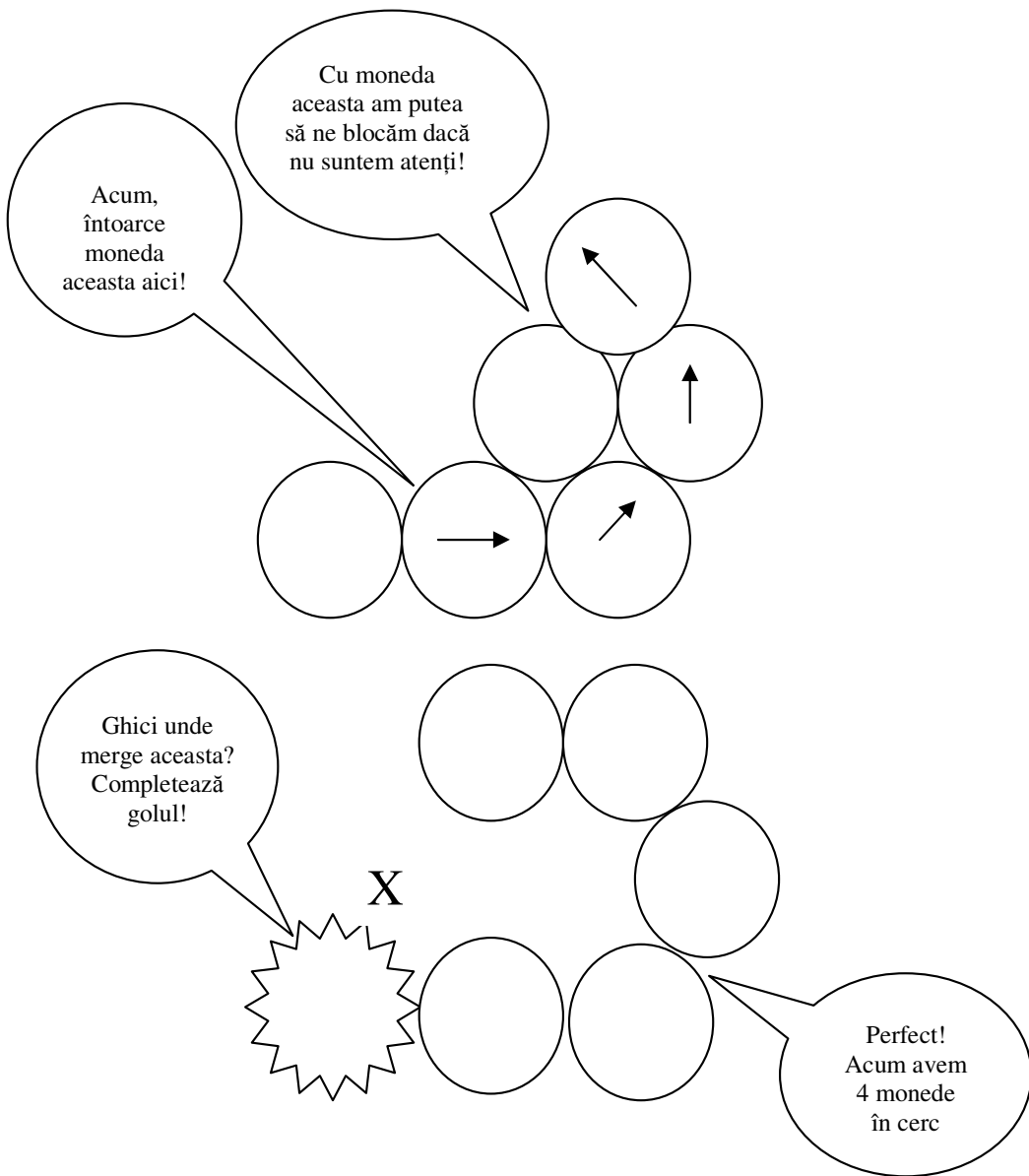
Rostogolește acum moneda de pe prima ta linie așezată în stânga, până când aceasta se așează între cele două monede din stânga din rândul 2.

Mișcarea 3

Mișcă acum moneda din stânga de pe al doilea rând, astfel încât aceasta să completeze golul rămas.

“modelul verbal” cu demonstrație

MODUL 8: STRATEGII ANTI-VIOLENȚĂ LA NIVELUL CLASEI

Introducere

- 1. Rolul cadrului didactic dirigințe în activitățile anti-violență de la nivelul clasei**
- 2. Cum apreciem oportunitatea desfășurării unor activități anti-violență la nivelul clasei?**
- 3. Sancționarea actelor de violență**
- 4. Identificare problemelor și apelul la personalul specializat**
- 5. Identificarea cât mai timpurie a fenomenelor de violență și a cauzelor acestora.**

Anexa

Introducere

Studiul *Violența în școală* semnaleză nevoia abilitării cadrelor didactice (în special a celor care sunt diriginți) cu competențe specifice dezvoltării și implementării unor strategii anti-violență la nivelul claselor. Directorii consideră că, deși insuficiente, inițiativele la nivelul școlii ar avea un impact mult mai ridicat în condițiile în care și la nivelul clasei ar fi organizate activități variate pe teme specifice anti-violenței. De asemenea, se semnaleză participarea foarte scăzută a altor actori importanți în procesul educativ (în primul rând a părinților) la activități pe aceste teme și importanța activităților cu părinții de la nivelul clasei.

Acest curs propune o serie de activități care să ofere condițiile achiziției unor competențe de bază în ceea ce privește elaborarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea strategiilor anti-violență la nivelul clasei. Acest curs completează achizițiile privind activitățile manageriale anti-violență de la nivelul școlii. Cele două cursuri pot fi parcurse atât împreună cât și separat. În dezvoltarea acestui curs am pornit de la asumția că inițiativele de la nivelul clasei nu înlocuiesc ci completează activitățile anti-violență de la nivelul școlii.

Și acest modul are un caracter preponderent aplicativ și încearcă să valorifice experiența anterioară a participanților la formare în activități de prevenția și combatere a diferitelor forme de violență școlară. Cursul a fost dezvoltat din perspectiva managementului clasei, în consecință, familiarizarea cu această abordare conferă participanților un avantaj.

1. Rolul cadrului didactic diriginte în activitățile anti-violență de la nivelul clasei

Dezbateri. Exercițiu

O strategie anti-violență la nivelul școlii nu poate fi pusă în aplicare cu succes în absența activităților de la nivelul clasei. Indiferent de numărul și gradul de participare înregistrat, un proiect la nivelul școlii are șanse reduse de a ajunge la *fiecare* elev și de a răspunde nevoilor concrete de asistență ale acestuia. Mai mult, activitățile anti-violență desfășurate la nivelul clasei se pot dovedi mai eficiente în rezolvarea problemelor specifice identificate prin angajarea reală a elevului. În paralel cu a fi un beneficiar, orice elev trebuie să contribuie la întreg procesul de proiectare și de realizare al măsurilor anti-violență iar proiectele desfășurate la nivelul clasei oferă o bună oportunitate în

acest sens. Astfel, fiecare elev are șansa de a simți că reprezintă un reper semnificativ în viața clasei, că este direct responsabil de tot ceea ce se întâmplă în clasă pentru reușita personală dar și a grupului.

Proiectele anti-violență, la fel ca orice alte inițiative prin care școala se apropie de viața reală, cristalizează conștiința de comunitate și comunitate a elevilor. Dirigintele poate orienta acest proces și poate asigura condițiile prin care această comunitate să devină o comunitate de învățare în clasă, adaptată intereselor, nevoilor și posibilităților fiecărui elev. Activitățile anti-violență joacă un rol important în subscrierea unor valori comune, asumarea unei responsabilități colective, crearea unei identități proprii și implicarea fiecărui membru al comunității.

Exerciții

1. Având în vedere clasa pe care o coordonați încercați să argumentați că aceasta este cu adevărat o comunitate. Aveți în vedere faptul că într-o comunitate:

- fiecare membru are dreptul de a-și exprima opinia și de a fi ascultat și este responsabil pentru reușitele/nereușitele comunității;
- toți membrii comunității își cunosc reciproc problemele și se ajută;
- sentimentul de apartenență este dezvoltat, fiind vizibil prin implicarea membrilor, respectul și toleranța exprimată de aceștia
- toate deciziile sunt luate în comun acord și sunt cunoscute și recunoscute de toți membrii comunității.

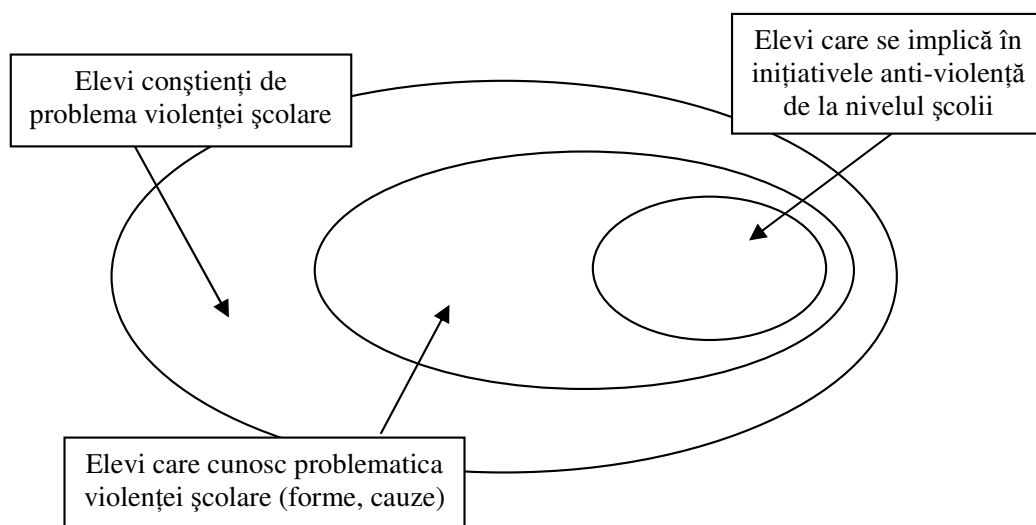
2. Analizați natura relațiilor dintre elevi și dintre elevi și cadrele didactice în cazul clasei pe care o coordonați. Ce aspecte ar trebui îmbunătățite? În ce măsură este oportună o strategie anti-violență la nivelul clasei?

2. Cum apreciem oportunitatea desfășurării unor activități anti-violență la nivelul clasei?

Problematizare. Dezbateri

Actorii care participă la procesul de definire al problemelor legate de violență au reprezentări foarte diferite, de multe ori opuse în legătură cu aspectele analizate. De exemplu, violența de limbaj este tolerată în mai mare măsură de elevi (până la a nu o recunoaște ca o formă de violență) și într-o mai mică măsură de cadrele didactice sau părinți. Cum alegem, cum prioritizăm, cum punem pe agenda de decizie activități care sancționează comportamentele sau atitudinile nedezirabile?

Elevii trebuie să conștientizeze, să cunoască și să se implice în diferite activități care au ca scop diminuarea situațiilor de violență. Logica intervenției la nivelul clasei trebuie să urmărească, în același timp, toate aceste obiective:

Tipuri de activități. Dezbateri

- Care este eficacitatea unor activități anti-violență în care sunt implicați elevii școlii fără ca aceștia să *conștientizeze* problema violenței școlare?
- Care este eficacitatea unor activități anti-violență în care sunt implicați elevii școlii fără ca aceștia să *fie motivați* să participe?

3. Sancționarea actelor de violență

Dezbateri. Exerciții

În cultura unei clase valorile și normele joacă un rol central și au un impact direct asupra climatului în care aceasta funcționează. Prin strategii didactice diverse, elevii ajung să fie încurajați să cunoască, să internalizeze și să promoveze anumite valori cât și normele, regulile de aplicare specifice.

Exercițiu

VALOARE _____ NORMĂ

Mod de viață sănătos _____ Menținerea curățeniei în sala de clasă

Punctualitate _____ Respectarea orarului școlar

.....

Folosind exemplul de mai sus, vă rugăm să dați exemple de norme pe care le promovați în clasa pe care o coordonați prin care se urmărește respectarea următoarelor valori de către elevi: cooperare și sprijin reciproc, respect, siguranță în timpul petrecut la școală, comportament non-violent.

În multitudinea de preocupări, este important să găsim ca și cadre didactice timpul necesar pentru a identifica și sancționa orice act de violență, lucru extrem de important atât pentru victime cât și pentru agresori. Aceștia din urmă primesc un mesaj încurajator de fiecare dată când comit un act de violență față de un coleg/profesor și nu primesc nici o sancțiune. Comportamentul deviant este întărit, limita este împinsă data viitoare mai departe, consecințele se agravează.

Sunt necesare însă îndeplinirea unor condiții pentru a putea realiza acest lucru, printre care:

- cunoașterea în detaliu a incidentului (atât din perspectiva celor implicați direct cât și, eventual, a unor persoane neutre care au fost de față);
- existența la nivelul școlii a unei scale de sancțiuni elaborată în colaborare de conducerea școlii, profesori și părinți, care să se refere la un număr cât mai ridicat de situații posibile;
- intervenția într-un interval de timp adecvat.

De asemenea, fiecare intervenție trebuie să țină seama de o serie de principii, printre care:

- comunicarea/justificarea sancțiunilor și evaluarea consecințelor produse asupra celor sancționați
- aplicarea egală, fără excepție a regulamentului școlar în cazul tuturor elevilor, inclusiv a celor cu o " imagine " bună în rândul cadrelor didactice

- analiza detaliată a situațiilor de recidivă, în special în cazurile în care incidentele sunt de o gravitate mai ridicată (cauze, factori agravanți etc.)

4. Identificare problemelor și apelul la personalul specializat

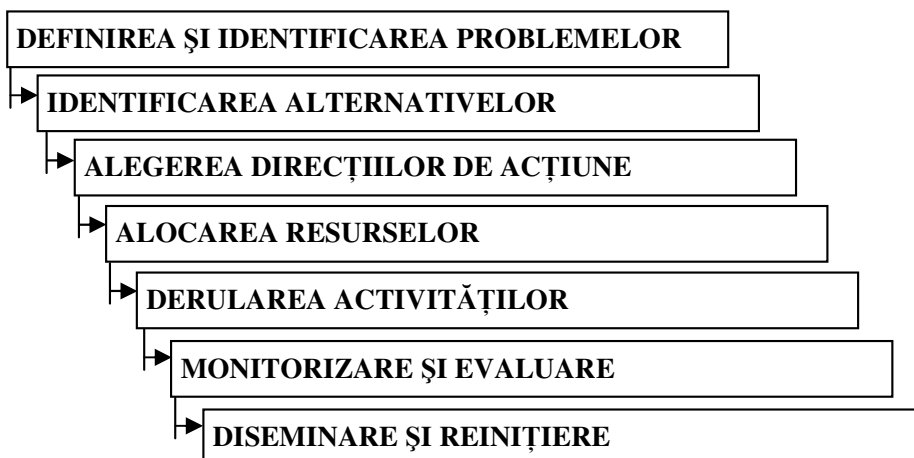
Dezbateri. Exerciții

Elevii se supun sau nu se supun valorilor sau normelor la fel cum cadrele didactice impun sau nu impun anumite valori și norme unei clase. Tipul de autoritate exercitat la nivelul clasei poate să se dovedească important încă din faza de concepție a unei strategii anti-violență de la nivelul clasei. În condițiile unei clase de elevi în cazul căreia sunt promovate principii democratice, procesul de identificare a problemelor privind violența școlară și a direcțiilor posibile de acțiune este mult mai facil în comparație cu o clasă a cărui climat este dominat de un stil mai puțin transparent de decizie.

Evaluarea/estimarea problemelor și nevoilor cu care se confruntă elevii din clasă poate urmări aspecte precum:

- starea de bine
- imaginea de sine
- cunoștințe sociale/gândirea socială/percepția socială
- abilitatea de a înțelege stările și emoțiile personale și ale celorlalți
- atribuirile și atitudinile bazate pe procesul de atribuire
- gradul de apartenență (excludere/includere)
- nivele de risc comportamental și atitudini față de învățare
- starea de siguranță în școală și în drumul către/de la școală

Incidentele anterioare în care au fost implicați elevii constituie un important reper în cartografierea problemelor care vor fi incluse pe ”agenda de decizie” și care se vor transforma în direcții de acțiune. Ordinea logică a etapelor desfășurării procesului de elaborare a unei strategii anti-violență la nivelul clasei:

În realitate, ordinea de desfășurarea a unei strategii anti-violență poate să difere și anumite etape pot să lipsească. Este important de reținut faptul că distanța față de acest model ideal nu invalidează întreg procesul de intervenție și că acesta trebuie avut în vedere numai ca reper. Lipsa unor resurse adecvate,

Exerciții

- Care sunt principalele căi prin care identificați împreună cu elevii din clasa pe care o coordonați problemele cu care se confruntă legate de violență ?
- Cine credeți că trebuie să mai participe la procesul de identificare a problemelor privind violența școlară la nivelul clasei?
- Care sunt principalele categorii de persoane care pot oferi sprijin specializat la nivelul școlii ? Care sunt rolurile specifice acestor categorii (prevenție /combatere)?

5. Identificarea cât mai timpurie a fenomenelor de violență și a cauzelor acestora.

Dezbatere. Exercițiu

De cele mai multe ori comportamentele violente indică o problemă. Nu putem să prevenim în mod competent apariția unor astfel de situații încercând să tratăm simptome ci trebuie să identificăm cauzele. Fiecare cadru didactic trebuie să se întrebe de ce un anumit elev nu se dezvoltă armonios, de ce nu cooperează cu colegii, de ce ajunge să aibă diferite comportamente deviate.

În numeroase ocazii, elevii care comit acte de violență susțin că au fost provocați, că au acționat fără a se putea controla, din ”instinct” etc. O analiză atentă a fiecărui fenomen de violență indică, de cele mai multe ori, existența alternativelor. Orice strategie anti-violență de la nivelul clasei trebuie să asigure condiții pentru ca elevii să fie conștienți de diferitele căi de rezolvare a unor situații cu potențial violent cât și de criteriile de alegere și consecințele acestora.

Participanții la curs vor analiza un model de chestionar utilizat în ancheta *Violența școlară* pentru elevi: obiective, structură, modul în care sunt formulate întrebările etc. (ANEXA 1).

Exercițiu

Utilizând rezultatele analizei chestionarului elevilor, vă rugăm să elaborați un scurt chestionar care să identifice percepția părinților privind principalele probleme cu care se confruntă elevii din clasă în ceea ce privește fenomenul de violență.

Concluzii și sugestii de intervenție

- Care sunt principalele lucruri noi pe care le-am aflat în acest curs?
- Care este aplicabilitatea practică a lucrurilor noi prezentate?

SARCINI POSIBILE PENTRU ELEVI DUMNEAVOASTRĂ PRIN CARE SĂ SE IMPLICE ÎN ACTIVITĂȚI ANTI-VIOLENȚĂ LA NIVELUL CLASEI

- Realizarea unei mici anchete de teren privind principalele situații de violență care apar în zona în care locuiesc elevii (proiect realizat în grupe de 2-3 elevi);
- Dezbateri asupra unor situații de violență școlară prezentate în mass-media: înțelegerea cauzelor, analiza modului în care situațiile puteau fi evitate, analiza consecințelor asupra victimelor/agresorilor;
- Analiza în cadrul unei dezbateri a principiilor/valorilor morale încălcate de diferite acte de violență școlară;
- Realizarea unui colaj de imagini din mass-media care prezintă situații de violență și analiza acestora în cadrul unei ore de dirigenție împreună cu un expert (jurnalist, psiholog, sociolog etc.);
- Realizarea unei prezentări Power Point în cadrul orelor de informatică care să urmărească o temă relevantă privind violența școlară; editarea unui CD cu toate prezentările elevilor;

- Organizarea unui joc de rol în care elevii să simuleze un proces (juridic), pornind de la un incident violent petrecut în școală;
- Organizarea unor concursuri între elevi pe o temă relevantă (de exemplu, *Ce aș dori să știu despre violența școlară*) sau organizarea unor concursuri artistice, sportive etc.;
- Organizare de către elevii clasei a unui atelier pentru părinți pe tema: *Cum așteptăm să ne sprijine familia pentru a ne simți în siguranță*;
- Organizarea unei dezbateri cu elevii clasei pe tema *Cine sau ce ne influențează cel mai mult alegerile?* și analiza relevanței concluziilor pentru activitățile de combatere și prevenire a violenței școlare;
- Organizarea unei dezbateri cu elevii pe tema *Dificultăți de comunicare curente între elevi și profesori* și prezentarea concluziilor tuturor cadrelor didactice care predau la clasa respectivă;
- Realizarea de către elevii clasei a unui mini- chestionar (în format clasic sau on-line, pe site-ul web al școlii) care să testeze în ce măsură fiecare elev se simte în siguranță în timpul petrecut la școală.

**IDENTIFICAREA NEVOILOR UTILIZÂND
ANALIZA SWOT**

**PRINCIPALELE PUNCTE TARI ALE CLASEI ÎN PROBLE-
MATICĂ VIOLENȚEI ȘCOLARE:**

- Număr redus de elevi care au fost implicați în acte de violență
- Reprezentarea clasei în structurile anti-vioență la nivelul școlii
- Numărul ridicat de elevi din școală care au participat în anii anteriori la activități anti-vioență desfășurate atât la nivelul clasei cât și la nivelul școlii
- Nivel ridicat de cunoaștere a cauzelor violenței școlare în rândul elevilor și profesorilor
-
-

**PRINCIPALELE PUNCTE SLABE ALE CLASEI ÎN PROBLE-
MATICĂ VIOLENȚEI ȘCOLARE:**

- Nivelul scăzut de conștientizare a problemei violenței școlare la nivelul părinților
- Lipsa resurselor (materiale și financiare) pentru desfășurarea activităților planificate
-

**PRINCIPALELE OPORTUNITĂȚI ÎN PROBLEMATICA VIO-
LENȚEI ȘCOLARE:**

- Climat de cooperare, deschis, cultură democratică la nivelul clasei
- Posibilitatea de a obține o finanțare nerambursabilă din fonduri europene pentru implementarea unui proiect pe această temă (de exemplu, Comenius 2.2.)
-
-

**PRINCIPALELE AMENINȚĂRI ÎN PROBLEMATICA VIOLEN-
ȚEI ȘCOLARE:**

- Nivel de implicare mai scăzut al elevilor în activitățile din anul în curs (de exemplu, implicarea în alte proiecte, elevi în clasa a XII-a etc.)
- Creșterea numărului de acte de violență stradală în zona în care funcționează școala
-

Bibliografie:

Sălăvăstru Dorina, *Violența în mediul școlar*. În: Ferreol, Gilles, Adrian, Neculau, *Violența. Aspecte psihosociale*, Iași, Editura Polirom, 2003.

*** *Bullying. Information for Parents and Teachers* în Un program anti-violență la nivelul școlii, NY Press, 1996.

Gittings, C. (coord) *Guide pour la lutte contre la violence a l'ecole en Europe. Pour que acela change*, Consiliul Europei, 2004.

Jigău, M. (coord.) *Violența în școală*, Institutul de Științe ale Educației, 2006.

Șoitu, L. și Hăvârneanu, C. (coord.) *Agresivitatea în Școală*, Iași, Institutul European, 2001

Neamțu, C. *Devianța școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Iași, Editura Polirom, 2003.

CHESTIONAR ELEVI

Prin violență în școală înțelegem orice formă de manifestare a unor comportamente ca:

- *exprimare neadecvată sau jignitoare, cum ar fi: poreclire, tachinare, ironizare, imitare, amenințare, hărțuire;*
- *bruscare, împingere, lovire, rănire;*
- *comportament care intră sub incidența legii (viol, consum / comercializare de droguri, vandalism, furt);*
- *ofensă adusă statutului/autorității cadrului didactic (limbaj, atitudine sau conduită ireverențioasă față de cadrul didactic);*
- *comportament școlar neadecvat: întârzierea la ore, părăsirea clasei în timpul orei, fumatul în școală, provocarea de stricăciuni cu bună știință și orice alt comportament care contravine flagrant regulamentului școlar în vigoare.*

Te rugăm să răspunzi sincer la următoarele întrebări referitoare la experiența ta personală din școală sau din afara acesteia. Trebuie să știi încă de la început că nu există răspunsuri corecte sau răspunsuri greșite, ci doar răspunsuri care se potrivesc situației tale, așa cum ți s-a întâmplat în realitate.

Citește cu atenție fiecare întrebare, precum și toate variantele posibile de răspuns cuprinse în chestionar și apoi decide asupra răspunsului tău.

Unele întrebări au mai multe variante de răspuns. În acest caz trebuie să o alegi pe cea care se potrivește cel mai bine situației tale sau care corespunde evenimentelor la care ai participat ori ai fost martor. Altele sunt întrebări deschise la care trebuie să scrii singur răspunsul.

Nu este necesar ca acest chestionar să fie semnat. Te asigurăm că răspunsurile pe care le vei da nu vor fi comunicate colegilor, profesorilor, diriginților sau directorilor școlii. Ele sunt importante doar pentru echipa de specialiști care realizează studiul privind violența în școală. Răspunsurile tale vor contribui la identificarea unor măsuri care să amelioreze problematica violenței în școala ta și în toate școlile din România. De aceea îți mulțumim pentru seriozitate și sinceritate.

1. Ai observat manifestări de violență în școala în care înveți (conform definiției acestui fenomen, prezentată în instrucțiunile de completare a chestionarului)?

- Da..... 1
- Nu 2

2. Te rugăm să apreciezi care sunt formele sub care se manifestă acest fenomen și frecvența cu care aceste manifestări au loc.

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des	5. Nu știu / Nu- mi dau seama
1. Violență între elevi					
2. Violență a elevilor față de profesori					
3. Violență a profesorilor față de elevi					

3. Care dintre situațiile următoare se manifestă între colegii tăi?

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des
1. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la diferite trăsături fizice sau psihice				
2. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la situația materială/financiară				
3. Expresii urâte între elevi				
4. Certuri, conflicte				
5. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la apartenența etnică				
6. Utilizarea unor expresii jignitoare între elevi, referitoare la apartenența religioasă				
7. Bătaie între elevi				
8. Alte situații (care?)				
.....				
.....				

4. În școala ta, fenomenele de violență între colegi se manifestă:

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des
1. În ore				
2. În pauze				
3. În incinta școlii, după programul școlar				
4. În imediata vecinătate a școlii, după programul școlar				

5. Cunoști personal colegi de clasă sau de școală care se află într-una dintre situațiile de mai jos ?

	1. Fete		2. Băieți	
	1.1. Da	1.2. Nu	2.1. Da	2.2. Nu
1. Se droghează și/sau sunt sub tratament de dezintoxicare				

2. Aparțin unor bande de cartier				
3. Au comis furturi				
4. Au comis acte de vandalism (stricăciuni, distrugeri)				
5. Consumă excesiv băuturi alcoolice				
6. Au agresat sexual				
7. Sunt violenți/violente (bătăuși/bătăușe)				

6. Fenomenele de violență între colegi pe care le-ai observat se manifestă:

- elevi din aceeași clasă..... 1
- între elevi din clase diferite, de același nivel școlar 2
- între elevi din clasele mari față de elevi din clasele mici 3
- între elevi care aparțin școlii și cei din afara acesteia..... 4

7. Din situațiile cunoscute de tine, crezi că agresivitatea se manifestă mai frecvent:

- în cazul băieților 1
- în cazul fetelor 2
- atât în cazul băieților, cât și al fetelor 3

8. După părerea ta, copiii se bat între ei pentru că:

	1. Adevărat în foarte multe cazuri	2. Adevărat în multe cazuri	3. Adevărat în puține cazuri	4. Neadevărat	5. Nu știu / nu-mi dau seama
1. Sunt violenți					
2. Sunt invidioși					
3. Vor să pară puternici					
4. Se simt nedreptățiți					
5. Sunt provocați					
6. Sunt sub influența negativă a anturajului sau familiei					

9. În anul școlar precedent, te-ai aflat personal într-una dintre situațiile de mai jos?

	1. Da	2. Nu
1. Victimă a furturilor în școală		
2. Victimă a furturilor în imediata vecinătate a școlii		
3. Victimă a agresiunilor sexuale		
4. Agresat fizic (bătut) în școală		

5. Agresat fizic (bătut) în imediata vecinătate a școlii de către alții, decât colegii de școală		
6. Hărțuit (prin injurii, amenințări etc.) în școală		
7. Hărțuit (prin injurii, amenințări etc.) în imediata vecinătate a școlii de către alții, decât colegii de școală		
8. Alte situații (care?).....		

10. În școala în care înveți există cazuri în care elevii recurg la violență față de profesori?

- Da..... 1
- Nu 2
- Nu știu..... 3

11. Care sunt formele de violență pe care colegii tăi le manifestă față de profesorii din școală?

	1. Deloc	2. Rar	3. Des	4. Foarte des
1. Indisciplină				
2. Absenteism, fuga de la ore				
3. Ignorarea mesajelor transmise (nu acordă atenție profesorilor sau celor spuse de aceștia)				
4. Atitudini răutăcioase, nepoliticoase				
5. Refuzul îndeplinirii sarcinilor				
6. Vorbe urâte, jigniri				
7. Agresiune nonverbală (gesturi, priviri amenințătoare etc.)				
8. Lovire, agresiune fizică				
9. Alte forme (care?)				

12. Elevii sunt uneori violenți față de profesori pentru că:

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Unii profesori încearcă să își impună autoritatea cu orice preț.			
2. Unii profesori nu sunt suficient de bine pregătiți.			
3. Unii profesori nu sunt deschiși la comunicarea cu elevii.			
4. Unii profesori nu evaluează corect rezultatele elevilor.			
5. Unii elevi învață să fie agresivi din familie și se comportă și la școală la fel, indiferent dacă au sau nu au dreptate.			
6. Unii elevi învață să fie agresivi în diferite grupuri de prieteni (gașcă de cartier, grup de prieteni),			

indiferent dacă au sau nu au dreptate.			
7. Unii profesori manifestă prejudecăți legate de apartenența etnică a elevilor (în special față de romi)			

13. Te rugăm să apreciezi frecvența cu care se întâmplă următoarele situații în școala ta:

	1. Des	2. Rar	3. Deloc	4. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Mi s-a întâmplat ca profesorii să mă pedepsească atunci când nu am știut lecția/nu am rezolvat o problemă etc.				
2. Se întâmplă ca profesorii să ne insulte, să ne umilească prin expresii neadecvate, să ne ironizeze.				
3. Se întâmplă ca profesorii să recurgă la pedepse fizice.				
4. Se întâmplă să fiu sancționat dacă pun profesorilor întrebări neașteptate sau incomode.				
5. Profesorii ne stimulează să ne întrecem între noi și mai puțin să colaborăm.				
6. Profesorii nu au suficientă răbdare să ne asculte problemele, nelămuririle.				
7. Profesorii ne cer să reproducem ceea ce au predat și mai puțin să avem idei originale, îndrăznețe.				
8. Profesorii ne oferă posibilitatea de a discuta cu ei și în afara orelor de curs.				
9. Profesorii favorizează nejustificat unii elevi (în notare, în participarea în clasă).				
10. Modul de prezentare a lecției de către profesori nu este atractiv pentru elevi.				
11. Profesorii se poartă foarte rece cu noi.				
12. Alte situații; care?				

14. Care sunt modalitățile prin care regulamentul școlar este adus la cunoștința voastră?

- este expus în locuri cu mare vizibilitate 1
- este prezentat și discutat la orele de dirigenție 2
- este anunțat prin stația radio a școlii..... 3
- elevii (și părinții) semnează un document prin care iau cunoștință de acest regulament..... 4
- alte modalități (care?) 5
- nu știu/nu am cunoștință despre regulamentul școlar 6

15. Când ai o problemă, la cine apelezi pentru ajutor?

- dirigintele clasei..... 1
- consilierul școlar din unitatea de învățământ..... 2

- consilieri școlari din centrele de asistență psiho-pedagogică3
- directorul școlii4
- părinți5
- prieteni6
- alți colegi7
- încerc să-mi rezolv singur problema, fără ajutorul cuiva8

16. Este adevărat că:

	1. Da	2. Nu
1. Trebuie să-ți faci dreptate singur		
2. Trebuie să ceri să ți se facă dreptate		
3. Trebuie să încerci să-l lămurești pe celălalt nu să-l lovești		
4. Cine nu știe să bată este fraier		
5. Băieții trebuie să știe să se bată		
6. Când te apucă furia trebuie să te bați		
7. Când te apucă furia trebuie să încerci să te stăpânești		

17. Ai fost vreodată în situația de a fi violent/agresiv față de un coleg sau profesor în școală?

- Da.....1
- Nu2

18. Dacă da, cum ai fost sancționat de către școală?

- am fost chemat la o discuție individuală și am fost muștrat1
- am fost muștrat în fața clasei și/sau în fața consiliului clasei/consiliului profesoral2
- am primit acasă o muștrare scrisă.....3
- am fost eliminat de la cursuri pentru o perioadă determinată (3-5 zile)...4
- am fost amenințat cu exmatriculare5
- am fost amenințat cu corigența sau repetenția.....6
- am fost pedepsit fizic7
- alte modalități; care?.....8
- nu am fost sancționat în nici un fel.....9

19. Ai participat vreodată la acțiuni organizate de școală pentru prevenirea și controlul cazurilor de violență?

- Da.....1
- Nu am participat, deși școala a organizat astfel de activități2
- Nu am participat pentru că școala nu a organizat astfel de activități.....3

20. Părinții tăi au făcut vreodată plângere, reclamație pentru comportamente nepotrivite ale unor profesori?

- Da..... 1
- Nu 2

21. Dacă da, către cine au fost adresate aceste reclamații?

- către conducerea școlii..... 1
- către inspectoratul școlar 2
- către consilierul școlar 3
- către poliție 4

22. În timpul petrecut la școală te simți protejat față de violența unor colegi, profesori sau alte persoane din jurul școlii?

- Da..... 1
- Într-o oarecare măsură, da 2
- Nu 3

23. Cum crezi că ar putea contribui elevii la reducerea cazurilor de violență manifestate în școală?

.....

.....

.....

.....

.....

24. Îmi place...:

	1. În foarte mare măsură	2. În mare măsură	3. În mică măsură	4. Deloc
1. să văd filme cu bătăi, incendii și crime				
2. să fiu într-o gașcă de băieți de cartier				
3. să am prieteni				
4. să joc pe computer jocuri cu lupte/război				
5. să joc fotbal				
6. să stau cu prieteni pe stradă/lângă bloc				
7. să fiu admirat de ceilalți				
8. să fiu ascultat/șef/boss				
9. să am mai mulți bani				
10. să beau alcool				
11. să fumez				
12. să consum droguri				

25. Care dintre următoarele afirmații sunt adevărate sau false, în ceea ce te privește:

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Sunt o persoană la locul ei, care își vede de propriile treburi.			
2. Sunt o persoană care reacționează imediat, nu mă pot stăpâni.			
3. Mă feresc să iau obiecte care nu îmi aparțin (din școală, din familia proprie), chiar dacă am mare nevoie de ele.			
4. Îmi place să îi șochez/să surprind pe ceilalți.			
7. Îmi place să creez impresia de persoană dură, căreia să i se știe de frică.			
9. Nu suport să văd cum persoane mai slabe sunt insultate/bruscate/bațjocorite de alți oameni.			
6. Îmi place să mă cert cu profesorii.			
7. Mă înțeleg bine cu colegii de clasă/școală.			
8. Sunt mulțumit de rezultatele pe care le obțin la școală.			
9. Îmi place atmosfera din școală			

26. Care este opinia ta despre școală și despre educație, în general?

	1. Adevărat	2. Fals	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Școala îmi oferă șansa de a avea o slujbă bine plătită în viitor.			
2. Școala mi se pare o pierdere de timp, nu folosește la nimic.			
3. Școala mă ajută să mă descurc în societate, în viața de zi cu zi.			
4. Școala mă pregătește pentru viață, mă ajută să devin om			
5. La școală trebuie să învăț multe lucruri nefolositoare.			

27. Cum apreciezi importanța celor prezentate în tabelul următor:

	1. Nu are importanță	2. Puțin important	3. Important	4. Foarte important
1. Prietenia				
2. Familia				
3. Banii				
4. Iubirea/dragostea				
5. Încrederea în propria persoană				
6. Încrederea în alții				
7. Dorința de a învăța, de a fi informat				

8. Puterea asupra altora, să stăpânești, să conduci pe alții				
--	--	--	--	--

28. Ești un copil care te bucuri de grija, atenția și iubirea celor din familie?

Din partea...	1. Da	2. Nu	3. Nu e cazul
1. Mamei			
2. Tatălui			
3. Fraților/surorilor			
4. Altor persoane în grija cărora mă aflu			

29. Care este relația ta cu cei din familie? (se încercuiește cifra corespunzătoare răspunsului care se potrivește situației tale)

- mă înțeleg foarte bine cu cei din familie 1
- în general, mă înțeleg bine cu ei (ne mai certăm uneori, dar ajungem în final la o înțelegere comună)..... 2
- nu prea mă înțeleg cu cei din familie (ne certăm adesea și nu ajungem întotdeauna la o înțelegere comună) 3
- nu mă înțeleg deloc cu cei din familie (ne certăm tot timpul) 4
- nu pot aprecia..... 5

30. Ai fost/ești bătut, bruscat, lovit intenționat de:

	1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc
1. Mama					
2. Tata					
3. Frați/surori					
4. Alte persoane în grija cărora mă aflu					
5. Colegi de școală					
6. Prieteni					
7. Profesori					
8. Vecini					
9. Persoane necunoscute					

31. Ai fost batjocorit/umilit/înjurat/ți s-au spus vorbe urâte, ai fost amenințat de:

	1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc
1. Mama					
2. Tata					
3. Frați/surori					

4. Alte persoane în grija cărora mă aflu					
5. Colegi de școală					
6. Profesori					
7. Vecini					
8. Persoane necunoscute					

32. Ai fost abuzat sexual (violat, încercare de violare) până acum?

- Da..... 1
- Nu 2

33. Ți se întâmplă să crezi că familia este o piedică pentru tine ca să poți arăta cine ești, ce știi și ce poți cu adevărat?

1. Foarte des	2. Des	3. Rar	4. Foarte rar	5. Deloc

34. Ești de acord cu următoarele afirmații?

	1. Da	2. Nu	3. Nu știu / Nu-mi dau seama
1. Părinții sunt persoanele cele mai importante în viața copiilor lor.			
2. Sunt apreciat și aprobat de familia mea.			
3. Sunt mulțumit de educația primită din partea părinților			
4. Este imposibil să fii prieten cu părinții.			
5. Obişnuiesc să spun minciuni părinților pentru a avea mai multă libertate.			

35. Cum apreciezi că este viața ta?

	1. Foarte adevărat	2. Adevărat	3. Întrucâtva adevărat	4. Puțin adevărat	5. Nu este adevărat
1. Viitorul meu pare frumos.					
2. Mă bucur de viață mai mult decât majoritatea copiilor.					
3. Sunt mulțumit de felul în care se desfășoară viața mea.					
4. Accept lucrurile din viața mea care nu pot fi schimbate.					
5. Orice s-ar întâmpla, pot vedea partea plăcută a vieții.					
6. Mă simt fericit că trăiesc.					
7. Viața mea nu prea are sens.					
8. Viața mea se desfășoară bine.					
9. Nu sunt în stare să fac lucrurile așa de bine ca alții.					
10. Mă simt mai puțin valoros de cât alții.					

11. Am încredere în mine					
12. Mă simt singur chiar când nu vreau să fiu.					
13. Uneori am impresia că ceva nu e în ordine cu mine.					

Date despre familie

(nivel de instruire, statutul ocupațional, numărul de copii în familie etc.)

.....
.....
.....

Date de identificare

Denumirea școlii:

Localitatea:

Județul:

Sex:

Feminin 1

Masculin 2

Vârstă (în ani împliniți):

Clasa:

MODUL 9: STRATEGII DE INTERVENȚIE PRIVIND VIOLENȚA LA NIVELUL ȘCOLII

Introducere

- 1. Ce sunt strategiile și care este utilitatea unor astfel de documente?**
- 2. Analiza actorilor care participă la procesul de elaborare a unei strategii la nivelul școlii**
- 3. Analiza contextului în care este elaborată o strategie anti-violență**
- 4. Cum analizăm nevoile școlii privind fenomenul de violență?**
- 5. Cum elaborăm un plan de activități coerent pornind de la nevoile și obiectivele definite?**
- 6. Problema resurselor necesare aplicării planului de activități în condiții optime**

Introducere

Acest modul de formare vizează toți actorii de la nivelul școlii care au responsabilități concrete în ceea ce privește inițierea, derularea, monitorizarea și evaluarea proiectelor și programelor privind violența de la nivelul școlii. În consecință, participanții la formare pot fi atât reprezentanții echipei manageriale cât și elevi, părinți, cadre didactice sau reprezentanți ai comunității care doresc să se implice în activități care să diminueze incidența fenomenelor de violență școlară.

Modulul încearcă să familiarizeze participanții la formare cu tehnici și instrumente specifice proiectării și implementării unei strategii de intervenție privind violența școlară, urmărind în același timp crearea unor abilități specifice managementului de proiect, în general. Astfel, pe lângă aplicabilitatea în domeniul inițiativelor școlii privind violența, acest curs poate fi util pentru dezvoltarea unor strategii și pentru alte teme de interes pentru școală.

Obiectivele specifice ale modulului de formare sunt:

- abilitarea cu competențe privind analiza de nevoi din perspectivă instituțională (analiza de tip SWOT, analiza impactului așteptat), urmărind trei arii principale de intervenție: conștientizare, cunoaștere și acțiune;
- abilitarea cu competențe privind inițierea unor procese de consultare la nivelul școlii prin care să fie identificate alternativele dezirabile de intervenție (criterii de evaluare);
- abilitarea cu competențe privind analiza resurselor necesare (evaluarea nevoilor, identificarea resurselor);
- abilitarea cu competențe privind monitorizarea și evaluarea intervențiilor și a dezvoltării unor măsuri corective (indicatori de proces, indicatori de rezultat, analize comparative).

Un rol important în desfășurarea activităților de formare îl are integrarea strategiilor de intervenție în planul general de dezvoltare instituțională a școlii. În consecință, deși nu există cerințe sau condiții preliminare de participare, este important ca toți cursanții să fie în posesia unei copii a planului de dezvoltare instituțională al instituției din care fac parte și, pe cât posibil, să cunoască dinainte cele mai importante prevederi ale acestuia. Un număr important de aplicații vor avea ca punct de referință acest plan. Ca și în cazul celorlalte module de formare, și acesta are un caracter preponderent aplicativ și valorizează experiența anterioară a cadrelor didactice în activități de prevenție și combatere a diferitelor forme de violență școlară.

EXERCITII ȘI ACTIVITĂȚI DE GRUP

1. Ce sunt strategiile și care este utilitatea unor astfel de documente?

Dezbateri. Problematizare

Participanții sunt invitați să ofere o definiție conceptului de strategie și să identifice specificul acestui tip de document în comparație cu alte tipuri de documente utilizate la nivelul sistemului de educație (rapoarte, proiecte, planuri de dezvoltare, planificări etc.). De asemenea, participanții sunt invitați să argumenteze utilitatea elaborării unui astfel de document și să identifice situații concrete în care este utilizat la nivelul instituției școlare din care fac parte. Se vor identifica, de asemenea, punctele comune, diferențele și relația între strategiile la nivel național, cele de la nivel regional/local și cele de la nivelul unităților școlare.

2. Analiza actorilor care participă la procesul de elaborare a unei strategii la nivelul școlii

Expunere, discuție de grup și exercițiu

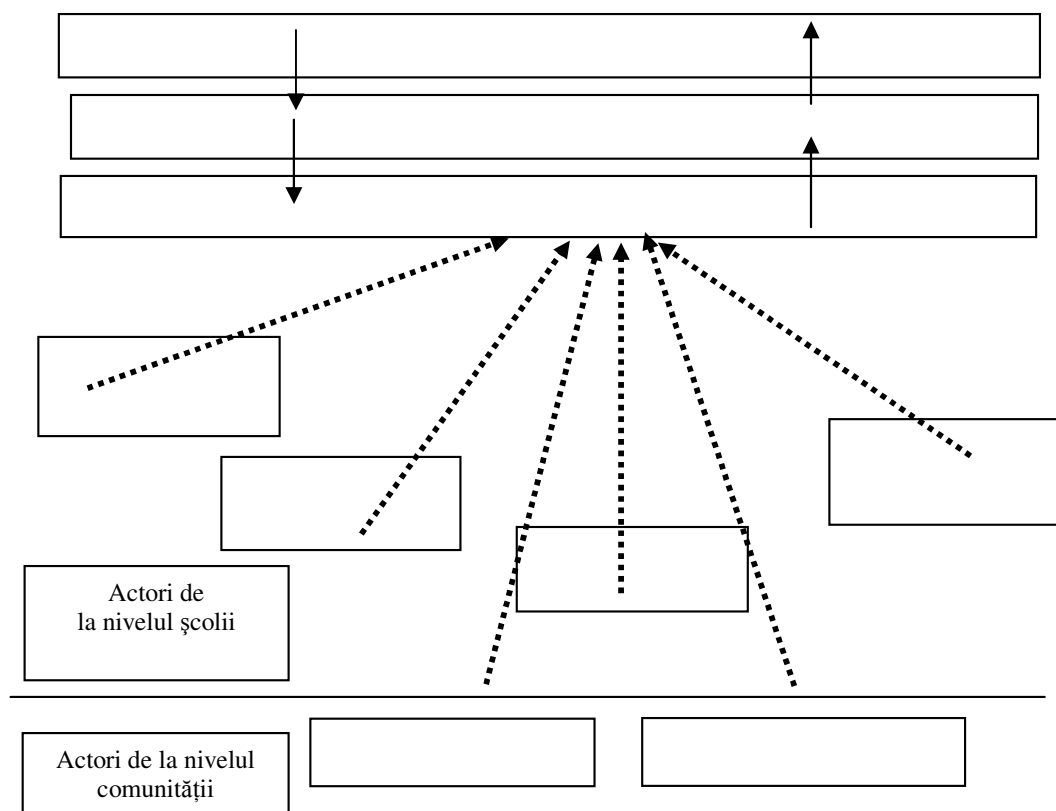
Elaborarea oricărei strategii, inclusiv una privind fenomenele de violență școlară, este un exercițiu comun prin care o instituție școlară dovedește *deschidere, transparență și încredere* în actorii cheie care au responsabilități în desfășurarea în bune condiții a activităților didactice. Reprezentarea/legitimitatea reprezentării categoriilor vizate trebuie atent analizată. De regulă, organizarea procesului de elaborare a strategiei presupune numirea unei echipe formate din cel puțin un reprezentant al fiecărei categorii de actori cât și a unui coordonator (de exemplu, responsabilul cu proiecte sau președintele comitetului de părinți). De asemenea, în această fază se stabilește agenda și calendarul întâlnirilor cât și structura generală a strategiei.

Discuție de grup

- Cum motivăm reprezentanții principalelor categorii de actori să se implice (de la nivelul școlii și la nivelul comunității)?
- Cum asigurăm canale de comunicare eficiente între membrii echipei și între aceasta și școală?
- Care sunt principalele pericole în procesul de organizare a unei echipe la nivelul școlii care trebuie să elaboreze o strategie anti-violență?

Exercițiu

Completați căsuțele din desenul de mai jos, indicând categorii de actori care, în opinia dumneavoastră trebuie să participe la procesul de elaborare a unei strategii la nivelul școlii privind violența. Încercați să identificați motivația/motivațiile principale specifice fiecărui actor în parte. Desenați noi căsuțe, dacă este cazul:

3. Analiza contextului în care este elaborată o strategie anti-violență

Dezbatere și exercițiu

Nici o strategie nu pornește de la zero și de aceea este foarte important ca echipa managerială a școlii să ofere tuturor celor implicați în procesul de elaborare a unei strategii anti-violență de la nivelul școlii informații sintetizate despre:

- Politicile și strategiile curente la nivel național privind violența școlară
- Politicile și strategiile curente la nivel regional/local privind violența școlară
- Inițiativele anterioare de la nivelul școlii cu privire la violența școlară (planul de dezvoltare școlară, regulamentul școlar etc.).

Participanții vor analiza căile de informare și responsabilitățile concrete pe care echipa managerială le are în această privință, referindu-se la experiențele curente din școală.

Exercițiu

Pornind de la materialul care prezintă strategia Ministerului Educației și Cercetării pe termen scurt și mediu în domeniul violenței școlare vă rugăm să argumentați utilitatea acestui document pentru procesul de elaborare a unei strategii la nivelul școlii. Se vor analiza atât elementele de conținut ale strategiei cât și cele referitoare la structură.

Răspunsurile vor fi analizate din perspectiva principalelor modele de transfer: copiere, adaptare, rafinare.

4. Cum analizăm nevoile școlii privind fenomenul de violență?

Dezbatere, exerciții

Fundamentarea unei strategii anti-violență presupune definirea și ierarhizarea principalelor probleme cu care se confruntă școala în ceea ce privește fenomenul de violență. Orice strategie trebuie să răspundă, în mod concret la următoarele întrebări:

- Ce probleme ne propunem să rezolvăm prin intervenție (*care sunt*

obiectivele generale și cele specifice ale strategiei)?

- În ce măsură problemele rezolvate coincid cu problemele urgente pe care le are de rezolvat școala (*care este utilitatea proiectului la nivelul școlii*)?
- Care sunt beneficiile pe care intervenția noastră le are pentru diferite categorii de actori? (*dacă activitățile noastre au succes, care este impactul așteptat în cazul elevilor, părinților, cadrelor didactice, echipei manageriale, reprezentanților comunității etc.*)

Exercițiu

4.1. *Identificați nevoile de **conștientizare** a problemei violenței școlare în cazul următoarelor categorii de actori (care sunt categoriile de actori care nu văd în fenomenul de violență o problemă importantă cu care se confruntă școala)*

- Elevi
- Părinți
- Cadre didactice
- Echipa managerială
- Autorități locale
- Reprezentanți ai comunității (ONG-uri, instituții publice, companii etc.)

4.2. *Identificați nevoile de **cunoaștere** a problemei violenței școlare în cazul următoarelor categorii de actori (cine și ce ar trebui să știe în legătură cu fenomenele de violență de la nivelul școlii)*

- Elevi
- Părinți
- Cadre didactice
- Echipa managerială
- Autorități locale
- Reprezentanți ai comunității (ONG-uri, instituții publice, companii etc.)

4.3. *Identificați nevoile privind **implicarea** actorilor de la nivelul școlii în activități specifice anti-violență (ce condiții trebuie îndeplinite pentru ca diferiți actori de la nivelul școlii să participe la activități anti-violență)*

- Elevi
- Părinți
- Cadre didactice
- Echipa managerială
- Autorități locale
- Reprezentanți ai comunității (ONG-uri, instituții publice, companii etc.)

5. Cum elaborăm un plan de activități coerent pornind de la nevoile și obiectivele definite?

Dezbateri. Exercițiu

Înțelegând în profunzime fenomenele de violență care apar la nivelul școlii și analizând cauzele/complexul de cauze care conduc la apariția actelor de violență în școală, o strategie anti-violență trebuie să propună intervenții prin care să se răspundă nevoilor și obiectivelor deja definite. Orice intervenție constă într-un plan de activități specific și trebuie să precizeze în detaliu: persoanele implicate, rolurile/responsabilitățile definite, obiectivul urmărit, resursele necesare, impactul așteptat și, eventual, condițiile de realizare. De asemenea, un plan de activități trebuie să aibă în vedere un număr cât mai ridicat de actori (fie ca promotori fie ca beneficiari) atât de la nivelul școlii cât și de la nivelul comunității și să ofere oportunitatea fiecărui elev, cadru didactic sau părinte să participe.

În elaborarea unui plan de activități, o atenție deosebită trebuie acordată următoarelor aspecte:

- **Analiza alternativelor posibile de intervenție.** De regulă, pentru fiecare problemă identificată, pot fi imaginate mai multe soluții de rezolvare. Identificarea unui număr cât mai mare de intervenții posibile dovedește o cunoaștere aprofundată a acestor probleme și conferă un grad ridicat de aplicabilitate strategiei.
- **Definirea criteriilor de alegere.** Alegerea alternativelor dezirabile trebuie să se realizeze pe baza unor criterii definite explicit (valori, resurse, oportunitate etc.) și prin consultarea tuturor actorilor de la nivelul școlii (direct sau prin reprezentare).
- **Prioritizarea alternativelor de intervenție alese.** În funcție de contextul în care apare strategia, este necesară o analiză detaliată a urgenței fiecărei probleme identificate. Din nou este esențială consultarea tuturor actorilor importanți de la nivelul școlii deoarece se întâmplă frecvent să existe opinii divergente și chiar opuse în înțelegerea ”urgenței” unei acțiuni”.

Exercițiu

Analizați oportunitatea includerii în strategia anti-violență a școlii dumneavoastră a următoarelor activități³⁰:

- aducerea la cunoștința elevilor și părinților a regulamentului școlii și semnarea unui angajament din partea acestora de respectare a prevederilor sale (acordul privind sancțiunile în cazul încălcării regulamentului);
- monitorizarea activității fiecărui elev pe tot parcursul său școlar și crearea unui portofoliu comportamental – cunoașterea de către cadrele didactice a profilului psihologic al elevilor și identificarea timpurie a elevilor cu potențial violent;
- crearea unor spații speciale în școală în care elevii să poată discuta în particular cu personalul specializat (de exemplu, cabinet de consiliere) – facilitarea comunicării cu victimele sau cei care provoacă acte de violență în școală;
- organizarea de vizite pentru elevii școlii într-un tribunal și de întâlniri cu reprezentanți ai sistemului de justiție - promovarea respectului pentru lege;
- identificarea unor tipuri alternative de sancțiuni pentru elevii care au comis acte de violență (de exemplu, prestarea unor activități în folosul școlii);
- crearea unui grup de intervenție la nivelul școlii care să se ocupe de cazurile grave de indisciplină/violență și care să încheie cu elevii violenți și familiile acestora un contract pedagogic.

6. Problema resurselor necesare aplicării planului de activități în condiții optime

Dezbatere. Exercițiu

Problema resurselor trebuie să fie o preocupare constantă a echipei care elaborează o strategie: fără resurse adecvate (umane, materiale, financiare, de timp etc.) orice plan de intervenție rămâne un simplu document de sertar. Ce resurse are în prezent școala la dispoziție pentru a pune în aplicare o strategie? Sunt aceste resurse suficiente? Cum putem atrage sprijin din alte surse? Cine trebuie să aibă o astfel de inițiativă la

³⁰ Exemplele sunt adaptate după Demuyneck, Christian, *Strada în școală? Cunoașterea, prevenirea și managementul activităților de prevenire a violenței în școli [Rue dans l'Ecole? Connaître, prévenir et maîtriser l'intrusion de la violence dans les établissements scolaires]*, raport prezentat primului ministru Jean-Pierre Raffarin, iunie 2004.

nivelul școlii? Cum pot fi implicați parteneri din afara școlii în aplicarea intervențiilor planificate?

Exercițiu

- Analizați capacitatea școlii dumneavoastră de a atrage diferite categorii de resurse necesare aplicării unei strategii pe termen scurt privind prevenirea și combaterea violenței școlare.
- Ce instrumente și mecanisme de monitorizare trebuie create într-o strategie anti-volență la nivelul școlii? Planul de monitorizare.

Dezbateri

Un plan de monitorizare bine construit oferă tuturor celor implicați în elaborarea unei strategii garanția că abaterile de la planificarea inițială vor fi sesizate în timp util fără a pune în pericol atingerea obiectivelor strategiei. Mai mult, un plan de monitorizare oferă informații deosebit de utile echipei care se ocupă de implementarea planului de activități în ceea ce privește eficacitatea și eficiența intervențiilor. Strategia anti-volență trebuie să conțină o serie de indicatori de proces prin care aceste aspecte să poată fi analizate.

Exercițiu

- Oferiți câteva exemple de indicatori care să surprindă modul în care sunt implementate activitățile cuprinse într-o strategie anti-volență.
- Ce instrumente și mecanisme de evaluare trebuie create într-o strategie anti-volență la nivelul școlii? Planul de evaluare.

Ca și în cazul monitorizării, un plan de evaluare bine construit oferă tuturor celor implicați în implementarea strategiei informații utile privind eficiența și eficacitatea strategiei. Elementele care nu trebuie să lipsească nici unui plan de evaluare sunt: obiectivele (de ce evaluăm?); mijloacele (cum evaluăm?); grupul țintă (pe cine evaluăm?); orizontul de timp (când evaluăm) și persoanele responsabile (cine evaluează?). Este recomandat ca în faza inițială a procesului de elaborare a strategiei (identificarea nevoilor) să existe o evaluare inițială a fenomenelor de violență la nivelul tuturor claselor din școală și în funcție de aceste rezultate să fie monitorizat progresul. Pe cât posibil se vor utiliza aceleași instrumente/indicatori în toate etapele de evaluare (inițială, de parcurs, finală) astfel încât impactul în timp să poată fi observat/cuantificat.

Nici o strategie nu este implementată în întregime așa cum a fost proiectată, în consecință este important ca echipa responsabilă de elaborarea strategiei anti-violență să includă în planul de activități mecanisme și instrumente de colectare a informațiilor necesare pentru elaborarea unor măsuri corective, atunci când acestea sunt necesare.

Exercițiu

Oferiți câteva exemple de indicatori care să surprindă impactul activităților cuprinse într-o strategie anti-violență

Concluzii și sugestii de intervenție

Care sunt principalele lucruri noi pe care le-am aflat în acest curs? Suntem mai pregătiți să participăm activ la procesul de elaborare a unei strategii la nivelul școlii noastre în domeniul violenței?

Fiecare participant la curs este invitat să ofere pe scurt un răspuns argumentat la cele două întrebări. Formatorul va încerca să sintetizeze aceste răspunsuri și să le compare cu impactul așteptat asupra cursanților.

Care este aplicabilitatea practică a lucrurilor noi prezentate?

CHECK-LIST PENTRU INIȚIEREA UNEI STRATEGII ANTI-VIOLENȚA LA NIVELUL ȘCOLII

- Fiecare obiectiv al strategiei este clar prezentat și este relevant pentru problema violenței școlare
- Fiecare obiectiv al strategiei răspunde nevoilor identificate de școală privind fenomenele de violență școlară
- Strategia descrie în detaliu impactul pentru fiecare grup țintă urmărit
- Rezultatele așteptate sunt prezentate din perspectiva obiectivelor urmărite
- Strategia prezintă în detaliu un plan de activități care specifică pentru fiecare tip de intervenție în parte orizontul de timp, grupul țintă vizat și resursele necesare
- Planul de activități este în mod direct corelat cu obiectivele, rezultatele așteptate și resursele disponibile
- Strategia descrie modalitățile concrete de implicare a partenerilor din afara școlii în direcțiile de acțiune specificate în strategie
- Strategia cuprinde un plan detaliat de monitorizare

- Strategia cuprinde un plan detaliat de evaluare a activităților
- Strategia este adusă la cunoștința tuturor actorilor și este corectată/completată pe baza observațiilor acestora

Bibliografie:

Sălăvăstru Dorina, *Violența în mediul școlar*. În: Ferreol, Gilles, Adrian, Neculau, *Violența. Aspecte psihosociale*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Gittings, C (coord) *Guide pour la lutte contre la violence a l'ecole en Europe. Pour que acela change*, Consiliul Europei, 2004.

Jigău, M (coord.) *Violența în școală*, Institutul de Științe ale Educației, 2006.

Șoitu, L și Hăvârneanu, C (coord.) *Agresivitatea în Școală*, Iași, Institutul European, 2001

Neamțu, C. *Devianța școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Demuynck, Christian, *Strada în școală ? Cunoașterea, prevenirea și managementul activităților de prevenire a violenței în școli* [Rue dans l'Ecole? Connâtre, prévenir et maîtriser l'intrusion de la violence dans les établissements scolaires], raport prezentat primului ministru Jean-Pierre Rafarrin, iunie 2004.

Lucrare realizată și tipărită în 3000 exemplare
cu sprijinul financiar al Reprezentanței UNICEF în România,
cu fonduri oferite cu generozitate prin Fondul Global UNICEF pentru Educația Fetelor.

ISBN (10) 973-7871-61-8; (13) 978-973-7871-61-9